

Statisztikai Szemle

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BOZSONYI KÁROLY, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN, DR. HUNYADI LÁSZLÓ,
DR. HÜTTL ANTÓNIA (főszerkesztő), DR. JÓZAN PÉTER, DR. LAKATOS MIKLÓS,
DR. MELLÁR TAMÁS, DR. RAPPAI GÁBOR, SÁNDORNÉ DR. KRISZT ÉVA,
DR. SIPOS BÉLA, DR. SPÉDER ZSOLT, SZABÓ PÉTER, DR. VARGHA ANDRÁS,
DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA (a Szerkesztőbizottság elnöke)

92. ÉVFOLYAM 11–12. SZÁM 2014. NOVEMBER–DECEMBER

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnomás csak a forrás megjelölésével!

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hüttl Antónia
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Vukovich Gabriella
2014.153 – Xerox Magyarország Kft.

Szakreferensek: dr. Németh Zsolt, dr. Laczka Éva
Szerkesztők: Bartha Éva, dr. Kondora Cosette, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.

Telefon: 345-6908, 345-6546

Internet: www.ksh.hu/statszemle

E-mail: statszemle@ksh.hu

Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzlet (1089 Budapest, Orczy tér 1.).

Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
valamint e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu) és faxon (303-3440).

További információ: 06-80-444-444

Előfizetési díj: fél évre 6 000 Ft, egy évre 10 800 Ft

Beszerezhető a KSH Információs szolgálatán (Budapest II., Fényes Elek u. 14–18. Telefon: 345-6789)

Tartalom

Tanulmányok

A nemzeti számlák európai rendszerének változása – az ESA 2010 bevezetése – <i>Pozsonyi Pál – Szóké né Boros Zsuzsanna</i>	953
A fizetésimérleg-statisztikák nemzetközi módszertanának felülvizsgálata – <i>Durucskó Mihály</i>	972
A pénzügyi számlákat is érintő módszertani változások – ami megvalósult, és ami kimaradt – <i>Simon Béla</i>	996
A kutatás-fejlesztés új helye a nemzeti számlákban – <i>Dienes Ferenc László</i>	1018
Új módszertani fejlesztések az állóeszköz-statisztikában Magyarországon – <i>Cseh Tímea</i>	1037
Módszertani változások a pénzügyi vállalatok szektorában – <i>Bruckner Józsefné – Kovács Gábor</i>	1054

Fórum

A társadalom számlái – Nemzeti számlák a gazdaságpolitikai és monetáris politikai döntéshozatal szolgáltatásban – <i>Simon Béla</i>	1067
A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság 2013. évi beszámolója – <i>Lakatos Miklós</i>	1076
Hírek, események	1082

Szakirodalom

Folyóiratszemle

Colangelo, A. – Inklaar, R.: A bankok kibocsátásának mérése az eurózónában: egy módosított megközelítés – (<i>Hüttl Antónia</i>)	1087
Cette, G. – Durant, D.: Az eszközárak változása és a jövedelmezőség makroökonómiai mérése – (<i>Cseh Tímea</i>) ..	1093
Copeland, A. – Fixler, D.: A kutatás-fejlesztés kibocsátás árának mérése – (<i>Bóday Erzsébet</i>)	1098
Sakuma, I.: A termelés határai újragondolva – (<i>Szép Katalin</i>)	1105
Kiadók ajánlata	1108
Társfolyóiratok	1111

A nemzeti számlák európai rendszerének változása – az ESA 2010 bevezetése

Pozsonyi Pál,
a Központi Statisztikai Hivatal
főosztályvezetője
E-mail: Pal.Pozsonyi@ksh.hu

Szőkéné Boros Zsuzsanna,
a Központi Statisztikai Hivatal
osztályvezetője
E-mail: Zsuzsanna.Boros@ksh.hu

2014 szeptemberétől megváltozott a nemzeti számlák összeállításának módszertana és ezzel együtt változtak a nemzetiszámla-adatok is. A szerzők cikkükben bemutatják, mi és miért változik, és milyen hatást gyakorolnak a változások a nemzetiszámla-mutatókra, és a rendszer központi elemének tartott bruttó hazai termék (gross domestic product – GDP) mutatójára.

TÁRGYSZÓ:
Nemzeti számlák.
ESA 2010.

A nemzeti számlák rendszere a gazdaságstatisztika olyan centrális eleme, amely rendszerezett elszámolási keretet nyújt a makrogazdasági folyamatok összegzéséhez és elemzéséhez. Ahhoz, hogy ezt a szerepet maradéktalanul betölthesse, és megfelelhessen a felhasználók igényeinek, naprakész rendszerként kell üzemelnie, miközben folyamatosan biztosítani kell a stabilitást, valamint az időbeli és nemzetközi összehasonlíthatóságot is. Ez a két, egymásnak ellentmondó követelmény teszi szükségessé az alkalmazott módszertan időszakonként történő frissítését, megújítását és ez vezetett a mostani átfogó felülvizsgálathoz is.

Az elmúlt húsz évben jelentős változások mentek végbe a világgazdaságban, s ezek eltérő mértékben és módon érintették az egyes országokat. A teljesség igénye nélkül: ilyen az információs és kommunikációs technológiák elterjedése a termelési folyamatokban, az immateriális javak, a szellemi tulajdonú termékek bővülő szerepe, a pénzügyi szolgáltatások szerepének növekedése és a globalizáció felerősödése, valamint a multinacionális cégek térnyerése. E folyamatok leképezése, tükröztetése elengedhetetlen a statisztikában, azonban a nemzetközi statisztikus-közvélemény egységes álláspontja szerint a nemzetgazdasági elszámolásokban mindez nem igényel forradalmi változásokat, de mindenképpen szükség van kisebb-nagyobb módszertani változtatásokra.

A nemzeti számlák rendszerét, illetve az abban megjelenő mutatószámokat széles körben használják a közgazdasági kutatásokban, a gazdasági elemzésekben és a döntéshozatalban. Az Európai Unióban a nemzeti számlák szerepe kiegészül még egy további funkcióval, hiszen olyan fontos kérdések számszaki háttérét adja, mint a tagországok EU-költségvetési befizetésének meghatározása, a regionális pénzalapok/támogatások felosztása, a makrogazdasági egyensúly elemzése és egyensúlytalanság esetén a „riasztórendszere”, vagy a költségvetési hiány és adósságállomány megfelelésségének (excessiv deficit procedure – EDP) vizsgálata.

A nemzeti számlák története során maga a módszertan többször módosult, a megfigyelt makrogazdasági folyamatok lefedettsége, minősége javult a változtatások nyomán. A mostani változtatás a világszintű módszertannak (System of the National Accounts – SNA) negyedik felülvizsgálata és ugyanakkor a nemzeti számlák európai rendszerének (European System of Accounts – ESA) a harmadik változata. Cikkünkben a korábbi változtatásokra, azok jellemzőire nem térünk ki, erről rövid összefoglalás olvasható magyarul a *Pozsonyi* [2005] tanulmányban.

1. Az ENSZ nemzeti számla módszertani ajánlásának, az SNA-nak felülvizsgálata 2008-ban

Az ENSZ Statisztikai Bizottsága 2000-ben indította el a nemzeti számlák módszertani felülvizsgálatát, és 2009 februárjában hagyta jóvá a nemzeti számlák összeállításának legújabb módszertani ajánlását tartalmazó kézikönyvét, mely röviden az SNA 2008 nevet kapta. A korábbi, 1993-as változat (SNA 1993) korrekciójára már az 1994-es elfogadás óta készültek a statisztikusok, mivel az SNA 1993 elfogadásakor szinte evidens volt, hogy később, ha másért nem, néhány, a rendszerben meghagyott kompromisszum miatt, előbb-utóbb változtatásokra lesz szükség. Ezek esetében olyan jelenségekre kell gondolni, amelyek már az elfogadás idején ismertek voltak, de az érvényes szabályok nem adtak azok elszámolásához útmutatást, vagy a szabályok alkalmazása félrevezető, vagy több végkimenetelű megoldásra vezethetett. Ehhez járult az a „természetes hatás”, amit az idővel szükségszerűen felmerülő hiánynak nevezhetünk. Ez esetben arról van szó, hogy a rendszer készítésekor természetesen nem foglalkozhattak olyan kérdésekkel, amelyek a gazdasági életben csak az 1990-es évek eleje után jelentek meg, vagy nyertek nagyobb teret. Talán elég, ha csak a globalizáció következtében létrejött új folyamatokat, a gazdaságban működő cégek egyre bonyolultabb új szervezeti formáinak létrejöttét említjük. Ezek jelentős kihívást jelentettek/jelentenek a gazdaságstatisztika számára.

Az ENSZ égisze alatt dolgozó nemzeti számlás munkaközösség végül 44 témát fogadott be a rendszer korrekciójába, ezek jelentik a korábbi nemzetiszámla-rendszer módosításának lényegét (*Pozsonyi* [2005]). Ez a 44 téma került átvezetésre a nemzeti számlák korábbi módszertani előírását tartalmazó kézikönyvén, az SNA 1993-on. Az új, SNA 2008 ajánlás jellegű, mely a világ minden országa számára alkalmas módszertant kínál.

A nemzeti számlákkal együtt más makrostatisztikai módszertanok is módosultak, így például fizetési mérleg (BoP), amit először dolgoztak át a nemzeti számlával harmonizált metodikára, de módosult a szolgáltatás-külkereskedelem módszertani kézikönyve (*Manual on Statistics of International Trade in Services 2010 – MSITS*) is.

Az SNA új verziójához kapcsolódóan számos kiegészítő kapcsolódó kézikönyv és útmutató készült, a legfontosabbak:

- az integrált számlák összeállításnak útmutatója (*UN* [2013]);
- a pénzügyi folyamatok számbavételi módszereit bemutató kézikönyv (*UN-ECB* [2014]);
- a nemzeti számlák rendszerének rövid, átfogó ismertetését tartalmazó kézikönyv (*WB* [2013]);
- a nemzeti számlák rendszer alapjait bemutató összefoglaló kézikönyv (*EC* [2012]);

- a tőkejavak és a szellemi javak mérését ismertető kézikönyv (OECD [2010]);
- az ugyancsak a tőkejavak mérésével foglalkozó kézikönyv (OECD [2009]);
- a globalizáció nemzeti számlákra gyakorolt hatását elemző kézikönyv (UN [2011]).

Egyelőre a kiegészítő kézikönyvek, ajánlások száma nem éri el a korábbi SNA-hez kapcsolódó kézikönyvek számát, ami magyarázható azzal is, hogy a rendszer alapelvei nem változtak, így az igény a további kiegészítő útmutatókra kisebb, illetve a változás hiánya miatt több, korábban kidolgozott kiegészítő módszertan lényegében változatlanul továbbra is használható. Ennek ellenére az új világszintű ajánlás bevezetése minden bizonnyal hosszú ideig fog tartani, s lesznek, elsősorban fejlődő országok, amelyek – vagy mert nem tartják fontosnak, vagy mert nincs meg hozzá a megfelelő anyagi és szellemi erőforrásuk – nem is fogják bevezetni.

2. Az Európai Unió új nemzetiszámla-rendszere, az ESA 2010 és fő jellemzői

Az Európai Unióban – az Eurostat és a tagországok – az 1970-es évek elejétől saját nemzetiszámla-rendszert dolgoztak ki a tagországok számára. Ez a módszertani előírás lényegében összhangban volt az ENSZ által kiadott, világszerte elfogadott és alkalmazott nemzetiszámla-metodikával. Ez a megállapítás igaz volt az SNA 1993-on alapuló európai rendszerre, az ESA 1995-re is. Az EU-tagországok – amelyek a korszerűsítő munkának mindig az egyik legaktívabb részét képezték – 2008 után nekikezdték saját rendszerük átdolgozásához az ENSZ számlarendszere, az SNA 2008 változásai alapján. Az ESA-t, az Európai számlák rendszerét, végül többszöri halasztás után, 2013. május 21-én fogadták el. Ez az 549/2013/EU parlamenti és tanácsi jogszabály egyik melléklete, míg a másik melléklet a tagországok által az Eurostatnak megküldendő adattáblákat, azok megküldési határidejét tartalmazza, az ún. „Adatviteli Program (Data Transmission Programme)”-ot.¹

¹ Itt jegyezzük meg, hogy az átállás, az EU-ban nem történt meg teljesen, abban az értelemben, hogy a tagországok a bruttó nemzeti jövedelem (gross national income – GNI) alapú befizetését meghatározó jogszabály (A 2007/436/EC számú, a Közösségek saját forrásainak rendszeréről szóló Euratom határozatot végrehajtó 2000. május 22-ei 1150/2000 sz. Euratom tanácsi rendelet (*Az Európai Közösségek Hivatalos Lapja* [2000], *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2007])) hatályban maradt, ami azt jelenti, hogy az EU-nak történő befizetéseket továbbra is ESA 1995 szerint számított GNI alapján határozzák meg és fizetik be a tagállamok. A két adat közötti különbség Magyarország esetében átlagosan évi 1,6 százalék.

Az ESA 2010 főbb jellemzői:

- a nemzeti számlák rendszerének legfontosabb jellemzői, alapvető vonásai (definíciók, kategóriák, szerkezet) változatlanok maradnak,
- a módosításokat elsősorban a gazdaságban az elmúlt 20 évben bekövetkezett változások tették szükségessé,
- az új rendszer konzisztens az IMF fizetési mérleg statisztikájával (BPM6),
- 2014 szeptemberétől e rendszer alkalmazása jogszabály által kötelező az EU-tagországok számára. (Az EU-ban tehát nem ajánlás alapján kell a tagországoknak a nemzeti számlákat összeállítani, hanem az jogszabályi kötelezettség.)

Az ESA 2010 koncepcionálisan az SNA 2008-on alapul, azonban van bizonyos eltérés az interpretációt illetően, ezek a következők:

- az SNA-ben egy nagy fejezet tartalmazza a termelési számlákat, az elsődleges jövedelmek elosztása számlákat, a tőke számlát és a külföld számlát. Az ESA-ben ezek külön részletes fejezetet kaptak;
- az SNA általában koncepcionális leírást ad, magyarázza az általános terminológiát és a mögötte meghúzódó értelmezést, míg az ESA a koncepciót egy definícióba foglalja és ugyanakkor – segítve a felhasználókat – egy tartalmi leírást is ad, mi tartozik bele és mi nem az adott tételbe;

Az ESA több ponton sokkal részletesebb és pontosabb leírást tartalmaz, mint az SNA, így:

- részletesebb útmutatót és kritériumokat fogalmaz meg a piaci, nem-piaci és a saját felhasználásra történő termelés meghatározásához, elkülönítéséhez, mint az SNA;
- az ESA tartalmaz közvetlen hivatkozásokat a számlák összehasonlításához használandó statisztikákról (például Intrastat használata a külkereskedelemben), vagy a használandó osztályozásokról (például NACE Rev.2).
- különbség a két rendszer között az is, hogy a pénzügyi szektor alszektoros bontása eltér az SNA 2008-tól.

Miután a módszertani változások a rendszer különböző pontjait érintik, ezért hatások is eltérő az egyes rendszerbeli mutatókra. A változások egy része hatással van a

bruttó hazai termék értékére (ezen keresztül természetesen a többi egyenlegező tételre is, ilyen például a kutatás-fejlesztés), más része csak a bruttó nemzeti jövedelem mutatóját érinti (például az áfa-befizetés mint harmadik uniós saját forrás elszámolásának a változása). Van olyan módosítás, amely a kormányzati-hiánymutatót (kormányzat nettó hitelfelvétel/hitelnyújtás) érinti elsősorban, és vannak olyan változások, amelyek az eszközök csoportosítására és a vagyonmérleg szerkezetére (ezen keresztül a bruttó állóeszköz-felhalmozás eszközcsoporthoz bontására) vannak hatással.

A változások között vannak olyanok is, amelyeknek a magyar rendszerben nincs számszerű hatásuk. Ennek oka lehet, hogy vagy nem fordult még elő az adott jelenség (a magyar gyakorlatban például a nagy értékű eszközök leszerelésének költsége), vagy már eddig is az ESA 2010 előírásai szerint történt az elszámolás, mint például a pénzügyi közvetítői szolgáltatások közvetetten mért díja (financial intermediation services indirectly measured – FISIM), vagy a speciális célú vállalatok (SCV) elszámolása a magyar számlákban.

A következőkben bemutatjuk a főbb változásokat, elsősorban azokat, amelyek hatással vannak valamelyik fő aggregátum értékére.

1. A kutatás-fejlesztési kiadásokat felhalmozásként számoljuk el, korábban folyó termelő felhasználásként mutattuk ki. Számszerű hatásában ez a legjelentősebb tétele a változásoknak. A közgazdászok már hosszú ideje jelezték, hogy a kutatás-fejlesztés jellemzői sokkal inkább hasonlítanak az állóeszközök tulajdonságaira, semmint az egyszeri folyó ráfordítására. Azaz, tulajdonosi jogok kapcsolódnak hozzá, és hosszú ideig ismétlődően felhasználják a termelésben. Különösen igaz a számítástechnikát egyre inkább a termelésbe integráló gazdaságban, hogy a K+F a beruházás, a jövőbe történő befektetés jellemzőit mutatja. Ezért az új ESA a kutatás-fejlesztést folyó kiadás helyett állóeszköz-felhalmozásként (beruházásként) kezeli, és e tételt kiveszi a folyó költségek közül.

2. A katonai fegyverzet felhalmozásként történő elszámolása a másik jelentősebb számszerű hatást mutató változás a nemzeti számlákban. A korábbi ESA rendszerében az olyan katonai eszközök, mint például repülőgépek vagy hadihajók, egyszeri folyó kiadásként és közösségi fogyasztásként kerültek elszámolásra a beszerzés évében, jóllehet nyilvánvaló volt, hogy azok több évig, sőt évtizedekig is szolgálatban állnak. Ezért teljesen logikus, hogy ezen eszközöket beruházásként és állóeszközként kezelje a nemzeti számlák rendszere.

3. Kis értékű eszközök elszámolása. A kis értékű eszközökön az egy összegben elszámolható, adott értékhatár alatti tárgyi eszközöket, vagyoni értékű jogokat, szellemi termékeket értjük. A korábbi módszertan (ESA 1995) 500 euróban határozta meg a kis értékű eszközök egyedi értékhatárát, ennek alapján határoztuk meg, hogy az adott eszközt folyó termelő-felhasználásként vagy állóeszköz-felhalmozásként számoltuk-e el a nemzeti számlákban. Az ESA 2010 megszünteti az 500 eurós értékhatárt, és azt mondja, hogy az elhatárolás során az állóeszközökre vonatkozó defini-

ciót kell használni, azaz akkor kell a beszerzést állóeszköz-felhalmozásként elszámolni, ha tartósan, egy éven túl vesz részt az eszköz a termelés folyamatában.

4. Földjavítás önálló eszközként történő kimutatása. A földjavítást eddig is bruttó állóeszköz-felhalmozásként kezelte a nemzeti számlák rendszere, de a vagyonszámlákban nem mutattuk ki külön eszközként. Ezt igazította helyre az új módszertan. Az ESA 2010 szerint a földjavítás külön megjelenik a vagyonszámlákban is, termelt eszközként. Ennek következtében viszont állóeszköz-felhasználást kell számítani rá, és ez a nem piaci termelők esetében közvetlenül változtatja a hozzáadott értéket, ezen keresztül a bruttó hazai terméket (gross domestic product – GDP).

5. Standardizált kormányzati garanciák. Az ESA 2010 a garanciákat három csoportra osztja: pénzügyi derivatívákhoz kapcsolódó, egyedi és standardizált garanciákra. Az első két csoport esetében az elszámolás nem változik. A kormányzat által vállalt standardizált garanciákat az ESA 1995 szerint csak akkor kellett a kormányzatnál elszámolni kiadásként, amikor lehívták a garanciát, a garancia nyújtásakor nem könyveltünk semmit. Az új módszertan szerint a standardizált garanciák esetében – ez nálunk elsősorban lakáshitelekhez kapcsolódó garanciát jelent – meg kell becsülni egy garancialehívási arányt, és ezt az összeget már a garancia nyújtásakor el kell számolni kormányzati kiadásként.

6. Új alszektorok a pénzügyi vállalatok szektorában. Az ESA 2010-ban a pénzügyi vállalatok szektorában új alszektor képez a zártkörű pénzügyi közvetítők (S.127) alszektorát. Az S.127 alszektorba tartozik minden olyan pénzügyi vállalat és kvázi vállalat, amely a nyílt piacon sem pénzügyi közvetítést, sem pedig pénzügyi kiegészítő szolgáltatást nem nyújt, valamint az eszközeikkel és forrásaikkal jellemzően nem végeznek tranzakciókat a nyílt piacokon. A holding vagy csoportfinanszírozó vállalatok – amennyiben önálló intézményi egységnek minősülnek –, valamint a speciális célú vállalatok tartoznak az S.127 alszektorba.

7. Bérmunka-elszámolás változása. Az ESA 2010 előírásai szerint a bérmunkát nettó módon kell értékelni, azaz a bérmunkára beszállított/ kiszállított anyag nem része a továbbiakban a külkereskedelmi forgalomnak, mivel nem történik tulajdonosváltás. A továbbiakban csak a bérmunka díjat kell szolgáltatásexportként vagy importként elszámolni. A változásnak nem volt hatása a GDP-re, viszont a külkereskedelmi forgalom export-import adatait jelentősen – a korábbi ESA szerint elszámolt anyag értékével – csökkentette.

8. Külső gyártás. Ez olyan ügylet, amikor sem az anyag, sem a készáru nem lép be abba az országba, ahol a tulajdonos vállalkozó rezidens. Ebben az esetben a bérmunka számbavételének nettósításával ellentétben, az eddig nettó módon figyelembe vett külső gyártást bruttó módon kell számba venni.

9. Az áfa-befizetés/alapú hozzájárulás, mint harmadik uniós saját forrás. Az Európai Unió intézményeinek befizetett termelési és importadói – az ESA 1995 szerint – az egyes tagországok áfa-bevételeiből közvetlenül fizetett kormányzati befizetése-

ket is tartalmazta. Az ESA 2010 szerint az áfát, mint harmadik uniós saját forrást, az egyes tagállamok kormányzata által az EU intézményeinek fizetett folyó transzferként számoljuk el.

10. Nagy értékű eszközök leszerelésének költsége. A nagy értékű eszközök az élettartam végén várható leszerelési költségét az állóeszköz-felhasználás számításakor úgy kell kezelni az ESA 2010 előírása szerint, mintha része lenne az eszköz értékének. A beruházás értékébe azonban csak akkor kell beszámítani, amikor a költség ténylegesen felmerül.

11. Katasztrófák és a viszontbiztosítás elszámolása a nem életbiztosítások között. Az ESA 1995 az összes nem életbiztosítási kártérítést folyó transzferként kezelte. Az ESA 2010 azonban megengedi, hogy a nagy katasztrófák (mint például egy földrengés) következtében felmerülő biztosítási költségeket tőketranszferként számoljuk el, tekintve, hogy az újjáépítés során beruházás kapcsolódik hozzá.

12. Indexált adósságeszközök. Az ESA 1995 nem adott világos iránymutatást az indexhez kötött adósság instrumentumokkal kapcsolatos tranzakciók kezelésére. Ha a tőketartozás indexhez kötött, a lejárat előtti visszavásárlási érték nem ismert, és ennek eredményeképpen a lejárat előtt a kamatáramlások sem ismertek. A kamat összegét csak becsülni lehet, ha az értékpapír lejárat előtt kerül visszaváltásra. Azoknál az adósság-instrumentumoknál, ahol az egy széles bázisú indexhez van kötve, ott az egyes időszakra jutó kamatot az index visszaváltásig való mozgása alapján lehet becsülni. Ezt a becslési módszert határozza meg pontosabban az ESA 2010.

13. Központi bank kibocsátásának elszámolása. A központi bank kibocsátását költség szinten kell elszámolni (a magyar gyakorlat eddig is ezt az elvet követte), és a központi bank által a közvetlenül mért szolgáltatásokért kiszámlázott jutalék- és díjbevételeket a rezidens hitelintézetekre kell szétosztani mint azok termelő felhasználását.

14. Az ESA 2010 meghatározza a FISIM számítását és felhasználói szektorokra történő felosztását. Mivel ezt a kérdést az Unióban az Európai Unió 448/98. sz. Tanácsi rendelete és az 1889/02. sz. Bizottsági határozata már szabályozta, a legtöbb országban (a magyar gyakorlatban is) már korábban is az új szabályok szerint készültek a FISIM-számítások.

15. Piaci termelők saját felhasználásra történő termelése. Az ESA 2010 explicit módon előírja, hogy a saját felhasználásra történő kibocsátást piaci árakon, azaz nyereségrátával megnövelt áron kell számba venni. Ilyen tevékenység például a házi-lagos lakásépítés a háztartási szektorban, vagy a saját előállítású szoftver és adatbázis a vállalkozások esetében. A magyar gyakorlatban eddig is piaci árakon számoltuk a saját felhasználásra történő kibocsátást.

16. Munkavállalói részvényopció. Az ESA 2010 szerint a nem pénzügyi számlákban a munkavállalóknak adott részvények a munkavállalói jövedelem részévé válnak, mint a természetbeni bérek és keresetek elemei. A változtatás a nemzetközi üzleti számviteli standardokkal való harmonizációt szolgálja. A pénzügyi számlák-

ban a pénzügyi derivatívák csoportjában külön kerülnek kimutatásra a pénzügyi derivatívák és a munkavállalói részvényopciók.

17. Szuperosztalék. Az ESA 1995 nem foglalkozott a szuperosztalék kérdésével. Az ESA 2010 definiálja a szuperosztalék fogalmát (azt az osztalékot tekinti szuperosztaléknak, ami jóval meghaladja a szokásos szintjét az osztalékoknak). Meghatározza, hogy miként kell a kérdést a gyakorlatban eldönteni. A szuperosztalék nem minősül tulajdonosi jövedelemnek, hanem a szokásos osztalékot meghaladó összeget tőkekivonásként kell kimutatni. A kormányzat esetében a magyar gyakorlatban már eddig is az új előírásoknak megfelelően kezeltük a kérdést, mivel hatással van a kormányzati hiány mutatójára.

18. Speciális célú vállalatok. Általában véve a speciális célú vállalkozások olyan gazdasági társaságok, melyeket tulajdonosuk valamilyen sajátos feladat ellátására hoz létre. Ez lehet például egy bizonyos projekt finanszírozása, vállalati vagyonelemek elkülönült kezelése, értékpapírosítás, vagy gazdasági szabályozási, illetve adózási előnyök kihasználása. Ezeknek az egységeknek általában nincsenek alkalmazottaik és pénzügyi eszközeiken kívül egyéb eszközöket ritkán birtokolnak. A fizikai jelenlét legtöbbször igen csekély mértékű, általában egy kis iroda. A vállalkozás minden esetben szorosan kapcsolódik egy másik céghez, melynek leányvállalata, és melynek székhelye gyakran másik országban van, mint az SCV székhelye. Az ESA 2010 kimondja, hogy az SCV ott rezidens, ahol, mint vállalkozás bejegyzésre került. Az SCV-t abba a szektorba kell sorolni, ahol anyavállalatuk főtevékenysége tartozik, elszámolásuk módja pedig megegyezik bármely más vállalkozásával. Ez alól kivétel, ha az SCV

- kapcsolt pénzügyi vállalkozás (például holding cég)
- mesterséges leányvállalat (nem felel meg az önálló egységek SNA szerinti kritériumának)
- kormányzati SCV.

19. Adóalaptól független adókedvezmény. Az ESA 2010 előírása szerint azon adókedvezményeket, amelyeket az adózók akkor is érvényesíthetnek, ha arra az adóalap nem nyújt fedezetet, támogatásként vagy pénzbene juttatásként kell elszámolni teljes összegben, függetlenül attól, hogy ebből mennyit vettek igénybe adókedvezményként, és mennyit fizetett ki az állam ténylegesen.

20. Munkaadói, nem alapszerű nyugdíjrendszerek. Az ESA 1995 kizárólag az alapszerűen működő nyugdíjkötelezettségeket mutatta ki. Az ESA 2010-ben a nem alapszerű munkaadói nyugdíjrendszerek kötelezettségeit is kimutatja a munkaadók vagyonmérlegében. A felülvizsgálat során két módszertani kérdést kellett tisztázni:

- a) A nyugdíjjellegű kötelezettségek részletes mérése, valamint a magán munkaadók által működtetett munkaadói nyugdíjalapokkal összefüggő tranzakciók elszámolása.

b) A kormányzati szektorban foglalkoztatottak esetében miként lehet elkülöníteni a kormányzat, mint munkaadó által létrehozott nyugdíjalap keretében nyújtott szolgáltatásokat azoktól a juttatásoktól, amelyek a kötelező TB alapján illetik meg a munkavállalót.

A magyar társadalombiztosítási rendszerben nincs hagyománya a munkaadók által nem alapszerűen működtetett nyugdíjalapoknak, a kötelező társadalombiztosításon (tb) kívül létrehozott nyugdíjalapok két változata közül pedig csak az ún. befizetéssel/hozzájárulással meghatározott rendszer létezik, melyben nem okoz nehézséget a befizetésekkel szemben a jövőbeni kifizetésekre vonatkozó kötelezettséget állítani.

21. Értékpapír-kölcsönzésre és aranyhitelekre fizetett díjak. Sem az ESA 1995, sem pedig a fizetési mérleg kézikönyv nem foglalkozott az értékpapír- és az aranykölcsön-nyújtás során fizetett díjakkal. Az ESA 2010 szerint az értékpapír- és az aranykölcsönzésre fizetett díjakat kamatként kell elszámolni.

22. Külföldön végzett építési és szerelési szolgáltatások. Az ESA 1995 szerint az egy évnél rövidebb ideig külföldön végzett építési és szerelési szolgáltatásokat végző egységeket abban az esetben, ha a tevékenységből származó output bruttó állóeszköz-felhalmozás lett, ott kellett rezidensnek tekinteni, ahol a tevékenységet végezte. Tehát ez kivétel volt a rezidens egységek általános meghatározása alól (a rezidens gazdasági egység általános kritériuma, hogy egy évnél hosszabb ideig végezze az adott ország területén a gazdasági tevékenységet). Az ESA 2010 megszünteti ezt a kivételt, nem kell külön gazdasági egységet képezni a tevékenység helyén, az egység az anyaországban marad rezidens.

3. Az ESA 2010 bevezetésének számszerű hatása

Az ESA 2010 bevezetésével együtt szinte az összes unióbéli tagállam – a korábbi gyakorlatnak és a felülvizsgálati politikáknak megfelelően – egyéb változásokat is átvezetett a számlákban, a következő okok miatt:

- az Eurostat által a GNI jelentéseinek ellenőrzése során kért módszertani változtatások, illetve
- néhány esetben az adatok ellenőrzése, véglegesítése során talált, rutin revízióként végzett hibajavítások, korrekciók.

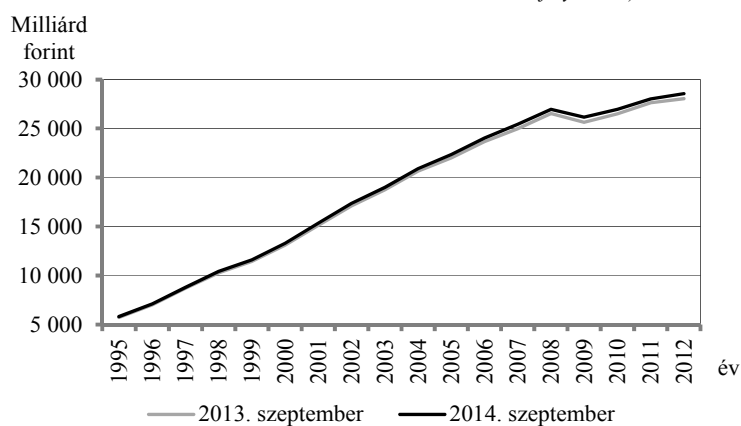
Így került az érdeklődés középpontjába az illegális tevékenységek beépítése a nemzeti számlákba. Ez nem az ESA 2010 bevezetésének a következménye, ugyanis már a korábbi rendszer, az ESA 1995 előírta ezt a feladatot. A gyakorlatban azonban

a számbavétel nehézségei miatt az országok döntő része ódzkodott a végrehajtástól. Az Eurostat azonban a GNI-jelentések ellenőrzése során minden tagország számára kijelölte ennek a feladatnak a végrehajtását.

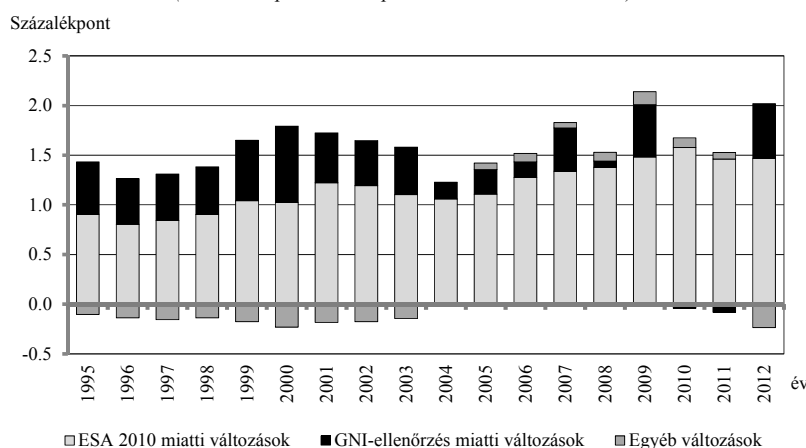
3.1. Változások a magyar nemzetiszámla-adatokban

Az előzők alapján a magyar nemzetiszámla-adatok is módosultak, mind a három okból kifolyólag. Ezeknek a változásoknak a hatását szemlélteti az 1. és 2. ábra a teljes időszorra vonatkozóan és az 1. és 2. táblázat a 2010 és 2012 közötti évekre.

1. ábra. A GDP alakulása a változások hatására (folyó áron)

2. ábra. A GDP változása a módszertani és egyéb változások hatására (a 2013. szeptemberben publikált GDP százalékában)

1. táblázat

A változások hatása a GDP-re

Év	2013.	2014.	Különbség		2013.	2014.
	szeptemberben publikált				szeptemberben publikált	
	folyó áron, milliárd forint		%	volumenindex, előző év = 100,0%		
2010	26 513,0	26 946,0	433,0	1,6	101,1	100,8
2011	27 635,4	28 035,0	399,6	1,4	101,6	101,8
2012	28 048,1	28 548,8	500,7	1,8	98,3	98,5

2. táblázat

A változások hatása a GNI-ra

Év	2013.	2014.	Különbség	
	szeptemberben publikált			
	folyó áron, milliárd forint		%	
2010	25 259,1	25 688,3	429,3	1,7
2011	26 183,7	26 690,1	506,4	1,9
2012	26 541,5	27 331,6	790,1	3,0

3. táblázat

*Az ESA 2010 bevezetésének számszerű hatása a GDP-re és a GNI-ra
(folyó áron, millió forint)*

Megnevezés	2010.	2011.	2012.
	év		
Kutatás-fejlesztés	316 210	291 151	296 820
Fegyverrendszerek	21 124	22 001	21 323
Kormányzati szektor besorolási módosulása	-50	-843	-2 078
Kis értékű eszközök	80 985	89 930	91 757
Földjavítás külön eszközként történő értékelése	78	103	123
Bérmunka-nettósítás	0	0	0
<i>Hatás a GDP-re összesen</i>	<i>418 347</i>	<i>402 342</i>	<i>407 945</i>
Áfa mint harmadik uniós saját forrás	32 860	32 250	26 587
<i>Hatás a GNI-ra összesen</i>	<i>451 207</i>	<i>343 492</i>	<i>434 532</i>

4. táblázat

*Az ESA 2010 bevezetésének számszerű hatása a kormányzat nettó hitelfelvételére/hitelnyújtására
(csak a kormányzat nettó hitelfelvételére/hitelnyújtására ható tételek)
(folyó áron, millió forint)*

Megnevezés	2010.	2011.	2012.
	év		
Kormányzati szektor besorolási módosulása	1 358	-4 363	-4 752
Magánnyugdíjpénztári eszközök elszámolásának változása	-64 808	-2 700 000	-54 683
Standardizált garanciák	6 491	1 011	3 214
<i>Összesen</i>	<i>-56 959</i>	<i>-2 703 352</i>	<i>-56 221</i>

Az ESA 2010 új elemei közül nincs mindegyiknek hatása a GDP-re, van, amely csak a GNI-ra, van, amely csak a kormányzati hiányra (kormányzat nettó hitelnyújtás/hitelfelvétel), van, amely csak a vagyommérlegekre van hatással. A változtatások következtében – az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében – módosultak a korábbi időszakra vonatkozó alapvető makrostatisztikai mutatók, így a két központi szerepet játszó mutató a GDP, és a GNI értéke, valamint az említett mutatók százalékában kifejezett mutatók értékei is változtak. A 3–4. táblázatok e szerint mutatják a változások számszerű hatását 2010 és közötti 2012 évekre.

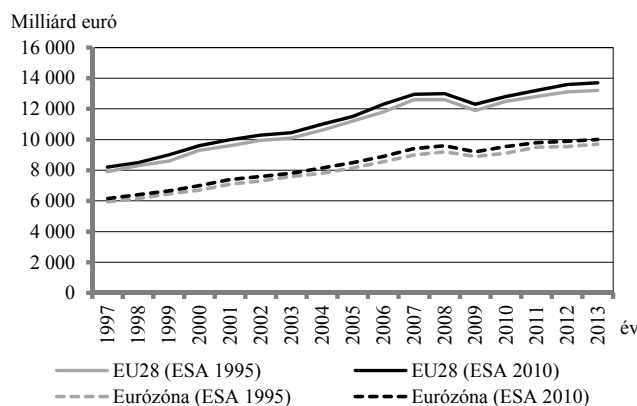
3.2. Nemzetközi kitekintés

Az EU-ban történő bevezetés előtt csak néhány nem EU-tagország végezte el az SNA 2008 szerinti felülvizsgálatot. Így Ausztrália 2012. júliusban, az Egyesült Államok 2013. augusztusban, Kanada 2012. októberben vezette be az SNA 2008 ajánlásait, fenntartva bizonyos nemzeti sajátosságokat.

2014 májusában Hollandia, júniusában Franciaország publikált részlegesen adatokat az új rendszer szerint. 2014. szeptember végén azonban valamennyi tagország közzé tette eredményeit, ennek alapján az Eurostat 2014. október 14-én publikálta az összesített európai adatokat. Az Európai Unió és az euroövezet országai GDP-jének összesített változását mutatja a 3. ábra.

Az Unió egészében a legnagyobb változást a kutatás-fejlesztés új elszámolási módszere okozta, ezen kívül a fegyverrendszerek elszámolásának megváltozása emelte még jelentősebben a GDP folyó áras értékét, akárcsak Magyarország esetében.

3. ábra. Az EU28 és az eurózóna országai GDP-jének alakulása (folyó áron)

Forrás: Eurostat.

5. táblázat

Az Európai Unió 2010. évi folyó áras GDP-jének változása az ESA 2010 bevezetése miatt

Megnevezés	A GDP változása (százalékpont)
Kutatás-fejlesztés	1,86
Fegyverrendszerek	0,17
Kisértékű eszközök	0,07
Kormányzati szektor besorolási módosulása	0,06
Munkaadói nyugdíjrendszerek	0,06
Egyéb	0,05
Összesen	2,27

Forrás: Eurostat.

Az egyes tagországok – a magyar gyakorlathoz hasonlóan – az ESA 2010 bevezetését összekapcsolták egyéb módszertani változások végrehajtásával. Ez néhol akár nagyobb módosulást is okozott az adatokban, mint maga az ESA 2010 bevezetése. Például Hollandia nagyrevíziót végzett, amely 4 százalékponttal növelte a bruttó hazai termék értékét (emellett egyéb változások is történtek). Ciprus esetében pedig a 2011 népszámlálási adatok figyelembe vétele okozta, hogy 8 százalékpontnál is nagyobb mértékben változott a bruttó hazai termékük értéke. Az alábbi táblázat mutatja be az egyes országok GDP-jének változását 2010 tárgyévre vonatkozóan.

6. táblázat

*A módszertani és egyéb változások hatása a folyó áras GDP-adatakra
az Európai Unió országaiban és az Egyesült Államokban, 2010*

Ország/országcsoport	Összesen	Módszertani változás (ESA 2010)		Egyéb változás összesen
		Összesen	ebből: K+F	
Euróóóna	3,5	2,2	1,9	1,3
EU28	3,7	2,3	1,9	1,4
Belgium	2,8	2,5	2,4	0,3
Bulgária	2,0	0,4	0,3	1,6
Csehország	4,3	3,1	1,2	1,2
Dánia	2,5	2,7	2,6	-0,2
Németország	3,3	2,7	2,3	0,6
Észtország	1,2	1,4	0,9	-0,2
Írország	4,2	3,6	3,5	0,6
Görögország	1,8	1,3	0,6	0,6
Spanyolország	3,3	1,6	1,2	1,7
Franciaország	3,2	2,4	2,2	0,8
Horvátország	1,3	0,5	0,4	0,8
Olaszország	3,4	1,5	1,3	1,9
Ciprus	9,5	1,1	0,2	8,4
Lettország	-0,1	1,1	0,5	-1,2
Litvánia	1,1	0,8	0,4	0,2
Luxemburg	0,2	1,6	0,5	-1,4
Magyarország	1,6	1,6	1,2	0,0
Málta	2,2	0,5	0,5	1,7
Hollandia	7,6	1,7	1,8	5,9
Ausztria	3,2	3,7	2,3	-0,6
Lengyelország	1,5	1,2	0,5	0,2
Portugália	4,1	2,1	1,3	2,0
Románia	1,9	0,6	0,5	1,3
Szlovénia	2,1	2,0	1,9	0,1
Szlovákia	1,9	1,8	0,6	0,1
Finnország	4,7	4,2	4,0	0,5
Svédország	5,5	4,4	4,0	1,1
Egyesült Királyság	4,9	2,3	1,6	2,6
Egyesült Államok	3,6	:	2,5	:

Forrás: Eurostat.

4. Következtetések és a nemzeti számlák fejlesztésének jövője

Vajon szükséges volt-e érvényesíteni a felsorolt módszertani változásokat, vagy ezek csak zavart és nehézséget okoznak a felhasználóknak? A válasz nem egyszerű és nem egyértelmű. Nyilvánvaló hogy a nemzeti számlák rendszerének változnia kell akkor, ha a makrogazdasági környezetben jelentősebb változások következnek be, amelyeket a rendszer korábbi változatában nem képes bemutatni. Változtatni kell akkor is, ha valamely alapelv, definíció megfogalmazását pontosítani, kell, mert felmerültek olyan esetek, amelyekre vonatkozóan a korábbi szabályok nem adtak egyértelmű eligazítást. Ugyanakkor látható, hogy bár az ESA-ban jelentős számú jobbító változást vezettek át, a számszerű hatások összességében nem voltak jelentősek, és így inkább talán csak zavart okozhat szakmai felhasználói vagy a szélesebb felhasználói körben. Mint statisztikusok reméljük, nem így van, és az új, módosult adatok jobban tükrözik a valóságot. Azért is folytatja a statisztikusok közössége a rendszer felülvizsgálatát, hogy az újabb és egyre bonyolultabb gazdasági folyamatokat minél pontosabban le tudjuk írni, hatásukat be tudjuk mutatni, segítséget nyújtva ezzel az elemzésekhez és gazdasági döntésekhez.

A viszonylag hosszú idő és a széles körű viták ellenére is számos kérdés megoldatlan maradt az SNA 2008 kidolgozása során. A nemzeti számlás közösség nem jutott közösen elfogadható megoldásra. Ezek a megoldatlan kérdések kerültek a nemzeti számlák kutatási munkatervébe. 2008-ban az ENSZ nemzeti számlák fejlesztésével foglalkozó szakértői munkacsoportja (Advisory Expert Group – AEG) 20 kutatási témát határozott meg, a következőkben ezekből a hosszú távú kutatási témákból felsorolunk egy válogatást.

1. Az SNA jövedelemkoncepciójának tisztázása – beleértendő-e az átértékelési nyereség/veszteség?
2. A vállalkozások végső fogyasztása.
3. Az SNA és a Nemzetközi Számviteli Szabványok (International Accounting Standards Board– IASB) kapcsolata.
4. Magas infláció.
5. Eredményszemléletű kamatok az SNA-ban – hitelező- vagy adóskonceptió?
6. A karbantartás, javítás és a felújítás közötti különbség.
7. Az állóeszközök körének kiszélesítése, az egyéb szellemi termékek beemelése.
8. A magán és állami közreműködéssel megvalósuló beruházások (PPP) kezelése.
9. A társadalombiztosítási jogosultságok kötelezettségként való elszámolása.

10. A természeti erőforrások (például ásványkincsek) feltárásának lízingje.

11. Újrabefektetett jövedelem.

Miután a felülvizsgálati munka irányítását az ENSZ Nemzeti Számla Titkárságközi Munkacsoportja (Intersecretariat Working Group on National Accounts – ISWGNA) végzi, ezért a végső szakmai döntés az ISWGNA-é, de az AEG támogatásával, amely az egyes témák esetében hoz döntéseket. Ugyancsak az ISWGNA biztosítja a kapcsolatot és a koordinációt a többi metodikai munkával (fizetésimérleg-statisztika (balance of payments – BOP), kormányzati pénzügyek statisztikája (government financial statistics – GFS) stb.) is.

Az OECD legutóbbi, 2014. november 4. és 7. között tartott Nemzeti Számla Munkacsoport (Working Party on National Accounts – WPNA) párizsi értekezletén egy külön napirendi pont keretében foglalkoztak a nemzeti számlák jövőbeli fejlesztésével, „Future development of the System of National Accounts” címmel. Az ebben felkért nemzetiszámla-szakértők vázolták az SNA továbbfejlesztésével kapcsolatos elképzeléseket. Arra keresték a választ, hogyan lehetne tovább emelni a makrostatisztikák nemzetközi összehasonlíthatóságát.

A teljesség igénye nélkül említjük meg a felmerült témákat:

- a globalizáció hatása, a globális „értékláncok”, a külső gyártás módszertanánk kidolgozása, fejlesztése;
- a környezet hatása a nemzeti számlákra;
- a jövedelem-eloszlási egyenlőtlenségek tükröztetése (makro-mikro kapcsolat);
- „big data” szerepe a számlákban;
- a konzisztencia megteremtése további statisztikai területek módszertanával, mint például munkaügyi statisztika, árstatisztika, háztartás-statisztika;
- át kell-e helyezni a hangsúlyt a GDP-ről a GNI-ra vagy inkább a nettó nemzeti jövedelemre (net national income – NNI);
- a nemzeti számlák technikai előállítási módjának fejlesztése.

Az előzők előrejelzik a nemzeti számlák rendszerének további finomítását, pontosítását, az adatsorok változását, ami folyamatos kihívás elé állítja az adatok előállításait és felhasználóit is.

Irodalom

- AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK HIVATALOS LAPJA [2000]: A Tanács 1150/2000/EK, EURATOM rendelete (2000. május 22.) a Közösségek saját forrásainak rendszeréről szóló 94/728/EK, Euratom határozat végrehajtásáról. 2000. 05. 31. L130/1. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000R1150&qid=1417694580742&from=HU>
- AZ EURÓPAI UNIÓ HIVATALOS LAPJA [2007]: A Tanács határozata (2007. június 7.) az Európai Közösségek saját forrásainak rendszeréről (2007/436/EK, Euratom). 2007. 06. 23. L163/17. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007D0436&rid=11>
- CSIZMADIA, M. [2003]: Results of the Existing Updating Mechanism of the 1993 SNA. *SNA News and Notes*. No. 17. October. http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna/nn17_en.pdf
- EC (EUROPEAN COMMISSION) – IMF (INTERNATIONAL MONETARY FUND) – OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT) – UN (UNITED NATIONS) – WB (THE WORLD BANK) [1993]: *System of National Accounts 1993*. Brussels, Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C. <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>
- EC – IMF – OECD – UN – WB [2009]: *System of National Accounts 2008*. New York. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
- EC [2012]: *Essential SNA: Building the Basics*. Luxembourg. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/Eurostat-SNABasics.pdf>
- EC [2013]: European System of Accounts – ESA 2010. Luxembourg. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-02-13-269-EN.pdf
- EUROSTAT [1996]: *European System of Accounts – ESA 1995*. Luxembourg. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=CA-15-96-001
- EUROSTAT [2014]: *First Estimation of European Aggregates Based on ESA 2010 – ESA 2010 Shifts Level of EU and Euro Area GDP Upward, Growth Rates Almost Unaffected*. Eurostat News release. No. 157. 17 October http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-17102014-BP/EN/2-17102014-BP-EN.PDF
- HARRISON, A. [1990]: Major Changes Proposed for the Next SNA: An Overview. *The Review of Income and Wealth*. Vol. 36. No. 4. pp. 335–353.
- HARRISON, A. [1992]: *The SNA; 1968 to 1993 and Beyond*. IARIW 22. General Conference. 30 August–5 September. Flims.
- HAVINGA, I. [2004]: Scope of the SNA. Updating and Conclusions of the First Meeting of the Advisory Expert Group. *SNA News and Notes*. No. 18. April. http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna/nn18_en.pdf
- IMF [2009]: *Balance of Payments and International Investment Position Manual, BPM6*. Washington, D.C.
- IMF [2014]: *Government Finance Statistics Manual 2014*. Pre-Publication Draft. Washington, D.C. <http://www.imf.org/external/np/sta/gfsm/>
- ISWGNA [2003]: Work Programme for the Updating of the 1993 SNA. *SNA News and Notes*. No. 17. October. http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna/nn17_en.pdf
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [1993]: *Bevezetés a nemzeti számlákba*. Budapest.

- KSH [2014]: *Magyarország nemzeti számlái, 1995–2013*. Budapest. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xfjp/idoszaki/monsz/monsz9513.pdf>
- OECD [2009]: *Measuring Capital – OECD Manual 2009*. Second Edition. Paris. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/OECD-Capital-e.pdf>
- OECD [2010]: *Handbook on Deriving Capital Measures of Intellectual Property Products*. Paris. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/OECD-IPP.pdf>
- POZSONYI P. [1994]: A termelési számla. *Statisztikai Szemle*. 72. évf. 10. sz. 744–761. old.
- POZSONYI P. [2005]: A nemzeti számlák rendszerének újabb felülvizsgálata. *Gazdaság és Statisztika*. 17(56). évf. 2. sz. 3–17. old.
- POZSONYI P. [2007]: A magyar nemzeti számlák fejlesztése, 1996–2007. *Statisztikai Szemle*. 85. évf. 10–11. sz. 897–932. old.
- POZSONYI P. – SZABÓ P. [2010]: Új fejlesztések a nemzeti számlákban. *Statisztikai Szemle*. 88. évf. 3. sz. 236–251. old.
- SB (STATISTISCHE BUNDESAMT) [2014]: *Methodological Enhancement of National Accounts – The 2014 Revision*. Berlin.
- SNA News and Notes*. No. 18. April. http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna/nn18_en.pdf
- UN – ECB (EUROPEAN CENTRAL BANK) [2014]: *Handbook of National Accounting: Financial Production, Flows and Stocks in the System of National Accounts*. White-cover version. Handbook of National Accounting. Series F No. 113. New York. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/FinancialHB-wcover.pdf>
- UN – ISWGNA (INTERSECRETARIAT WORKING GROUP ON NATIONAL ACCOUNTS) [2003]: *Work Programme for the Updating of the SNA 1993*. 21 November Washington, D.C.
- UN – ISWGNA [2004]: *Summary Conclusions of the First Meeting of the Advisory Expert Group on National Accounts*. Washington, D.C. 16–20 February.
- UN [2004]: *Summary Conclusions Second Meeting of the Advisory Expert Group on National Accounts*. 8–16 December. New York. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/aeg/papers/m2Conclusions.PDF>
- UN [2011]: *The Impact of Globalization on National Accounts*. New York, Geneva.
- UN [2013]: *Guidelines on Integrated Economic Statistics*. Department of Economic and Social Affairs. Series F No. 108. New York. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/IES-Guidelines-e.pdf>
- WARD, M. P. [2004]: Some Reflections on the 1968–93 SNA Revision. *The Review of Income and Wealth*. Vol. 50. No. 2. pp. 299–313.
- WB [2013]: *The 2008 SNA – Concepts in Brief. A Complement to the System of National Accounts 2008*. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/2008SNA-ConceptsBrief.pdf>

Summary

Since September 2014 both the national accounts methodology and the national accounts data have been changed. The study presents the nature and background of these changes, their impact on the main aggregates, especially on the gross domestic product that is considered the most important item of the system.

A fizetésimérleg-statisztikák nemzetközi módszertanának felülvizsgálata*

Durucskó Mihály,

a Magyar Nemzeti Bank
Fizetési mérleg önálló
osztályának vezetője

E-mail: durucskom@mnb.hu

A fizetésimérleg-statisztikák nemzetközi módszertanának megújítása 2008-ban, az IMF-kézikönyv 6. kiadásának (Balance of Payments and International Investment Position Manual 6th Edition – BPM6) közzétételével lezárult. Az új szabvány bevezetésére az Európai Unió tagországaiban egyszerre, a nemzeti számlák európai rendszere ugyancsak felülvizsgált módszertanának (European System of Accounts – ESA 2010) bevezetésével összehangolt módon, 2014-ben került sor. Az írás bemutatja a módszertani felülvizsgálat hátterét, folyamatát, az új kézikönyv szerkezetét, a jelentősebb módszertani változásokat, valamint a változások hatását a főbb fizetésimérleg-aggregátumokra.

TÁRGYSZÓ:

Makrostatisztikák.

Fizetésimérleg-statisztikák.

Módszertani váltás (BPM6).

* A tanulmány a Magyar Nemzeti Bank Statisztikai igazgatóságának „Magyarország fizetésimérleg- és külfölddel szembeni befektetésipozíció-statisztikái” című kiadványa felhasználásával készült, amelynek elkészítésében a szerző által vezetett Fizetési mérleg önálló osztály munkatársai (*Bánhegyi Péter, Basa János, Bräutigam Dóra, Kanyóné Pető Magdolna, Lipcsei Gyöngyi, Montvai Beáta, Simonné Tanczos Vanda és Veitzné Kenyeres Erika*) vettek részt.

A fizetésimérleg-statisztikák¹ elmúlt években megújított nemzetközi módszertani szabványainak (Balance of Payments and International Investment Position Manual 6th Edition – BPM6, Fizetési mérleg és külfölddel szembeni befektetési pozíció kézikönyv, 6. kiadás) bevezetésére 2014-ben került sor az Európai Unió (EU) tagországaiban, így Magyarországon is. Ez az EU-n belüli közös dátum igazodik a nemzeti számlák rendszerével (System of National Accounts – SNA) összhangban megújított nemzeti számlák európai rendszere 2010 (European System of Accounts – ESA) 2014-es bevezetéséhez. A Magyar Nemzeti Bank (MNB) fizetési mérleggel kapcsolatos, 2014. első negyedévi vonatkozású statisztikai publikációi, 2014. június 24-ei adatközléstől kezdődően, az új módszertani követelmények szerinti tartalommal és részletezettségben jelennek meg.

A módszertani kézikönyv előző kiadásának (BPM5) felülvizsgálata párhuzamosan történt az ENSZ égisze alatt folyó nemzetiszámla-módszertan (SNA 1993), illetve a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) irányítása mellett alkalmazott közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó statisztikai módszertan (OECD benchmark definition of foreign direct investment – BD3) aktualizálásával. A különböző makrogazdasági statisztikák közötti harmonizáció további erősítése kiemelt szempont volt a munkák során. A fizetési mérleg szerkezetét, a főbb elnevezéseket teljes mértékben harmonizálták a nemzeti számlák szerkezetével és fogalmaival, így az új fizetésimérleg-módszertan az SNA szektorbeosztását és terminológiáját alkalmazza.

Az új módszertani kézikönyv nagyfokú folytonosságot mutat az előző változattal, az abban (BPM5) rögzített keretrendszer alapvetően alkalmasnak bizonyult az időközben felmerült új szempontok szerinti változások befogadására. Így a fizetésimérleg-statisztikák átfogó szerkezete és az általános definíciók ezúttal változatlanok maradtak. (A BPM5 ebből a szempontból annak idején sokkal radikálisabb változásokat tartalmazott az előző kiadáshoz képest.)

A mostani változások jelentős része a fogalmi keretek pontosításához, az egyes kategóriák, elszámolási elvek tisztázásához kapcsolódott. Ennek ellenére bizonyos területeken tartalmi változásokat is hozott a módszertani revízió, ami alapvetően azzal függött össze, hogy a módszertani kézikönyv előző változatának 1993. évi kiadása óta a világgazdaságban jelentősen felgyorsultak a globalizációs folyamatok. Ezzel összefüggésben átalakultak a termelési, finanszírozási és kooperációs struktúrák, a vállalatközi kapcsolatok, valamint jelentős változásokon ment keresztül a

¹ A többes szám a fizetési mérleg mellett a külfölddel szembeni állományi statisztikákra, a külfölddel szembeni befektetési pozícióra is utal.

pénzügyi szektor, felerősödtek a magánszemélyekhez kapcsolódó migrációs tendenciák, felértékelődött az infokommunikációs szektorok szerepe, megnőtt az immateriális javak, szellemi tulajdonú termékek jelentősége stb.

1. A módszertani felülvizsgálat háttere

A Nemzetközi Valutaalapnak (International Monetary Fund – IMF) alapvető feladatai ellátásához, megalakulásától kezdve szüksége volt arra, hogy az egyes országok által összeállított fizetésimérleg-statisztikák egységes módszertani alapokon álló, összehasonlítható adatokat tartalmazzanak. A folyamatosan változó gazdasági folyamatokhoz és felhasználói igényekhez illeszkedő nemzetközi módszertani keretrendszer megjelenítésére szolgáltak és szolgálnak a fizetésimérleg-statisztikai kézikönyv (a továbbiakban kézikönyv) 1948 óta egymást követő kiadásai.

Hasonlóan a többi makrogazdasági statisztikai területhez, a kézikönyv minden új kiadása válaszként született a gazdasági és pénzügyi folyamatok fejlődésére, a felhasználói igények változására és a statisztikusok tapasztalatainak bővülésére. Az első kiadás 1948-ban lényegében csak az IMF-nek jelentendő statisztikai táblákat és a hozzájuk tartozó kitöltési útmutatókat tartalmazta. Nem is szolgált másra, mint a rendszeres és egységesített nemzetközi adatszolgáltatás teljesítéséhez szükséges alapvető feltétel biztosítására. A fizetésimérleg-statisztikához kapcsolódó általános kategóriák magyarázata csak a második kiadásban jelent meg 1950-ben. A harmadik kiadás 1961-ben már túlment az adatszolgáltatási igények rögzítésén és a kategóriák magyarázatán. Az általános fizetésimérleg-összefüggések és elvek tárgyalásának beemelése az egyes országok számára használhatóvá tette a kézikönyvet a sajátos igények kielégítésére is. Az 1977-es negyedik kiadást a nemzetközi pénzügyi rendszer alapvető átalakulása tette indokolttá. Bővebb kifejtést nyertek az alapkategóriák (mint például a rezidens fogalom) és az elszámolási elvek (például az értékelés), valamint a standard összetevők felhasználásával a fizetési mérleg és egyes részmérlegek rugalmasabb bemutatására szolgáló különböző prezentációs lehetőségeket is megfogalmazták.

A most lecsereált BPM5 kiadására 1993-ban került sor. Ennek a változatnak a kidolgozása párhuzamosan folyt a nemzeti számlák rendszerének megújításával (ez a hagyomány folytatódott a legújabb, a hatodik kiadás megalkotásakor is). Ez egyúttal jelzi a felülvizsgálattal kapcsolatos egyik legfontosabb szándékot is, mégpedig az egyéb makrogazdasági statisztikai keretrendszerekkel, s ezek közül a legfontosabbal, a nemzeti számlákkal való harmonizációra törekvést. Az ötödik kiadás számos alapvető változást hozott a definíciók, a fogalmak és a kategóriák, valamint

a fizetési mérleg szerkezetét illetően. További újdonság volt, hogy a tranzakciókat rögzítő fizetési mérleg mellett az állományi statisztikák hangsúlyosabb szerephez jutottak a módszertani leírásban. A gazdaság egyetlen egységként való felfogását felváltotta a módszertan mikroszintű megalapozása a gazdasági egységek és intézményi szektorok tárgyalásával, amely szintén közeledést jelentett a nemzeti számlák módszertanához. A metodikára fókuszáló BPM5-höz kapcsolódva az IMF további köteteket állított össze a felhasználók (elsősorban a fizetési mérleg összeállításával foglalkozó statisztikusok) igényeinek kiszolgálására, amelyek egyrészt az adatgyűjtéssel és a statisztika összeállításával kapcsolatos gyakorlati lehetőségeket (*IMF* [1995]), másrészt pedig az általános módszertant illusztráló és azok jobb megértését megkönnyítő számpéldákat tartalmaztak (*IMF* [1996]). A kézikönyv megújításának folyamata egyúttal felöleli ezeknek a kiegészítő köteteknek az aktualizálását is.

2. A módszertani felülvizsgálat folyamata

Amikor az IMF Fizetésimérleg-statisztikai Bizottsága² (Committee on Balance of Payments Statistics – BOPCOM) 2001-ben³ kezdeményezte a kézikönyv 1993-as, ötödik kiadásának felülvizsgálatát, alapvetően megfelelőnek találta az abban leírt általános módszertani kereteket, viszont a publikálás óta azonosított problémák, pontosításra váró részek, a bővebb kifejtést igénylő magyarázatok és az új jelenségek statisztikai elszámolásával kapcsolatos elvek rögzítésére való törekvés indokolttá tették a felülvizsgálat folyamatának elindítását. A bizottság véleménye szerint ez egyúttal lehetőséget teremtett a statisztikai módszertan mélyebb elméleti megalapozására és a többi makrogazdasági statisztikai keretrendszerrel való harmonizáció további elmélyítésére.⁴ A felülvizsgálat időzítése kapcsán természetesen ezúttal sem lehetett elkerülni az örök ellentétet, amely a gazdasági folyamatokat naprakészen követő módszertan és az azokat késedelem nélkül alkalmazni képes országok gyakorlata között húzódik, ami a felgyorsult világban a korábbiaknál is nagyobb kihívás

² Az IMF 1992-ben hívta életre a bizottságot (BOPCOM) a tagállamokkal és a nemzetközi intézményekkel történő állandó kapcsolattartásra a fizetésimérleg-statisztikák terén.

³ A bizottság tagjaként az ülésen részt vett *Gyulavári Antal* az MNB Statisztikai főosztályának akkori vezetője is.

⁴ A BOPCOM kérésére az IMF már a 2000-ben tartott ülésre elkészített egy olyan anyagot, amely a BPM5 revízióra szoruló területeit vette számba (*IMF* [2000]), noha ekkor még korainak tartotta a bizottság a felülvizsgálat folyamatának azonnali elindítását.

elé állítja a szereplőket.⁵ A felülvizsgálat során megvitatandó témák három nagy csoportba sorolhatók:

– *általános, elméleti jellegű kérdések* (például a különböző makrogazdasági statisztikák közötti összhang, kibővített szektor és instrumentum felosztás, a jövedelmek statisztikai értelmezése stb.);

– *új vagy újonnan felmerült problémák* (például a külső adósság és a külfölddel szembeni befektetési pozíció közötti kapcsolat (hátralévő lejárat, a hazai és külföldi deviza szerinti megbontás), a fizetési mérleg és a monetáris statisztika közötti kapcsolat, a gazdasági, illetve valutauniók sajátosságainak beillesztése a statisztikákba, a nemzetközi számviteli szabványok változásának nyomon követése, a visszavásárlási megállapodások kezelése stb.);

– *az aktuális BPM5 tisztázásra szoruló területei* (például a tartalékeszközök meghatározása és statisztikai elszámolása, a közvetlentőkebefektetések elszámolásával összefüggő elméleti és gyakorlati kérdések stb.).

A BOPCOM ismételten megerősítette, hogy mivel a fizetési mérleg az egyéb szektorstatisztikákkal együtt az átfogó makrogazdasági statisztikai rendszer integráns részét képezi, ezért a felülvizsgálatnak az e statisztikákra vonatkozó módszertanok és az azokban tervezett változások figyelembevételével kell folynia. Különösen igaz ez a nemzeti számlák rendszerére. Ennek megfelelően a BPM5 felülvizsgálatára párhuzamosan került sor az ENSZ égisze alatt folyó nemzetiszámlamódszertan (SNA 1993), illetve az OECD irányítása mellett történő BD3 aktualizálásával.⁶ Az időbeli párhuzamosságon túl az egyes módszertanok felülvizsgálati folyamatához kapcsolódó szervezeti és együttműködési formák is elősegítették a különböző területek közötti összhang megtartását és a közöttük levő harmonizáció további erősítését.

A vizsgálandó kérdések listáját, az új módszertani kézikönyv általános szerkezetét, valamint a módszertani felülvizsgálat időbeli ütemezését a 2002. októberi ülésén vitatta meg a BOPCOM.⁷ A végleges változat elkészítésének határideje 2008 vége

⁵ Akkoriban még sok ország éppen hogy csak áttért a BPM5 alkalmazására, s voltak olyanok is, amelyek még mindig valamelyik korábbi kézikönyv szerint állították össze a statisztikájukat.

⁶ A közvetlentőke-befektetésekre vonatkozó statisztikákat illetően az OECD is érintett, az általa kiadott módszertani kézikönyv, az OECD BD3 felülvizsgálata miatt (OECD [1996]). A felülvizsgálatról lásd az OECD által közzétett anyagot: <http://www.oecd.org/investment/fdibenchmarkdefinition.htm>

⁷ Lásd *Updating BPM5: Compendium of Issues* <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2002/02-25.pdf> és *Updating BPM5: A Proposed Timetable and Structure* <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2002/02-26.pdf>

lett.⁸ Ahhoz, hogy ez a dátum tartható legyen, 2006 októbere után új témakör már nem kerülhetett be a kézikönyvbe. Az ez után felmerülő, illetve a le nem zárt kérdések felkerültek egy kutatási listára, hogy a lezárásuk függvényében a későbbi kiadások alkalmával hasznosulhassanak. A bizottság döntése alapján a felülvizsgálat a teljes nyilvánosság bevonásával történt, az összes dokumentumot elérhetővé tették az IMF honlapján. Elsőként a tervezett kézikönyv megjegyzésekkel, kérdésekkel kiegészített vázlatát bocsátották 2004 elején a széles szakmai közvélemény elé nyilvános vitára.⁹

A következő évi ülésén 2003-ban a bizottság három közvetlentőke-befektetésekkel foglalkozó szakértői csoport felállításáról döntött, amelyek feladatául a felmerülő módszertani problémák alapos vizsgálatát és az ezekkel kapcsolatos megoldási javaslatok megfogalmazását szabta. A közvetlentőke-befektetésekkel kapcsolatos kérdések vizsgálatát a közvetlentőke-befektetésekkel foglalkozó szakértői csoport (Direct Investment Technical Expert Group – DITEG), a valutaunióhoz köthető speciális ügyeket a Valutaunióval foglalkozó szakértői csoport (Currency Union Technical Expert Group – CUTEG), s végül az összes fennmaradó problémát a Fizetési mérleggel foglalkozó szakértői csoport (Balance of Payments Technical Expert Group – BOPTEG) hatáskörébe utalták.

A három szakértői csoport a BOPCOM-nak terjesztette elő a javaslatait, kivéve a DITEG-et, amely az OECD munkacsoportjával (Workshop on International Investment Statistics – Nemzetközi befektetésstatisztikai műhelykonferencia) is szoros szervezeti és munkakapcsolatban állt, s a javaslatait ezen a fórumon is el kellett fogadtatnia.¹⁰ 2005. júliusban a tartalék eszközökkel kapcsolatos kérdések megvitatására és kidolgozására a BOPCOM egy újabb szakértői munkacsoport felállításáról döntött. Ez volt a tartalékokat megtestesítő eszközökkel foglalkozó szakértői csoport (Reserve Assets Technical Expert Group – RESTEG).¹¹

A BOPCOM megtárgyalta a szakértői munkacsoportok anyagait, s ezek alapján meghozta döntéseit az egyes kérdésekben. 2006 végére a terveknek megfelelően

⁸ Az egy évvel korábbi ülésen még 2007 volt az elkészítés céldátuma, de a részletes ütemterv összeállítása során kiderült, hogy az az időpont tarthatatlan, s ráadásul a 2008. év összhangban volt a nemzeti számlás felülvizsgálat tervezett befejezési idejével is.

⁹ A kérdések között szerepelt egyebek mellett az is, hogy mi legyen az új kézikönyv pontos címe. Végül is mintegy 33 ország és több nemzetközi intézmény is élt a felkínált lehetőséggel és megfogalmazta véleményét a vázlatlalt és a feltett kérdésekkel kapcsolatosan.

¹⁰ Az OECD által felállított módszertani tanácsadói csoport (Benchmark Advisory Group – BAG) a DITEG munkájának lezárását követően, az ott elfogadottak figyelembevételével végezte tevékenységét, ezzel biztosítható volt, hogy a közvetlentőke-befektetéseket érintő módszertani alapok mind a fizetésimérleg-statisztikában, mind pedig az OECD kézikönyvében azonosak legyenek.

¹¹ A szakértői csoportok által vizsgált kérdések, előállított anyagok és állásfoglalások, javaslatok elérhetők az IMF honlapján: DITEG: <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/diteg.htm>, CUTEG: <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/cuteg.htm>, BOPTEG: <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopteg.htm>, RESTEG: <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/resteg.htm>

összeállt a teljes kézikönyv első tervezete, amit aztán 2007. márciusban bocsátottak nyilvános vitára. A rendelkezésre álló három hónap alatt mintegy 60 hozzászólás, megjegyzés érkezett a tervezethez. Ezeket figyelembe véve átdolgozták a kézikönyv tervezetét, s a BOPCOM októberi jóváhagyását követően ismét három hónap állt a szakmai közvélemény rendelkezésére, hogy ezzel kapcsolatosan is kifejtse véleményét. Közben az IMF 2008. január és szeptember között a világ minden táján regionális szemináriumokat szervezett az új kézikönyv megismertetésére és a vélemények ösztönzésére. A BOPCOM – amely figyelembe vette a különböző fórumokon felmerült véleményeket és a nemzeti számlák időközben elfogadott első kötetét – a végső változatot egyhangú döntéssel 2008. novemberi ülésén fogadta el. A kiadás előtti végleges tervezet 2008. decemberben került fel az IMF honlapjára.¹²

Mivel az ötödik kiadással kapcsolatos tapasztalatok azt mutatták, hogy az általános kereteket nem érintő változtatásokra egyre gyakrabban lehet szükség, ha nem akarunk elmaradni a folyamatosan és egyre gyorsuló ütemben változó világban kialakuló gazdasági jelenségek és folyamatok statisztikai keretekbe történő beillesztésével, ezért a BOPCOM rögzítette a kézikönyv önálló számmal jelzett kiadásai közötti folyamatos felülvizsgálat eljárási rendjét. A változtatásokat négy csoportra osztották aszerint, hogy milyen jellegű és mélységű módosításról van szó, s ezekhez különböző egyeztetési mechanizmusokat rendeltek.

Az első csoportba az egyszerű technikai jellegű, szerkesztési módosítások tartoznak. Ezek nem érintik a rendszer semmilyen lényegi elemét (szerkezet, fogalmak stb.), ezért különös egyeztetésre sincs szükség az életbe lépésükhöz: a BOPCOM véleményének kikérésével az IMF elkészíti a hibajavítást, s az felkerül az IMF honlapjára. A második csoportba az egyértelmű tisztázások miatti változások kerülnek. Ilyen eset fordul elő például olyankor, amikor valamely, a kézikönyv megírásakor még nem túl jelentős (s ezért nem tárgyalt) gazdasági jelenség fontossá válik, vagy új jelenséggel szembesülünk, de amelyek statisztikai kezelése egyértelműen levezethető az elfogadott keretrendszerből. Ebben az esetben is viszonylag egyszerű az eljárás, az előzőhöz hasonlóan a BOPCOM véleményének kikérésével az IMF elkészíti a problémát tisztázó leírást, s azt az elfogadás után nyilvánosságra hozza a honlapján. A harmadik csoportba az olyan esetek kerülnek, amikor nem egyértelmű a megoldás, mert különböző értelmezések lehetségesek. Ez a helyzet akkor fordul elő, amikor valamely új jelenség kapcsán az érvényes módszertan alapján többféle megoldás is levezethető. Ebben az esetben az elfogadásig vezető konzultációs folyamat kiegészül a külső szakértői kör, illetve – amennyiben a nemzeti számlák szempontjából is releváns kérdéssről van szó – a Nemzetközi számlák-

¹² A módszertani felülvizsgálattal kapcsolatos anyagok, dokumentumok és információk elérhetők az IMF honlapján: <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman5.htm>

kal foglalkozó titkárságközi munkacsoport (Intersecretariat Working Group on National Accounts – ISWGNA) bevonásával. A vélemények figyelembe vételével alakul ki a végső változat, amely felkerül az IMF honlapjára. Az utolsó, negyedik csoportba az érvényes rendszer keretein túllépő változások tartoznak. Ez történik akkor, ha egy új gazdasági jelenség kapcsán nyilvánvalóvá válik, hogy az érvényes módszertan fogalmi rendszere, definíciói nem alkalmasak az új jelenség megfelelő megragadására, ezért a kézikönyv bizonyos részeit újra kell írni. Az eljárás hasonló a harmadik csoportba tartozó változásokkal kapcsolatos rendhez, csak a konzultációba bevont kör kiegészül minden tagországgal. A folyamat végén a BOPCOM dönt arról, hogy az elfogadott változások önálló kiegészítésként jelenjenek-e meg, vagy a kézikönyv új kiadását kell elkészíteni.

3. Az új kézikönyv (BPM6)

Az állományi statisztika tárgyalását az ötödik kiadás emelte be először a fizetési mérlegről szóló módszertani kézikönyvbe. Ez a vonulat olyannyira tovább erősödött a BPM6 elfogadásával, hogy az erre való utalás az új kézikönyv címébe is bekerült: Balance of Payments and International Investment Position Manual Sixth Edition (BPM6)¹³ (Kézikönyv a fizetési mérlegről és a külfölddel szembeni befektetési pozícióról. Hatodik kiadás.) Az üzenet egyértelmű: a külső gazdasági és pénzügyi folyamatok és az ezekhez kapcsolódó kockázatok, valamint a fenntarthatóság megítélése szempontjából nem elegendő csupán a tranzakciókat figyelembe venni, szükség van a pozíciók nagyságát befolyásoló egyéb változáselemek (átértékelés, egyéb állományváltozás) és az állományi információk elemzésére is. Az állományok és az azok nagyságát meghatározó különböző változáselemek egymással való szoros meghatározottsága persze nemcsak a címben, hanem a tartalomban is tükröződik.

A mérlegadatokat növekvő jelentőségének elismerése mellett a globalizációval összefüggő jelenségek is alaposan meghatározták az új kézikönyv végső tartalmát és szerkezetét. Így a kézikönyv tárgyalja a valutauniókkal kapcsolatos sajátosságokat, a határon átnyúló termelési folyamatokat, a nemzetközi munkaerő áramlással összefüggő jelenségeket, valamint a speciális, több országra kiterjedő vállalati struktúrákat.

Ugyancsak hangsúlyos szerepet kapott a nemzetközi pénzpiaci innovációk statisztikai keretrendszerbe történő beillesztése. Ez nem csupán az új pénzügyi instru-

¹³ A folytonosságot őrzi viszont a referencianévként továbbra is megtartott BPM6 rövidítés.

mentumok tárgyalására terjed ki (például a derivatív ügyletekre, az értékpapírosításra, az aranszámlára), hanem az új szervezeti megoldásokéra is (például a speciális célú vállalatokra, a több országra kiterjedő, összetett vállalati struktúrákra).

Az új kiadás nagyfokú folytonosságot mutat az előző változattal, ugyanis a BPM5-ben rögzített keretrendszer alapvetően alkalmasnak bizonyult az időközben felmerült új szempontok szerinti változások befogadására. Így a fizetésimérleg-statisztikák átfogó szerkezete és az általános definíciók ezúttal változatlanok maradtak. (Az 1993-as BPM5 ebből a szempontból sokkal radikálisabb változásokat tartalmazott az azt megelőző negyedik kiadáshoz képest.)

Az új kézikönyvvel kapcsolatos fő elvárások a következők voltak:

- mutassa be és magyarázza meg a fizetésimérleg-statisztikákkal kapcsolatos fogalmakat, összefüggéseket, elszámolási elveket és konvenciókat;
- a nemzetközileg széles körben egyeztetett módszertan rögzítésével járjon hozzá a statisztikai adatok országok közötti összehasonlíthatóságának további erősítéséhez;
- mutassa be a fizetésimérleg-statisztikák és a többi makrogazdasági statisztikai keretrendszer közötti összefüggéseket, ezáltal elősegítve az azok közötti adatszintű konzisztenciát;
- nyújtson bepillantást a fizetésimérleg-statisztikák felhasználásába.

A kézikönyv nem jogszabály, nem kötelezően és kivétel nélkül alkalmazandó nemzetközi elvárások összegzése. Jellemzően fogva olyan általános keretrendszer megfogalmazására törekszik, amely a nagyon eltérő fejlettségű országok számára egyaránt alkalmazható. Ebből következően egyes elemek, jelenségek, bontások stb. bizonyos országok szempontjából relevánsak lehetnek, míg másoké nem. Mindig az adott ország statisztikusainak felelőssége az, hogy a mindennapi gyakorlat nyelvére lefordítsák, s a sajátosságaiknak megfelelően alkalmazzák a kézikönyvben írottakat. Ennek viszont nem egyszeri döntésnek kell lennie, hisz a változó körülményekhez való megfelelő igazodás időről-időre ismétlődő adaptációs feladatot jelent.

Mivel a felülvizsgálat ütemtervének megfelelően 2006 végéig lényegében minden nyitott módszertani kérdést le kellett zárni annak érdekében, hogy az új kézikönyv 2008 végén megjelenhessen, ezért döntött úgy a BOPCOM a 2002. októberi ülésén, hogy az ezen időpont után felmerülő, illetve a le nem zárt kérdések felkerülnek egy kutatási listára. Ezek a témák egyúttal kijelölik a jövőbeli módszertani vizsgálódások lehetséges irányait. A problémák tisztázását követően az eredmények majd a későbbi kiadásokban hasznosulhatnak.

A BPM6 lezárásakor kutatási listára került nyitott módszertani témák

- a közvetlentőke-befektetésekhez kapcsolódó végső befektető és befektetés országa;
- létrejöhet-e közvetlentőke-befektetési kapcsolat a saját tőke tulajdonlásán kívüli viszonyon keresztül (például warrant, repó esetén);
- a gazdaságon passzívan átmenő tőketranzakciók (pass-through funds) kezelése;
- repó típusú műveletek (reverse transactions), beleértve a shortolást és a kölcsönben levő értékpapírokra elszámolandó jövedelmeket;
- a piaci érték (fair value) alkalmazása a hitelekre;
- a pénzügyi közvetítők közvetetten mért szolgáltatási díjának (financial intermediation services indirectly measured – FISIM) számításakor hogyan kell figyelembe venni a referenciárata meghatározásakor a követelések és tartozások kockázati és lejárat szerkezetét;
- a befektetésekhez kapcsolódó jövedelmeknél egyrészt az újrabefektetett jövedelem (az instrumentumonként eltérő alkalmazás), másrészt pedig az osztalék és a tőke kivonás közötti határvonal meghúzásának problémája;
- a preferenciális adóssághoz (debt concessionality) kapcsolódóan el kell-e számolni a piaci és az ügyleti feltételek közötti transzfert, s ha igen milyen módon;
- a környezetszennyezési kibocsátási kvóták (emission permits) kezelése.

A BPM6 összesen tizennégy fejezetet és kilenc függelék tartalmaz. Az első hat fejezet tárgyalja azokat az általános témákat, amelyek a rendszer egészéhez, nem pedig egy-egy specifikus részmérleghez kapcsolódnak. (Bevezetés; Az általános keretek áttekintése; Elszámolási elvek; Az alapvető kategóriák áttekintése (gazdasági terület, gazdasági egységek, intézményi szektorok, a rezidens fogalom); A pénzügyi követelések és tartozások különböző csoportosításai; A pénzügyi eszközök funkcionális kategóriái.)

A következő hét fejezet az egyes részmérlegekkel foglalkozik, míg az utolsó, 14. fejezet bepillantást enged az adatok elemzésébe, a fizetési mérleggel kapcsolatos makrogazdasági összefüggésekbe. (A külfölddel szembeni befektetési pozíció (international investment position – IIP); Pénzügyi mérleg; A tranzakción kívüli egyéb állományváltozások; Áruk és szolgáltatások; Elsődleges jövedelmek; Másodlagos jövedelmek; Tőkemérleg; Bevezetés a fizetési mérleg és a külfölddel szembeni befektetési pozíció elemzésébe.) A fejezetek sorrendje nem kötött, nyugodtan lehetett volna más is, viszont az, hogy a külfölddel szembeni befektetési pozíció az első, nem véletlen. A szerkesztők szándékai szerint éppen azt a megnövekedett jelentőséget emeli ki, amely a BPM5 1993-as kiadása óta eltelt időszakban az állományi adatokhoz kapcsolódott.

A kilenc függelék többsége egy-egy olyan konkrét témát tárgyal részletesebben, amely több részmérleget is érint egyszerre (például valutauniók, kivételes finanszírozás, közvetlentőke-befektetések), de itt kapott helyett a standard összetevők (9.) és a BPM5-höz képest bekövetkezett változások részletes felsorolása (8.) is. (Kivételes finanszírozás; Adósságátrendezés; Regionális megállapodások: gazdasági és valutauniók és egyéb regionális formációk; A multinacionális vállalatok tevékenységét leíró statisztikák; Átutalások; Közvetlentőke-befektetések (tematikus összefoglaló); Pénzügyi lízing (tematikus összefoglaló); Biztosítás, nyugdíjrendszerek, standardizált garanciák (tematikus összefoglaló); A nemzeti számlák külföld számlájával való kapcsolat; Változások a BPM5-höz képest; A standard összetevők és egyéb tételek.)

4. Jelentősebb változások az előző kiadáshoz képest¹⁴

Az eredetileg gondolthoz képest közel duplájára nőtt a kézikönyv terjedelme a részletesebb magyarázatok és a speciális témákat tárgyaló, illetve tematikus összefoglaló függelékek számának növekedése miatt. Noha az általános keretrendszer megváltoztatására a felülvizsgálat során nem volt szükség, bizonyos területeken jelentős változásokat hozott a módszertani revízió. Ezek közül a legfontosabbak a következők.

– Az új módszertan szerint a bérmunkát (mások tulajdonában lévő fizikai inputokon végzett feldolgozási szolgáltatások) a hozzáadott érték (bérmunkadíj) alapján szolgáltatásként kell elszámolni, s a bérmunkaanyag bruttó forgalma kikerül az áruforgalomból. A javítást az új módszertan szerint szolgáltatásként, nem pedig áruként kell elszámolni. A reexport (közvetítő kereskedelem) ugyanakkor az áruk közé kerül át a szolgáltatásokból. A 2014. évi módszertani változások részeként a fizetési mérlegben is megjelenik a közvetetten mért pénzügyi szolgáltatás (FISIM) díja. Ez a tétel a nemzeti számlákban a szolgáltatások részeként már eddig is megtalálható volt. A tartós és nagy értékű áruk (például ékszerek) elszámolása a(z utazási) szolgáltatások közül átkerül az áruforgalomba, s a fizetési mérlegben is megjelenik az illegális kereskedelem elszámolása, ami az árukat és szolgáltatásokat egyaránt érinti. A nemzeti számlákban már ezt a tételt is elszámolták korábban.

– A fizetési mérleg is a nemzeti számlákban használatos elsődleges jövedelmek és másodlagos jövedelmek kategóriákat veszi át a korábbi jövedelmek, illetve folyó transzferek elnevezések helyett. Egyúttal bővül az elsődleges jövedelemként elszámolandó tételek köre. A munkából származó és a befektetésekhez kapcsolódó jövedelmek mellett megjelenik az egyéb elsődleges jövedelmek kategóriája, ahol a ter-

¹⁴ A változások részletes ismertetését az *IMF* [2009] 8. függeléke tartalmazza.

mékekhez és termeléshez kapcsolódó adókat és támogatásokat (az EU-val kapcsolatos tranzakciók egy része, amelyek korábban a folyó transzfereken voltak kimutatva) számoljuk el. A befektetések jövedelmei közül a közvetlentőke-befektetések jövedelmeinél a nem szokványos mértékű – korábbi évek eredményéből fizetett – kiugró osztalék nem jövedelemként, hanem tőkekivonásként jelenik meg a pénzügyi mérlegben. A portfólióbefektetések jövedelmein belül a befektetési alapok – eddig is elszámolt – újrabefektetett jövedelmei explicit módon jeleníthetők meg. Az egyéb befektetések kamatjövedelmeiből a FISIM átkerül a szolgáltatások közé. Újdonság a kategóriában a tartalékeszközök jövedelmeinek külön soron történő bemutatása.

– A termelt és nem termelt, nem pénzügyi eszközök közötti határvonal meghatározása pontosabb lett. A tőkemérlegben elszámolt nem termelt, nem pénzügyi eszközök közül átkerülnek a szolgáltatások közé (termelt eszköznek minősülnek) a számítástechnikai szoftverekhez, audiovizuális termékekhez, illetve a kutatás-fejlesztés eredményéhez kapcsolódó szellemi tulajdonjogokkal (szabadalom, védjegy, know-how) kapcsolatos tranzakciók. A tőketranszferek közül ugyancsak kikerül a ki- és betelepülők (migráció) vagyonszerzése miatti hatás. Ezt az új módszertan szerint a külfölddel szembeni befektetési pozícióban egyéb állományváltozásként kell ezentúl elszámolni.

– Sor került a közvetlentőke-befektetések elszámolásának OECD-módszertannal konzisztens újragondolására. A változások egyik lényeges eleme a közvetlentőke-befektetési viszony keretrendszerének világosabb, pontosított meghatározása, különös tekintettel az irányítás (>50 százalék) és a befolyás (>10 százalék kisebbségi) szerepének tisztázására a befektetési lánc meghatározásában, valamint a társvállalatokkal való viszony szabályozására. A tulajdonosi részesedés helyett a szavazati erő vált a közvetlentőke-befektetési viszony meghatározásának kritériumává. Az új módszertan nagyobb hangsúlyt fektet a vállalatcsoporton belüli kapcsolatok szerinti adatok (anya-, leány-, társvállalat) elkülönített bemutatására. A fizetésimérleg-statisztika standard prezentációjába a követelés-tartozás szerinti bontás került az eddig megszokott befektetés irány szerinti bontás alternatív megjelenítése mellett. A befektetési irány szerinti bontás esetében a társvállalatokkal kapcsolatos követeléseket és tartozásokat az új módszertan szerint az alapján soroljuk be, hogy az adatszolgáltatónak rezidens vagy nem rezidens a végső befektetője. (Korábban a közvetlentőke-befektető rezidens vagy nem rezidens volta határozta meg a társvállalatok adatainak irány szerinti besorolását.) A jövedelmeknél is említett kiugró osztalékot az új módszertan szerint tőkekivonásként kell elszámolni.

– A portfólióbefektetéseknél a befektetési alapokra elszámolt újrabefektetett jövedelmek is elkülönítetten jelennek meg ezentúl. Ez a tétel eddig a tőkével összevontan jelent meg az adatközlésekben. A nem értékpapírban megtestesülő 10 százalék alatti, nem vállalatcsoport tagjai közötti részesedések átkerülnek az egyéb befektetések közé. A vállalatcsoport tagjai (testvérvállalatok) közötti 10 százalék alatti szavazati jogot megtestesítő értékpapírt és a nem értékpapírban megtestesülő

befektetéseket a közvetlentőke-befektetések között fogjuk elszámolni. A részvények állományi és forgalmi adatait tőzsdei és nem tőzsdei bontásban is közöljük. A hitelviszonyt megtestesítő adósságpapírokat a papír eredeti lejáratára szerint kell egy évnél nem hosszabb és éven túli lejáratúra bontani. Eddig az előzőeket pénzügyi eszközként, az utóbbiakat pedig kötvényként tartalmazta a publikációnk.

– A nemzeti számlákkal összhangban a fizetési mérlegben is megváltozott a pénzügyi derivatívák instrumentum elnevezése, kiegészülve a munkavállalói részvényopciókkal. A fizetési mérleg szempontjából azonban ennek a változásnak a gyakorlati jelentősége elhanyagolható.

– Az egyéb befektetések funkcionális kategóriáján belül is létrejött egy külön bontás a nem értékpapírban megtestesülő 10 százalékos alatti tulajdonosi viszony elszámolására. Ide kerülnek a nemzetközi szervezetekben levő 10 százalékos alatti részesedések, melyek korábban az egyéb befektetéseken belül, de az éven túli egyéb követelések között szerepeltek, valamint a portfólióbefektetésekből a feltételnek megfelelő részesedések. Az eredeti lejárat szerint éven túli adósságot annak hátralévő lejáratára szerint (egy évnél nem hosszabb, éven túli) is megbontjuk. A korábbi módszertanhoz képest változás az is, hogy az SDR-allokációból¹⁵ származó, tartalékeszközként kimutatott követeléssel szemben adósságként SDR-kötelezettséget is ki kell mutatni az egyéb befektetéseken belül.

– A tartalékeszközök elszámolását érintő változás, hogy az SDR teremtését, illetve bevonását a fizetési mérlegben tranzakcióként el kell számolni. (A BPM5 szerint ez egyéb állományváltozásként jelent meg a külfölddel szembeni befektetési-pozíciostatisztikában.) Pontosabb lett a monetáris arany fogalma, az új módszertan a tartalékeszközökön belüli monetáris aranyat rúdaranyra (beleértve az allokált aranyszámlát) és nem allokált aranyszámlára bontja.

– A fizetési mérleg standard prezentációjában a nemzeti számlákkal való harmonizációval összefüggésben megváltozik a pénzügyi mérlegben eddig alkalmazott előjelkonvenció. A forgalmi száraz (bevétel/kiadás) helyett a követelések és tartozások előjelhelyes változása kerül bemutatásra, egyenlegként pedig a követelések tartozásokkal csökkentett értéke (nettó követelés). Így az alulról és felülről számított finanszírozási képesség előjele megegyezik egymással, s nem ellentettjei egymásnak. Ez az aggregált prezentációs szinten bevezetett változás nem érinti a kettős könyvelés elvének való, eddig megszokott megfelelést az elemi szintű tranzakciók elszámolása során.

– A speciális célú vállalatokat (SCV) önálló intézményi egységként ismeri el a módszertan abban az országban, ahol be vannak jegyezve. Mivel a módszertani felülvizsgálat során nem sikerült megegyezni az SCV-k nemzetközileg elfogadott definíciójában, ezért minden országnak lehetősége van ezeket saját nemzeti definíció szerint megkülönböztetni, s ezekről kiegészítő statisztikákat közzétenni.

¹⁵ Különleges lehívási jog (special drawing rights).

– Pontosabb lett a rezidens fogalom. A meghatározásban a gazdasági érdek központjára való hivatkozást felváltotta a gazdasági érdek elsődleges központjára történő utalás. Ezzel lehetővé válik a „többlaki” háztartások és vállalatok ellentmondásmentesebb besorolása.

Az előjelkonvenció az elemi szintű tranzakciók és az aggregált megjelenítés során

Az egyes tranzakciók elszámolása esetében nincs semmi változás a BPM6-ra való áttéréssel, továbbra is ugyanúgy érvényesül a kettős könyvelés elvének megfelelő elszámolás, mint korábban: minden egyes „követel” (CR) tételhez kapcsolódik egy „tartozik” (DR) tétel, másképpen bevételhez kiadás, vagy – a fizetésimérleg-statisztika értelmezési keretében – egy alaptranzakcióhoz egy finanszírozási tranzakció.

1. ábra. A kettős könyvelés elve az elemi tranzakciók szintjén a fizetésimérleg-statisztikában

Követel (+, bevétel)	Tartozik (-, kiadás)
Áruk és szolgáltatások exportja	Áruk és szolgáltatások importja
Jövedelmek beáramlása	Jövedelmek kifizetése
Kapott egyoldalú átutalások	Nyújtott egyoldalú átutalások
Követelések csökkenése	Követelések növekedése
Tartozások növekedése	Tartozások csökkenése

A korábbi gyakorlathoz képest megváltozik az, ahogyan a pénzügyi mérleg egyes tételeit publikáljuk. Korábban nehézséget okozhatott a felhasználók számára, hogy a pénzügyi mérlegben a bevétel és a kiadás különbségeként számított egyenleg a követelések esetében a változás irányával éppen ellentétes előjellel kellett kimutatni, tehát ha összességében növekedett a tranzakciók miatt a követelés, akkor negatív volt az előjel (az összes növelő tranzakció (DR) meghaladta az összes csökkentő tranzakciót (CR), így a CR- és a DR-tételek különbségeként adódó egyenleg negatív volt). A BPM6 bevezetésével a változás csupán annyi, hogy a pénzügyi mérlegben a követelések és tartozások egyenlegének előjele nem a hozzájuk tartozó CR-tételek DR-tételekkel csökkentett értékeként határozhatók meg, hanem aszerint, hogy összességében a tranzakciók miatt növekedett-e az állomány vagy csökkent, ha növekedett, akkor az előjel pozitív, ha csökkent, akkor negatív. Az egyes instrumentumokhoz tartozó egyenleg pedig a követelések és tartozások különbségeként adódik, azaz nettó követelésként. Ez éppen ellentétes a BPM5-höz kapcsolódó pénzügyi mérleg egyenleg nettó tartozás típusú tartalmával. Ezért a pénzügyi mérleg egyenlege ezentúl a folyó fizetési mérleg és a tökemérleg együttes egyenlegével azonos előjellel mutatja a külfölddel szembeni finanszírozási képesség alakulását.

1. táblázat

A módszertani változás egyes tényezőinek hatása a fizetési mérleg tételeire

BPM5 szerinti szerkezet	Módszertani váltás tényezői (+/-)	BPM6 szerinti szerkezet
I. Folyó fizetési mérleg (1+2+3+4)		1. Folyó fizetési mérleg
Áruk és szolgáltatások		1.A. Áruk és szolgáltatások
01. Áruk	- mások tulajdonában levő fizikai inputokon végzett feldolgozási szolgáltatások + közvetítő kereskedelem + tartós és nagy értékű áruk - javítás + illegális kereskedelem	1.A.a. Áruk
02. Szolgáltatások	+ mások tulajdonában levő fizikai inputokon végzett feldolgozási szolgáltatások - közvetítő kereskedelem + javítás + szellemi tulajdonjogok adásvétele + pénzügyi közvetítési szolgáltatások közvetett módon mért díja (FISIM)	1.A.b. Szolgáltatások
Idegenforgalom	- tartós és nagy értékű áruk + illegális kereskedelem	Utazás
03. Jövedelmek	- pénzügyi közvetítési szolgáltatások közvetett módon mért díja (FISIM) - kiugró osztalék + termék- és termelési adók, támogatások	1.B. Elsődleges jövedelmek
04. Viszonyzatlan folyó átutalások	- termék- és termelési adók, támogatások	1.C. Másodlagos jövedelmek
II. Tökemérleg (5+6)		2. Tökemérleg
05. Viszonyzatlan tőke átutalások	- ki- és betelepülők vagyonszerzése miatti hatás	
06. Nem termelt, nem pénzügyi javak forgalma	- szellemi tulajdonjogok adásvétele	2.1. Nem termelt, nem pénzügyi javak forgalma 2.2. Tőketranszferek
III. Pénzügyi mérleg (7+8+9+10)	- a követelés tranzakciók előjelének megváltozása	3. Pénzügyi mérleg
07. Közvetlentőke-befektetések		3.1. Közvetlentőke-befektetések
7.1. Külföldön		3.1.k Követelések 3.1.1.k Részeselek
7.1.1. Részvény, egyéb tulajdonosi részesedés és újrabefektetett jövedelem		3.1.1.1.k Részvény és egyéb részesedés
7.1.1.1. Részvény és egyéb részesedések		3.1.1.2.k Jövedelmek újrabefektetése
7.1.1.2. Jövedelmek újrabefektetése	+/- kiugró osztalék tőke kivonásként való elszámolása	3.2.k Adósság típusú instrumentumok
7.1.2. Egyéb tőkemozgás	+/- a végső befektető rezidenci státusza	

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

BPM5 szerinti szerkezet	Módszertani váltás tényezői (+/-)	BPM6 szerinti szerkezet
7.2. Magyarországon 7.2.1. Részvény, egyéb tulajdonosi részesedés és újrabefektetett jövedelem 7.2.1.1. Részvény és egyéb részesedések 7.2.1.2. Jövedelmek újrabefektetése 7.2.2. Egyéb tőkemozgás	+/- kiugró osztalék tőkekivonásként való elszámolása +/- a végső befektető rezidensi státusa	3.1.t. Tartozások 3.1.1.t. Részesedések 3.1.1.1.t. Részvény és egyéb részesedés 3.1.1.2.t. Jövedelmek újrabefektetése 3.2.t. Adósság típusú instrumentumok
08. Portfóliobefektetések Követelések Tartozások	- 10 százalékalatti üzletrészek	3.2. Portfóliobefektetések 3.2.k. Követelések 3.2.t. Tartozások
09. Pénzügyi derivatívák Követelések Tartozások	+ munkavállalói részvényopciók	3.3. Pénzügyi derivatívák és munkavállalói részvényopciók 3.3.k. Követelések 3.3.t. Tartozások
10. Egyéb befektetések Követelések Tartozások	+ 10 százalékalatti üzletrészek, + SDR-allokációból származó követeléssel szembeni kötelezettség	3.4. Egyéb befektetések 3.4.k. Követelések 3.4.t. Tartozások
VI. A nemzetközi tartalékok változása	+ SDR-allokációból származó követelés	3.5. Tartalékeszközök

4.1. A változások hatása a főbb fizetésimérleg-aggregátumokra

A külfölddel szembeni finanszírozási képesség szintjén (folyó fizetési mérleg + tőkemérleg egyenlege) az egyes kategóriák közötti átsorolások nem okoztak változást, az újonnan bekerülő illegális kereskedelem elszámolásának azonban van egyenleg hatása.

A reálgazdasági tranzakciók (áru és szolgáltatások együttes) kiviteli és behozatali szintje a bér munka-elszámolás megváltozása miatt jelentősen csökken, de az egyenlegre ez nincs hatással. Az áru és a szolgáltatások közötti egyéb átsorolások (javítás, reexport, nagy értékű áruk) önmagukban sem a kiviteli, sem a behozatali szintet, sem pedig az egyenleget nem érintik. A FISIM, a (tőkemérlegből átkerült) szellemi tulajdonjogok adásvétele, az illegális kereskedelem elszámolása a forgalmi szinteket és az egyenleget is befolyásolják.

Az elsődleges és másodlagos jövedelmek együttes egyenlegét, valamint bevételi és kiadási szintjeit a termék- és termelési adók, támogatások két kategória közötti átsorolása nem érinti, de a kikerülő FISIM a kamatforgalmi szinteket csökkenti, s az egyenlegre is hat.

A tőkemérleg kiadási és bevételi szintjeit a szolgáltatásokba átkerülő nem termelt, nem pénzügyi eszközökhöz kapcsolódó tranzakciók csökkentik, s egyenleg hatásuk is van.

2. ábra. Az egyes tényezők visszavezetése az idősorokon¹⁶

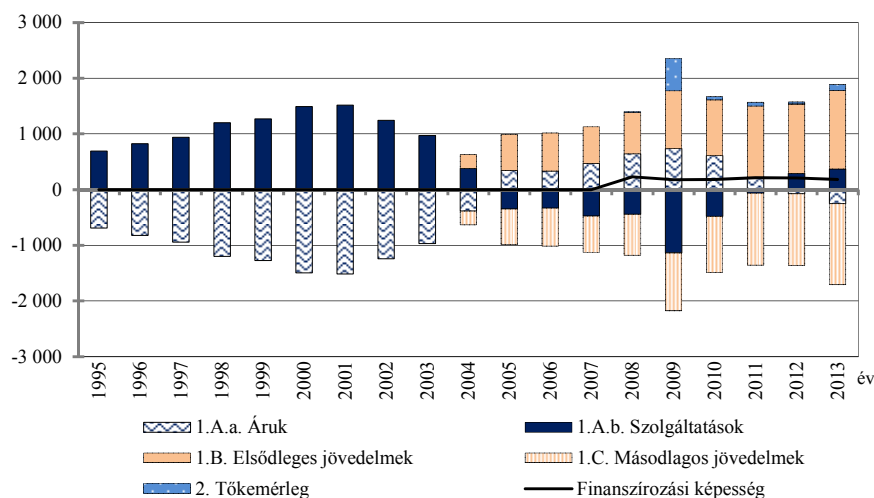
Módszertani tényező	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Bérmunkaanyag kivezetése az áruk közül, a díj szolgáltatásként történő elszámolása																				
Javításhoz kapcsolódó áru kivezetése az áruk közül, a díj szolgáltatásként történő elszámolása																				
Közvetítő kereskedelem (reexport) áruelexport soron történő kimutatása a szolgáltatások helyett																				
EU-transzferek átsorolása a viszonzatlan átutalásból az elsődleges jövedelmek közé																				
Nemzetközi szervezetek részesedéseinek az egyéb hosszú lejáratú követelésekből az egyéb részesedés közé történő átsorolása																				
Szellemi tulajdonjogok adásvételének átsorolása a nem termelt nem pénzügyi javakból a szolgáltatások közé																				
Illegális termékforgalom (árúk) és tevékenység (utazás) pótlólagos elszámolása																				
FISIM-kiemelés az egyéb befektetés kamatai közül és elszámolása a pénzügyi szolgáltatások között																				
Tartalékjövdelem külön soron jelenik meg, kikerül a portfólió- és egyéb befektetések jövedelmeinek bevételeiből																				
10 százalék alatti nem értékpapír részesedések átsorolása a portfólióból az egyéb befektetés részesedések közé																				
SDR-allokáció (SDR-tartalék és SDR-kötelezettség tranzakcióként történő elszámolása, az SDR-kötelezettség kimutatása)																				
Nagy értékű áruk átsorolása az utazásból az áruk közé																				
Közvetlentőke-befektetések irány szerinti megbontásánál társvállalatokkal kapcsolatos ügyletek elszámolásának változása																				

A pénzügyi mérlegben a közvetlentőke-befektetéseknél az új módszertan miatt összességében nincs egyenleghatás, de a befektetési irány szerinti bontásban a testvérvállalatok közötti adósságtípusú instrumentumok esetében az irány meghatározásánál a végső befektető figyelembe vétele miatt történtek átsorolások, s a részesedések egyenlegére hatással van a kiugró osztalék tőke kivonásként történő elszámolása.

¹⁶ Az MNB 1995-ig visszamenőleg publikálja honlapján az új módszertan szerinti fizetésimérleg-statisztikai adatokat. Ugyanitt változatlanul elérhetők a régi módszertan szerinti statisztikák a 2014. március végi revíziós állapotnak megfelelően befagyasztva. (www.mnb.hu)

Az SDR-allokációból származó követeléssel szembeni kötelezettségként elszámolt adósság növeli a külfölddel szembeni bruttó adósság szintjét, s az eddig publikálthoz képest megemeli a nettó adósságét is.

3. ábra. A módszertani váltás hatása a felülről számított finanszírozási képességre és főbb összetevőire (millió euró)

4.2. A módszertani változáshoz nem kapcsolódó egyéb fontosabb adatrevíziók

2014. szeptemberben a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által összeállított nemzeti számlák esetében is megtörtént az áttérés az új nemzetközi módszertanra (ESA 2010). A fizetésimérleg-statisztikák, illetve nemzetiszámla-statisztikák nemzetközi módszertana egymással konzisztensek. A váltás miatt szükségszerű idősor-felülvizsgálat alkalmat adott olyan adatjavításokra, új adatforrások felhasználására, becslési módszerek megváltoztatásának átvezetésére is a hosszú idősorokon, amelyek terjedelme túlnyúlik a normál revíziós perióduson. A publikált adatokban tehát kettős hatás érvényesül, egyrészt a nemzetközi módszertan változása, másrészt pedig a statisztikák minőségét javító adatrevízió.

A fizetésimérleg-statisztika összeállítása már több mint egy évtizede az MNB és a KSH közötti szoros együttműködésben zajlik. Több fizetésimérleg-tétel esetében a KSH által gyűjtött adatok átvétele történik, ezek: áruforgalom (2003-tól), üzleti szolgáltatások és utazás (2004-től), egyéb szolgáltatások (2005-től), munkavállalói jövedelem, valamint az EU- és lakossági transzferek (2008-tól). Így ezeken az input adatokon keresztül a KSH adatrevíziói megjelennek a fizetésimérleg-statisztikákban is.

1. A módszertani átállással párhuzamosan adatrevízióra került sor a háztartások valutatartással, külföldi betételhelyezéssel és külföldi tulajdonosi befektetésekkel kapcsolatos adataiban. A háztartások külföldi pénzügyi befektetései teljesebb bemutatása új adatforrások felhasználásával vált lehetővé. A változások visszamenőlegesen is megjelennek a közvetlentőke-befektetések idősorainál az 1998-as záró állományig, az egyéb befektetések idősoraiban 2008-ig.

2. A fizetési mérlegben megjelenő munkavállalói jövedelmek, a hozzájuk kapcsolódó transzferek, valamint a munkavállalói hazautalások adatait a KSH állítja elő. Az ESA 2010-re való átállással egyidőben a KSH ezekre vonatkozóan 2009-ig visszamenőleg felülvizsgálta a becsléseihez használt adatforrásait, melynek következtében jelentősen módosultak az adatok.

3. A megújult nemzetközi módszertanok hangsúlyosan tárgyalják a gazdasági, illetve jogi szempontú tulajdonlás kérdését. A statisztikai elszámolások szempontjából fontos, hogy ahol e kettő között eltérés van, ott a gazdasági szempont érvényesüljön a tulajdonosváltás megítélésekor. Ezzel kapcsolatosan a KSH és az MNB az érintett ügyletek tartalmának részletes vizsgálata alapján bizonyos lízingügyleteket át-sorolt operatív lízingből pénzügyi lízinggé.

A módszertani váltás 2013. évi fizetési mérleg és állományi statisztikák egyes tételeire gyakorolt hatását a 2., 3. és 4. táblázat mutatja be.¹⁷

2. táblázat

A fizetési mérlegben bekövetkezett változások, 2013
(BPM5 = a 2014. március végi publikációban közölt adatok, millió euró)

Mérleg	BPM5	BPM6 (2014. szeptem- ber)	Eltérés	Ebből:	
				módszer- tani váltás	revízió
1. Folyó fizetési mérleg	2 941	4 162	1 221	74	1 147
1.A. Áruk és szolgáltatások	7 811	7 623	-188	119	-307
1.A.a. Áruk	4 313	3 586	-727	-254	-473
1.A.b. Szolgáltatások	3 498	4 037	539	373	165
1.A.b.4. Utazás	2 383	2 534	151	183	-33
1.A.b.e. Egyéb szolgáltatások	1 115	1 503	388	190	198

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

¹⁷ A korábbi évek hasonló adatai elérhetők az MNB honlapján: <http://www.mnb.hu/Statiztika/statiztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/vii-kulkereskedelem/fizetesi-merleg-klfolddel-szembeni-allomanyok/a-2014-es-modszertani-atallas-hatasa-eves-bontasban>

(Folytatás.)

Mérleg	BPM5	BPM6 (2014. szeptem- ber)	Eltérés	Ebből:	
				módszer- tani váltás	revízió
1.B. Elsődleges jövedelmek	-5 933	-2 907	3 026	1 407	1 618
1.B.1. Munkavállalói jövedelmek, egyenleg	801	2 168	1 368	0	1 368
1.B.2. Befektetések jövedelmei, egyenleg	-6 734	-6 485	248	-45	294
1.B.2.1. Közvetlentőke-befektetések jövedelmei, egyenleg	-4 157	-3 921	237	0	237
1.B.2.2. Portfólióbefektetések jövedelmei, egyenleg	-1 749	-2 387	-638	-643	5
1.B.2.3. Egyéb befektetések jövedelmei, egyenleg	-828	-826	2	-50	52
1.B.2.4. Tartalékeszközök jövedelmei, egyenleg	0	648	648	648	0
1.B.3. Egyéb elsődleges jövedelmek, egyenleg	0	1 410	1 410	1 453	-43
1.C. Másodlagos jövedelmek	1 062	-554	-1 617	-1 453	-164
2. Tőkémérleg	3 392	3 641	249	106	143
2.1. Nem termelt, nem pénzügyi eszközök forgalma	-50	49	99	106	-7
2.2. Tőketranszferek	3 442	3 592	150	0	150
3. Pénzügyi mérleg (nettó követelés)	7 266	7 178	-89	0	-89
3.1. Közvetlentőke-befektetések (nettó követelés)	-615	-373	242	0	242
Követelések	3 793	3 689	-104	0	-104
Részesedések	1 341	1 146	-195	0	-195
Adósság típusú instrumentumok	2 452	2 543	91	0	91
Tartozások	4 408	4 063	-346	0	-346
Részesedések	3 914	3 589	-325	0	-325
Adósság típusú instrumentumok	495	474	-21	0	-21
3.2. Portfólióbefektetés (nettó követelés)	-3 140	-3 073	67	0	67
Követelések	-420	-351	68	0	68
Tartozások	2 720	2 722	2	0	2
3.3. Pénzügyi derivatívák és munkavállalói részvényopciók (nettó követelés)	-576	-579	-2	0	-2
Követelések	-3 893	-3 893	0	0	0
Tartozások	-3 317	-3 314	2	0	2
3.4. Egyéb befektetések (nettó követelés)	10 388	9 993	-395	0	-395
Követelések	-67	-200	-133	0	-133
Tartozások	-10 456	-10 193	262	0	262
3.5. Tartalékeszközök	1 210	1 210	0	0	0
4. Tévedések és kihagyások egyenlege	934	-625	-1 559	-180	-1 379
Felülről számított finanszírozási igény/szükséglet (folyó és tőkémérleg egyenlege)	6 332	7 803	1 470	180	1 290
Alulról számított finanszírozási igény/szükséglet (pénzügyi mérleg egyenlege)	7 266	7 178	-89	0	-89
Közvetlentőke-befektetések irány szerinti bontásban					
3.1. Közvetlentőke-befektetések	-615	-373	242	0	242
Külföldön (nettó követelés)	1 701	1 283	-418	-255	-163
Részesedések	1 341	1 147	-194	0	-194
Részvény és egyéb részesedések	731	663	-67	-112	45
Jövedelmek újrabefektetése	610	484	-127	112	-239
Adósság típusú instrumentumok	360	136	-224	-255	31
Magyarországon (nettó tartozás)	2 316	1 656	-660	-255	-405
Részesedések	3 914	3 590	-324	0	-324
Részvény és egyéb részesedések	2 702	2 171	-531	-682	151
Jövedelmek újrabefektetése	1 212	1 419	207	682	-475
Adósság típusú instrumentumok	-1 597	-1 934	-336	-255	-81

3. táblázat

A reálgazdasági tranzakciók mérlegében bekövetkezett változások, 2013
(BPM5 = a 2014. március végi publikációban közölt adatok, millió euró)

Mérleg	BPM5	BPM6 (2014. szeptem- ber)	Eltérés	Módszertani váltás hatása			Adatrevízió hatása		
	1	2	3 = (2-1)	Bevétel	Kiadás	Egyenleg	Bevétel	Kiadás	Revízió
1.A. Áruk és szolgáltatások	7 811	7 623	-188	-4 296	-4 415	119	-546	-239	-307
1.A.a. Áruk	4 313	3 586	-727	-5 076	-4 822	-254	-349	123	-473
1.A.b. Szolgáltatások	3 498	4 037	539	780	406	373	-196	-362	165
1.A.b.4. Utazás	2 383	2 534	151	139	-45	183	-15	18	-33
1.A.b.e. Egyéb szolgáltatások	1 115	1 503	388	641	451	190	-182	-380	198

4. táblázat

Az állományokban bekövetkezett változások, 2013
(BPM5 = a 2014. március végi publikációban közölt adatok, millió euró)

Mérleg	BPM5	BPM6 (2014. szeptem- ber)	Eltérés	Ebből:	
				módszer- tani váltás	revízió
3.1. Közvetlentőke-befektetések (nettó követelés)	-51 865	-50 214	1 652	0	1 652
Követelések	45 850	46 813	964	0	964
Részesedések	26 475	27 233	759	0	759
Adósság típusú instrumentumok	19 375	19 580	205	0	205
Tartozások	97 715	97 027	-688	0	-688
Részesedések	67 868	67 011	-857	0	-857
Adósság típusú instrumentumok	29 847	30 016	169	0	169
3.2. Portfóliobefektetés (nettó követelés)	-44 166	-44 023	143	29	114
Követelések	5 721	5 835	114	0	114
Tartozások	49 886	49 858	-28	-29	1
3.3. Pénzügyi derivatívák és munkavállalói részvényopciók (nettó követelés)	-1 032	-1 038	-6	0	-6
Követelések	2 678	2 679	1	0	1
Tartozások	3 710	3 718	7	0	7
3.4. Egyéb befektetések (nettó követelés)	-27 927	-30 415	-2 488	-1 138	-1 350
Követelések	17 017	17 123	106	0	106
Tartozások	44 944	47 538	2 594	1 138	1 456
3.5. Tartaléskészítők	33 782	33 782	0	0	0
Külfölddel szembeni befektetési pozíció (nettó követelés)	-91 208	-91 907	-699	-1 109	410
Külfölddel szembeni befektetési pozíció, követelések	105 047	106 233	1 185	0	1 186
Külfölddel szembeni befektetési pozíció, tartozások	196 255	198 140	1 885	1 109	776
Nettó adósság (FDI adóssággal)	44 968	47 770	2 802	1 488	1 314
Követelések összesen (FDI adóssággal)	71 445	71 377	-68	-379	311
Bruttó adósság összesen (FDI adóssággal)	116 413	119 147	2 734	1109	1 625

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Mérleg	BPM5	BPM6 (2014. szeptem- ber)	Eltérés	Ebből:	
				módszer- tani váltás	revízió
Nettó adósság (FDI adósság nélkül)	34 496	37 334	2 838	1 488	1 350
Követelések összesen (FDI adósság nélkül)	52 070	51 797	-273	-379	106
Bruttó adósság összesen (FDI adósság nélkül)	86 566	89 131	2 566	1109	1 457
Közvetlentőke-befektetések irány szerinti bontásban					
3.1. Közvetlentőke-befektetések	-51 865	-50 214	1 652	0	1 652
Külföldön (nettó követelés)	28 774	28 010	-764	-1 567	803
Részeselek	26 475	27 230	755	0	755
Adósság típusú instrumentumok	2 299	780	-1 519	-1 567	48
Magyarországon (nettó tartozás)	80 639	78 223	-2 416	-1 567	-848
Részeselek	67 868	67 007	-861	0	-861
Adósság típusú instrumentumok	12 771	11 217	-1 555	-1 567	12

5. Összegzés

Az új nemzetközi módszertanra való átállással tovább erősödött a nemzeti számlák és a fizetésimérleg-statisztikák közötti összhang. Az 1993-as előző kiadással szemben a BPM6 alapvetően érintetlenül hagyta az általános keretrendszert, a változások jelentős része a fogalmi keretek pontosításához, az egyes kategóriák, elszámolási elvek tisztázásához kapcsolódott. Az ennek eredményeképpen bekövetkező, besorolást érintő változások, amelyek az egyes részmérlegek közötti átsorolásokban csapódtak le, érintetlenül hagyták a külfölddel szembeni finanszírozási képesség alakulását. Arra csak a nemzeti számlákban már korábban is elszámolt illegális tevékenységek átvétele volt hatással. Az adatok megjelenítését illetően változott a közvetlentőke-befektetések bemutatása, illetve a pénzügyi mérlegben aggregált szinten alkalmazott előjel-konvenció. Az új kézikönyv még hangsúlyosabbá teszi, hogy a külső gazdasági és pénzügyi folyamatok fenntarthatósága és az ezekhez kapcsolódó kockázatok megítélése szempontjából nem elegendő csupán a tranzakciókat figyelembe venni, szükség van a külfölddel szembeni pozíciók nagyságát befolyásoló egyéb változás elemek (átértékelés, egyéb állományváltozás) és állományi információk elemzésére is. Egy sor módszertani kérdésben a kézikönyv lezárásáig nem sikerült egyetértésre jutnia a nemzetközi statisztikusi közösségnek. Ezek csak további elemzések és viták eredményeképpen kialakult közmegegyezés alapján válhatnak a kézikönyv egy majdani kiadásában megfogalmazandó módszertani szabvány részévé.

Irodalom

- MNB (MAGYAR NEMZETI BANK) [2014a]: *Magyarország fizetésimérleg- és külfölddel szembeni befektetéspozíció-statisztikái (a megújult nemzetközi módszertan és hazai gyakorlat)*. Budapest. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_statisztikai_kiadvanyok/Fizetesimerleg_statisztikai_kiadvany_2014.pdf
- MNB [2014b]: *Az MNB fizetésimérleg-statisztikai sajtóközleményei*. Budapest. <http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/sajtokozlemenyek-STA>
- MNB [2014c]: *Fizetési mérleg, külfölddel szembeni állományok*. Budapest. <http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/vii-kulkereskedelem/fizetesimerleg-klfolddel-szembeni-allomanyok>
- MNB [2014d]: *Módszertani megjegyzések a fizetési mérleg statisztikákhoz*. Budapest. <http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/modszertan/modszertanimjegyzesek-a-fizetesimerleg-statisztikakhoz>
- MNB [2014e]: *2014-es módszertani átállás*. Budapest. http://www.mnb.hu/Statisztika/modszertani_atallas_2014
- IMF (INTERNATIONAL MONETARY FUND) [1993]: *Balance of Payments Manual 5th Edition*. New York. <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPman.pdf>
- IMF [1995]: *Balance of Payments Compilation Guide*. New York. <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPcg.pdf>
- IMF [1996]: *Balance of Payments Textbook*. New York. <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPtex.pdf>
- IMF [2000]: *Towards a Sixth Edition of the Balance of Payments Manual*. New York. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2000/0021.pdf>
- IMF [2009]: *Balance of Payments and International Investment Position Manual. Sixth Edition (BPM6)*. New York. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>
- IMF [2010]: *Comments and Explanatory Notes to the Draft Conversion Matrix*. New York. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/matrix.pdf>
- IMF [2014a]: *External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users*. New York. <http://www.tffs.org/pdf/edsg/ft2014.pdf>
- IMF [2014b]: eLibrary Data. New York. <http://elibrary-data.imf.org/>
- IMF [2014c]: *Committee on Balance of Payments Statistics*. New York. <http://www.imf.org/external/bopage/bopindex.htm>
- EC (EUROPEAN COMMISSION) – IMF (INTERNATIONAL MONETARY FUND) – OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT) – UN (UNITED NATIONS) – WB (THE WORLD BANK) [2009]: *System of National Accounts 2008*. New York. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
- OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT) [1996]: *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Third Edition*. Paris. <http://www.oecd.org/investment/investment-policy/2090148.pdf>
- OECD [2008]: *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Fourth Edition*. Paris. <http://www.oecd.org/dataoecd/26/50/40193734.pdf>

Summary

The revision of the balance of payments and international investment statistics methodology became completed by the publication of BPM6 in 2008. In countries of the European Union, including Hungary, BPM6 changeover has commenced uniformly with the implementation of the revised European sector accounts (ESA 2010) from 2014. The paper presents the background and process of the revision, the structure of BPM6, the major changes and their impact on the external account aggregates.

A pénzügyi számlákat is érintő módszertani változások – ami megvalósult, és ami kimaradt

Simon Béla,

a Magyar Nemzeti Bank Statisztikai Igazgatóságán működő Pénzügyi számlák önálló osztály vezetője
E-mail: simonb@mnbb.hu

A nemzeti számláknak és a kapcsolódó pénzügyi statisztikáknak 15-25 évente esedékes átfogó megújítása lehetőséget ad arra, hogy a nemzetközi statisztikai közösség a gazdasági, pénzügyi környezet fejlődésére, illetve a felhasználói igények változására reagálva, áttekintse a módszertani szabványok korábban rögzített szabályait, és akár alapvető változtatásokat hajtson végre azokon. Természetesen a kézikönyvekben megjelenő módosítások nehezen létrejött kompromisszumok árán születnek, hiszen az adatok térbeli és időbeli összehasonlíthatósága, a homogén idősorok megléte és a széles körű alkalmazhatóság a világszabványok esetében mind-mind fontos követelmények. Ez az áttekintő-előkészítő munka a most lezárult megújítási periódusban is számos előremutató felismeréshez vezetett a módszertani váltás irányait és területeit illetően. Ezek nagyobb része azonban nem, vagy csak töredékesen jutott el a megvalósulásig. A következőkben ezek közül azokat a főbb módszertani kérdéseket ismertetjük, amelyek a nemzeti számlák rendszerén belül a pénzügyi számlákat (is) érintik. Az összeállítás célja, hogy az adatokban visszatükröződő változások bemutatásán túl, azok okainak ismeretéhez is közelebb kerüljünk.

TÁRGYSZÓ:
Nemzeti számlák.
SNA.
Pénzügyi statisztika.

A pénzügyi számlák a nemzeti számlák részét képező, a gazdasági szereplők, szektorok, illetve a teljes nemzetgazdaság finanszírozási folyamatait, továbbá pénzügyi vagyonát bemutató gazdaságstatisztikai terület. Ennek megfelelően a pénzügyi számlák összeállítására és közzétételére a nemzeti számlákra vonatkozó kézikönyvek (System of the National Accounts – SNA és a European System of the Accounts – ESA) ajánlásai, illetve előírásai vonatkoznak. A statisztikai szervek közötti munkamegosztás értelmében Magyarországon a pénzügyiszámla-statisztikát a Magyar Nemzeti Bank készíti és teszi közzé negyedéves gyakorisággal.¹ A nemzeti számlák rendszerén belül a pénzügyi számlákat alapvetően érinti, hogy milyen pénzügyi instrumentumokon – milyen fajta eszközökön és kötelezettségeken – keresztül történik a gazdaság finanszírozása és vagyonának megjelenítése, milyen értéken szerepelnek ezek az instrumentumok a statisztikában, hol van a pénzügyi és a nem pénzügyi tranzakcióknak, végső soron a pénzügyi és a nem pénzügyi számláknak a határa, illetve milyen szektorális bontásban mutatjuk be a statisztikát, az állományokat és a pénzügyi folyamatokat.

A legutóbbi nemzetközi statisztikai módszertani váltás elsősorban a meglévő gazdasági szektorokat és a pénzügyi instrumentumokat részletezte, ezenkívül csak kisebb tartalmi átszórásokat hajtott végre a szektorok között, kisebb mértékben bővítette a pénzügyi instrumentumok körét (a vagyon lefedettségét), és kevésbé változtatta a pénzügyi és a nem pénzügyi számlák elhatárolását, azaz az egyenlegmutatókat. Lényegében nem változtak a tranzakciókat és a vagyont érintő elszámolási, értékelési elvek sem. Azaz néhány módosítástól eltekintve ugyanazt a pénzügyi vagyont és ugyanazokat a finanszírozási folyamatokat mutatja be a jelenlegi pénzügyiszámla-statisztika, mint a módszertani megújítás előtti. A hazai statisztikai adatokat tekintve a legnagyobb változás a pénzügyi számlákban a pénzügyi vállalati szektor tartalmi bővítése a nem pénzügyi vállalatok rovására, illetve a magánnyugdíj-pénztári vagyonátvétel korábbiaktól eltérő elszámolása az államháztartás (kormányzati szektor) és a háztartások számláin. Ezekkel a témákkal kiemelten foglalkozunk az alábbiakban.

1. A pénzügyi eszközök körének bővítése

A statisztikai módszertani váltás során új pénzügyi és nem pénzügyi eszközöket egyaránt bevezettek a nemzeti számlák rendszerébe és az azzal rokonságban levő

¹ A statisztika jellemzőiről lásd bővebben a „Magyarország pénzügyi számlái 2008” című kiadványt. A módszertani átállás hatásait tükröző, megújított változata 2015-ben jelenik meg.

pénzügyi statisztikákba. Nem pénzügyi eszközként néhány olyan jószág került tőkésítésre, amelyek felhasználása eddig egy időpontban volt elszámolva (katonai eszközök, kutatás-fejlesztés). A pénzügyi eszközök esetében pedig egyes mérlegen kívül kimutatott feltételes eszközök kerültek be a statisztikai mérlegbe (szabványosított garanciák, munkavállalói részvényopciók), ezen felül az eddig aszimmetrikusan kezelt, speciális pénzügyi eszközök (monetáris arany, special drawing rights – SDR, azaz „különleges lehívási jogok”) elszámolása is közeledett a többi pénzügyi eszközhöz. Sikertelt továbbá elérni, hogy a társadalombiztosítás implicit nyugdíjtarozása (a háztartások társadalombiztosítási nyugdíjkövetelése) legalább kiegészítő adatként megjelenjék a nemzeti számlák minimálisan kötelező éves adatszettjében.

A pénzügyi eszközök esetében alapvető kérdés, hogy az eddig használt eszközfajták lefedik-e a teljes pénzügyi vagyont, vagy vannak olyan egyéb instrumentumok, amelyeket célszerű – például óvatosságból, a kockázatok teljesebb bemutatása érdekében vagy, mert fejlődtek a pénzügyi és tőkepiacok – pénzügyi eszköznek tekinteni. A pénzügyi eszközt az különbözteti meg a nem pénzügyi eszköztől, hogy az előbbi általában követelés valakivel szemben, olyan instrumentum, amelyet valaki tartozásának ismer el. A feltétel nélküli kötelezettségvállaláson alapuló instrumentumok, ahol egyértelmű adós-hitelezői vagy tulajdonosi viszony létesül (készpénz, hitel, betét, hitelviszonyt megtestesítő értékpapír, tulajdonosi részesedés) hagyományosan is a pénzügyi eszközök körébe tartoztak. Később az időbeli elhatárolást, az eredményszemléletű elszámolást biztosító tételek (egyéb követelések, egyéb kötelezettségek) is bekerültek a pénzügyi instrumentumok közé. Azonban a feltételes kötelezettségvállalással összefüggő pénzügyi instrumentumokkal – azok megragadásával, értékelésével, vagy az ügylet partnereinek beazonosításával – általában nehézségei adódtak a statisztikának. Ebből a körből korábban csak a pénzügyi derivatívák és a biztosítástechnikai tartalékok váltak pénzügyi instrumentummá a nemzeti számlákban és más pénzügyi statisztikákban.

A biztosítástechnikai tartalék (biztosítási díjtartalék) olyan pénzügyi instrumentum, amelyet valamilyen pénzügyi közvetítő szervezet (biztosító, pénztár) speciális tartozásként kimutat a mérlegében, azonban a partner (kötvénytulajdonos ügyfél, kedvezményezett) jellemzően nem mutatja ki követelésként (nem ismeri fel), és sokszor maga a biztosító sem tudja (mivel kockázatközösség van), hogy kivel szemben tartozik, azt becsléssel állapítja meg a statisztika. Legutóbb a pénzügyi garanciáknak a nem életbiztosításokhoz legközelebb eső fajtája, a szabványosított (standardizált) garancia vált pénzügyi eszközzé. Olyan ügyletek tartoznak ide, ahol a garanciavállaló szervezet (pénzügyi közvetítő vagy kormányzat) tömegesen, azonos séma szerint nyújt kis összegű garanciákat, és jellemzően – a biztosítási ügyletekhez hasonlóan – (cél)tartalékot is képez ezekre, hiszen a beváltási valószínűség megállapítható. A módszertani kézikönyvek az exporthitelekre és a diákhitelekre adott garanciákat említik példaként.

A nemzeti számlák megújított módszertana tehát kettébontotta a garanciákat egyedi és szabványosított garanciákra, és ez utóbbiakkal bővítette a pénzügyi eszközök körét. A garanciáknak azt a részét kell a statisztikában pénzügyi eszközként elszámolni, amely jó eséllyel számviteli mérlegtételként is megjelenik (a kibocsátó mérlegében céltartalék formájában), így a statisztikusoknak nem nehéz beszerezni a szükséges információt. A garanciák nagyobb része azonban egyedi (egyedi elbírálás alapján egy-egy intézménynek nyújtott) garancia, az ezekkel kapcsolatos feltételes kötelezettségvállalások továbbra is kimaradnak a statisztikákból. A módszertani változás így inkább a helyes irányba tett szimbolikus lépésnek tekinthető, nem módosítja jelentősen a statisztikai mutatókat. A hatása úgy írható le, hogy a szabványosított garanciák valószínűleg beváltásra kerülő része, hányada miatt elszámolandó tranzfer már a garantált hitel felvételekor (a garancia nyújtásakor) megjelenik a statisztikákban, nem csak a beváltáskor fizet a garanciavállaló szervezet a kedvezményezettnek. (Legalább is az államháztartás esetében így kell értelmezni a módszertani szabványok előírásait. Egyébként a szabványosított garanciáknál és az azokkal rokonságban lévő nem életbiztosítási ügyleteknél a tartalék nem felhalmozási jellegű, nem a díjfizetést és a kárkifizetést köti össze, hanem csak a meg nem szolgáltatott díjak és a függő károk miatt képződik.)

Esetünkben a módszertani átállást előkészítő vizsgálatok azt mutatták, hogy sem az exporthitelezésben, sem a diákhitelvezetésben nem jellemző a szabványosított garancia. Vannak azonban olyan állami garanciával támogatott lakáshitel-konstrukciók, ahol a konstrukcióban részt vevő, hitelt felvevő magánszemélyeknek jár az állami garancia, melyet az új módszertan szerint szabványosított garanciaként kezelünk a nemzeti számlákban. Az állam az általa nyújtott garanciákat nyilvántartja, azonban – a költségvetési elszámolás sajátosságai folytán – céltartalékot nem mutat ki a várható kifizetések fedezeteként. Ezért a statisztikusoknak kell megképezni a biztosítástechnikai tartalékot, amely a központi kormányzat tartozása a hitelnyújtó hitelintézetekkel szemben a pénzügyi számlákban. A garancia lehívásakor eddig elszámolt kormányzati tranzfer az új módszertan szerint a tartalék törlesztését jelentő pénzügyi tranzakció lesz, a tranzfer a garancia keletkezésekor kerül elszámolásra a hitelintézetek felé a tartalék megképzésével együtt. A hazai nemzeti számlákban a szabványosított garanciák bevezetésének hatása nem jelentős, néhány milliárd forinttal módosítja az államháztartás és a hitelintézetek egyenlegmutatóit az elmúlt évekre vonatkozóan.

A szabványosított garanciákkal kapcsolatos követelések (AF.66) a biztosítástechnikai tartalékokkal (AF.6) egy csoportba kerültek a pénzügyi számlák instrumentumai között. Szintén itt jelennek meg olyan, Magyarországon nem releváns technikai tételek is, mint a nyugdíjpénztárak pénztárkezelőkkel szembeni követelései vagy kötelezettségei. A tartalmi bővítés miatt az instrumentumcsoport elnevezése is változott a nemzetközi módszertani szabványokban, az új név „biztosítási, nyugdíj és

szabványosított garanciajogosultságok” lett. Mivel a hazai gyakorlatban az újonnan bevezetett instrumentumok jelentősége csekély, az instrumentumcsoport régi megnevezését megtartottuk, így továbbra is „biztosítástechnikai tartalékok”-ként maradt a pénzügyi számlákban.

Szintén új pénzügyi instrumentumként jelent meg a módszertani váltás során a munkavállalói részvényopció (AF.72), amely a nem részvény értékpapírok csoportjából kikerült és az önálló főinstrumentummá vált pénzügyi derivatívák (AF.7) csoportjába került besorolásra. A munkavállalói részvényopció mint pénzügyi instrumentum a háztartások követelését testesíti meg a munkavállalói jövedelem egy részét vállalati részvény formájában felajánló munkáltatókkal szemben. A munkavállalói részvényopció fogalmát a statisztikai módszertanok eddig is ismerték, de csak a tényleges részvényjuttatást számoltatták el annak megvalósulásakor munkavállalói jövedelemként. Az új elszámolási módszer szerint a munkavállalói jövedelmet nem az opció lehívásakor, hanem a lehívási időszak kezdetétől kell kimutatni a nem pénzügyi számlákban, és ezzel párhuzamosan meg kell képezni a munkavállaló (háztartási szektor) részvényopciós követelését a vállalattal szemben. Az opció esetleges érvényesítése, lehívása (a természetbeni juttatás kifizetése) ennek következtében tisztán pénzügyi tranzakció, ami az opciós követelés törlesztését jelenti. Mivel ennek az instrumentumnak a szerepe a hazai gyakorlatban jelenleg csekély, a munkavállalói részvényopciókra egyelőre nem készül becslés a pénzügyi számlákban, a munkavállalói jövedelem elszámolása pedig, a korábbi módszertannak megfelelően, a részvények átadásakor történik meg a nem pénzügyi nemzeti számlákban.

Mind a szabványosított garanciák, mind a munkavállalói részvényopciók mint pénzügyi instrumentumok megjelenítése, bekerülése a nemzeti számlákba a több helyen már létező elszámolási gyakorlat nevesítéseként is felfogható. Számos országban a biztosítóknak vagy az egyéb garanciaállaló pénzügyi intézményeknek a statisztikákban felhasznált biztosítási tartalékaiban eddig is benne voltak az általuk nyújtott szabványosított garanciákra képzett tartalékok, illetve a vállalati jelentésekből származó pénzügyi derivatívák is tartalmazhatták a munkavállalói részvényopciók egy részét. Az ezekre vonatkozó új szabályok bevezetésének elsősorban az a jelentősége, hogy ezek az instrumentumok a jövőben nem esetlegesen szerepelnek a statisztikákban.

A fizetésimérleg-statisztikával összhangban a legfőbb pénzügyi instrumentumokat érintő tartalmi változás az, hogy mostantól a monetáris arany (AF.11) és az SDR (AF.12) nemcsak pénzügyi eszközként, hanem kötelezettségként is kimutathatóra kerülhet. Ezáltal többnyire megszűnik az eltérés a nemzetgazdaság nettó tartozása, illetve a külföld nettó követelése között, ami abból adódott, hogy a régi módszertan szerint a monetáris arany és az SDR a rezidensek (központi bankok) eszközei között szerepelt, de nem volt a külföld (nem rezidensek) kötelezettsége. Mostantól kezdve csak a monetáris intézmények által tartott, nemzetközi tartalékba

sorolt tömbarany őrzi meg sajátos tulajdonságát, aszimmetriát okozva a pénzügyi számlákban. Az új módszertan szerint az SDR allokálása és megszüntetése tranzakcióval történik, nem pedig egyéb volumenváltozással, ahogy eddig volt. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az IMF által kiosztott SDR a rezidensek (központi bankok) tartozásává is válik, tehát az SDR nem a semmiből keletkezik, hanem kölcsönkapják a monetáris hatóságok.

1. táblázat

Régi és új instrumentumbontás a hazai pénzügyi számlákban

Régi instrumentumbontás (ESA 1995)	Kód	Új instrumentumbontás (ESA 2010)	Kód
Monetáris arany és SDR	AF.1	Monetáris arany és SDR	AF.1
Monetáris arany	AF.11	Monetáris arany	AF.11
SDR	AF.12	SDR	AF.12
Készpénz és betétek	AF.2	Készpénz és betétek	AF.2
Készpénz	AF.21	Készpénz	AF.21
Folyószámla betétek	AF.22	Folyószámlabetétek	AF.22
Egyéb betétek	AF.29	Egyéb betétek	AF.29
Nem részvény értékpapírok és derivatívák	AF.3	Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok	AF.3
Rövid lejáratú értékpapírok	AF.31	Rövid lejáratú értékpapírok	AF.31
Hosszú lejáratú értékpapírok	AF.32	Hosszú lejáratú értékpapírok	AF.32
Pénzügyi derivatívák	AF.34		
Hitelek	AF.4	Hitelek	AF.4
Rövid lejáratú hitelek	AF.41	Rövid lejáratú hitelek	AF.41
Hosszú lejáratú hitelek	AF.42	Hosszú lejáratú hitelek	AF.42
Részvények és részesedések	AF.5	Részvények és részesedések	AF.5
Tőzsdei részvények	AF.511	Tőzsdei részvények	AF.511
Nem tőzsdei részvények	AF.512	Nem tőzsdei részvények	AF.512
Üzletrészek	AF.513	Egyéb tulajdonosi részesedések	AF.519
Befektetési jegyek	AF.52	Befektetési jegyek	AF.52
Biztosítástechnikai tartalékok	AF.6	Biztosítástechnikai tartalékok	AF.6
Életbiztosítási díjtartalékok	AF.611	Nem életbiztosítási díjtartalékok	AF.61
Nyugdíjpénztári díjtartalékok	AF.612	Életbiztosítási díjtartalékok	AF.62
Nem életbiztosítási díjtartalékok	AF.62	Nyugdíjpénztári díjtartalékok	AF.63
		Szabványosított garanciák	AF.66
		Pénzügyi derivatívák	AF.7
Egyéb követelések	AF.7	Egyéb követelések	AF.8
Kereskedelmi hitelek és előlegek	AF.71	Kereskedelmi hitelek és előlegek	AF.81
Egyéb	AF.79	Egyéb	AF.89

A legnagyobb horderejű változás a pénzügyi instrumentumok körének bővítése terén – elvi szinten – a társadalombiztosítási nyugdíjkötelezettségek számszerűsítése a nemzeti számlák keretében. Miközben a nemzetközi statisztikai módszertani szabványok továbbra sem ismerik el az alapszámlákon a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerhez kapcsolódó nyugdíjkötelezettséget, a jövőben évről évre, kiegészítő adatként be kell mutatni a társadalombiztosítási rendszer implicit nyugdíjkötelezettségét és annak változását. Ezáltal a különböző nyugdíjrendszereket alkalmazó országok adatai összehasonlíthatóvá válnak, illetve a nyugdíjakat érintő kormányzati döntések hatása számszerűsíthető lesz. Az Európai Unióban először 2017-ben kell valamennyi tagországnak jelentést készítenie ezekről az adatokról a nemzeti számlákkal kapcsolatos éves adatszolgáltatások keretében. Magyarországon a jegybank vállalta a nyugdíjtartozások statisztikai célú számbavételével kapcsolatos módszertani és adatösszeállítási feladatok elvégzését.

2. Változások az eszközök és a tranzakciók értékelésében

Az SNA 2008 és az ESA 2010 bevezetésével nem változott az a módszertani alapelv, hogy a pénzügyi eszközök állományát aktuális piaci értéken kell értékelni. A másodpiaccal vagy megfelelő értékelési módszerrel nem rendelkező eszköztípusokat (hitelek, betétek, egyéb követelések) azonban hagyományosan névértéken kell bemutatni a statisztikákban, ez helyettesíti azok piaci értékét. Ezek értékelésében annyi változást hozott a módszertani megújulás, hogy most már a névérték bruttó névértéket jelent, azaz a felhalmozott kamatok állományát kötelezően hozzá kell adni a tőkeállományhoz mindegyik instrumentum esetében. Ez eddig csak ajánlott volt, meghagyva a lehetőséget a felhalmozott (elhatárolt) kamatok összesített kimutatására az egyéb követelések, egyéb kötelezettségek között. (A hazai pénzügyi számlákban mindig a kamatozó instrumentumok részének tekintettük a felhalmozott kamatokat, így esetünkben nincs változás ezen a téren a módszertani váltással.)

A ténylegesen piaci értékelés alá vont eszközök a pénzügyi számlákban így a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok, a tulajdonosi részesedések, a biztosítástechnikai tartalékok és a pénzügyi derivatívák. A részvények, részesedések közül a nem részvény (nem értékpapír) formában fennálló egyéb tulajdonosi részesedéseket (üzletrészeket) eddig sem kellett piaci áron értékelni, névértéken vagy könyv szerinti értéken is beállíthatók voltak a mérlegbe. Most viszont visszalépés történt a tulajdonosi részesedések egy másik instrumentuma, a nem tőzsdei részvények értékelésében is, megszűnt a piaci árazás kötelezettsége.

A nemzeti számlák korábbi módszertani kézikönyvei a nem tőzsdei részvények piaci értékelését határozottan előírták, az ESA 1995 még számítási eljárást is adott ehhez, igaz, kevesen alkalmazták. Az Eurostat a 2000-es évek legelején projektet indított a nem tőzsdei részvények egységes árazási gyakorlatának kialakítására, módszertani anyagokat készített és európai szintű, ágazati bontású adatbázist kezdett építeni a tőzsdei vállalatok adataiból. Néhány éve azonban leállította a nem tőzsdei részvények árazására indított kezdeményezését, mert kevés ország vállalt aktív szerepet a projektben és kevesen használták annak eredményeit. A sikertelen európai pénzügyi számlás kezdeményezések mellett az is az értékelési szabályok lazítása irányába hatott, hogy a fizetésimérleg-statisztikában – az eltérő instrumentumbontás miatt – máshol van a piaci, illetve könyv szerinti értéken megjeleníthető instrumentumok határa. A nem tőzsdei részvények nagyrészt a könyv szerinti értéken bemutatandó közvetlen tőkebefektetések között vannak. A fizetési mérleg szakértői a külföldi tőkebefektetések országok közötti összhangja érdekében döntöttek a könyv szerinti érték alkalmazása mellett a nem tőzsdei részesedések esetében.

Magyarországon a társas vállalkozások alig egy százaléka működik részvénytársasági formában, ezek közül is csak minden századik részvénye van bevezetve a tőzsdére. (Aktív kereskedés pedig csak néhány vállalat részvényeivel folyik.) Ez a kicsi tőzsdei vállalati kör nem alkalmas arra, hogy alapul szolgáljon a tőzsdén nem forgó vállalati részvények, részesedések árazásához. Az új módszertani kézikönyvek lehetőséget adnak arra, hogy a nem tőzsdei részvények állományát az azokat kibocsátó vállalatok könyv szerinti saját tőke értékén szerepeltessük a pénzügyi számlákban. Így az általunk – és sok más ország által – eddig is követett megoldás a módszertani ajánlások szintjén is elfogadottá vált és megszűnt a módszertani különbség a pénzügyi számlák és a fizetési mérleg állományi statisztikája között. Ugyanakkor ez által még inkább értelmét veszítette az árváltozás kategóriája a nem tőzsdei részesedések esetében, olyan technikai tétellé vált, amely az eltérően értékelt állományok és tranzakciók között próbál kapcsolatot teremteni.

A részvényekkel kapcsolatosan két jelentéktelennek tűnő dologgal továbbra sem foglalkoznak a módszertani kézikönyvek: mit kezdjünk a visszavásárolt saját részvényekkel (lehet-e követelése a kibocsátó vállalatnak önmagával szemben) és a negatív saját tőkével (lehet-e negatív ára és állománya a követelésnek). A választ valójában le lehet vezetni az általános módszertani szabályokból (nem lehet), azonban praktikus okokból különféle statisztikai területeken mégis eltérő megoldásokat követnek. Célszerű lett volna egyértelműen megfogalmazni ezeket a szabályokat is a kézikönyvekben.

Előrelépésnek tekinthető, hogy a módszertani váltás előkészítő szakaszában külön munkacsoport foglalkozott a hitelek értékelésének megváltoztatásával kapcsolatos javaslatok kidolgozásával. Úgy tűnt, hogy esetleg sikerül elmozdulni a hitelek névértéken történő számbavétele felől a piaci értékelés irányába, lehetővé téve, hogy a

piaci kamatlábak változásának, illetve a visszafizetés bizonytalanságának a hatása tükröződjék a hitelállományok statisztikákban megjelenő értékében. Természetesen az állományok árazásának felülvizsgálata a tranzakciók, a jövedelmek, illetve a hiteleírások tartalmának átgondolását is igényelte volna, továbbá a hitelek értékelésének megváltoztatása egyúttal a másodpiaccal nem rendelkező egyéb eszközök értékelésének reformját is elindíthatta volna. Ilyen mértékű koncepcionális váltásra azonban nem volt felkészülve most a statisztikai közösség. (A nem tőzsdei részvények esetében éppen most léptünk vissza a piaci értékelés kötelezettségétől.) Így végül az alapszámlákon és a mérlegekben megmaradt a hitelek értékelésére vonatkozó korábbi szabályozás, ugyanakkor kiegészítő táblában, tájékoztató adatként lehetővé vált a rossz hitelek nettó értéken történő bemutatása is.

A hitelek értékelésére vonatkozó korábbi szabályok megerősítése egyúttal jelezheti azt is, hogy a nemzetközi intézmények még határozottabban fognak ügyelni arra, hogy az egyes országok betartsák ezeket a szabályokat. Ez azonban nem mindig egyszerű, hiszen általában az adatszolgáltatók is átértékelik a követeléseiket, és speciális statisztikai jelentések szükségesek ahhoz, hogy az eredeti (bruttó) visszafizetendő összegeket megtudjuk. Egyes statisztikusok esetében a szabályok figyelmen kívül hagyása mögött a technikai akadályokon túl tartalmi, módszertani ellenállás is meghúzódhat. Felvetődik például, hogy milyen módon érvényesül jelen esetben az a statisztikában is ismert alapelv, hogy olyan követelést vagy tartozást nem szabad kimutatni, amelynek visszatérülése nem valószínű. Miért tartja nyilván továbbra is eredeti névértékén a statisztika azokat a hiteleket, amelyekről nyilvánvaló, hogy nem kerülnek (egyáltalán vagy részben) visszafizetésre? Ráadásul egy részükhöz most újabb, mesterséges instrumentum is társul szabványosított garancia formájában, amelyet már a hitelnyújtáskor (hitelfelvételkor) meg kell képezni, elismerve, hogy a hitel nem fog megtérülni. (Ezért kap transzfert az a pénzügyi intézmény, amelynek csak számviteli vesztesége van, statisztikai értelemben nem szenved el veszteséget, hiszen a hitelt eredeti állapotában tartjuk nyilván amíg vissza nem fizetik, vagy le nem írják!) Ezeket az ellentmondásokat – remélhetőleg – a 15 év múlva esedékes következő módszertani váltáskor sikerül majd kiküszöbölni.

3. A pénzügyi és a nem pénzügyi tranzakciók elhatárolása

Esetünkben az adatok tartalmát érintő legfontosabb és legnagyobb horderejű módszertani változás a magánnyugdíj-pénztárakból az állami nyugdíjrendszerbe történő visszalépésnek a korábbiaktól eltérő elszámolása a nemzeti számlákban. Az elszámolási problémát az okozza, hogy a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben

nem lehet nyugdíjkötelezettséget kimutatni a statisztikákban – a megújított módszertan szerint is csak elkülönülten, kiegészítő adatként lesz ilyen –, ezért az alapszerűen működő vállalati vagy pénzügyi közvetítői nyugdíjrendszerekben felhalmozott nyugdíjkötelezettséget nem lehet átadni az államháztartásnak akkor, amikor a tagok átlépnek, vagy az állam átveszi a vállalati nyugdíjalapot. A vagyonszármazékosztáskor az addig létező nyugdíjkötelezettséget (biztosítástechnikai tartalékot) meg kell szüntetni, fel kell használni, le kell írni, mert az államháztartás esetében az nem értelmezhető a nemzeti számlák rendszerében. Ezt a kétfajta nyugdíjrendszer eltérő statisztikai kezeléséből fakadó illeszkedési problémát a jelenlegi módszertani keretek között nem lehet jól megoldani, mindenképpen torzítást viszünk a nemzeti számlák adataiba. Az a kérdés, hogy ezt a torzítást időben koncentráltan vagy szétszórtan, előre vagy visszamenőlegesen kívánjuk-e végrehajtani. Ezek közül egyféle lehetséges megoldást javasoltak a korábbi módszertani szabványok, az új szabványok azonban egy másik megoldást írnak elő.

A korábbi nemzetközi módszertani előírások alapján a munkáltatói vagy magánnyugdíj-pénztári kilépésekkel kapcsolatos állami vagyonszármazékosztást tekintve kellett elszámolni a kilépések időpontjában, ami növelte az államháztartás nettó-finanszírozási képességét (csökkentette a kormányzati hiányt) és csökkentette a transzfert adó szektor (vállalatok vagy háztartások) pénzügyi megtakarításait. Az új módszertan szerint a vagyonszármazékosztás (egyensúlyban levő alapokat feltételezve) nem befolyásolhatja a szektorok egyenlegeit a kilépés időpontjában. Az átvett eszközökkel azonos értékű egyéb kötelezettséget (AF.89) kell kimutatni a központi kormányzat mérlegében a háztartásokkal szemben, és azt a későbbi nyugdíjfizetések időszaka-ra szétszórtan kell folyó transzfer formájában felhasználni. Ezáltal az egyenleghatás a jövőben a háztartások és az államháztartás számláin, szétterítve jelentkezik az eddigi koncentrált egyenleghatás helyett.

Az államháztartás egyéb kötelezettsége nem része a névértéken mért, konszolidált, bruttó kormányzati (maastrichti) adósságnak, így az elszámolás változása nincs hatással az államháztartás statisztikai adósságmutatójára. Ugyanakkor az egyéb kötelezettségek megképzése csökkenti az államháztartás nettó pénzügyi vagyonát, és ezzel ellentétes hatást gyakorol a háztartások nettó pénzügyi vagyonára. Az újfajta elszámolással megszűnik a háztartások és az államháztartás egyszeri kiugró nettó finanszírozási képessége vagy igénye a vagyonszármazékosztás időszakában, és eltűnik a szintbeli ugrás a két szektor nettó pénzügyi vagyonában is. Az egyéb kötelezettség beépítése ugyanis ellensúlyozza az átvett pénzügyi eszközök állományát a központi kormányzat mérlegében, az ennek megfelelő egyéb követelés pedig összegében pótolja a kieső biztosítástechnikai tartalékot a háztartások mérlegében. Ez az új egyéb követelés, egyéb kötelezettség tehát úgy viselkedik, mintha társadalombiztosítási nyugdíjkötelezettséget mutatnánk ki a kormányzat mérlegében, miközben a módszertani kézikönyvek hangsúlyozzák, hogy ilyen nem létezik, és ez csak egy előleg,

amely abból fakad, hogy a háztartások előre befizették nyugdíjjárulékukat a költségvetésbe.

A hazai statisztikai elszámolásokban a 2009 és 2013 között megvalósult nyugdíjpénztári vagyónátvételek miatt összesen 2856 milliárd forint tőketranszfer került kimutatásra a korábbi módszertani előírások szerint, ami ebben az időszakban, elsősorban 2011-ben, növelte a kormányzati szektor nettó finanszírozási képességét és csökkentette a háztartásokét. Az új módszertan alapján most ugyanekkora összegű egyéb kötelezettség került felírásra a központi kormányzatnál a háztartásokkal szemben. A kialakított modell szerint ennek csökkentése 35 év alatt történik majd, évente növekvő mértékben, folyó transzferrel ellentételezve. Az egyéb követelések, egyéb kötelezettségek általában technikai jellegű, rövid lejáratú instrumentumok a pénzügyi számlákban, amelyek az eredményszemléletű elszámolást, a gazdasági események és azok pénzügyi rendezése közötti időbeni eltérés áthidalását szolgálják. Ezekre a technikai jellegű tételekre kamatot nem számolunk el a nemzeti számlákban. A jelen esetben viszont igen hosszú lejáratú instrumentumról van szó, ennek értékállóságát úgy biztosítjuk, hogy kamatjövédelmet számolunk el rá a módszertani előírásoknak megfelelően, amit a háztartások folyamatosan megkapnak a kormányzattól (a nem pénzügyi számlán) és újra befektetnek (a pénzügyi számlán), növelve a követelésük állományát. A megképzett egyéb kötelezettség, illetve egyéb követelés és annak változása jelentőségénél fogva külön tájékoztató adatként is bemutatásra kerül a pénzügyi számlák hazai adatközléseiben.

A pénzügyi és nem pénzügyi tranzakciók elhatárolásának kérdését érinti a tulajdonosi jövedelmek tartalmának pontosítása is. Előrelépésnek tekinthető ezen a téren, miszerint a módszertani kézikönyvek egyértelművé tették azt, hogy a befektetési alapok (befektetési jegyek) tulajdonosait folyamatosan megilleti az a jövedelem (a működési költségek levonása után), amit az alapok az eszközeiken, befektetéseiken elérnek, akkor is, ha ez osztalék formájában nem kerül kifizetésre (azaz újrabefektetett jövedelmet kell elszámolni). Ez eddig is kiolvasható volt a módszertanból, de sokan nem végezték el a szükséges korrekciókat a nemzeti számlákban és a fizetésimérleg-statisztikákban. Mostantól a jövedelmek azonosítása és az elszámolás ellenőrzése is egyszerűbbé válik a statisztikákban, mert az új szabványokban külön jövedelemkategóriát képeztek a befektetési alapok jövedelmének bemutatására, szétbontva osztaléokra és újrabefektetett jövedelemre.

A befektetési jegyek jövedelmének pontosításán túl némi változás tapasztalható a részvények, üzletrészek tulajdonosi jövedelmének meghatározása terén is. A fizetésimérleg-statisztikában és az államháztartási statisztikában ismert túlzott osztalék (superdividend) fogalmát kiterjesztették minden tulajdonosi kapcsolatra, azaz minden tulajdonosi szektorra és minden befektetési formára. A túlzott osztalék (vagy kiugró osztalék) a megszavazott osztaléknak az a része, amelyre az adott évi (működési) eredmény nem biztosít fedezetet, hanem a korábbi időszak vállalatban hagyott eredmé-

nyéből kerül kifizetésre. Az osztaléknak ezt a többletét a statisztikusoknak el kell különíteniük, és tulajdonosi jövedelem helyett tőke kivonásként kell elszámolniuk (a nem pénzügyi számláról a pénzügyi számlára kell áthelyezniük). Ezáltal az osztalék kevesebb lesz a statisztikákban, mint amennyit a tulajdonosok megszavaztak maguknak vállalataikból, a tulajdonosi jövedelem felső korlátot kap, közelebb kerül az adózott eredményhez vagy a működési eredményhez. A fogalmi bizonytalanságok, a nehezen értelmezhető szabályok és a számítások adat- és erőforrás-igényessége miatt azonban nem valószínű, hogy sokan kiterjesztik a túlzott osztalék kiszűrését a külfölddel és az államháztartással kapcsolatos elszámoláson túl más tulajdonosi szektorokra is. A fogalmi bizonytalanságot egyebek mellett az okozza, hogy kis mértékben eltérően definiálta a túlzott osztalékokat a fizetésimérleg-statisztika és az államháztartási statisztika, és ez a kettősség fennmaradt a módszertani váltás után is. Nem egyértelmű tehát, hogy a vállalat előző évi eredményéhez, vagy a szokásos osztalék fizetéséhez képest kiugró tárgyévi osztalékokat kell-e tőke kivonássá átminősíteni.

Noha az osztalékelszámolás statisztikai szabályozásának módosítása az egységesítést célozta, az eredmények inkább szimbolikus jelentőségűnek tűnhetnek. A túlzott osztalék kategóriájának alkalmazása elvileg felülről, a megtermelt eredmény szintjére korlátozza a statisztikákban kimutatható osztalékjövedelmet (a többlet elvonása pénzügyi műveletté válik). Azonban az osztalék továbbra is olyan tulajdonosi jövedelem, amely akkor jár, ha a tulajdonos azt megszavazza. Az újrabefektetett jövedelem fogalma – ígéretes kezdeményezések ellenére – nem került kiterjesztésre a külföldi közvetlen tőkebefektetéseken túl más tulajdonosi, részesedési kapcsolatokra. A módszertan szerint a vállalatok továbbra is olyan intézményi egységek, amelyeknek a gazdálkodási önállóságuk folytán joguk van az elért eredményt megtartani, az automatikusan nem illeti meg a tulajdonost. Ezen a téren a közvetlen külföldi tőkebefektetések újrabefektetett jövedelme kivételnek számít, a felmerült további kivételek általános érvényű megfogalmazását, szabályba öntését – például az állami vállalatok eredményének újrabefektetését – a szabványalkotók nem tudták keresztülvinni a döntéshozókon. Az újrabefektetett jövedelem kategóriájának általános használata, kiterjesztése minden vállalatra és minden tulajdonosra pedig a szervezeti önállóság és a tulajdonosi jövedelmek fogalmának teljes körű újragondolását igényelné, amire a mostani megújítási periódusban nem volt lehetőség.

4. Változások a gazdasági szektorok tartalmában

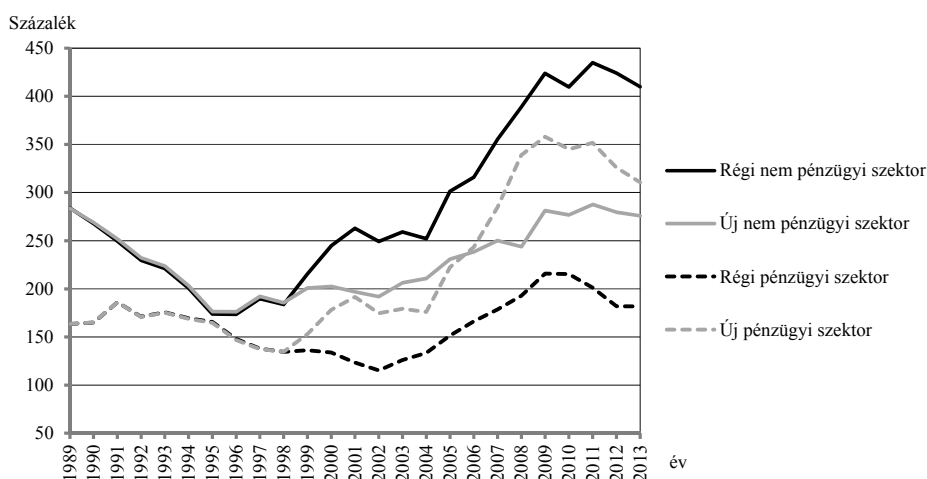
Az új módszertan szerint összeállított nemzeti számlákban változik a határvonal a pénzügyi (S.12) és a nem pénzügyi vállalatok (S.11) szektora között (átsorolás, tar-

talmi változás), illetve a pénzügyi vállalati szektor a korábbinál részletesebben, több alszektorra bontva jelenik meg a statisztikákban (szerkezeti változás). Szigorúbbá vált továbbá a szabályozás az államháztartás (kormányzati szektor) tartalmának meghatározása terén, így bővül az államháztartásba sorolt intézmények köre, ami a vállalati szektorokból történő szervezeti átsorolások következménye. A szektorbesorolással, szektorbontással összefüggő változások egyaránt érintik a pénzügyi és a nem pénzügyi számlákat, azonban a pénzügyi vagyont és az adósságmutatókat jelentősebb mértékben befolyásolják a módszertani okokból bekövetkező intézményi átsorolások, így a pénzügyi számlákban, pénzügyi mérlegekben tükröződik inkább ezek hatása.

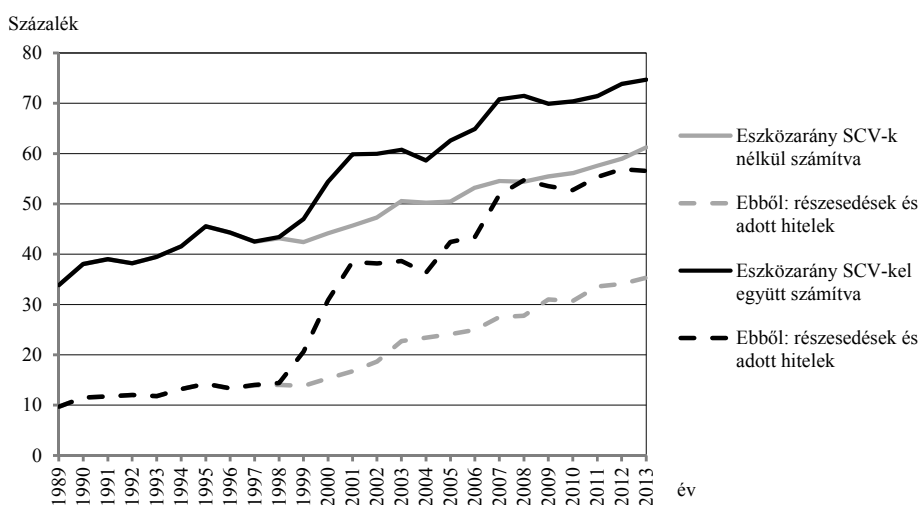
Az új módszertani szabványok szerint bővül a statisztikai értelemben vett pénzügyi szolgáltatók köre és így a pénzügyi vállalatok (S.12) szektor tartalma. A korábbiaktól eltérően, az új statisztikákban pénzügyi vállalatnak kell tekinteni a nyilvánossággal kapcsolatban levő pénzügyi közvetítők mellett azokat a vállalatokat is, amelyek szűk körben, jellemzően valamely vállalatcsoporton belül végeznek pénzügyi szolgáltató tevékenységet. Ezeket a vállalatokat a nem pénzügyi vállalatok (S.11) szektorából át kell sorolni a pénzügyi vállalatok szektorába. A vállalatcsoporton belül passzív pénzügyi közvetítést folytató, holding vagy csoportfinanszírozó jellegű vállalatokat – amennyiben önálló intézményi egységeknek bizonyulnak – a pénzügyi vállalatok szektoron belül az újonnan létrehozott zárt körű pénzügyi közvetítők (S.127) alszektorába kell besorolni. A nem pénzügyi vállalatok közül a pénzügyi vállalatok közé kerülnek át a kizárólag külföldiekkel kapcsolatban lévő, külföldi vállalatcsoport-tagok között passzív pénzügyi közvetítő funkciót betöltő speciális célú vállalatok (SCV-k) is. Az átsorolások hatására jelentősen csökken a nem pénzügyi vállalati szektor pénzügyi eszközeinek és kötelezettségeinek állománya, és ennek megfelelően növekszik a pénzügyi vállalatok pénzügyi vagyona a pénzügyiszámla-statisztikában.

Esetünkben a szektorális változások pénzügyi vagyona gyakorolt hatásai elsősorban az SCV-k adatait is tartalmazó pénzügyi számlákban szembeötlők. A korábbi nem pénzügyi vállalati szektor pénzügyi eszközeinek fele, kötelezettségeinek közel harmada kerül át a pénzügyi szektorba, ahol ezáltal a hitelintézeti alszektorral összemérhető nagyságú új alszektor (zártkörű pénzügyi közvetítők) jön létre. Ez a legnagyobb szabású, leglátványosabb változás a hazai pénzügyiszámla-statisztikában a módszertani átállás hatására. A jelentős vagyontrendeződés oka, hogy Magyarországon jelentős pénzügyi vagyonnal vannak jelen olyan vállalatok (SCV-k), amelyek külföldi partnerek között végeznek passzív pénzügyi közvetítést, és ezeket – a régi módszertani szabályokat alapján – nem pénzügyi vállalatoknak tekintettük.

1. ábra. A pénzügyi (S.12) és a nem pénzügyi (S.11) vállalati szektor GDP-arányos kötelezettségei a régi és az új módszertan szerint, SCV-vel együtt

2. ábra. A nem pénzügyi vállalatok pénzügyi eszközeinek aránya a kötelezettségeikhez a régi módszertan szerinti hazai pénzügyi számlákban

Visszatekintve a 25 éves vállalati idősorainkra, feltűnik, hogy – időben előrehaladva – a nem pénzügyi vállalati szektor eszközei között egyre nagyobb arányt képviselnek a pénzügyi eszközök. A definíció szerint a pénzügyi közvetítőkre jellemző mérlegszerkezet térnyerése a termékeket és nem pénzügyi szolgáltatásokat kibocsátó nem pénzügyi vállalati szektorban, a vállalatközi hitelezés terjedésével és a tulajdo-

nosi kapcsolatok erősödésével függ össze. Az elmúlt évtizedekben számos vállalatcsoport, tulajdonosi láncolat jött létre, ahol a vállalatok egy része holding vagy csoportfinanszírozó tevékenységet vett fel, a vállalatcsoporton belül feladatuk más vállalatok tulajdonlása vagy hitelezése lett. Mivel a nyilvánossággal nem állnak kapcsolatban, pénzügyi tevékenységükhöz engedélyre nincs szükség, ezért ezeket a vállalatokat a nemzeti számlák módszertana nem tekintette és most sem tekinti pénzügyi közvetítőknak. A módszertani váltásnak az a következménye, hogy miközben eddig csak a pénzügyi közvetítők és a pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők tartoztak a pénzügyi vállalati szektorba, most már egyéb pénzügyi szolgáltatók is a szektor részét képezik.

A korábbi módszertani kézikönyvek valójában nem tartalmaztak útmutatást a zárt körben pénzügyi szolgáltatást nyújtó, vagy passzív pénzcatorna típusú vállalatok gazdasági szektorának meghatározásáról. A megújított módszertani szabványok egyik érdeme, hogy megpróbálják definiálni ezeket a sajátos intézményeket és rendelkeznek a szektorbesorolásukról. Leegyszerűsítve, az új szabályozás szerint az a vállalat, amely döntően pénzügyi eszközökkel rendelkezik, és nem nyújt nem pénzügyi szolgáltatást, az pénzügyi vállalat. A módszertani előírások ezáltal megerősítik az ennek megfelelő, több országban eddig is meglévő szektorizációs gyakorlatot. A szabályozás alkotói úgy gondolhatták, hogy megtisztították a nem pénzügyi vállalati szektort a pénzügyi szolgáltatási tevékenységektől, az azokhoz tartozó pénzügyi eszközöktől és tulajdonosi jövedelmektől. Ráadásul ezek a sajátos tevékenységek és intézmények a hagyományos pénzügyi közvetítés bemutatását sem zavarják, hiszen önálló alszektorba (zártkörű pénzügyi közvetítők) kerülnek a pénzügyi vállalatok szektorán belül.

Nem történt meg azonban a szektorális átrendezés következményeinek az alapos végiggondolása, az érintett országok ezekkel csak későn, a kész szabályok alkalmazásakor szembesültek, szembesülnek. A negatív hatások között említhetjük, hogy az átsorolással szétszakítjuk az eddig egy szektorban levő vállalatcsoportokat, és sok esetben olyan vállalatokat tekintünk önálló intézményi egységeknek, amelyeknek valójában nincs gazdasági tevékenységük, csak üres, passzív tulajdonosai, vagy pénzcatornai egy csoportnak. Miközben a vállalati szektorokban csak piaci termelők foglalhatnak helyet, olyan vállalatokból építünk önálló alszekort, amelyek nyilvánvalóan nem piaci termelők, sőt, termelésük, kibocsátásuk, hozzáadott értékük nem is mérhető. Mindezt olyan körülmények között tesszük, amikor terjed a konszolidált vállalati számviteli adatok használata a statisztikákban, illetve a csoportképzés, az olyan kiegészítő egységek összevonása, amelyek valamely kibocsátással rendelkező központi egységeket, vállalatokat szolgálnak. Emellett növekszik a vegyes funkciójú vállalatok súlya is, amelyek normál termelő, szolgáltató tevékenységük mellett töltik be a pénzcatorna szerepét, amely nem választható le a vállalatról. A módszertani változás hatására tehát a helyes szándékok és felismerések ellenére nem feltétlenül

csökkennek a szektorizációs gyakorlatban meglevő különbségek az egyes országok között. Lesznek olyanok, amelyek a pénzügyi vállalati szektorba sorolják a holding jellegű vagy csoportfinanszírozó vállalataikat, miközben mások ezt a nyilvántartások és az egyedi adatok hiányában nem tudják megtenni.

Az új módszertani szabványok a pénzügyi vállalatok (S.12) szektorát a korábbi 5 alszektor helyett 9 alszektorra bontják, miközben egyéb gazdasági szektorok részletezettsége változatlan marad. A pénzügyi vállalati alszektorok közül a központi bank (S.121) és a pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők (S.126) alszektor megegyezik a korábbival, ugyanakkor a régi egyéb monetáris intézmények alszektor, az egyéb pénzügyi közvetítők alszektor, illetve a biztosítók és nyugdíjpénztárak alszektor mindegyike 2-2 alszektorra bomlik az új módszertani előírások alapján. Ezek mellett új alszektorként jelenik meg a zártkörű pénzügyi közvetítők (S.127) alszektor. A pénzügyi vállalati szektor részletesebb szektorális bontása lehetőséget ad a különféle befektetési alapok eszközeinek és kötelezettségeinek más intézménycsoportoktól elkülönült megjelenítésére és elemzésére, továbbá a biztosító intézmények és a pénztárak adatai is elkülönülten jelennek meg a pénzügyi számlákban.

A nemzetközi adatszolgáltatások során mind a szektorbontás, mind az instrumentumbontás terén vannak kötelezően és önkéntesen alkalmazható kategóriák. A régi pénzügyi vállalati szektor leírható volt 5 alszektor helyett 3 összevont alszektorral is, ha valaki csak a kötelező minimális részletezettségben állította össze a nemzeti számlákat. Az új adatszolgáltatási előírások is kielégíthetők 9 helyett 6 összevontabb alszektor közlésével. A hazai pénzügyi számlákban azonban teljes részletezettségükben jelennek meg a pénzügyi alszektorok, ami bőséges lehetőséget kínál az adatok elemzésére és az adatminőség ellenőrzésére egyaránt. Különösen nagy előrelépésnek számít olyan eltérő intézménycsoportok különválasztása, mint a pénzpiaci befektetési alapok és a hitelintézetek, illetve az egyéb (nem pénzpiaci) befektetési alapok és a jellemzően hitelnyújtó egyéb pénzügyi közvetítők. Ezáltal végre lehetővé válik a hitelintézetek vagy a különféle befektetési alapok pénzügyi vagyónának, befektetési és finanszírozási folyamatainak önálló vizsgálata a pénzügyi számlák konzisztens adatai alapján.

Az ESA 2010, illetve az Államháztartási hiány és adósság kézikönyv (Manual on Government Deficit and Debt – MGDD) bővítette a statisztikai értelemben vett államháztartásba, azaz a kormányzati szektorba tartozó intézmények körét azáltal, hogy szigorította a piaci és nem piaci termelők elhatárolását szolgáló úgynevezett 50 százalékos szabályt, illetve a kizárólag a kormányszatnak szolgáltatást nyújtó vállalatokat is a kormányzatba soroltatja. Ezen felül több speciális pénzügyi és nem pénzügyi szervezetre (rossz bankok, állami stratégiai készletező szervezetek, állami holdingok, garanciavállaló szervezetek, egyes nonprofit szervezetek, stb.) is sajátos szektorizációs szabályokat fogalmaznak meg a kézikönyvek. Az új szabályok alkalmazásával nő az államháztartásba sorolt pénzügyi és nem pénzügyi vállalatok, illetve nonprofit szervezetek száma, így ezek egyenlegével módosul az államháztartás hiá-

nya (a szektor nemzeti számlák szerinti nettó finanszírozási igénye) és a besorolt szervezetek adóssága emeli a kormányzati szektor maastrichti adósságállományát.

Már az előző módszertani kézikönyvek is tartalmaztak ajánlásokat gazdasági szektorok közül a vállalati szektorok adatainak fő tulajdonos szektorok szerinti bontásáról. Így lehetőség volt a pénzügyi, illetve a nem pénzügyi vállalatok szektorán belül a többségi állami (közösségi), külföldi, valamint magán tulajdonban lévő vállalatcsoportok számláinak előállítására és közlésére. Az új módszertani szabványok ezek közül kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az államháztartási, közösségi tulajdonban levő vállalatok nemzeti számláinak, mivel ezek lehetőséget adnak az államháztartás (kormányzati szektor) mellett a közösségi szektor (public sector) egészének a leírására és elemzésére. Az ajánlások alapján a Magyar Nemzeti Bank elkezdte a közösségi vállalatok éves pénzügyi számláinak összeállítását. Az adatközlés először az állományi adatokkal indult el, a forgalmi adatok, tranzakciók publikálása későbbi időpontban kezdődik meg.

2. táblázat

Régi és új szektorbontás a hazai pénzügyi számlákban

Régi szektorbontás (ESA 1995)	Kód	Új szektorbontás (ESA 2010)	Kód
Nemzetgazdaság (rezidensek)	S.1	Nemzetgazdaság (rezidensek)	S.1
Nem pénzügyi vállalatok	S.11	Nem pénzügyi vállalatok	S.11
Pénzügyi vállalatok	S.12	Pénzügyi vállalatok	S.12
Központi bank	S.121	Központi bank	S.121
Egyéb monetáris intézmények	S.122	<i>Egyéb monetáris intézmények</i>	<i>S.122-124</i>
		Hitelintézetek	S.122
		Pénzpiaci befektetési alapok	S.123
		Nem pénzpiaci befektetési alapok	S.124
Egyéb pénzügyi közvetítő tevékenységet végzők	S.123	Egyéb pénzügyi közvetítő tevékenységet végzők	S.125
Pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők	S.124	Pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők	S.126
		Zártkörű pénzügyi közvetítők	S.127
Biztosítók és pénztárak	S.125	Biztosítók	S.128
		Nyugdíjpénztárak	S.129
Államháztartás (kormányzati szektor)	S.13	Államháztartás (kormányzati szektor)	S.13
Központi kormányzat	S.1311	Központi kormányzat	S.1311
Helyi önkormányzatok	S.1313	Helyi önkormányzatok	S.1313
Társadalombiztosítási alapok	S.1314	Társadalombiztosítási alapok	S.1314
Háztartások	S.14	Háztartások	S.14
Háztartásokat segítő nonprofit intézmények	S.15	Háztartásokat segítő nonprofit intézmények	S.15
Külföld (nem rezidensek)	S.2	Külföld (nem rezidensek)	S.2

5. Általános adat-felülvizsgálathoz kapcsolódó változások a pénzügyi számlákban

A nemzeti számlák statisztikáiban alapvető követelmény, hogy hosszú, homogén adatsorok álljanak a felhasználók rendelkezésére. Ezért a módszertani váltás hatásait, a szektorok és instrumentumok szétbontását vagy átsorolását, az értékelési vagy elszámolási elvek változásának hatását az idősorok teljes hosszán át kell vezetni. Ehhez sok esetben újból elő kell venni a korábban felhasznált alapadatokat, esetleg további adatforrásokat is fel kell használni, és ismét el kell végezni – részletesebben vagy más csoportosításban – azokat a számításokat és becsléseket, amelyekkel a közzétett adatsorok előállíthatók. Ez jó alkalom arra, hogy az egyéb okokból szükségessé vált adatrevíziókat is végrehajtsuk, egyéb fejlesztések eredményeit is beépítsük a statisztikába. A nemzetközi módszertani szabványok változásainak átvezetésével egyidejűleg tehát új adatforrások beépítésére és adatjavításokra is sor került a pénzügyi számlákban, illetve megtörtént az alkalmazott becslési, számítási eljárások felülvizsgálata. Ez az átfogó adatrevízió valamennyi gazdasági szektor idősorait érintette, azonban elsősorban a háztartásokra, a nem pénzügyi vállalatokra és a külföldre vonatkozó adatok változtak.

Mivel a háztartásokra vonatkozóan sem a pénzügyi számlákban, sem az adatforrásul szolgáló statisztikákban nem rendelkezünk közvetlen adatgyűjtésekkel, a háztartások pénzügyi eszközeinek és kötelezettségeinek állományi és forgalmi adatait pénzügyi közvetítők vagy partnerszektorok adatszolgáltatásai felhasználásával becsüljük meg. A legnagyobb hiányosságok a háztartások külföldi – külföldiek által kibocsátott, illetve külföldön tartott – pénzügyi eszközeinek megfigyelése terén mutatkoznak, hiszen itt nincs lehetőség a nem rezidens partnerek közvetlen megkérdezésére a rezidens háztartások pénzügyi vagyonának mérése érdekében. Ezért kiemelt jelentősége van a pénzügyi közvetítők által nyilvántartott, vagy egyéb közvetett forrásból származó információk rendelkezésre állásának.

A módszertani váltással együtt bevezetésre kerültek azoknak a fejlesztéseknek az eredményei, amelyek a rezidens háztartások által tartott külföldi készpénz (valuta), külföldi bankbetétek és külföldi tulajdonosi részesedések adatainak teljesebb bemutatását teszik lehetővé a fizetésimérleg-statisztikában és a pénzügyi számlákban. A külföldön levő bankbetétek összesített állományát külföldi bankok magyar háztartásokra vonatkozó – külföldi jegybankoktól származó – aggregált adatai alapján számítjuk. A külföldi vállalatokban levő közvetlen háztartási tőkebefektetések (részvények, részesedések) állományának és forgalmának meghatározása pedig az összesített éves személyijövedelemadó-bevallásokban található külföldi osztalékjövedelmek felhasználásával történik. A hazai háztartások külföldi pénzügyi eszközeinek és kötelezettségeinek lefedettsége a pénzügyi számlákban még a közelmúltban lezárult fej-

lesztések után sem tekinthető teljesnek, de mindenképpen jelentős előrelépés történt ezeknek az instrumentumoknak a megfigyelésében, aminek hatására többszáz milliárd forinttal növekedett a háztartások (és a nemzetgazdaság) statisztikáinkban kimutatott pénzügyi vagyona.

A háztartások külföldi pénzügyi eszközeivel kapcsolatos adatai mellett változtak a háztartások nem pénzügyi vállalatoknak nyújtott, illetve nem pénzügyi vállalatoktól felvett hiteleinek adatai, valamint a háztartások vállalati részesedéseire vonatkozó becslések is. Az új számítások szerint a hitelek állománya több mint háromszorosra emelkedett, a háztartások által a vállalataiknak nyújtott (tulajdonosi) hitelek állománya a korábban becsült 250 milliárd forint helyett meghaladja a 900 milliárd forintot. A háztartások belföldi vállalatokban fennálló tulajdonosi részesedései (nem tőzsdei részvényei és üzletrészei) esetében elsősorban a forgalmi adatok váltak pontosabbá, amelyek összetett számításokkal, vállalati szinten képződnek az év végi állományi adatokból. A háztartások nem pénzügyi vállalatokkal összefüggő követeléseinek és kötelezettségeinek jobb minőségű bemutatását a pénzügyi számlákban a vállalati éves beszámoló és társasági adóbevallások korábbiaknál intenzívebb felhasználása, illetve a számítási eljárások pontosítása tették lehetővé. A pénzügyi instrumentumok adataival együtt azok nem pénzügyi számlákban megjelenő tulajdonosi jövedelmei is változtak, ami hozzájárult a pénzügyi és nem pénzügyi számlák összhangjának növeléséhez.

A vállalati adminisztratív adatforrások (adóbevallások, éves beszámoló) információinak teljesebb felhasználása, illetve az ezekkel kapcsolatos adatjavítások lehetőséget adtak arra is, hogy a nem pénzügyi vállalatok egymás közötti hitel-, részesedés- és egyéb követelésekapsolatait pontosabban elhatároljuk és becsüljük. A vállalatközi követelések és kötelezettségek nagysága nem befolyásolja az egyenlegmutatókat, de a bruttó adatokra, a pénzügyi vagyon vagy az adósság mértékére hatással van, ezért fontos ezek minősége. A vállalatközi hiteladatok nem változtak jelentősen az adatrevízió hatására, azonban ezúttal sikerült elkülöníteni egymástól a hosszú és a rövid lejáratú hiteleket, ezáltal a vállalati eszközök és kötelezettségek lejáratú bontása pontosabbá vált. (Eddig minden vállalatközi hitel a rövid lejáratú kategóriába került.) A vállalatközi kereskedelmi hitelek és előlegek állománya általában emelkedett a beruházásokra és a készletekre adott előlegekre készített új becslés hatására, egyes években azonban a jelentési hibák javítása lefelé korrigálta az adatokat.

A külfölddel, illetve a nemzetgazdaság egészével kapcsolatos adatok változására – a módszertani váltáson, illetve az adatjavításon túl – alapvetően az gyakorolt hatást, hogy a korábban még meglévő, technikai jellegű eltéréseket a fizetésimérleg-statisztikák és a pénzügyi számlák között sikerült kiküszöbölni. Ezek az eltérések olyan instrumentumoknál álltak fent, amelyek adatait a pénzügyiszámla-statisztika korábban nem a fizetési mérlegből, hanem valamely rezidens szektor mérlegéből vette. Az alkalmazott instrumentumok tekintetében is javult az összhang a két statisztika között.

6. Változások az adatok megjelenítésében, az adatközlés idejében

A hazai pénzügyiszámla-statisztika alapvetően 1990-től induló negyedéves idősorok formájában érhető el a jegybank honlapján. Az adatok negyedévente kétszer frissülnek. Előzetes pénzügyi számlák készülnek a háztartások és az államháztartás pénzügyi vagyonáról és finanszírozásáról a tárgynegyedévet követő másfél hónapra. A teljes körű, minden szektorra kiterjedő pénzügyi számlák pedig három hónappal a tárgyidőszakot követően állnak elő. Nincs különálló éves statisztika, az éves pénzügyi számlák a negyedéves adatokból képződnek.

A módszertani váltás és az átfogó adatrevízió hatása a hazai pénzügyi számlákban először a 2014. I. negyedévi teljes körű adatközlés keretében jelent meg. A 2014. I. negyedévre vonatkozó teljes körű pénzügyi számlák közzétételétől kezdődően az adatközlés határideje a tárgyidőszakot követő 4. hónap első munkanapjáról a 3. hónap utolsó munkanapjára változott. Ugyanakkor az államháztartásra és a háztartásokra vonatkozó előzetes pénzügyi számlák közzétételi rendje változatlan maradt. A teljes körű pénzügyi számlák összeállítási idejének csökkentését a fő adatforrásnak számító negyedéves fizetésimérleg-statisztika publikációs határidejének korábbra kerülése tette lehetővé. Az átfutási idő további csökkentése esetén a pénzügyiszámla-statisztika a nemzeti számlák nem pénzügyi számláinál korábban jelenne meg, ami az összehangolt adatközlést nem biztosítaná. Ez különösen a márciusi és a szeptemberi publikációk esetében okozna problémát, amikor a nemzeti számlák mindkét részére épülő EDP-jelentés is összeállításra és közlésre kerül, ami rendszerint az adatok utolsó napokig tartó egyeztetését és javítását igényli.

A módszertani váltással és az átfogó adatrevízióval egy időben kisebb mértékben változott a publikált táblák felépítése. Az idősoros és az összefoglaló táblákban az előzőekben ismertetett, új módszertani előírások szerinti szektor- és instrumentumbontás kerül megjelenítésre. A publikáció gerincét továbbra is az idősoros táblák adják, amelyek gazdasági szektoronként mutatják a pénzügyi eszközök és kötelezettségek állományi és forgalmi adatait. Újdonságként azonban a negyedéves idősorok mellett éves idősorok is közzétételre kerülnek. Az általános, minden szektorra egységesen érvényes instrumentumbontású táblák mellett a háztartások, az államháztartás és a nem pénzügyi vállalatok szektoráról részletes pénzügyi számlák is készülnek, ahol az adott szektorra jellemző eszközök és kötelezettségek – fajta, partner vagy devizanem szerint – mélyebb bontásban szerepelnek.

Miközben a nemzetközi intézményeknek a rezidens speciális célú vállalatok (SCV-k) adatait is tartalmazó pénzügyi számlákat kell szolgáltatni, a hazai adatközlések középpontjában – a fizetésimérleg-statisztikával összhangban – az SCV-k nélküli, normál pénzügyi számlák állnak. Változás azonban a korábbi publikációkhoz képest, hogy a normál negyedéves adatközlési táblák mellett SCV-vel együttes változat is

elérhető minden idősoros táblából.² Az SCV-k nélküli normál táblákban az egyéb pénzügyi közvetítők (S.125), a pénzügyi kiegészítők (S.126) és a zártkörű pénzügyi közvetítők (S.127) alszektorok összevontan, „egyéb pénzügyi vállalatok” elnevezés alatt jelennek meg a jobb áttekinthetőség érdekében, illetve adatvédelmi okokból. A pénzügyi vállalati szektor korábbinál részletesebb bontása – különösen részletes partnerszektor- és instrumentumbontás esetén – védendő egyedi adatok megjelenítéséhez is vezethet, ezért szükséges a részletezettség korlátozása az adatközlés során.

7. Összegzés

A nemzeti számlák módszertani szabványainak legutóbbi felülvizsgálata nem hozott alapvető változást a pénzügyi számlák egyenlegmutatóiban. A fő egyenlegmutatókat egyedül a magánnyugdíj-pénztári vagyontárvétel korábbiaktól eltérő elszámolása módosította lényegesen a hazai statisztikában. A módszertani váltás hatása elsősorban az adatok részletezettségének növekedésében tükröződik, ami a pénzügyi számlák szélesebb körű felhasználása számára nyit lehetőségeket. Természetesen az adatközlések bővítése, részletesebbé tétele nemzetközi módszertani átállás nélkül, saját elhatározásból is végrehajtható, ugyanakkor a módszertani váltás biztosítja, hogy minden országban egységesen, azonos fogalmak és kategóriák mentén történjék a mélyebb bontások előállítás, és így a statisztikák a részletek szintjén is összehasonlíthatók legyenek. A szabványok felülvizsgálata során, a technikai vagy prezentációs jellegű változtatásokon túl, számos időszerű tartalmi, módszertani kérdés is felszínre került. Ezek közül a pénzügyi szolgáltatási tevékenységek körének újradefiniálása, a pénzügyi és nem pénzügyi vállalati szektorok elhatárolásának módosítása gyakorolta a legnagyobb hatást a pénzügyi számlákban megjelenő adatokra. Pozitív fejlemény, hogy – többek között – a társadalombiztosítási implicit nyugdíjkötelezettségek, illetve a rossz hitelek mérésének, bemutatásának fontosságára is felhívják a figyelmet az új kézikönyvek, és – legalább tájékoztató adatok formájában – részévé váltak a nemzeti számlák adatkörének.

Irodalom

EC (EUROPEAN COMMISSION) – IMF (INTERNATIONAL MONETARY FUND) – OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT) – UN (UNITED NATIONS) – WB (THE WORLD BANK) [2009]: *System of National Accounts 2008*. New York. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>

² A korábbiakban csak éves keresztátlák jelentek meg az SCV-vel együttes adatokból.

- EC [2013]: *European System of Accounts – ESA 2010*. Luxembourg. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-02-13-269-EN.pdf
- MNB (MAGYAR NEMZETI BANK) [2008]: *Magyarország pénzügyi számlái, 2008 (Adatok, elemzések, módszertani leírások)*. Budapest. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Sajtoszoba/online/mnbhu_pressnews/mnbhu_hir_20070402/pszlakonyv_hu.pdf
- MNB [2014]: *Sajtóközlemény a nemzetgazdaság pénzügyi számláinak adatairól az 2014. I. negyedéves adatok alapján*. Budapest. http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/sajtokozlemenyek-STA/mnbhu_teljeskoru_pu_szamlak/sk_pszla_2014_q1

Summary

The comprehensive renewal of the national accounts and related financial statistics being 15-20 years overdue provides an opportunity – in response to the development of the international statistical community and the economic, financial environment as well as the changes in user needs – to review the rules of methodological standards set out previously or even to bring about fundamental changes on them. Of course, amendments appearing in manuals are proposed at the expense of delicate compromises as spatial and temporal comparability of the data, the existence of homogeneous time series and broad applicability are respectively important requirements in the case of world standards. In the renewal period that has just ended, this overview and preparatory work has also led to numerous progressive realizations concerning the directions and areas of the methodological change. However, bulk of these did not achieve or in just fragments achieved to be assessed. In this paper, from these the main methodological issues are expounded which affect the financial accounts (as well) within the framework of the national accounts. In addition, to present the reflecting changes in the data, the purpose of the paper is to come closer to the presentation of their reasons.

A kutatás-fejlesztés új helye a nemzeti számlákban

Dienes Ferenc László,
a Központi Statisztikai Hivatal
vezető tanácsosa
E-mail: Ferenc.Dienes@ksh.hu

Az ESA 2010 egyik legjelentősebb újítása, hogy a kutatás-fejlesztési tevékenység eredményét állóeszközként számolja el a számlarendszerben. Az új módszertan ezzel egy új termelt nem pénzügyi eszközt jelenít meg a nemzetgazdasági elszámolásokban, elismerve ezzel annak reálgazdaságban betöltött egyre növekvő jelentőségét.

A tanulmány célja, hogy bemutassa ezen fontos változás bevezetésének előzményeit, a módszertan kialakítása során felmerült főbb kérdéseket és az azokra adott válaszokat, valamint az elszámolás hazai gyakorlatát. Számszerűsíti, hogy a módszertani változtatás milyen mértékben befolyásolja a főbb nemzetgazdasági aggregátumokat, majd kísérletet tesz arra, hogy rámutasson a további módszertani fejlesztések főbb irányaira.

TÁRGYSZÓ:
Nemzeti számla.
Kutatás-fejlesztés.
ESA 2010.

A nemzeti számlák európai rendszere (European System of Accounts – ESA) által 2010-ben bevezetett egyik legjelentősebb módszertani változás a kutatás-fejlesztési tevékenység eredményének állóeszközként történő elszámolása.

Ez érdemi előrelépés a statisztikai módszertanban, mert egy fontos eszközt von be a termelési tényezők és a felhalmozás körébe. A kutatás-fejlesztés és tágabb értelemben véve a szellemi tulajdonú javak szerepe a világgazdaságban várhatóan a jövőben egyre jelentősebb lesz. Éppen ezért fontos, hogy a gazdasági mérés, a gazdaságstatisztika a kutatás-fejlesztési tevékenység során létrejövő eredményt, ismeretet, mint gazdasági eszközt elismerje olyan állóeszközként, mely a tulajdonosának hosszú távon szolgálja gazdasági érdekeit és hozzájárul az új érték keletkezéséhez.

A következőkben bemutatom

- milyen munkafolyamat vezetett el az igény megfogalmazásától a koncepciók kialakításán keresztül a végleges becslések elkészüléséig. Ennek kapcsán fontos állomásokként ki kell emelni az Eurostat és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) által életre hívott munkacsoportokat (task-force-ok), melyeknek munkája nagyban elősegítette az egységes módszertan létrejöttét;

- az egységes módszertannak az alapjait, külön kitérve azokra a fontos koncepcionális kérdésekre, melyek megválaszolását hosszas egyeztetések előzték meg, de végül jelentős előrelépést jelentettek a statisztikusok munkájában;

- hogyan ültetjük át a módszertan előírásait a gyakorlatba, milyen adatforrások felhasználásával készülnek a becslések, és hogyan áll össze végeredményként a nemzetgazdasági felhalmozás adata, valamint az elszámolás változása milyen hatással van a fontosabb nemzetgazdasági aggregátumokra;

- azokat a területeket, ahol módszertani fejlesztést tartok szükségesnek annak érdekében, hogy a becslések még teljesebbé és pontosabbá váljanak.

1. A módszertan kialakulásának történeti háttere

Széles körben ismert, hogy a világgazdaságban a szolgáltatások súlya egyre jelentősebb, a termelés inputjai és outputja egyre kevésbé „anyagi természetűek”. Logikus

következménye ennek az is, hogy a termelés során létrejönnek olyan immateriális eszközök, melyek értéke jelentős, a gazdálkodó tartósan, ismétlődő jelleggel használja fel a termelésben, az immateriális jószág tőkeszolgáltatást nyújt, éppen ezért szükséges lenne ezeket a gazdasági mérésben is állóeszközként kezelni. Már az 1993-as nemzeti számlák rendszere (System of National Accounts – SNA) és az 1995-ös ESA is több immateriális jószág esetében javasolta ezek kapitalizációját (gondoljunk itt a szoftverekre, a szórakoztató, az irodalmi és a művészeti alkotások eredeti példányaira vagy az ásványkincs feltárásokra).

Az SNA 1993 és az ESA 1995 módszertanának kialakításakor a döntéshozók bár elismerték a kutatás-fejlesztés gazdasági jelentőségét, de mégsem kezelték közvetlenül felhalmozásként. A döntés nem volt teljesen egyöntetű, a szabályalkotók érezték a téma fontosságát, sőt *Anne Harrison* jelentéséből (*Harrison* [2002]) világossá vált, hogy már az SNA 1993 kidolgozásakor komolyan foglalkoztak a K+F-állóeszközök közé emelésével. Mivel az SNA-módszertan kidolgozására akkor rendelkezésre álló időkeretben nem tudtak olyan részletkérdésekről megállapodni, melyek biztosították volna a K+F-eszközök megalapozott és megbízható elhatárolását, így ez a döntés mégsem született meg, a K+F-re fordított kiadások a továbbiakban is mint folyó termelőfelhasználás jelentek meg a számlarendszerben.

A kutatás-fejlesztés ilyen módon történő elszámolása felvetett egy újabb dilemmát. A K+F-ek egy része nem „csupán” hatékonyság- vagy termelékenységszámítást eredményezett, de a kutatás-fejlesztés értékesítésével, használatba adásával közvetlenül is jövedelmet termelt tulajdonosának. Ezt a jövedelmet pedig valahogy meg kellett jeleníteni a rendszerben. Az 1993-as¹ és az azt megelőző módszertanok ezt a kérdést úgy rendezték, hogy egy a K+F eredményeként létrejövő új eszközt, a szabadalmat jelenítették meg a számlarendszerben. A szabadalom nem termelt nem pénzügyi eszközként – ahogy a neve is mutatja – nem a termelés folyamatában, hanem az eszközök egyéb változása számlán került be a rendszerbe. A szabadalom hasznosításából származó jövedelem eredetileg tulajdonosi jövedelemként jelent meg, majd az 1993-as SNA-ben szolgáltatás igénybevételéért kapott, illetve fizetett díjként mutatták ki. Ez a megoldás azonban olyan ellentmondásos helyzetet eredményezett, amikor egy nem termelt eszköz szolgáltatást nyújt.

A kutatás-fejlesztési tevékenység az évek során egyre közelebb került tehát ahhoz, hogy olyan jelentős szerepet betöltő eszközként kezeljék, mely gazdasági tevékenységből származó jövedelmet hoz létre több éven keresztül. A szemléletváltás hosszú folyamat eredményeként, fokozatosan ment végbe, és csak a legutóbbi módszertani váltással teljesedett ki.

¹ A kérdést az SNA 1993 és az ESA 1995 közel azonos módon rendezte, így az egyszerűség kedvéért csak az előbbire hivatkozom a módszertanokra történő hivatkozásokkor. Ahol a két módszertan között eltérés tapasztalható, ott ezt külön jelzem.

2. A módszertani váltással foglalkozó munkacsoportok

Mind az SNA mind az ESA legutóbbi felülvizsgálata kiemelt fontossággal kezelte a K+F-tevékenység eredményének felhalmozásként történő elszámolását. Az elméleti és gyakorlati kérdések tisztázása érdekében több munkacsoportot is létrehoztak, melyek együttműködve, illetve egymás eredményeire támaszkodva végezték munkájukat. Ezekből hármat emelnék ki.

Az ENSZ Statisztikai Bizottsága 2007-ben döntött a felhalmozásként történő elszámolásról, majd ezt követően 2008-ban hozták létre azt az OECD-munkacsoportot, melynek célja a K+F és az egyéb szellemi tulajdonú eszközök (intellectual property products – IPP) mérésével kapcsolatos gyakorlati kérdések tisztázása volt. A munkacsoport tevékenységének kézzel fogható – és a gyakorlatban igen hasznos – eredménye a Szellemi tulajdonú eszközök tökemérésének kézikönyve (OECD [2010]). Ez a kézikönyv az IPP-k mérésében alapvető jelentőségű, és számos gyakorlati ajánlást fogalmaz meg.

Ezzel párhuzamosan az Eurostat is életre hívott egy saját K+F-munkacsoportot (első Eurostat task-force) azzal a mandátummal, hogy megvizsgálja, készíthetők-e az európai statisztikai rendszer igényeinek megfelelő, megbízható és nemzetközileg összehasonlítható becslések. A két munkacsoport feladatai között sok volt az átfedés, ezért célszerű volt együttműködést és munkamegosztást kialakítani. Míg az OECD-munkacsoport inkább a módszertani, elméleti kérdésekre fókuszált, az első Eurostat-munkacsoport fő célja olyan táblarendszer összeállítása volt, mely lehetővé teszi a rendelkezésre álló adatok összehasonlítását, illetve annak tesztelését, hogy az elkészült első becslések mennyire megbízhatók. Ezek a táblák lettek később a végleges K+F-becslések alapjai is. A munkacsoport 2008–2009-ben öt alkalommal találkozott, munkájuk eredményeképpen pedig létrejött a már említett táblarendszer (Eurostat [2009]). A munkacsoport eredményei vitathatatlanul nagy előrelépést jelentettek, de számos módszertani dilemma maradt feloldatlanul, köztük olyan jelentős problémák, mint az ingyenesen elérhető K+F-ek értékelése vagy az alvállalkozásba kiadott K+F-munkák kérdése.

Mivel az Európai Statisztikai Rendszer céljainál és természeténél fogva egységes, konkrét és összehangolt szabályozást igényel, logikus, hogy az ESA-munkacsoport is gyakorlatiasabb, az egységes és összehasonlítható becslések elkészítését támogató megoldásokra koncentrált. Az OECD-munkacsoport nagyobb hangsúlyt tudott fektetni az elméleti, definíciós és módszertani kérdésekre.

Az első két munkacsoport megteremtette tehát az alapjait az első kísérleti becslések elkészítésének, de számos egyéb feladatot kellett még teljesíteni az európai szinten kötelező érvényű módszertan kialakításához. Azt is meg kellett vizsgálni, hogy vajon megoldható-e a megfelelő minőségű becslések elkészítése az Európai Statisz-

tikai Rendszer egyes országaiban, hiszen a módosítások sok fontos nemzetgazdasági aggregátumra hatással vannak.

Ezen feladatok végrehajtására hozták létre a második Eurostat-munkacsoportot, mely 2011-ben és 2012-ben három alkalommal találkozott. A munkacsoport tevékenységének lezárásaként elkészült a végleges táblarendszer, és rögzítették a vitás kérdéseket rendező ajánlásokat (*Eurostat* [2012]). Lényeges eredmény továbbá, hogy a munkacsoport megállapította, hogy a becslések megbízható és összehasonlítható módon elkészíthetőek, és ezzel lehetővé vált a K+F felhalmozásként történő becslésének integrálása az ESA-ba.

Ennek a munkafolyamatnak végeredményeként készült el 2014-ben a kutatás-fejlesztés ESA 2010 szerinti mérésének kézikönyve (*EU* [2014]) (K+F-kézikönyv), mely összefoglalja az addig elért eredményeket, és iránymutatásokat ad a becslések elkészítéséhez.

3. A kutatás-fejlesztés mérésének koncepcionális kérdései

Már az SNA 1993 és az ESA 1995 is szorgalmazta, hogy a tagországok készítsenek szatellit számlát a K+F-kérdéskör minél alaposabb megismerésének céljából. Igen hamar kiderült, hogy ez a megoldás csak csekély eredménnyel jár, kevés ország készített ilyen szatellit-számlát, a felhasznált adatok, adatforrások esetlegesen voltak, és nem tették lehetővé sem a téma mélyebb vizsgálatát, sem az adatok nemzetközi összehasonlítását. Egységesíteni kellett tehát a K+F, mint eszköz értékelésének alapjait.

Egy állóeszköz értékének meghatározásakor alapvető fontosságú, hogy meghatározzuk, mi a mérés alapja. A nemzeti számlák módszertanában az értékelés alapja elsősorban az eszköz vételára, amennyiben az eszköz ténylegesen piacra kerül. Mivel a K+F-eszközök² legtöbbször részben vagy egészben házon belül, saját kivitelezésben készülnek, ezért ez az értékelési elv nem, vagy csak erős korlátozásokkal lenne alkalmazható. A saját kivitelezésben előállított eszközök esetében fő szabályként a hasonló állóeszközök piaci alapára a becslés alapja. A K+F-eszközök viszont természetüknél fogva egyediek, így nem találunk hasonló eszközt, melynek árát alapul véve értékelhetnénk azt. Ezért a harmadik legjobb közelítést vesszük alapul, ami az eszköz előállítási költsége, a piaci termelők esetében korrigálva az átlagos nettó működési eredménnyel. A K+F értékelésének alapja tehát az eszköz előállítási költsége.

² K+F-eszköz alatt jelen dolgozatban azt a felhalmozott tudásmennyiséget értjük, mely a kutatás-fejlesztési tevékenység eredményeként jön létre. Ez tehát egy eszmei eszköz, mely az ESA 2010 szerint állóeszköznek minősül.

Mivel a Frascati-kézikönyv (OECD [2002]) előírásai szerinti K+F-adatgyűjtés általános az OECD és az EU országaiban (már 2005-ben 30 OECD-ország adata állt rendelkezésre, az UNESCO adatbázisa pedig 89 ország *Frascati* szerinti K+F-adatát tartalmazta), kézenfekvő volt ezeket az adatokat alapul venni a becslések elkészítéséhez. Ez a megoldás azért is bizonyult célszerűnek, mert a Frascati-adatgyűjtések egyik legfőbb célja éppen a „házon belüli” (intramural, szervezeten belüli)³ K+F-tevékenység érdekében felmerült ráfordítások mérése. Ezek az adatok azonban közvetlenül nem voltak felhasználhatók, számos átvezető tétellel kellett korrigálni annak érdekében, hogy az eredmények illeszkedjenek a nemzeti számlák keretrendszerébe.

Ha már tudjuk, hogy mi lesz a mérés alapja, következő lépésként meg kell határoznunk az értékelésbe bevont eszközök körét, tisztán és világosan le kell határolnunk mit is tekintünk K+F-eszköznek. Azokban az esetekben, amikor az elkészült K+F-nek van gazdasági tulajdonosa, és az eszköz közvetlenül részt vesz a termelésben, hosszabb ideig hozzájárulva a gazdálkodás tevékenységéhez, ez egyértelmű, de vannak olyan kutatás-fejlesztések, amelyek ezen kritériumok közül egynek vagy többnek nem tesznek eleget.

Az ingyenesen elérhetővé tett kutatás-fejlesztésekből a tulajdonosuk látszólag nem realizál gazdasági hasznot, így ezek esetében kérdéses, hogy gazdasági eszköznek tekinthető-e egyáltalán. Abban az esetben, ha a K+F eleve nem ingyenesen hozzáférhető – csak egy bizonyos idő után válik azzá – ez nem jelent különösebb problémát; amennyiben eredendően szabadon felhasználhatónak szánták, a helyzet nem ennyire egyértelmű. A piaci termelők esetében ez a megoldás kifejezetten ritka, nem jellemző ez az altruista megfontolás, és ha a kutatás eredményét mégis szabadon felhasználhatóvá teszik, akkor attól rend szerint a gazdálkodó valamilyen egyéb hasznot vár (például piaci megítélés javítása, közvéleményre gyakorolt pozitív hatás). A kormányzat részéről ez a magatartás már könnyebben feltételezhető, de a hasznot a kormányzat itt is realizálja akkor, amennyiben az ingyenesen elérhetőség mellett a kutatást fejlesztést közösségi szolgáltatás nyújtásához hasznosítja. Ilyenek lehetnek például a kórházak részére elérhetővé tett kutatási eredmények, melyeket felhasználnak az állami és a magán-egészségügyben is. Előfordulhat azonban, hogy az adott kutatást nem használják a közösségi szolgáltatásban, és ebben az esetben vitatható az a megoldás, hogy felhalmozásként és nem végső fogyasztási kiadásként számoljuk el a K+F-ráfordításokat. Mivel ezek elkülönítése megbízhatóan nem oldható meg, ezért a módszertan kidolgozása során gyakorlatias megoldásként az a döntés született, hogy ezeket is állóeszköz-felhalmozásként számoljuk el.

Léteznek ezen kívül olyan kutatási célok is, melyek természetüknél fogva nem valamilyen gyakorlati probléma megoldására irányulnak, azok eredményéből közvetlen gazdasági haszon nem várható. Ilyenek például az alapkutatások. Mivel ezek

³ A nemzeti számlák fogalomrendszerében ezt saját számlás ráfordításnak nevezzük.

közvetlenül nem vesznek részt a termelésben, felfoghatnánk úgy is, hogy ezek tulajdonképpen nem is gazdasági eszközök. Más megközelítésben azonban ezek a kutatók biztosítják, hogy szert tegyünk arra a tudásra, melyből később alkalmazott kutatásként vagy kísérleti fejlesztésként gyakorlati, gazdasági értelemben vett hozzáadott értéket termelő megoldások válnak. Tulajdonképpen ezek jelentik az alapját a későbbi fejlesztéseknek, így ezek értéke nem hagyható figyelmen kívül a becslésekben. Aki ezeket az alapkutatásokat finanszírozza, annak érdekében teszi, hogy a későbbi K+F-ek értékében ezek költsége – társadalmi szinten mindenképpen – meg fog térülni, így végül mégis maga az alapkutatás is közvetetten termelő eszközzé válik. A sikertelen kutatás-fejlesztések számbavételének logikája hasonló ehhez, ezeknél sem jelenti az „eredménytelenség” azt, hogy ne járulnának hozzá a gazdálkodó termelő tevékenységéhez. Az az eredmény, hogy valami adott megközelítésben „nem működik”, az adott kutatásból leszűrt tapasztalatok egy későbbi K+F-ben felhasználhatók, és ennek a sikeres K+F-nek a hasznosításából származó bevételek fedezik a sikertelen kutatás-fejlesztés költségét is.

Érdeemes tekintettel lenni mindezek vizsgálatakor arra is, hogy a költség oldalról közelítő becslés csak egy megoldás, végső soron az eszköz által megtermelt vagy várható jövedelem határozná meg az eszköz értékét (amennyiben ezt megbízhatóan mérni tudnánk). Logikus következtetés, hogy a sikeres K+F-ekből származó bevételnek finanszíroznia kell a sikertelen K+F-eket vagy az alapkutatásokat, mert ha nem így lenne, akkor az adott gazdálkodó hosszú távon nem tudna működni. Ebből viszont az is következik, hogy amennyiben a költség alapú becslés csak a sikeres (és „termelő”) K+F-ek ráfordításait venné figyelembe, rendkívüli mértékben alábecsülné azok értékét.

Éppen ezért a módszertan azt írja elő, hogy felhalmozásként kell kimutatni azokat a kutatásokat, melyeknek nincs meghatározott célja, és keletkezésükből közvetlen gazdasági haszon nem várható, valamint a sikertelen kutatás-fejlesztési projekteket.

Amellett, hogy törekedni kell a K+F-tevékenység teljes körű lefedésére, figyelnünk kell arra is, hogy ne legyenek a becslésben halmozódások, olyan tételek, melyeket már máshol is elszámoltunk a számlarendszerben. Jellemzően a szoftverek azok, melyeknél ez a probléma felmerülhet, hiszen gyakori, hogy a két tevékenységet egymással összefüggésben vagy akár egy csapatként végzik a gazdasági egységen belül. A K+F eredménye szoftver is lehet, melynek fejlesztésekor is létrejöhet K+F. Adott esetben előfordulhat, hogy az adatszolgáltató egyes projektekkal kapcsolatos ráfordításokat két független adatgyűjtésben szoftver- és K+F-előállításaként is jelenti a statisztikai hivatal felé, így az aggregált adatokban komoly halmozódás keletkezhet. El kellett tehát dönteni, hogy amennyiben fennáll a kétszeres elszámolás kockázata, mert egy K+F-projekt végeredményeként egy szoftvert állítanak elő, akkor annak értékét hogyan számoljuk el. A munkacsoport döntése alapján ez a ráfordítás a szoftverek állóeszköz-felhalmozását növeli, ezt a K+F-ráfordításoktól el kell különíteni.

Meghatároztuk tehát az értékelésbe bevont eszközök körét, de azért, hogy ezek értékéről megbízható becslést készíthessünk, kezelnünk kell azokat a fogalmi eltéréseket is, melyek a Frascati-kézikönyv és az ESA módszertana között fennállnak. Ezeket a korrekciókat a következőkben, a hazai módszertan bemutatásával együtt ismertetem.

4. A kutatás-fejlesztés mérésének módszertana

A végleges módszertan (K+F-kézikönyv) jelentős mértékben támaszkodik az első Eurostat-munkacsoport által összeállított átvezető táblákra. Ezek jelentősége abban rejlik, hogy világos és áttekinthető módon mutatják be, milyen átvezető tételeken és korrekciókon keresztül jutunk el a K+F-statisztika közös nevezőjének számító Frascati-kézikönyv előírásai szerint szakstatisztika által gyűjtött ráfordítás adatokból (Frascati-ráfordítás) az ESA elvei szerint számított K+F állóeszköz-felhalmozásig. A K+F-kézikönyv előírásai kötelező érvényűek az Európai Statisztikai Rendszer számára.

A becslés legfontosabb adatforrásai Magyarországon a KSH Életmód-, foglalkoztatás- és oktatásstatisztikai főosztályának adatgyűjtései: OSAP 1071 Jelentés a kutató-fejlesztő intézetek és egyéb költségvetési kutatóhelyek kutatási, fejlesztési adatairól, 1072 Jelentés a felsőoktatási intézményekben működő kutatóhelyek kutatási, fejlesztési adatairól, 1074 Jelentés a vállalkozások kutatási, fejlesztési adatairól. Ezek az adatgyűjtések megfelelnek a Frascati-kézikönyv előírásainak, így a rendelkezésre álló adatok közvetlenül felhasználhatók a nemzeti számlák becsléseihez.

A rendelkezésre álló költség- és bevételadatok kellően részletesek, így a módszertani előírás több korrekciós lépése is elhagyható, hiszen a korrigált adat már eleve rendelkezésre áll. Annak érdekében, hogy az eredmények nemzetközi összehasonlíthatósága teljes mértékben biztosított legyen, a számítások bemutatásakor az adatokat aggregálom, majd szimulálom a korrekciós lépéseket.

A becsléshez felhasználunk még egyéb, kiegészítő adatforrásokat is, melyek közül a legjelentősebbek: az Éves teljesítménystatisztikai jelentés (OSAP 2239), az adóbevételekből származó K+F-ráfordításadatok (saját közvetlen költségként elszámolt kutatás és kísérleti fejlesztési tevékenység), a kutatás-fejlesztéssel kapcsolatos kormányzati és uniós támogatások adatai (Kutatási és Technológiai Innovációs Alap éves költségvetési beszámolója), illetve a szolgáltatás-külkereskedelmi adatok (viszonylatlan átutalások és eszmei, szellemi javak havi és negyedéves adatszolgáltatása).

A számítások első szakaszában a kutatás-fejlesztési tevékenység kibocsátását határozzuk meg, majd ebből, mint a termelés forrásából kiindulva a különféle célú felhasználások egyenlegeként kapjuk meg a következő lépésben a nemzetgazdaság K+F felhalmozásának értékét.

A számításokat nemzetgazdasági szektoronként külön végezzük el. A kutatás-fejlesztési felhalmozási kiadások a következő három szektorban jellemzők:

- nem pénzügyi vállalatok szektora (S11),
- kormányzati szektor (S13),
- háztartásokat segítő nonprofit intézmények szektora (S15).

A továbbiakban az S11 és S15 szektor K+F-felhalmozásának számítási módszertanát mutatom be. Az S13 szektorra vonatkozó adatok becslését a kormányzati beszámlolókból kiindulva végezzük, lényegében az eddig alkalmazott módszertant követve. A kibocsátás besorolása az új módszertan elvei szerint változik, egyéb nem piaci helyett saját termelésű kibocsátást számolunk el.

1. táblázat

*Az adatszolgáltatók száma az egyes években, 2010–2012
(fő)*

Az adatgyűjtés OSAP-száma	2010.	2011.	2012.
	év		
1071	190	188	131
1072	1 352	1 326	1 325
1074	1 384	1 432	1 583
<i>Összesen</i>	<i>2 926</i>	<i>2 946</i>	<i>3 039</i>

A Frascati-adatgyűjtések az adatszolgáltatókat azok típusa (kutatóintézetek, felsőoktatási intézményekben működő kutatóhelyek, vállalkozások) szerint csoportosítják, a nemzeti számlákban az adatszolgáltatókat nemzetgazdasági szektorokba kell besorolni.

2. táblázat

*Adatszolgáltatók száma szektorok szerint, 2010–2012
(fő)*

Szektor	2010.	2011.	2012.
	év		
Nem pénzügyi vállalatok szektora	1 356	1 422	1 573
Kormányzati szektor	1 335	1 291	1 208
Háztartásokat segítő nonprofit intézmények szektora	235	233	258
<i>Összesen</i>	<i>2 926</i>	<i>2 946</i>	<i>3 039</i>

Mivel az adatok egyedi szinten rendelkezésre állnak, lehetőség van arra, hogy az adott szervezeti egységet egyenként besoroljuk a megfelelő nemzetgazdasági szektorba, amely alapvetően a gazdálkodási forma kódja szerint történik, de az ESA előírásainak figyelembe vételével, azaz a szükséges átsorolásokat (a piaci, a nem piaci termelők elhatárolásának vizsgálatát) ebben a szakaszban végezzük el.

Kiindulási pontként mindkét vizsgált szektor esetében a Frascati-kézikönyv szerinti szervezeten belüli K+F ráfordítási adatok szolgálnak (Frascati-ráfordítás). A fogalmi eltérések miatt a következő korrekciók szükségesek.

– A Frascati-ráfordítási adatok tartalmazzák a K+F-termelés érdekében felmerült felhalmozási kiadásokat. A nemzeti számlák módszertana szerint azonban a kibocsátás mérésekor nem ez, hanem a termelés érdekében felhasznált állóeszközök adott tevékenységre jutó állóeszköz-felhasználása (értékcsökkenése) vehető figyelembe, mint a tőke hozzájárulása a termeléshez. Le kell vonni tehát a ráfordítások összegéből a K+F érdekében felmerült építési, illetve gép-, műszer- és informatikai beruházásokat. Ezek az összegek később a számlarendszerben megjelennek önálló tételként, mint felhalmozási kiadások.

– Le kell vonni továbbá azokat a licenc beszerezéseket is, melyek a K+F-projekt érdekében történnek, és melyeket az eredeti ráfordítás- adatok szintén tartalmaznak. A szoftverberuházásokat is le kell vonni a ráfordítások értékéből annak érdekében, hogy elkerüljük a halmozódást. A hazai K+F-ráfordítások a szoftverberuházások értékét nem tartalmazzák, így erre az utóbbi korrekcióra a hazai adatokban nincs szükség.

– A korrekció ellenoldalaként szerepeltetni kell az igénybe vett állóeszközök hozzájárulását a termeléshez, melyet a nemzeti számlák elvei szerint az állóeszköz-felhasználással és a nyereséggel fejezünk ki. Az állóeszköz-felhasználás mérése a hazai módszertanban a PIM-modellel történik, azonban ahhoz, hogy ezzel mérni tudjuk K+F-re jutó állóeszköz-felhasználást, szükség lenne a projektben használt állóeszközök típus-, érték- és korösszetételére. Mivel ilyen adat nem áll rendelkezésre jelenleg, közelítő becslésként az adatszolgáltatók által a számvitelben elszámolt amortizációval közelítjük ennek értékét.

– A piaci termelők esetében a termelés értékében szerepeltetni kell a nyereséget is, melyet a 72-es kutatás-fejlesztési ágazat átlagos éves nyereségrátájával közelítünk, a saját szervezetben végzett kutatás-fejlesztés folyó költségadataira vetítve (Frascati-ráfordítások felhalmozási kiadások, amortizáció és kiadott K+F-megbízások nélkül).

További átvezetési tétel szükséges a termelési adók és támogatások eltérő számbavétele miatt, mivel a Frascati-ráfordítások tartalmazzák a termelési támogatásokat, de a termelési adókat nem. A felhalmozást a nemzeti számlák rendszerében azonban piaci beszerzési áron értékeljük, így az áttéréskor a termelési támogatásokat ki kell venni a ráfordítások közül, míg a termelési adókkal meg kell emelni azt.

Amennyiben rendelkezésre áll adat olyan személyi jellegű ráfordításokról, melyet posztgraduális képzésben részt vevő hallgatóknak fizettek ki egy K+F-projekt keretében, de a Frascati-ráfordítások ezeket az összegeket nem tartalmazzák, akkor ezzel az összeggel meg kell emelni a K+F költséget. Ez egy lehetséges, de nem szükséges korrekció, melyre az egyes országok eltérő gyakorlata miatt van szükség. A magyar módszertan ezt nem alkalmazza.

Az alvállalkozásba kiadott K+F-feladatokkal kapcsolatos korrekciót két lépésben kell elvégezni. Mivel ezek később az elkészült kutatás-fejlesztés eszközbe beépülnek, annak részét képezik, így értéküket a költségalapon becsült kibocsátásban figyelembe kell venni. Azonban a felhasználási oldalon ezt nem állóeszköz-felhalmozásként, hanem folyó termelőfelhasználásként számoljuk el. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az első lépcsőben hozzáadjuk ezt az összeget a kibocsátáshoz, majd a második lépcsőben ezzel az összeggel csökkentjük a felhalmozás értékét.

A kibocsátás becsülésének végső lépéseként a teljeskörűsítés érdekében végrehajtott kiegészítő becslések összegét határozzuk meg. A Frascati kérdőívekkel megfigyelt sokaságot az S15 szektor esetében teljes körűnek tekintjük, teljeskörűsítésre az S11 szektornál van szükség.

A teljeskörűsítést a rendelkezésre álló adóbevallás adatok alapján végezzük el. Azt vizsgáljuk, hogy melyek azok a vállalkozások, amelyek a szakstatisztikai adatgyűjtésben valamilyen okból nem jelentettek kutatás-fejlesztési ráfordítást, de az adóbevallásban kimutattak kutatás-fejlesztés költséget. A K+F-ráfordításadatokat egyedi szinten egyeztetjük a két adatforrásban, majd azokra a vállalkozásokra, melyeknek csak adóadata van, becslést készítünk a K+F-ráfordítások mértékére. A becslés a mindkét adatforrásban jelentő vállalkozások adóadatai alapján, az adóbevallás K+F-ráfordítása és a Frascati-ráfordítása arányának segítségével történik. Annak érdekében, hogy a becslés minél pontosabban közelítse a valós adatokat, rétegzést alkalmazunk, az egyes ágazatokat külön rétegeknek tekintve, majd a költségarányokat rétegenként megállapítva. Amennyiben az adott ágazatban három cégnél kevesebbnek van meg egyidejűleg mindkét költségadata, akkor a nemzetgazdasági ág szintű adatokat használjuk az aránybecsléshez. Amennyiben a nemzetgazdasági ág sem tartalmaz három vagy több megfelelő adatpárt, abban az esetben a korrigált (72-es ágazatot és egyes outlier adatszolgáltatókat nem tartalmazó) nemzetgazdasági összesen arányt alkalmazzuk.

A kapott arányokat az adóadatokra vetítve megkapjuk a hiányzó adatszolgáltatók Frascati-ráfordítását.

A kiindulási adatokat és az elvégzett korrekciókat a 3. táblázat mutatja be.

3. táblázat

A K+F-tevékenység kibocsátása, 2011
(millió forint)

K+F-tevékenység Frascati-kézikönyv szerinti költsége és az elvégzett korrekciók	S11		S15	
	+	-	+	-
Szervezetben belüli K+F-tevékenység költsége	218 053		6 965	
Szellemi termékek használatáért fizetett összegek (elsősorban a K+F eredményei, például szabadal- mak), amelyeket állóeszköz-felhalmozásként számo- lunk el		6 376		6
Saját előállítású szoftverek költsége		0		0
Posztgraduális képzésben részt vevő diákoknak fizetett összegek	0		0	
Felhalmozási kiadások		25 725		346
Egyéb termelési adók	0		0	
Egyéb termelési támogatások		33 792		3 633
Folyó termelőfelhasználásként elszámolandó kiadott K+F-megbízások	50 732		1 473	
<i>Folyó ráfordítások összesen</i>	<i>202 892</i>		<i>4 453</i>	
Állóeszköz-felhasználás és tőkeszolgálat (a nem piaci termelők esetében csak állóeszköz-felhasználás):				
Tőkeköltség, PIM-modellel becsülve	34 214		320	
Teljeskörűsítés	9 844		0	
Egyéb korrekciók	0	0	0	0
<i>Egyenleg: K+F-tevékenység kibocsátása</i>	<i>246 950</i>		<i>4 773</i>	

A 3. táblázat végeredményeként megkaptuk a saját kivitelezésű K+F-tevékenység kibocsátását. Ez jelenti a termelési érték elsődleges forrását, melyet további forrás és felhasználás tételekkel korrigálva kapjuk meg egyenlegező tételként a nemzetgazdasági K+F-felhalmozás értékét.

Az első korrekciós tétel a kutatás-fejlesztési eszközök külkereskedelmének egyenlege. Fontos észrevenni, hogy itt nem számolunk el minden K+F-fel kapcsolatos exportbevételt és importkiadást, csak azokat, melyek kifejezetten a K+F-eszköz adásvételéhez köthetők, ez egy lényegesen szűkebb kategória. Ebben az esetben a K+F-eszköz tulajdonjoga átkerül a vevőhöz (gyakran mint szabadalom vagy copyright), a kifizetett eszköz pedig a vételár, és nem az eszköz használatának díja. Nem tartoznak tehát ide a különféle K+F szolgáltatásnyújtások, melyeket máshol számo-

lunk el a számlarendszerben. Az adatok forrása az MNB „Viszonyatlan átutalások és eszmei, szellemi javak havi és negyedéves adatszolgáltatása” nevű adatgyűjtése.

Felhasználás oldali korrekcióként itt vonjuk le az alvállalkozásba kiadott K+F-megbízások értékét, amelyet a kibocsátás értékében elszámoltunk. Ez az összeg nem felhalmozásként, hanem folyó termelőfelhasználásként jelenik meg a rendszerben.

Itt számoljuk el továbbá a K+F-eszközök nemzetgazdasági szektorok közötti adásvételét. A tétel becslése az Frascati-adatgyűjtésekből rendelkezésre álló finanszírozási információk alapján történik, elkülönítve a finanszírozási tételek közül azokat, amelyek szektoron kívülről, de hazai forrásból megbízásként, megrendelésként érkeznek.

A módszertan megengedi olyan tételek elszámolását is, melyeknek szokásos esetben nincs értéke. Ha ezeknél a tételeknél nullától eltérő érték szerepel, azt külön indokolni kell. Ilyen tételek a K+F-eszközök kereskedelméből származó árrés, a termékadók és -támogatások, valamint a K+F-eszközök készletváltozása.

Ide tartozhatnak még azok a K+F-eszközökkel kapcsolatos korrekciók, melyek várhatóan nem termelnek gazdasági hasznot a tulajdonosuknak. A K+F-eszközök körének vizsgálatánál már említettem, hogy a módszertan ezeket szintén felhalmozásnak tekinti, de különös esetekben ettől a fő szabálytól indoklással el lehet térni.

A korrekciók eredményét és a K+F állóeszköz-felhalmozás értékét a 4. táblázat szemlélteti:

4. táblázat

A K+F-tevékenység felhalmozása, 2011
(millió forint)

K+F-felhalmozás	S11		S15	
	-	+	-	+
K+F-tevékenység kibocsátása		246 950		4 773
K+F-import		425		0
Kereskedelmi árrés		0		0
Termékadók		0		0
Terméktámogatások	0		0	
Folyó termelőfelhasználásként elszámolandó kiadott K+F-megbízások	50 732		1 473	
K+F-beszerezések, melyek várhatóan nem termelnek gazdasági hasznot	0		0	
K+F-készletváltozás	0		0	
K+F-export	0		0	
K+F-tranzakciók a nemzetgazdaság szektorai között		10 146		-1 423
<i>Egyenleg: K+F állóeszköz-felhalmozás</i>		<i>206 789</i>		<i>1 877</i>

Mivel a K+F-felhalmozás értékét költség alapon becsüljük, ezért a változatlan áras becslések elkészítése a hagyományos módon, ármegfigyelések útján nem kivitelezhető. Alternatív megoldásként, a kézikönyv előírásaival összhangban az ár- és volumenindexek becsléséhez inputmódszert alkalmazunk. Ennek lényege, hogy az állóeszköz előállítási költségét felbontjuk jellemző költségtípusokra, majd ezekre a költségtípusokra számítunk árindexet. Ezeknek az árindexeknek a súlyozott átlaga adja meg a K+F-felhalmozás inputmódszerrel számított árindexét.

5. táblázat

A képzett költségtípusok

Költségtípus	Deflátor
Személyi jellegű ráfordítás	Kutatás-fejlesztési ágazat bruttó átlagkereset indexe
Igénybe vett szolgáltatás	62–63, 71–72 ágazatok implicit kibocsátási árindexei
Anyagjellegű ráfordítás	Gépberuházási árindex

A módszer figyelembe veszi, hogy az egyes szektorok esetében az egyes költségtípusok aránya eltérő lehet, melyet a hazai modellszámítás is igazolt, éppen ezért az egyes szektorokra más-más súllyal számított árindexet alkalmazunk.

6. táblázat

*A K+F-felhalmozás deflátorának számítása, 2011
(százalék)*

Szektor	Indexfajta	Index súlya	Index értéke 2011
S11	Személyi jellegű ráfordítás	51	105,4
	Igénybe vett szolgáltatás	21	100,9
	Anyagjellegű ráfordítás	28	100,7
	Deflátor index	100	103,1
S15	Személyi jellegű ráfordítás	61	105,4
	Igénybe vett szolgáltatás	24	100,9
	Anyagjellegű ráfordítás	15	100,7
	Deflátor index	100	103,6

Az egyes szektorok 2011. évi K+F állóeszköz-felhalmozása a következők szerint alakult.

7. táblázat

K+F állóeszköz-felhalmozás, 2011
(millió forint)

Nemzetgazdasági szektor	Folyó áron	Előző évi változatlan áron
1. Nem pénzügyi vállalatok szektora (2.+3.)	206 789	200 489
2. Nem 72-es ágazatban levő vállalatok	176 725	171 341
3. A 72-es ágazatban levő vállalatok	30 064	29 148
4. Kormányzati szektor	78 164	73 070
5. Háztartásokat segítő nonprofit intézmények szektora	1 877	1 812
<i>6. Nemzetgazdaság összesen (1.+4.+5.)</i>	<i>286 830</i>	<i>275 371</i>

A K+F-eszközök állományának és az állóeszköz felhasználásának becslésére a PIM-modellt alkalmazzuk. A választott értékcsökkenési függvény lineáris, normál eloszlású selejtezési függvénnyel és 10 éves várható élettartalommal. A becslések szektoronként és ágazatonként készülnek.

8. táblázat

K+F állóeszköz-felhasználás, 2011
(millió forint)

Nemzetgazdasági szektor	Folyó áron
Nem pénzügyi vállalatok szektora	157 523
Kormányzati szektor	77 788
Háztartásokat segítő nonprofit intézmények szektora	7 556
<i>Nemzetgazdaság összesen</i>	<i>242 867</i>

5. Az elszámolás változásának hatása a nemzeti számlák főbb aggregátumaira

A változások hatása jelentős, de szektoronként és az S11 szektor esetében ágazatonként eltérő. A nem pénzügyi vállalkozások szektoránál az elszámolás hatása attól függ, hogy az adott kutatás fejlesztést már elszámoltuk-e kibocsátásként, vagy sem.

– A nemzetgazdasági kibocsátás nő az eddig kibocsátásként el nem számolt kutatás-fejlesztés összegével (a nem 72-es ágazatokban végzett saját számlás kutatás-fejlesztés értéke).

– A folyó termelőfelhasználás csökken a korábban már elszámolt vásárolt kutatás fejlesztés összegével, hiszen ez az ESA 2010-ben nem folyó termelőfelhasználásként, hanem felhalmozásként jelenik meg (72-es, kutatás-fejlesztési ágazat felhalmozása).

– A felhasználási oldalon állóeszköz-felhalmozásként elszámolt összeg megegyezik a kibocsátást növelő tételek és a folyó termelőfelhasználásból levont tételek „abszolút értékének” összegével.

– Ezzel párhuzamosan, a jövedelmek keletkezése számlán a felhalmozást követő években az állóeszköz-felhasználás értékével megegyező bruttó működési eredmény keletkezik.

A kormányzat és a háztartásokat segítő nonprofit szervezetek szektorában a K+F felhalmozásként történő elszámolása nem emeli meg a bruttó hozzáadott érték szintjét a felhalmozás évében, hiszen a felhalmozás összege költségként eddig is elszámolásra került, és így a kibocsátás költségintű értékelése miatt ez az érték már korábban is megjelent az aggregátumokban. A felhalmozást követő években viszont az elszámolt állóeszköz-felhasználás értéke hatással van az aggregátumok szintjére.

– A termelési számlán kibocsátás összege nem változik tehát a felhalmozás elszámolásával, de a felhalmozást követő években nő az elszámolt állóeszköz-felhasználás összegével.

– A felhasználási oldalon a felhalmozás összegével nő az állóeszköz-felhalmozás, és ezzel párhuzamosan azonos összeggel csökken a közösségi fogyasztást jelentő végső fogyasztási kiadás. Ugyanakkor a felhalmozást követő években az állóeszköz-felhasználás összegével nő a közösségi fogyasztást jelentő végső fogyasztási kiadás.

9. táblázat

A K+F-eszközök elszámolásának hatása a főbb nemzetgazdasági aggregátumokra, 2011

Nemzetgazdasági aggregátum	K+F-eszközök kapitalizációja		Változás	
	előtt	után		
	(millió forint)		(százalék)	
Termelési oldalról számított GDP				
1. Kibocsátás (alapáron)	58 718 940	58 981 009	262 069	0,45
2. Folyó termelőfelhasználás (levonható ÁFA nélkül) (-)	35 291 003	35 260 939	-30 064	-0,09
3. Hozzáadott érték (bruttó, alapáron) (1.-2.)	23 427 937	23 720 070	292 133	1,25
4. Termékadók és -támogatások egyenlege (5.-6.)	4 207 498			
5. Termékadók	4 425 423			
6. Terméktámogatások (-)	217 925			
Hazai termék (bruttó, piaci áron) (3.+4.)	27 635 435	27 927 568	292 133	1,06

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Nemzetgazdasági aggregátum	K+F-eszközök kapitalizációja		Változás	
	előtt	után		
	(millió forint)		(százalék)	
Jövedelmi oldalról számított GDP				
1. Munkavállalói jövedelem (2.+3.)	12 427 215			
2. Bérek és keresetek	10 074 420			
3. Munkaadók társadalombiztosítási hozzájárulásai	2 352 795			
4. Termelési és importadók és -támogatások egyenlege (5.-6.)	3 980 421			
5. Termelési és importadók	4 727 888			
6. Támogatások (-)	747 467			
7. Működési eredmény/Vegyes jövedelem (bruttó) (8.+9.)	11 227 799	11 519 932	292 133	2,60
8. Állóeszköz-felhasználás	4 521 406	4 606 750	85 344	1,89
9. Működési eredmény/Vegyes jövedelem (nettó)	6 706 393	6 913 182	206 789	3,08
10. Hazai termék (bruttó, piaci áron) (1.+4.+7.)	27 635 435	27 927 568	292 133	1,06
Felhasználás oldalról számított GDP				
1. Végső fogyasztási kiadások	20 541 290	20 546 593	5 303	0,03
2. Állóeszköz-felhalmozás (bruttó)	4 950 040	5 236 870	286 830	5,79
3. Készletváltozás	359 260			
4. Termékek és szolgáltatások exportja	25 320 054			
5. Termékek és szolgáltatások importja (-)	23 535 209			
6. Hazai termék (bruttó, piaci áron) (1.+2.+3.+4.-5.)	27 635 435	27 927 568	292 133	1,06

6. A módszertan további fejlesztésének főbb irányai

Általánosságban elmondható, hogy a K+F-eszközök elszámolásának módszertana konzisztens és megfelelő alapot teremt a nemzetközileg összehasonlítható, a gazdaságstatisztika elveinek megfelelő becslések elkészítéséhez. A hazai gyakorlat követi a kézikönyvben megfogalmazott iránymutatásokat, a becslések megalapozottságát pedig nagyban erősíti a rendelkezésre álló szakstatisztikai adatok minősége és a kiegészítő adatforrások megléte.

Természetesen mind az általános módszertan, mind a hazai gyakorlat esetében adott a lehetőség további módszertani fejlesztések megvalósítására, kitűzhetők olyan célok, melyek megvalósítása tovább javítja a becslések minőségét.

A módszertan felé megfogalmazott legfőbb igény, hogy a globalizációval, a multinacionális cégek egyes országokban működő leányvállalatai- illetve az anyavállalat és a leányvállalatok között létrejövő tranzakciókkal kapcsolatban adjon gyakorlati iránymutatást. Ezekben az esetekben sokszor nem kezelik külön a kutatás-fejlesztéssel kapcsolatos tranzakciókat, és nem is szabadalmaztatják eredményüket, így fennállhat a veszély, hogy sem a fizetésimérleg-statisztika, sem a Frascati-adatgyűjtések nem rögzítik a K+F-eszközzel kapcsolatos ráfordításokat. Az anya- és leányvállalatok közötti elszámolások összetettsége sok esetben nehezíti annak a megítélését is, hogy végső soron ki az adott K+F-eszköz tulajdonosa. A multinacionális cégekkel kapcsolatos K+F-elszámolások tekintetében jelenleg nincs nemzetközileg egységes gyakorlat, így a kézikönyv iránymutatása szerint az adatok nemzetközi összehasonlíthatósága érdekében ezeket a tranzakciókat külön nem kell kimutatni, amíg erről az egységes módszertani útmutatás meg nem születik. Szükség van tehát a téma további vizsgálatára, és a módszertani útmutatás megfogalmazására.

A hazai gyakorlat fejlesztéseként szükséges lesz a jövőben a K+F-eszköz előállítása során igénybe vett állóeszközök felhasználásának mérése a PIM alkalmazásával. Jelenleg ezt az adatszolgáltatók által közölt amortizációval közelítjük, de a nemzeti számlák elvei szerint az előbbi megközelítést kell alkalmazni. Szükség van továbbá a K+F-eszközök nemzetközi adásvételével kapcsolatos adatok mélyebb vizsgálatára is. Ennek oka, hogy az ESA és a Fizetési mérleg kézikönyv (Balance of Payments manual – BPM) módszertana bár elveiben összhangban áll, a szellemi tulajdonú eszközök különféle tranzakcióival kapcsolatos elszámolások nehezebben illeszthetők a BPM-adatok szerkezetébe. A BPM hatodik verziója már jelentős előrelépést jelentett a K+F-tranzakciók elszámolásának szempontjából is, de az adatok mélyebb vizsgálata, a két módszertan egyezőségének és különbségeinek feltárása mindenképpen javíthatja a becslések minőségét.

7. Összegzés

Látható, hogy a kutatás-fejlesztés gazdaságstatisztikában elfoglalt szerepe már több évtizede foglalkoztatja a szakma hozzáértőit, régóta megfogalmazódott az igény, hogy ezt a felhalmozódott új tudást, ismeretet mint termelőeszközt tartsa számon a statisztika. A hosszas módszertani viták, egyeztetések hozadéka, hogy a jelenlegi módszertani megoldások megalapozottak, és bár kijelölhetők újabb fejlesztési

pontok, kijelenthetjük, hogy már most is világosan mutatják a kutatás-fejlesztés helyét és jelentőségét a gazdasági folyamatokban.

A hazai gyakorlat fejlesztése a nemzetközi módszertannal párhuzamosan történt, így az adatok az ESA 2010 bevezetésekor rendelkezésre álltak. Ezek a szakstatisztikai adatok támogatják a nemzeti számlák becsléseinek minőségét, azonban itt is van tér további fejlesztésre, ami magával vonja a gazdaságstatisztikai adatok minőségének javítását.

Úgy gondolom, hogy a kutatás-fejlesztés gazdaságstatisztikában betöltött szerepének erősítése egyértelmű előrelépés, mely szükséges ahhoz, hogy a statisztika valós és releváns információkat nyújtson a gazdaság szereplőinek.

Irodalom

EU (EUROPEAN UNION) [2014]: *Manual on Measuring Research and Development in ESA 2010*. Luxembourg. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GQ-14-004/EN/KS-GQ-14-004-EN.PDF

EUROSTAT [2009]: *Task Force on Research and Development – Final report*. Luxembourg.

EUROSTAT [2012]: *Second Task Force on the Capitalisation of Research and Development in National Accounts*. Luxembourg.

HARRISON, A. [2002]: *Research and Development in the National Accounts*. 12th „Statistical Days” meeting. 25–27 November. Radenci.

OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT) [2002]: *Frascati Manual*. Paris.

OECD [2010]: *Handbook on Deriving Capital Measures of Intellectual Property Products*. Paris.

Summary

One of the most significant changes of the ESA 2010 is the classification of R&D as fixed capital formation. Thus the new methodology introduces a new “produced non-financial asset”, recognising its increasing significance in the economy.

The study presents the historical background of this development, the main issues emerged in the methodological work, and the practice of the Hungarian Central Statistical Office. It explains the impact of the change on the main aggregates of the national accounts, and points out the priorities of the further methodological improvements.

Új módszertani fejlesztések az állóeszköz-statisztikában Magyarországon

Cseh Tímea,
a Központi Statisztikai Hivatal
vezető tanácsosa
E-mail: Timea.Cseh@ksh.hu

A tanulmány bemutatja az ESA 2010 bevezetéséből és a bruttó nemzeti jövedelem (gross national income – GNI) jelentések ellenőrzésével összefüggő uniós ajánlások (rezervációk) teljesítéséből eredő, az állóeszköz-statisztikát érintő módosításokat. A szerző adatokkal szemlélteti e változásokat és azok hatását a nemzeti számlák fő mutatójára, a bruttó hazai termékre (gross domestic product – GDP). Az elemzés végén röviden ismerteti a szakterületet érintő, már felismert, de eddig még megoldatlan feladatokat.

TÁRGYSZÓ:
Tőkeszámla.
ESA 2010.
Állóeszközök.

Az állóeszközök mérhetősége és elszámolásának módja hosszú idő óta kérdések sokaságát veti fel közgazdasági és statisztikai körökben. A közelmúltban elért kutatási eredmények (például a tőkeszolgáltatás modellje), a gazdaságban megjelenő újítások (például a szellemi tulajdont képező javak térnyerése) és a felhasználó igényekhez való alkalmazkodás következményeként az állóeszköz-statisztika dilemmái mind koncepcionális, mind gyakorlati szempontból előtérbe kerültek a nemzetközi módszertani felülvizsgálatokban. A kérdés súlyát jól szemlélteti, hogy az SNA felülvizsgálata során kiemelt 44 tétel csaknem fele az állóeszközöket érintő tőkeszámla és vagyonszámla adataival, illetve az eszközök osztályozásával, elszámolásával kapcsolatos, mely kérdések túlnyomó többsége az Európai Unió számlarendszerében (ESA 2010) is átvezetésre került. A GDP szintjét leginkább módosító változtatások (a kutatás-fejlesztés és a fegyverrendszerek tőkésítése) is az állóeszköz-statisztika területéhez kapcsolódnak.

1. Az ESA 2010 bevezetéséből eredő változások

Az EU-tagországok számára előírt új nemzeti számla módszertan, az ESA 2010 bevezetéséből eredő, az állóeszközökkel kapcsolatos változások négy csoportra bonthatóak. Jelentős fejlesztéseket hajtottunk végre a szellemi tulajdont képező javak megjelenése, a kis értékű eszközök értékhatárának eltörlése, a fegyverrendszerek állóeszközként való elszámolása és egyéb változások miatt. Ezeket a módosításokat a továbbiakban részletesen ismertetjük.

1.1. Szellemi tulajdont képező javak

Új elemként jelenik meg az eszközök osztályozásában a szellemi tulajdont képező javak eszközcsoportja (AN.117).¹ A szellemi tulajdont képező javak csoportja kibővül a kutatás-fejlesztés eredményének értékével (AN.1171).

A kutatás-fejlesztés (K+F) a tudásalapú gazdaság hajtómotorja, a növekedéshez való hozzájárulás meghatározó tényezője. A K+F-adatok fontossága és a felhasználói igények növekedése új kutatásokat ösztönzött a területen, melyek egyik eredménye a

¹ Az eszközök osztályozásában AN-nel jelölik a nem pénzügyi eszközöket.

K+F-eszközként történő elszámolása a nemzeti számlákban. Ezt a változást az indokolja, hogy a kutatás-fejlesztés valójában a jövőbe történő beruházás. Még a sikertelen K+F-tevékenység eredményei is felhasználhatók lehetnek későbbi kutatások inputjaként, a K+F-tevékenység eredménye a jövőben hasznot hoz(hat) tulajdonosának. Ennek megfelelően és a nemzeti számlák eszköz² definícióját figyelembe véve, az a K+F-tevékenység, amely a jövőben hasznot hoz tulajdonosának, a szellemi tulajdonú javak csoportjába tartozik (AN.1171). Korábban a statisztikusok azért ódzkodtak a K+F eredményének eszközként való kimutatásától, mert a K+F-tevékenység egyediségéből adódóan meglehetősen problematikus a folyamatban levő kutatás-fejlesztéseket értékelni, azaz megbecsülni a jövőben várható hozamok jelenértékét, az alkalmazott árindexeket, valamint az állóeszköz-állomány és -felhasználás elszámolásához szükséges helyes paramétereket.

A kutatás-fejlesztés tőkésítése, azaz folyó termelőfelhasználás helyett állóeszközként történő elszámolása bekerült mind az SNA 2008, mind az ESA 2010 módszertanba, mint az egyik legjelentősebb változás. Ezzel az új módszertani ajánlások, előírások tisztázzák a szabadalmak eszközcsoport kategorizálásának anomáliáját is. Korábban, az SNA 1993-ban a kutatás fejlesztést a termelésben „elfogyasztották”, és ezzel együtt a szabadalmakat a nem termelt eszközök közé sorolták. Az új rendszerben a szabadalmak értéke az újonnan tőkésített kutatás-fejlesztés eredményeként, mint termelt eszköz kerül elszámolásra.

Az ESA 2010 módszertana szerint a K+F-re fordított kiadásokat, mint a termelt eszköz K+F – piaci termelők esetén nyereséggel korrigált – költségeit bruttó állóeszköz-felhalmozásként számoljuk el. Miután az állóeszközök a használat, avulás következtében fokozatosan veszítenek értékükből, így – a K+F-nél is – értékcsökkenést, azaz állóeszköz-felhasználást³ kell elszámolni. Az új elszámolás következményeként mind a piaci, mind a nem piaci termelők esetében nő a hozzáadott érték és ezzel együtt a GDP. (A kutatás-fejlesztés elszámolásának sajátosságait jelen számunk 1018–1036. oldalán mutatjuk be részletesen.)

1.2. Kis értékű eszközök értékhatárának eltörlése

Az ESA 1995-ben az (1995. évi áron számított) 500 eurós értékhatártól függ, hogy az eszközbeszerzéseket, illetve a saját felhasználásra gyártott eszközök előállítási költségét beruházásként vagy folyó termelőfelhasználásként kell-e elszámolni.

² Az eszköz valamely előnyhöz vagy előnyök sorozatához juttatja a gazdasági tulajdonosát az eszköz egy időszakon át tartó megtartásával vagy használatával. (ESA 2010 7.15)

³ A nemzeti számlák rendszere az állóeszköz-felhasználás kifejezést használja, megkülönböztetve a statisztikai fogalmat a számvitelben és az adózásban elszámolható értékcsökkenéstől. Jelen tanulmányban az értékcsökkenést az állóeszköz-felhasználás szinonimájaként használjuk.

Az új módszertan főszabályként az Európai Unió (EU) minden tagországában egységesen alkalmazott értékhatár helyett a termelésben eltöltött idő hosszától teszi függővé a megkülönböztetést. Azaz a termelésben egy évnél rövidebb ideig használt eszközök között költségként, az egy évnél hosszabb ideig használt eszközök beruházásként kell elszámolni. A gyakorlatban megengedett a kis értékű, tartósan használt eszközök folyó termelőeszközként történő elszámolása.

Az 500 eurós értékhatár célja az volt, hogy objektív módon lehetővé tegye az egy évnél rövidebb ideig használatos eszközök elkülönítését a termelésben hosszú távon hasznosított eszközök értékétől. A nemzetközi összehasonlítást az egységes értékhatár biztosította. Az új szabályozás – az értékhatár eltörlésével – lehetővé teszi, hogy az EU-tagállamok a saját gazdasági körülményeknek megfelelő értékhatárt állapítsanak meg az eszközök kategorizálásához. Azon esetekben, amikor a használati időszak hosszának megállapítása problematikus, a magyar számviteli szabályozás által előírt és a gyakorlatban is alkalmazott 100 ezer forintos értékhatár jó közelítő érték – jelen gazdasági körülmények között – az egy évnél rövidebb vagy hosszabb ideig használt eszközök elhatárolásához.

A kis értékű eszközök jelenlegi elszámolása a számviteli szabályozásokkal is összhangban van. A magyar számviteli nyilvántartásban a 2000. évi C. törvény a számvitelről 24. § (1) bekezdésében megfogalmazottak szerint „befektetett eszközként olyan eszközt szabad kimutatni, amelynek az a rendeltetése, hogy a tevékenységet, a működést tartósan, legalább egy éven túl szolgálja”. Az egy évnél rövidebb ideig használt eszközök értékét a készletek között, a termelés során történő felhasználásukat pedig anyagköltségként kell elszámolni. A számviteli törvény a vállalkozó döntésétől függően lehetővé teszi a 100 ezer forint egyedi értékhatár alatti tárgyi és immateriális eszközök értékének egyösszegű leírását, értékcsökkenésként történő elszámolását.⁴ A társasági adó is elhatárolja az egy összegben leírható, 100 ezer forint értékhatár alatti áron beszerezett állóeszközök értékét. Ez az adatforrás a statisztika összeállításához is használható értékeket tartalmaz.

A magyar statisztikai rendszerben a kis értékű eszközök elszámolása a beruházás-statisztikai kérdőív adatain, valamint a számviteli-adózási adatokon alapult. A beruházás-statisztikai adatgyűjtés nem terjedt ki a kis értékű eszközök (jellemzően 100 ezer forint értékhatár alatti értékek) megfigyelésére. Korábban az adatokat korrigálni kellett az ESA 1995-ben megfogalmazott 500 eurós értékhatárnak megfelelően. Azaz a két összeg közötti különbséggel – a kérdőívől származó adatok alapján – csökkenteni kellett a bruttó állóeszköz-felhalmozás, és növelni a folyó termelőfelhasználás értékét. A jelenlegi felülvizsgálat során – az értékhatár eltörlése miatt – az előbbieknél megfelelően számított bruttó állóeszköz-felhalmozás értékét

⁴ Az államháztartás számviteléről szóló (4/2013. (I. 11.) kormányrendelet körébe tartozó szervezeteknél a kis értékű tárgyi eszközök értékhatára 200 ezer forint.

növeljük a korábban negatív korrekcióként elszámolt összeg és az adóadatokból elérhető 100 ezer forintos értékhatár alatti, egy összegben költségként leírt állóeszközök értékével. Eközben a folyó termelőfelhasználás értéke ugyanekkora összeggel csökken. Ez egyúttal növeli a hozzáadott értéket.

1. táblázat

*A kis értékű eszközök értékhatárának
eltörléséből eredő korrekció és ennek hatása a GDP-re, 2010–2012*

Év	Korrekció (folyó áron, millió forint)	A korrekció hatása a GDP-re (százalék)
2010	80 985	0,31
2011	89 930	0,33
2012	91 757	0,33

1.3. Fegyverrendszerek elszámolása

A bruttó hazai termék szintjét érdemlegesen befolyásoló változás a katonai fegyverek felhalmozásként (állóeszközként) történő elszámolása. Korábban kizárólag a polgári célra is használható eszközök voltak elszámolhatók állóeszközként. A romboló harci eszközök (például a lövedékek, a rakéták, a bombák stb.), illetve az azokat szállító felszerelések (katonai repülőgépek, tankok, rakétahordozók, kilövő állomások stb.) értéke folyó termelőfelhasználásként jelent meg a honvédelmi szolgáltatások értékében és felhasználási oldalon a közösségi fogyasztásban, függetlenül attól, hogy minden más vonatkozásban megfeleltek az állóeszközök kritériumainak.

Az új szabályok szerint a többször használatos eszközök beszerzése felhalmozási kiadás, amelyre a használat idején értékcsökkenést kell elszámolni. Nem piaci termékek esetében költség szinten értékeljük a termelést és a bruttó hozzáadott értékét, és ezt az értékcsökkenés elszámolása közvetlen befolyásolja. Ez a változás eltérő mértékben érinti az egyes tagországokat, de összességében jelentős mértékű változásnak tekinthető. A fegyverrendszerek eszközként történő nyilvántartásának legnagyobb problémáját a titkosított adatok kezelése jelenti. Ezért az új módszertan lehetőséget ad az adatközlésekben a fegyverrendszerek és a gépek, berendezések eszközkategória értékének összevonására.

A korábbi elszámolás anomáliáját mutatja, hogy ha a folyó termelőfelhasználásként egy korábbi időszakban már „elfogyasztott” fegyver exportálása mellett dönt az eszköz tulajdonosa, akkor az adott évben az értékesítésből származó bevételt negatív folyó termelőfelhasználásként kellene elszámolni. A fegyverek folyó termelőfelhasználásként való kezelése a pénzügyi elszámolásokkal sincs összhangban.

Megszüntetve ezt az anomáliát az ESA 2010 módszertan szerint a kormányzati szektorban ezentúl nemcsak a polgári célra használatos eszközbeszerzések, hanem a romboló, katonai célú eszközök is állóeszköz-felhalmozásként, illetve készletváltásként számolhatók el.

Az új módszertanban a gazdasági eszközök osztályozása két új, katonai jellegű eszközcsoporthoz tartozik.

– A fegyverrendszerek (AN.114) eszközkategóriába a járművek és egyéb berendezések, például hadihajók, tengeralattjárók, katonai célú légi járművek, harckocsik, rakétahordozók, rakétavető stb. tartoznak. A támadó felek folyamatos elrettentésére használt eszközöket, a nagy rombolóképességgel rendelkező ballisztikus rakétákat is az állóeszközök közé kell sorolni.

– A katonai készletek (AN.124) csoportjába a fegyverek vagy fegyverrendszerek által hordozott lőszer, lövedékek, rakéták, bombák és egyéb egyszerű használatos katonai eszközök tartoznak.

A katonai eszközök a várható használati időtől függően az említett eszközcsoporthoz valamelyikébe tartoznak. Ez alapján bruttó állóeszköz-felhalmozásként (beruházásként) vagy készletváltásként számoljuk el az eszközbeszerzéssel kapcsolatos kiadásokat. Ennek a bruttó hazai termék fő összetevőire gyakorolt hatása, hogy az eszköz beszerzésének évében a felhasználási oldalon csökken a kormányzat fogyasztási kiadása és ugyanazzal az összeggel nő a bruttó felhalmozása (a bruttó állóeszköz-felhalmozás és a készletváltás értéke). A termelési oldalon csökken a folyó termelőfelhasználás és ezzel együtt a kormányzati szektor kibocsátása. Ennek eredőjeként a bruttó hazai termék értéke nem módosul. Mint az állóeszközök után, az eszközként elszámolt fegyverrendszerek esetében is, a beszerzésüket követő években (kiselejtezésig) állóeszköz-felhasználást (értékcsökkenést) kell elszámolni. Ez a beszerzést követő években – a korábbi évek beszerzései után elszámolt állóeszköz-felhasználás (értékcsökkenés) kimutatásával – növeli a kormányzat végső fogyasztási kiadását és kibocsátását, valamint a bruttó hozzáadott értéket.

Problémát jelenthet az állományérték és az állóeszköz-felhasználás-adatak összeállítása, tekintettel az egyedi adatok érzékenységre (titkosságára), illetve az állományértékeléshez szükséges speciális ismeretekre. Az állóeszközök állományadatai-

nak számításához szükség van a támadóeszközök várható élettartamát is lefedő visszamenőleges beruházási idősorra vagy a nemzeti számlák módszertanával összhangban képzett – a számviteli nyilvántartásoktól eltérő – kezdeti állományérték meghatározására, illetve ez utóbbi érték megállapításához az eszközök korösszetételét és azok elhasználódását kifejező mutatószámok ismeretére. Ezek a feladatok csak a szakértőknél jelen levő információk bevonásával oldhatóak meg.

Magyarországon a katonai védelmi kiadások folyó termelőfelhasználásként elszámolt tételei a központi kormányzat éves zárszámadási beszámoló adatain, valamint közvetlenül a Honvédelmi Minisztériumtól kapott adatokon, információkon alapultak. Ezek az adatok 1995-től állnak rendelkezésre, amelyeket a felülvizsgálat során a szakminisztériummal egyeztetünk. A várható átlagos élettartam szerint öt homogén eszközcsoportot különböztetünk meg. Ennek következtében 2007-től kezdődően részletesebb – öt korcsoport szerint részletezett – beruházási és készlet-adatsort állítottunk össze. Az eszközöket aszerint kellett csoportosítani, hogy a használatba vételüktől kezdődően milyen időintervallumig szolgálnak. A jövőben a nemzeti számlák ezen adatigényét, a korcsoportok szerint részletezett, adott évi felhalmozás-adatokat a „Katonai célú eszközök adatai (OSAP 2262)” c. adatgyűjtés biztosítja. Mindezek alapján a fegyverrendszerek felhalmozásának 1995-től kezdődő idősora a jövőben is rendelkezésre fog állni.

Az ESA 2010 szerint a katonai repülőgép beszerzéseket – így a hazai Gripen típusú katonai eszközbeszerzéseket is – pénzügyi lízingszerződésként kell kezelni, bármilyen konstrukcióban is kötötték meg a szerződéseket. Ennek megfelelően a fegyverrendszerek 2006. és 2007. évi bruttó állóeszköz-felhalmozás, illetve a következő évek eszközállomány és értékcsökkenés adatai tartalmazzák a Gripen-beszerzések értékét.

Az új módszertan szakértői egyeztetése során a tagországok ellenállása miatt a fegyverrendszer-beruházások nem kerültek az adatszolgáltatási kötelezettségek közé, ezeket az adatokat – a titkosítás miatt – a gépek és berendezések eszközökkel együttesen kell az Eurostat felé jelenteni a tagországoknak (549/2013/EU rendelet B. melléklet). A magyar publikációkban is ezt a gyakorlatot alkalmazzák.

A korábbi évek fegyverberuházásainak kumulált értékéből képzett bruttó és nettó eszközállomány, valamint az eszközök elhasználódását, avulását mérő állóeszköz-felhasználás értékét a folyamatos leltározás módszerével (perpetual inventory method – PIM) számítjuk. A modell input adatai a várható élettartam és a konstans áron számított beruházási idősor adatok. A magyar PIM-modellben alkalmazott feltevések szerint a selejtezések alakulása normál eloszlást követ, és az eszközök értékének csökkenése lineáris trendet követ. A várható átlagos élettartamot a korcsoportok szerint részletezett beruházási értékekből számítjuk. A fegyverrendszerek beruházási érték alapján számított korcsoportos megoszlását a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat

*A fegyverrendszerek beruházásának megoszlása
a várható élettartam alapján*

Várható élettartam (év)	Kategória súlya (százalék)
0–5	8,3
6–10	14,2
11–15	5,5
16–20	63,2
21–	8,8

A 2007 és 2012 közötti fegyverbeszerzések várható élettartam adatai alapján a módusz intervallum a 16–20 év. A vizsgált évek adataival számított súlyozott várható átlagos élettartam 16 év, ezt használtuk a beruházásként elszámolt fegyverrendszerek állóeszköz-felhasználás és állomány adatainak számításához.

A kormányzati szektorban a fegyverrendszerek állóeszköz-felhalmozásának elszámolása közvetlen hatással van a GDP szintjére.

3. táblázat

A fegyverrendszerek új elszámolási módjának hatása a GDP-re, 2010–2012

Év	Korrekciónak (folyó áron, millió forint)	A korrekció hatása a GDP-re (százalék)
2010	21 124	0,08
2011	22 001	0,08
2012	21 323	0,08

1.4. Egyéb, az állóeszközökkel kapcsolatos módosítások

A következőkben az egyéb, az ESA 2010 bevezetéséből eredő, az állóeszközökkel kapcsolatos módszertant vagy adatgyűjtést érintő kisebb változásokat mutatjuk be. E fejlesztések a GDP szintjét szignifikáns mértékben nem módosították.

1.4.1. Melioráció

A felülvizsgálat pontosította az állóeszköz-statisztika számos problémás kérdését, ilyen például a nagy talajjavításokkal kapcsolatos azon anomália, mely szerint a föld

értékét, minőségét, termelékenységét növelő talajjavítás termelt eszköznek minősül, a korábbi osztályozási rendszerben nem volt ilyen kategória. Az új osztályozásban a termelt eszközök között, az egyéb épületek és építmények (AN.112) kategóriájában önálló alkategória lett a talajjavítás (AN.1123), ami definíció szerint a tulajdon-átruházás értékét is magában foglalja. Amennyiben a föld és a rajta végzett javítási munkák elválaszthatatlanok egymástól, a földjavítás értékét a vagyonszámba a nagyobb értéket képviselő kategóriában számoljuk el. Ha a természetes föld értéke nagyobb a földjavítás értékénél, akkor a nem termelt eszközök között, a föld (AN.211) eszközcsoportban számoljuk el a föld és a földjavítás együttes értékét, ha pedig a földjavítás meghaladja a javítás előtti föld értékét, akkor ezek együttes értékét a melioráció (AN.1123) kategóriában, termelt eszközként vesszük számba. A termelt és a nem termelt eszközök közötti „átminősítést” az egyéb volumenváltozás számlán vezetjük le.

Miután a talajjavítást az eddigi módszertan szerint is felhalmozásként kellett elszámolni, így ezek az adatok rendelkezésre állnak; a beruházási kérdőív és a mezőgazdasági számlarendszer adatai alapján ismerjük a beruházások idősorát. A melioráció értékének nagy részét a stabil öntözőberendezések értéke, illetve a földtulajdon-átírás értéke adja. Az ESA 2010-ből eredő új feladatot az állóeszköz-állomány és -felhasználás (értékcsökkenés) adatainak számítása jelent. Bár nagyságrendileg nem jelentős tételről beszélünk, elszámolása mégis több helyen hangsúlyozottan szerepel a módszertanban. Az állóeszköz-állomány és -felhasználás adatok becsléséhez a többi eszközzel megegyező módon – azaz a selejtezések normál eloszlásának és az értékcsökkenés lineáris leírásának feltételezése mellett – a magyar PIM-modellt használtuk. A változások a nem pénzügyi vállalatok és a háztartások mellett kis mértékben növelték a kormányzati szektor állóeszköz-felhasználás értékét, és ezáltal nem szignifikáns mértékben, de közvetlenül növelték a GDP nominális értékét.

4. táblázat

A földjavítás értékcsökkenésének hatása a GDP-re

Év	A GDP változása (folyó áron, millió forint)
2010	78
2011	103
2012	123

1.4.2. A nem termelt eszközök tulajdonjog-átruházásának költségei

A talajjavításhoz hasonlóan a nem termelt eszközök tulajdonjog átruházásának költsége is állóeszköz-felhalmozás (és így értékcsökkenést kell rá elszámolni), de az

eszközök osztályozásában eddig nem volt megfelelő kategória e költségek elszámolására. Ezért az ESA 2010-ben a termelt eszközök között egy új kategóriát alakítottak ki (nem termelt eszközök tulajdonjog-átruházásának költségei (AN.116)).⁵ Ennek megfelelően a nem termelt eszközök tulajdon átruházásának értéke mint termelt eszköz a tőkeszámlán állóeszköz-felhalmozásnak minősül, a vagyommérlegben viszont a vele kapcsolatos nem termelt eszköz értékét növeli.

Az ESA 2010-ben a tulajdonjog-átruházás költségének új eleme a nagy értékű eszközök (például atomerőművek) leszerelési (termelésleállítási) költsége. Az elmélet szerint ezt az előre várható költséget az eszköz teljes használati ideje alatt egyenletesen kellene elszámolni. Mivel a költség pontos összege előre nem látható, ezért az új szabály szerint e költségek a felmerülés évében egy összegben értéksökkenésként leírhatók. Ez az eszköz használati ideje alatt alul-, a leszerelés évében pedig felülértékeli az állóeszköz-felhasználás értékét, az elméleti értékekhez képest torzulnak a nettó értékek, illetve a nem piaci termelőknél a bruttó hozzáadott érték, a működési eredmény és a végső fogyasztási kiadás értékének évek közötti megoszlása. Az eszköz teljes élettartama alatt ezek a hatások kiegyenlítik egymást. Ezzel a korrekcióval a magyar adatokat visszamenőlegesen nem módosítottuk.

1.4.3. Információs, számítástechnikai és telekommunikációs eszközök, számítógépes szoftverek és adatbázisok

Az eszközök osztályozásában nagyobb figyelmet kaptak a gazdasági növekedésben – a kutatás-fejlesztéssel szoros kapcsolatban álló – információs és számítástechnikai eszközök. Ennek megfelelően önálló alkategóriát alakítottak ki a gépek és berendezések (AN.113) eszközcsoporton belül – a szállítóeszközök és az egyéb gépek, berendezések alkategóriák mellett – az információs, számítástechnikai és telekommunikációs eszközök (IKT-berendezések) (AN.1132) csoportjának. Az IKT-berendezések beruházási összegének megfigyelése az adatgyűjtés módosítását tette szükségessé. A gépek, berendezések beruházási értéke eddig is magában foglalta az IKT-berendezések értékeit, de a járművek és egyéb gépek, berendezések értékétől elkülönülten csak a 2012. évi beruházási kérdőíven kell jelenteniük az adatszolgáltatóknak.

A termelésben egy éven túl használatos számítógépes szoftvereket és adatbázisokat tartalmazó számítógépes szoftver (AN.1122) kategória tartalmilag nem, csak elnevezésében változott. Az új osztályozás tovább is bontja a számítógépes szoftver és adatbázis (AN.1173) kategóriát, a számítógépes szoftver (AN.11731) és az adatbázis (AN.11732) alcsoportokra. Ez a módosítás részletesebb (alcsoportos) adatszolgáltatási kötelezettséget azonban nem ír elő a tagországok részére, így sem a tájékoztatásban, sem az adatgyűjtésben nem okozott változást.

⁵ Kivétel a földtulajdon-átruházás értéke, melyet az melioráció (AN.1123) kategóriában kell elszámolni.

Az IKT-berendezések, a számítógépes szoftverek és az adatbázisok önálló alkategóriánként való megjelenése számszaki változást nem okozott a nemzeti számlák adataiban. Változott viszont a szoftverek és adatbázisok együttes értéke, a magyar nemzeti számlákat érintő rezervációs kötelezettség teljesítése miatt, melyet a későbbiekben (lásd 2. pont) részletezünk.

1.4.4. Ásványkincsek feltárása és értékelése

Az „ásványkincsek feltárása” eszközkategória elnevezése változott, a továbbiakban „ásványkincsek feltárása és értékelése” szerepel az új nemzeti számla módszertanokban. Továbbra is megmaradt a megkülönböztetés az ásványkincsek feltárásának tevékenysége (mint termelt eszköz) és maga az ásványkincsek állománya (nem termelt eszköz) között. Definíció szerint az ásványkincsfeltárás és -értékelés (AN.1172) „a kőolaj-, földgáz-, valamint nem kőolajlelőhelyek feltárására, illetve a feltárások további feldolgozására fordított kiadások értéke. A kiadások közé tartoznak az előzetes engedélyezési díjak, az engedélyek költsége, a beszerzési költségek, a szakértői véleményezés költségei, valamint a tényleges próba- és kutatófúrás költségei, továbbá a próbafúrásokhoz szükséges légi és egyéb felmérések költségei, valamint a szállítási költségek stb.”

Jelenleg az ásványkincsek feltárása és értékelése címen bruttó állóeszköz-felhalmozásként elszámolt adatok az éves beruházás-statisztikai jelentésből (OSAP 2040) származnak.

Az ásványkincsállományra vonatkozó adatok értékelésének kidolgozását és beépítését a magyar vagyonmérlegbe egy projekt keretében, 2016. év végéig tervezik megvalósítani a magyar statisztika.

1.4.5. Változások a kódrendszerben

A tőkemérleg tételeit jelölő kódok változását csupán a teljesség kedvéért mutatjuk be, a módosítások számszaki változást nem okoznak.

Az ESA 2010-ben az állóeszköz-felhasználás, mint a bruttó állóeszköz-felhalmozás része, a tranzakciók között szerepel, az eddigi egyéb gazdasági folyamatok helyett. Ennek megfelelően a jelölése is megváltozott. Az ESA 1995-ben alkalmazott K.1 helyett a P.51c kód jelöli az állóeszköz-felhasználást, míg a bruttó állóeszköz-felhalmozás a P.51g jelölést kapta.

2. A GNI-rezervációkból eredő kötelezettségek

Ebben a fejezetben az Eurostat által a GNI-jelentések ellenőrzésekor előírt, az állóeszköz-statisztikai számításokat érintő fejlesztéseket mutatjuk be.

2.1. Utak, hidak élettartambecslésének felülvizsgálata

Az állóeszközök 2000. évi felmérése során szakértők bevonásával sor került mind az országos, mind az önkormányzati közutak élettartamának feltérképezésére. Az akkor felkért szakértők 75 évben állapították meg az utak, hidak várható átlagos élettartamát. Ennek jelenlegi felülvizsgálatára az utak, hidak értékcsökkenés-számításáról készült ajánlás (*Eurostat* [2003]) figyelembevételével került sor.

Az *Eurostat* [2003] ajánlásban ismertetett európai gyakorlat szerint az utak, hidak várható élettartama erősen szóródik a vizsgált 15 tagállamban.

5. táblázat

*Az utak várható élettartama az EU15 tagállamaiban
(év)*

Mutató	NL	LU	PT	SE	DK	IE	FI	DE	FR	BE	ES	AT	UK	IT	EL
Várható élettartam	35	40	40	40	50	50	52	57	60	65	65	67	75	80	100

Megjegyzés. Az Európai Unió szabálya szerinti országkódokat lásd a következő linken: <http://publications.europa.eu/code/hu/hu-370100.htm>.

Forrás: *Eurostat* [2003].

Az ajánlás szerint 55 év várható élettartammal ajánlott az utak, hidak állóeszköz-statisztikai számításait elvégezni. Ezt az életkort más források is alátámasztották. Ezt igazolták a szakértői egyeztetések során kapott információk, valamint a 2010. évi szerkezeti beruházási kérdőívben az utak, hidak várható élettartamára jelentett adatok.

6. táblázat

Az utak, hidak nettó állóeszköz-állomány és állóeszköz-felhasználás értékének változása az élettartam módosításából eredően, 2010–2012

Év	Állóeszköz-felhasználás változása (folyó áron, millió forint)	A változás hatása a GDP-re (százalék)
2010	13 587	0,05
2011	15 135	0,06
2012	16 658	0,07

Miután a 2000. évi állományfelmérés során az utak szerkezeti felépítését figyelembe vevő, részletesen kidolgozott szakértői tanulmányok alapján állítottuk össze az utak, hidak visszamenőleges beruházásainak idősorát, és ezzel összhangban a koráb-

bi évjáratokban beruházott értékhez tartozó várható-élettartamadatokat, valamint a 2000. évi állomány értékét, ezeket az adatokat a jelenlegi felülvizsgálat során nem módosítottuk. A várható élettartam csökkentését a 2000. év utáni útberuházásoknál alkalmaztuk. Az utak, hidak új várható-élettartamadata a kormányzati szektor állóeszköz-állomány és -felhasználás adatait módosította. (Lásd a 6. táblázatot.) A nem piaci termelők szektorában az állóeszközfelhasználás-adatok módosítása közvetlen hatással van a GDP értékére is.

2.2. Saját fejlesztésű szoftverek és adatbázisok értékének elszámolása

A szoftverfejlesztő szakemberek által létrehozott saját programok és adatbázisok a gazdaság csaknem minden szegmensében előfordulnak. E saját fejlesztésű szoftverek és adatbázisok értékét a számvitelben – az információszolgáltatás ágazat (62.) kivételével – gyakran csak a költségek között számolják el a szervezetek, mint termelt eszközt nem veszik nyilvántartásba. Ugyanakkor a szoftverfejlesztés és adatbázisok létrehozása során egy új termelőeszközt hoznak létre, amely részt vesz a jövőbeni termelési folyamatban. Ezért a termeléshez felhasznált eszközök kimutatásának és a termelékenységi számítások pontosságának javításához a nemzeti számlákban a termelési oldalon a kibocsátást kell imputálni. Ezt az értéket a felhasználási oldalon mint bruttó állóeszköz-felhalmozást számoljuk el.

A saját fejlesztésű szoftverek és adatbázisok becslésének kidolgozására mind az OECD, mind az Eurostat külön munkacsoportot hozott létre a 2000-es évek elején. A csoport munkájának eredményeként írt új módszertani ajánlások szerint a saját termelésű szoftverek/adatbázisok értéke a munkaerő- és az anyagköltségek – piaci termelők esetén az átlagos nyereséggel megnövelt – összegeként becsülhető.

A szoftverfejlesztéssel, adatbázisok létrehozásával foglalkozó szakemberek létszáma ágazatonként (TEÁOR 2008) és a foglalkozások osztályozása (FEOR) szerint részletezett bontásban elérhető a 2011. évi népszámlálás adataiból. Ezeket a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (FEOR szerint részletezett) létszámadataival vezetjük tovább. Feltételezhető, hogy a szoftverfejlesztők munkaköri tevékenysége a szoftverek, adatbázisok saját fejlesztésén kívül egyéb tevékenységet is magába foglal. A munkaidő pontos nyilvántartásának hiányában – az uniós ajánlás alapján – a szoftver- és adatbázis-fejlesztéssel foglalkozó szakemberek létszámának felét tekinthetjük relevánsnak a munkaerőköltség meghatározásához. Az így kapott ágazatonkénti létszámadatok és a Nemzeti Munkaügyi Hivatal szoftverfejlesztőkre vonatkozó teljes kereset adatainak szorzataként számítható a szoftverfejlesztés munkaerőköltsége.

Az anyagköltség értéke az információszolgáltatás (62.01) szakágazat bruttó működési eredmény és folyó termelőfelhasználás értékeiből származtatható. Ezekből az

adatokból az ágazatban tevékenykedő programozási szakemberek létszámát figyelembe véve meghatározható az ágazatra jellemző egy főre vetített anyagköltség. Ebből az egyes ágazatokban tevékenykedő szoftverfejlesztők létszáma alapján számítható az ágazatban megvalósult szoftver- és adatbázis-fejlesztés anyagköltsége, illetve nyeresége.

A munkaerő- és az anyagköltség összegeként – piaci termelők esetében nyereséggel korrigálva – számítjuk a saját termelésű szoftverek, adatbázisok termelési értékét.

A becslés ágazatos bontásban készül. Ugyanakkor szükség van a becslések szektorok szerinti elhatárolására. A 84 közigazgatás ágazat kibocsátását, mint a kormányzati szektor, a 64–66 ágazatok kibocsátását, mint a pénzügyi vállalatok szoftver és adatbázis-fejlesztés kibocsátásaként tartjuk nyilván. A négy ágazat kibocsátását a nemzetgazdaságra becsült összesen értékből kivonva kapjuk a nem pénzügyi vállalatok és a háztartások beruházásainak összegét. A két szektor 62-es ágazatának bruttó működési eredmény és vegyes jövedelem adataiból számított átlagos aránya alapján a nem pénzügyi vállalati szektor 80, a háztartások 20 százalékkal részesültek a felosztandó összes beruházási értékből.

A termeléshez tartozó költségeket már eddig is elszámoltuk, így ezek nem, csak a kibocsátás (a felhasználási oldalon bruttó állóeszköz-felhalmozás) jelent új értéket a rendszerben.

Az újonnan elszámolt állóeszközök után – a megszokottak szerint – a beruházást követő években, az eszközök értékének leírásához használt feltételezésektől függően állóeszköz-felhasználást (értékesítést) kell elszámolni. Így a vállalati és a háztartási szektorban a beruházás évében a kibocsátásként (és állóeszköz-felhalmozásként) elszámolt értékkel, a kormányzati szektorban a beruházást követő évtől kezdődően az értékesítés értékevel nő a GDP értéke. A 2010 és 2012 közötti években ez átlagosan 0,3 százalékkal növelte a GDP értékét.

7. táblázat

A saját fejlesztésű szoftverek és adatbázisok kibocsátás és bruttó állóeszköz-felhalmozás adatai, valamint ezek hatása a GDP-re

Év	Bruttó állóeszköz-felhalmozás		Állóeszköz-felhasználás	A változás hatása a GDP-re (százalék)
	nemzetgazdaság	kormányzati szektor		
	(millió forint)			
2010	80 167	4 854	4 987	0,30
2011	85 402	5 615	5 007	0,31
2012	83 081	5 627	5 652	0,30

3. Tőkeszolgálat

Az ESA 2010 módszertan az újítások bemutatásánál kiemeli ugyan a tőkeszolgálat fogalmának megjelenését: „a termelt piaci javak és szolgáltatások vonatkozásában megjelent a tőkeszolgálat analitikus fogalma annak érdekében, hogy kiegészítő táblát lehessen készíteni, amelyben a tőkeszolgálat hozzáadott értéket nyújtó összetevőként mutatható ki” (ESA [2010] 1.51(c)), ugyanakkor a módszertan további részében, csak érintőlegesen tesz említést a fogalomról. Ezzel szemben az SNA 2008 külön fejezetet (EC et al. [2008], Chapter 20) szánt a termelékenység számításokhoz különösen fontos tőkeszolgálat számításának és a nemzeti számlákkal való kapcsolatának bemutatására. A tőkeszolgálat mérésének hasznosságát az OECD két kézikönyve (OECD [2001], [2009]) is kiemeli, melyek ismertetik a tőkeszolgálat elméleti hátterét, mérésének gyakorlatát, valamint a bruttó és a nettó tőkeállománnyal való kapcsolatát.⁶

Az állóeszköz-statisztika körébe tartozó mutatókat – azaz az állóeszköz-felhalmozást, -állományt és -felhasználást, a tőkeszolgálatot – az a gazdasági megfontolás kapcsolja össze, hogy a tökéletes piacon az eszközök állományának értéke megegyezik az eszközök által a jövőben várható jövedelmek nettó jelenértékének összegével.

Az új szemlélet hátterét a tőke kétoldali megközelítése képezi. A korábbi módszertani anyagokban az eszközök mérésének célja az eszközök nettó állományának számítása volt. Az állóeszközök életkora és ára közötti kapcsolatot feltételezve lehetővé válik az eszközök értékcsökkenésének, amortizációjának számítása. Az újrabezerzési áron összegzett bruttó állóeszköz-állomány értékekből (amely független az eszközök valós életkorától és állapotától) a halmozott állóeszköz-felhasználás értékének – tárgyévi áron vett – levonása után kapjuk az eszközök nettó állományértékét. Ez utóbbi mutató már alkalmas összehasonlító elemzések, valamint vagyonszámítások végzésére, de nem megfelelő arra, hogy ebből kimutatható legyen az eszközök hozzájárulása a termeléshez.

Az SNA 2008 kézikönyv a tőkeszolgálat mérésének bevezetésével az életkor és ár közötti összefüggések vizsgálata mellett az eszköz életkora és hatékonysága közötti kapcsolatot is vizsgálja az életkorfüggő hatékonyság profillal. A tőkeszolgálat számítása lehetővé teszi az új érték létrehozásában szerepet játszó tőkének, mint folyó termelési tényezőnek a figyelembevételét. A tőkeszolgálat számításához használt termelő tőkeállomány – nettó állóeszköz-állomány értékhez hasonlóan – a termelésben felhasznált eszközök jövőbeni szolgálatának jelenértékét mutatja, de az eszközök aktuális értékét nem a piaci ár, hanem a termelési hatékonyságuk alapján becstüli. A hatékonyság az eszközök életkorának növekedésével – de nem azok árával azonos ütemben – csökken, az előregedés, a gyakoribb karbantartási szükségletek miatt.

⁶ A kézikönyvek ajánlásait felhasználva eddig csak néhány európai ország (például Hollandia) hivatalos statisztikája készítette el a tőkeszolgálati idősorát.

A tőkeszolgálat mérésének jelentősége leginkább a többtényezős termelékenység⁷ számításakor érzékelhető, ahol a tőkét folyó termelési tényezőként (és nem állományként) kell kimutatni, mivel a munka termelési tényező is folyamatmutatóként szerepel a modellekben. Az Európai Bizottság is egyre nagyobb figyelmet fordít az EU, illetve az egyes tagországok versenyképességének mérésére,⁸ melyhez a statisztikák pontosítására és fejlesztésére van szükség. Ebből is arra következtethetünk, hogy a jövőben az európai módszertan is alkalmazni fogja az SNA 2008-ban szereplő tőkeszolgálat számítását.

A tőkeszolgálat elszámolása a piaci termelők GDP-jére nincs hatással, csak a költségalapon számított, nem piaci termelők (kormányzati és háztartásokat segítő nonprofit szektorok) GDP szintjét befolyásolhatja azáltal, hogy figyelembe veszi a lekötött tőke lehetőségköltségét.

4. Összegzés

A tanulmány összefoglalja a nemzeti számlák legutóbbi módszertani felülvizsgálata során az állóeszközökkel kapcsolatos változtatásokat, és bemutatja a jelentősebb módosítások hatását. Általánosságban elmondható, de igaz az állóeszköz-statisztika területére is, hogy az ESA 2010-ben főként olyan speciális változtatásokra került sor, melyek a gazdaságstatisztika egészét, a fő rendszert nem befolyásolják. A revideált SNA/ESA bevezetése jelentős módszertani, osztályozási és publikálási munkát jelentett, ugyanakkor a beruházás-statisztikai adatgyűjtésben csak kisebb változtatásokra volt szükség. Magyarországon a GDP nominális szintjét átlagosan 1,5 százalékkal növelték az ESA 2010 és a GNI rezervációk teljesítéséből, valamint a rutinrevíziókból adódó módosítások az 1995–2012 években. Az állóeszköz-statisztikával kapcsolatos változtatások a GDP nominális értékének átlagosan 1,8 százalékos növekedését eredményezték a vizsgált években. A felülvizsgálat során megvalósított módosítások közel azonos mértékű változást okoznak a GDP-idősor éves adatain, ezért a növekedési ütemre gyakorolt hatásuk jellemzően elhanyagolható.

A jelenleg bevezetett változtatásokkal korántsem tekinthető lezártnak, véglegesnek a nemzeti számla módszertan. Az új rendszerbe bekerült, de egyelőre nem teljesen tisztázott problémák (például a tőkeszolgálat elszámolása) megoldása mellett a gazdaság változásait figyelembe vevő, folyamatos megújulásra van szükség.

⁷ A termelékenység leegyszerűsített megfogalmazásban a termelésben felhasznált egységnyi inputra jutó outputok hányadosa.

⁸ A termelékenység növekedésén alapuló hosszú távú gazdasági növekedés előmozdítása az Európa 2020 stratégia alapvető célkitűzéseinek egyike.

Irodalom

- AZ EURÓPAI UNIÓ HIVATALOS LAPJA [2013]: Az Európai Parlament és a Tanács 549/2013/EU rendelete (2013. május 21.) az Európai Unióbeli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről. L 174. 56. évf. Június 26. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:174:FULL:HU:PDF>
- EC (EUROPEAN COMMISSION) – IMF (INTERNATIONAL MONETARY FUND) – OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT) – UN (UNITED NATIONS) – WB (THE WORLD BANK) [2009]: *System of National Accounts 2008*. New York. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
- EUROSTAT [2003]: *Conclusions and Recommendation of the GNI Committee's Task Force on the Consumption of Fixed Capital on Roads, Bridges, etc.* (GNIC/011). Luxembourg.
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2002]: *A nemzeti számlák európai rendszere (ESA 1995)*. Nemzetközi Statisztikai Dokumentumok. 5. kötet. Budapest.
- OECD [2001]: *Measuring Productivity – OECD Manual: Measurement of Aggregate and Industry-Level Productivity Growth*. Paris.
- OECD [2009]: *Measuring Capital – OECD Manual 2009*. Second Edition. Paris.

Summary

The paper gives an overview of the 2014 methodological improvements of the Hungarian fixed capital statistics. In the first part, a detailed description is given about the changes stemming from the introduction of the ESA 2010. The next part highlights the most important developments due to GNI reservation. The numerical impacts of the changes on the level of GDP of Hungary are also illustrated. The last chapter presents shortly the new tasks to be completed in the field of capital services.

Módszertani változások a pénzügyi vállalatok szektorában

Bruckner Józsefné,

a Központi Statisztikai Hivatal
osztályvezetője

E-mail: Jozsefne.Bruckner@ksh.hu

Kovács Gábor,

a Központi Statisztikai Hivatal
tanácsosa

E-mail: Gabor.Kovacs@ksh.hu

A nemzeti számlák összeállításához előírt módszertan megváltozott, és az új ESA 2010 bevezetésre 2014 szeptemberében került sor. A szerzők a pénzügyi vállalati szektorra vonatkozó módosításokat és azok hatását mutatják be tanulmányukban.

TÁRGYSZÓ:

Nemzeti számla.

Pénzügyi vállalati szektor.

GDP (bruttó hazai termék).

A tanulmány célja, hogy a pénzügyi vállalatok szektorára (S.12) vonatkozóan bemutassa a nemzeti és regionális számlák új rendszere, az ESA 2010 módszertan bevezetése miatti változásokat és annak hatásait, kiegészítve az ezzel együtt végrehajtott adat-felülvizsgálat eredményeivel. Az adatokat a teljes, az 1995 és 2012 közötti időszoron átvezette a Központi Statisztikai Hivatal (KSH). Tanulmányunk a tranzakciók számlasorozatán belül a nem pénzügyi számla folyó és tőkeszámlák sorozatát taglalja. A nemzeti számlákon belül a pénzügyi számla részt a Magyar Nemzeti Bank (MNB) állítja össze.

A pénzügyi vállalatok szektorába (S.12) a főtevékenységként pénzügyi szolgáltatást nyújtó önálló jogi személyiséggel rendelkező gazdasági egységek tartoznak, amelyek alszektorokra tagolódnak. A továbbiakban bemutatjuk, hogy az ESA 2010 bevezetése milyen főbb változásokkal járt ebben a szektorban.

1. Változások a pénzügyi vállalatok szektorának szerkezetében és tartalmában

Az új nemzetközi módszertani előírás alapján 2014-től a pénzügyi vállalatok szektora 9 alszektorból áll, felváltva a korábbi 5 alszektoros bontást. Az egyéb monetáris intézmények alszektorából különválasztották a pénzügyi befektetési alapokat, az egyéb pénzügyi közvetítők alszektorából pedig a nem pénzügyi befektetési alapokat. A biztosítók és nyugdíjpénztárak alszektorára kettévált a biztosítók és a nyugdíjpénztárak alszektorára. Továbbá a pénzügyi vállalatok szektora kiegészült egy új, a zártkörű pénzügyi közvetítők alszektorával (S.127). A régi és az új módszertan szerinti alszektorok közötti kapcsolatot az 1. táblázat mutatja be.

ESA 2010 a pénzügyi vállalatok szektorába sorolja – a nyilvános piacon működő pénzügyi közvetítők mellett – azokat a jogi személyiségű egységeket is, amelyek az eszközeik és forrásaik felhasználásával szűk körben, jellemzően vállalatcsoporton belül végeznek pénzügyi szolgáltató tevékenységet. A magyar statisztika az ilyen típusú jogi személyiségű egységeket 2006-ig visszamenően a nem pénzügyi vállalati szektorból (S.11) átsorolta az új S.127 alszektorba.

A zártkörű pénzügyi közvetítők alszektorába tartoznak a passzív – a rezidens gazdasággal nincs vagy nem jelentős a kapcsolata – pénzügyi közvetítést végző

- holding vagy csoportfinanszírozó vállalatok, amennyiben önálló intézményi egységnek minősülnek, valamint a
- speciális célú vállalatok (SCV), amelyek kizárólag külföldiekkel állnak kapcsolatban, külföldi vállalatcsoporton belül végzik tevékenységüket.

1. táblázat

A pénzügyi vállalatok szektorában (S.12) az alszektorok az ESA 1995 és az ESA 2010 módszertan szerint

ESA 1995		ESA 2010	
alszektor	kód	kód	alszektor
Központi Bank	S.121	S.121	Központi Bank
Egyéb monetáris intézmények	S.122	S.122	Hitelintézetek
		S.123	Pénzpiaci befektetési alapok
Egyéb pénzügyi közvetítők	S.123	S.124	Nem pénzpiaci befektetési alapok
		S.125	Egyéb pénzügyi közvetítők
Pénzügyi kiegészítők	S.124	S.126	Pénzügyi kiegészítő tevékenységet végzők
		S.127	Zártkörű pénzügyi közvetítők
Biztosítók és nyugdíjpénztárak	S.125	S.128	Biztosítók
		S.129	Nyugdíjpénztárak

Magyarországon az SCV-k nem alkotnak független jogi kategóriát, a KSH azok körének meghatározását az MNB-vel közösen végzi a következő kritériumokat figyelembe véve:

- árbevételek döntően exportból származik, és éves szinten nem haladja meg az 500 millió forintot;
- mérlegükben a reáleszközök súlya elhanyagolható a pénzügyi eszközökhöz (részeselek, tartósan adott kölcsönök, értékpapírok) képest;
- a foglalkoztatott-létszám alacsony, 1–3 fő;
- anyagköltségük elhanyagolható;
- jellemzően nagy tőkével rendelkeznek, amelyet azonnal hitelként kihelyeznek, vagy részeselek vásárolnak külföldön;
- a vállalatok neve utal az „off-shore jellegű” tevékenységre.

Az SCV-regiszter felülvizsgálatát a két intézmény legalább évente egyszer elvégzi.

A nemzeti számlákban a zártkörű pénzügyi közvetítők kibocsátását költség szinten értékeljük, az adatokat az általános forgalmi adó bevallásokból vesszük. Az

áfaadatok annak érdekében használjuk, hogy esetükben a Magyarországon végzett tényleges tevékenységet elszámoljuk.

Az új módszertan módosította a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékét (GDP-jét), mivel az új S.127 alszektor holding jellegű vállalatainak elszámolási módszere eltér a nem pénzügyi vállalatok termelésének értékelésére korábban alkalmazott módszertől. A munkavállalói jövedelem nemzetgazdasági szinten változatlan maradt. Összességében a 2006–2012. évi változások hatása a következő.

2. táblázat

A változás hatása a zártkörű pénzügyi közvetítők termelésében, 2006–2012
(folyó áron, millió forint)

Mutató	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
	év						
Kibocsátás	-143	-41	-25	-524	-7 098	29	7
Folyó termelőfelhasználás	20	-237	-93	-126	-4 511	-135	-123
Bruttó hozzáadott érték	-163	196	68	-398	-2 587	164	130

A pénzügyi vállalatok nem pénzügyi számláit, a működési eredményig a gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere (TEÁOR'08) szerinti szakágazati bontásban is összeállítjuk. A pénzügyi vállalatok alszektoraival megfeleltethetők a TEÁOR'08 nemzetgazdasági szakágazatokkal. Az alszektorok TEÁOR'08-al való kapcsolatát a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat

A pénzügyi vállalatok alszektoraival és a TEÁOR'08 közötti kapcsolat

Kód	Alszektor	TEÁOR'08 szakágazati kód
S.121	Központi bank	6411
S.122	Hítelinstitúciók	6419
S.123	Pénzpiaci befektetési alapok	6430
S.124	Nem pénzpiaci befektetési alapok	6430
S.125	Egyéb pénzügyi közvetítők	649
S.126	Kiegészítő pénzügyi tevékenységet végző szervezetek	66
S.127	Zártkörű pénzügyi közvetítők	6420, 649
S.128	Biztosítók	6511, 6512
S.129	Nyugdíjpénztárak	6530, 6512

2. A központi bank kibocsátásának és a kibocsátás felosztásának elszámolása

A magyar statisztika a központi bank kibocsátását a nemzeti számlákban – 2005 óta – költségszinten értékeli. Az ESA 2010 is ezt írja elő. Ezért a központi bank kibocsátása a módszertani váltás során nem változott, de módosult a kibocsátás felhasználása, felosztása. A változás nincs hatással a GDP értékére, mivel a központi bank közvetlenül mért jutalék- és díjbevételeit a rezidens hitelintézetek termelőfelhasználásában került elszámolásra. Az MNB információja alapján kizárólag ők veszik igénybe ezeket a szolgáltatásokat. A központi bank költségszinten mért kibocsátásának a jutalék- és díjbevételel csökkentett összegét a hitelintézetek és az egyéb pénzügyi közvetítők folyó termelőfelhasználásaként számoljuk el, felosztva ezek hozzáadott értékének arányában. Minthogy ez egy imputált tétel, a számvitelben nem jelenik meg, ezért a hitelintézetek és egyéb pénzügyi közvetítők számláinak egyensúlyát úgy teremtjük meg, hogy a folyó termelőfelhasználásként elszámolt összeggel azonos tételt mutatjuk ki, mint a központi banktól kapott egyéb folyó transzfert. A módszertani változást 1995-ig vezettük vissza. Az elszámolás alapjául az MNB eredménykimutatása és a működési költségek éves jelentése szolgál.

3. Változások a tulajdonosi jövedelmek elszámolásával kapcsolatban

Az ESA 2010 szerint jelentősen átalakul, bővül a biztosítottak tulajdonosi jövedelme (D.44). Az ESA 1995-ben ez a tétel kizárólag a biztosítottaknak a biztosítástechnikai tartalékok befektetéséből származó tulajdonosi jövedelmét tartalmazta. Ez az elsődleges jövedelem úgy keletkezett, hogy a biztosítótársaságok és nyugdíjpénztárok befektették a biztosítástechnikai tartalékaikat pénzügyi eszközökbe, földbe vagy épületekbe. Azonban a módszertani előírás nem sorolta ide azokat a jövedelmeket, amelyek a biztosítóintézetek saját forrásainak befektetéséből származtak, ezért a befektetési jövedelmeknek a saját tőkére jutó részét az elszámolás során le kellett választani.

Mivel a biztosítástechnikai tartalékok a biztosítottak eszközei, ezért az abból származó jövedelem is őket illeti meg. Ezek úgy jelennek meg a számlákban, mint a biztosítótársaságok és a nyugdíjpénztárok kifizetései a kötvénytulajdonosok részére. Ezt a tulajdonosi jövedelmet a biztosítottak ténylegesen nem kapják meg, mivel azt a biztosítók és nyugdíjpénztárok visszatartják. Ezt a tulajdonosi jövedelmet – a nemze-

ti számlákban – a jövedelmek elsődleges elosztása számlán fel kell osztani a szerződések között. Az életbiztosítás esetében ez az összeg átkerül a háztartások megtakarításához. A nem életbiztosítások és nyugdíjak esetében ezt a jövedelmek másodlagos elosztása számlán, a biztosítótársaságnak, pénztárnak visszafizetett biztosítási díjkiegészítésként számoljuk el.

Az ESA 2010 szerint a biztosítottak tulajdonosi jövedelmének elszámolása a következőképpen módosul.

1. A biztosítottak tulajdonosi jövedelme megnevezés egyéb befektetésből származó jövedelemre változik. Az új megnevezés arra utal, hogy nemcsak a biztosítókkal, pénztárakkal szerződésben álló biztosítottaknak a tulajdonosi jövedelmét tartalmazza a mutató, hanem a befektetési jegyek tulajdonosaiét is.

2. A tételt tovább kell bontani a következők szerint:

- biztosítások szerződőinek befektetési jövedelme (D.441);
- nyugdíjjogosultságok után fizetendő befektetési jövedelem (D.442);
- kollektív befektetési alapok résztulajdonosainak befektetési jövedelme (D.443).

Mint az előbbi felsorolásból látható, az egyéb befektetésből származó jövedelem továbbra is tartalmazza a biztosítótársaságok, nyugdíjpénztárak és egyéb pénztárak biztosítástechnikai tartalékok befektetéséből származó jövedelmeit. Ezen tételek vonatkozásában az elszámolás változatlan marad, de külön-külön kell kimutatni azokat.

Továbbá a tulajdonosi jövedelem kiegészül a kollektív befektetési alapok résztulajdonosainak járó befektetések jövedelmével. A régi módszer nem tett említést a befektetési alapok tulajdonosainak jövedelméről. Az új ESA külön alkategóriát hozott létre az ilyen típusú tulajdonosi jövedelmek elszámolására. Ennek az új tételnek két fő összetevője van:

- a kollektív befektetési alapok résztulajdonosainak osztaléka (D.4431);
- a kollektív befektetési alapok résztulajdonosainak járó visszatartott nyereség (D.4432).

Az egyik elem a befektetési alapok tulajdonosainak kifizetendő osztalék, melynek kimutatása megegyezik a vállalatok osztalékának elszámolásával. A másik elem, a befektetési alapok tulajdonosainak járó visszatartott nyereség, melyet a közvetlen külföldi tőkebefektetéssel működő vállalatok esetében alkalmazott módszer alapján

kell elszámolni. A visszatartott nyereség a befektetési jegyek tulajdonosait illeti meg (így a befektetési alapnak nem marad megtakarítása), és azt a befektetési jegyek tulajdonosai – a pénzügyi számlán elszámolt gazdasági művelettel – visszaforgatják az alapba.

A jövedelemtulajdonosok közvetetten szolgáltatási díjat fizetnek az alapkezelőknek befektetések kezeléséért. E szolgáltatás díja a tulajdonosnál jelentkezik kiadásként.

Az egyéb befektetésből származó tulajdonosi jövedelmet akkor kell elszámolni, amikor keletkezik. A nemzeti számlarendszerben az egyéb befektetésből származó jövedelem megjelenik:

- a) a szerződések és befektetési jegy-tulajdonosok elsődleges jövedelmek elosztása számláján a források (bevételek) között;
- b) a biztosítók, nyugdíjpénztárak és befektetési alapok elsődleges jövedelmek elosztása számláján a felhasználások (kiadások) között;
- c) az elsődleges jövedelmek és folyó transzferek „külföld” számláján a források és felhasználások között.

A felülvizsgálat során a biztosítottak tulajdonosi jövedelmét (D.44) – amely a biztosítótársaságok és nyugdíjpénztárak biztosítástechnikai tartalékainak befektetéséből származik – két tételre bontottuk, a biztosítások és a nyugdíjjogosultságok után járó jövedelemre. Az MNB-től (korábban a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletétől) rendelkezésre álló biztosítókra és nyugdíjpénztárakra vonatkozó adatokat a teljes időszoron 1995-ig visszamenőleg átvezettük.

Az új módszertani előírás szerint új tétel a (D.443) kollektív befektetési alapok résztulajdonosainak befektetési jövedelme. Befektetési alapokat a pénzügyi vállalati szektor két alszektora is tartalmaz: az S.123 pénzügyi befektetési alapok és az S.124 nem pénzügyi befektetési alapok. A gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere (TEÁOR'08) szerint ezek mind a 6430-as szakágazati besorolást kapják. Míg a rövid távú pénzügyi alapoknak kizárólag kamatból, addig a hosszú távú egyéb befektetési alapoknak kamatból, osztalékból és bérleti díjből (ingatlanok után) keletkezik jövedelme. A bérleti díjat a befektetési alapok kibocsátásaként számoljuk el és mivel termelőfelhasználást nem számolunk el, ezért a hozzáadott értékük megegyezik a kibocsátásuk összegével. A befektetési alapoknál osztalékbevételeket korábban nem számoltunk el, a kapott kamatot sem mutattuk ki külön. Mindkét esetben a korrekciót a teljes időszor vonatkozásában át kell vezetni.

A befektetési alapok a jövedelmeiket kifizetik a befektetési jegy tulajdonosainak. Korábban ezt a kifizetést kamatként kezeltük, de az új ESA előírása alapján ezt az összeget a kollektív befektetési alapok résztulajdonosainak járó befektetési jövedelem (D.443) címén mutatjuk ki. Ha ténylegesen kifizetésre kerülnének ezek a jöve-

delmek, akkor azt a kollektív befektetési alapok résztulajdonosainak osztalékaként (D.4431) kellene elszámolni. Azonban Magyarországon az a gyakorlat, hogy ténylegesen nem kerülnek kifizetésre ezek a jövedelmek, ezért a teljes jövedelmet a kollektív befektetési alapok résztulajdonosainak visszatartott nyereségeként (D.4432) kezeli a nemzeti számla. Mivel korábban kamatként, most pedig befektetési jövedelekként számoljuk el a befektetési alapok befektetési jövedelmét, így azok kikerülnek a kamatmátrixból és elszámolásukra egy külön befektetési jövedelemmátrixot kell képezni. Az alapadatokat, valamint a pénzügyi alapok kapott kamatát, a nem pénzügyi befektetési alapok által kapott kamatot, az osztalék- és bérletidj-adatokat az MNB adja át. Természetesen a befektetési alapok kapott kamata továbbra is része marad a kamatmátrixnak, de a befektetési alapok által fizetett kamatot befektetési jövedelekként számoljuk el.

Az egyéb befektetésből származó jövedelem a magyar nemzeti számlákban nem rezidensekkel kapcsolatosan is felmerül, ezért az elszámolás módja hatással van a bruttó nemzeti jövedelem (gross national income – GNI) nagyságára is.

4. A viszontbiztosítás kibocsátásának elszámolása

A biztosítás olyan tevékenység, amelynek keretében a gazdasági egységek vagy azok csoportjai kockázatközösséget alkotnak annak érdekében, hogy olyan meghatározott események hátrányos pénzügyi következményei ellen védekezzenek, amelyek bekövetkezése bizonytalan. A biztosítások két típusa különböztethető meg: társadalombiztosítás és egyéb biztosítás. Ez utóbbinak két fajtája van: az élet és a nem élet-biztosítás.

Azokat a biztosításokat, amelyek keretében a gazdasági egységek biztosítják magukat meghatározott kockázatok pénzügyi következményei ellen a biztosítónál, közvetlen (direkt) biztosításnak nevezzük. Ha a közvetlen biztosítók kockázataik megosztása érdekében szerződést kötnek más biztosítókkal, azt viszontbiztosításnak nevezzük. Ezt a szolgáltatást nyújtó biztosítótársaságok párhuzamosan folytathatnak viszontbiztosítási tevékenységet és végezhetnek biztosítási szolgáltatásokat a kötvénytulajdonosoknak, de lehetnek kizárólag viszontbiztosításra szakosodottak. A viszontbiztosítási üzletág néhány országra, kevés nagy cégre korlátozódik, ezért a viszontbiztosítási szerződések túlnyomó részét nem rezidens biztosítóintézetekkel kötik.

A viszontbiztosítással kapcsolatos tranzakciók nem a szerződő és a viszontbiztosító, hanem a közvetlen és a viszontbiztosító között mennek végbe.

A közvetlen biztosítónak több lehetősége van arra, hogy közvetett fedezetet szerezzen az általa vállalt kockázatokra. A következő két viszontbiztosítási módozat különböztethető meg.

– *Az arányos viszontbiztosítás*: a direktbiztosító a biztosítási kötvények kockázatának megállapodás szerinti százalékát átengedi a viszontbiztosítónak. Tehát a díjak egy részét átadja egy viszontbiztosítónak, amely a felmerülő károkat ugyanakkora arányban fedezi. Ebben az esetben a viszontbiztosítási jutalékkal – amit a viszontbiztosító fizet a közvetlen biztosítónak – csökkenteni kell a viszontbiztosítási díjbevételt.

– *A nem arányos viszontbiztosítás*: a viszontbiztosító csak akkor felel a kockázatokért, ha a közvetlen biztosítási kárigény összege meghalad egy meghatározott küszöbértéket. Ha egyáltalán nincs vagy csak nagyon kevés kárigény van, amely meghaladja a küszöbértéket, a viszontbiztosító átadhatja a nyereségének egy részét a direkt biztosítónak. A nemzeti számlákban ezt a nyereségmegosztást a viszontbiztosítótól a közvetlen biztosító felé fizetett folyó transzferként kell elszámolni.

4.1. A viszontbiztosítás kibocsátásának számítása a régi és új módszertan szerint

Az ESA 1995 szerint a viszontbiztosítók kibocsátásának értéke a megszolgált díjak (csökkentve a fizetendő jutalékokkal) és a felmerült károk különbsége.

Az ESA 2010 szerint a viszontbiztosítás kibocsátását ugyanúgy kell meghatározni, mint a közvetlen nem életbiztosítás kibocsátását. Még akkor is, ha életbiztosítást viszontbiztosítunk. Vannak azonban olyan tranzakciók, amelyek kizárólag a viszontbiztosításra jellemzők. Ezek az arányos viszontbiztosítás esetében a közvetlen biztosítónak fizetendő jutalék és a nem arányos viszontbiztosítás esetében járó nyereségrészesedés. Mindezt figyelembe véve az ESA 2010 szerint a viszontbiztosítók kibocsátásának értékét a következőképpen becsülhetjük: megszolgált díjak (csökkentve a fizetendő jutalékokkal) + biztosítási díjkiegészítések (tulajdonosi jövedelem) – korrigált felmerült károk és a nyereségrészesedés.

A viszontbiztosító kibocsátása a viszontbiztosítási szerződést megkötő közvetlen biztosító számára folyó termelőfelhasználást képez. A biztosítási tranzakciók a viszontbiztosítás levonása nélkül, bruttó módon számolhatók el.

A gyakorlatban az a jellemző, hogy a viszontbiztosítási szerződéseket különböző nemzetgazdaságokhoz tartozó biztosítók között kötik. Így ezekben az esetekben a

kibocsátás értéke a viszontbiztosítást kötő közvetlen biztosító számára importnak, a viszontbiztosító számára pedig exportnak minősül.

4.2. Az elszámolás következményei

A viszontbiztosítók teljes kibocsátását el kell számolni a direkt biztosítók folyó termelőfelhasználásában, ezért, ha mindkét fél azonos országban rezidens, akkor a viszontbiztosítás kibocsátásában történő módszertani változásnak nincs hatása sem a GDP-re, sem a GNI-ra.

A rezidens viszontbiztosítók által nem rezidens biztosítók részére nyújtott viszontbiztosítási szolgáltatások exportja (P.62), ugyanakkor a nem rezidens viszontbiztosítók által rezidens biztosítók részére nyújtott szolgáltatások mint szolgáltatások importja (P.72) szerepelnek.

A továbbiakban a határokon átnyúló viszontbiztosítási ügyletek elszámolásában bekövetkezett változások következményeit mutatjuk be.

1. A korrigált felmerült károk bevezetése hatással van a GDP-re (és ennek következtében a GNI-ra is), mivel megváltoztatja egyrészt a „viszontbiztosító ország” viszontbiztosítási szolgáltatás exportjának, másrészt a „direkt biztosító ország” viszontbiztosítási szolgáltatás importjának a szintjét.

A régi módszertan szerint a felmerült károkat – tehát a függőkártartalék-változással korrigált kifizetett károkat – el kellett számolni a biztosítók esetében. A nem életbiztosításoknál előfordulhatnak nagy káresemények, amelyek volatilis és akár negatív kibocsátást is eredményezhetnek a biztosítóknál. Azért, hogy a felmerült károk ingadozása ne okozzon se változékony, se negatív kibocsátást, az új módszertan a korrigált felmerült károk mutatót használja. Tehát a felmerült károkat korrigáljuk a káringadozási tartalékkal, amely olyan forrás, amit a váratlanul nagy kárigények teljesítésére tettek félre a biztosítótársaságok. Amennyiben ez a tartalék nem elégséges ahhoz, hogy a károk normál szintre kerüljenek, akkor a korrigált károkat a saját forrásból is ki kell egészíteni a nemzeti számlák összeállításakor. A saját forrás a vagyonszámlákban kötelezettséggként szereplő nettó vagyon (B.90) és a részvények, részesedések (AF.5) értékének összege.

2. A biztosítási díjkiegészítések (tulajdonosi jövedelem) újonnan bevezetett elszámolása hatással van a GDP-re, mivel nő a viszontbiztosítási szolgáltatásért járó díj, amely növeli a nemrezidens viszontbiztosító kibocsátását és a rezidens közvetlen biztosító folyó termelőfelhasználását. Nincs viszont hatással a GNI-ra, mivel a biztosítási díjkiegészítés összege tulajdonosi jövedelemként –Biztosítások szerződőjének járó befektetési jövedelem (D.441) tételként – visszakerül a közvetlen biztosítóhoz mint biztosítotthoz.

A viszontbiztosítás kibocsátását, illetve a viszontbiztosítási szerződését megkötő közvetlen biztosító termelőfelhasználását a magyar nemzeti számlák – a CPNB/336-os munkacsoport ajánlása szerint, egyrészt a felmerült korrigált károkkal, másrészt a tulajdonosi jövedelem figyelembe vételével – már jelenleg is elszámolja. Továbbá az előírásoknak megfelelően kerül elszámolásra a biztosítottak tulajdonosi jövedelme az elsődleges jövedelmek elosztása számlán. Ezért az ESA 2010 bevezetésével nem módosul a viszontbiztosítás elszámolásának mérése, mivel azt már korábban is az új ESA 2010 előírásainak megfelelően számoltuk el.

5. Egyéb változások

2014-ben az ESA 2010 módszertani átállással együtt egyéb változások átvezetésére is sor került a teljes nemzeti számlás idősoron, így a pénzügyi vállalatok szektorának adatain is, amelynek okai a következők:

- az adatok felülvizsgálata során talált, rutinrevízióként végrehajtott korrekció,
- az Eurostat módszertani egységesítésének keretében végrehajtott adótétel-átsorolás.

5.1. Adók átsorolásának változása

Magyarországon 2010-ben vezették be a pénzügyi szervezetek különadóját, melynek befizetési kötelezettségét átmeneti időre határozták meg, a rendkívüli tőkeadók (D.91) között számoltuk el a bankokat érintő adót.

Megváltozott a szabályozás, és már nem tekinthető ez az adó rendkívülinek, ezért – az Eurostat módszertani munkacsoport ajánlásának megfelelően – a befizetett összegeket átvezettük az egyéb termelési adók (D.29) közé.

4. táblázat

A pénzügyi szervezetek különadójának hatása, 2010–2012
(folyó áron, millió forint)

Mutató	2010.	2011.	2012.
	év		
D.29 Egyéb termelési adók	135 652	139 222	138 581
D.91 Tőkeadók	–135 652	–139 222	–138 581

A végrehajtott átsorolás nincs hatással a GDP-re, azonban a pénzügyi vállalati szektor működési eredmény egyenlegét csökkenti a D.29-be átvett összeggel.

5.2. Egyéb módszertani korrekciók

A nemzeti számlákban az új ESA módszertani változásainak átvezetésével egyidejűleg adat-felülvizsgálatra, illetve adatjavításokra is sor került. Az ezekből származó változások kis mértékben módosították a pénzügyi vállalati szektor (S.12) bruttó hozzáadott értékét.

5. táblázat

A FISIM-számítás alapadat-változásának hatása a GDP/GNI-ra, 2010–2012
(folyó áron, millió forint)

Mutató	2010.	2011.	2012.
	év		
GDP-hatás	4 604	5 800	4 057
GDP-hatás (százalék)	0,02	0,02	0,01
Hatás a GDP/GNI átvezető tételeire	-538	-3 406	-2 569
GNI-hatás	4 066	2 394	1 488
GNI-hatás (százalék)	0,02	0,01	0,01

Az ESA 2010 alapján a rezidens pénzügyi intézmények, valamint a rezidens és nemrezidens pénzügyi intézmények között bankközi pénzközvetítési szolgáltatások közvetett módon mért díja (financial intermediation services indirectly measured – FISIM) nem számolható el. FISIM-et csak a nem bank felhasználói szektorok vonatkozásában kell elszámolni. A KSH ezt az ajánlást 2010-ben már bevezette, ezért a FISIM elszámolási módszere megegyezik az ESA 2010 előírásával. A 2013-as előzetes számítások során az MNB a FISIM számításához szükséges alapadatok felülvizsgálatát elvégezte. A teljes idősort az előbbieknél megfelelően korrigáltuk.

6. A változások együttes hatása

A 2014-ben végzett számítások során bevezetett módszertani és egyéb változások hatását a pénzügyi vállalatok szektor bruttó hozzáadott értékére (gross value added – GVA) a 6. táblázat mutatja.

6. táblázat

A változások hatására a GVA alakulása, 2010–2012
(folyó áron, millió forint)

Időszak/változás	2010.	2011.	2012.
	év		
GVA 2013. szeptember	999 856	1 013 629	972 704
GVA 2014. szeptember	1 011 955	1 020 446	980 739
Változás összesen (százalék)	1,21	0,67	0,83
Ebből: ESA 2010 változás (százalék)	0,27	0,26	0,23

Az ESA 2010 szerint átdolgozott adatok és az egyéb változások átvezetése kis mértékben módosította a pénzügyi szektor hozzáadott értékét. A 6. táblázatban látható, hogy az összes változás hatása a szektor hozzáadott értékére 0,7–1,2 százalék között ingadozik a 2010–2012-es években. Az új módszertan okozta változás mértéke csekély, 0,3 százalék alatti az adott években.

Summary

The old methodological framework for compiling national accounts data (ESA 1995) was replaced in September 2014 by the new European System of Accounts (ESA 2010). The study presents the methodological changes in – supplemented by routine revisions – and their impacts on the financial corporations sector in Hungary.

First, some methodological changes concerning the structure and content of the financial corporations sector are highlighted. Then the estimation methods for different kinds of financial services – such as recording the output of the central bank, property income, output of reinsurance – are discussed. Finally, the corrections of other changes are enumerated.

The impact of the methodological and other changes on some major indicators of the national economy is illustrated by 2010–2012 statistical data.

A társadalom számlái – Nemzeti számlák a gazdaságpolitikai és monetáris politikai döntéshozatal szolgálatában

Az Eurostat 2014. június 12-én és 13-án Luxembourgban szervezett konferenciát a nemzeti számlák európai rendszere (European System of Accounts – ESA) 2010-re történő átállításához kapcsolódóan, a statisztika készítői és felhasználói számára. A rendezvény azonban a módszertani átállásnál sokkal szélesebb témakört ölelt föl. Az Eurostat felhívta a résztvevők és az esemény iránt érdeklődők figyelmét, hogy az új módszertan szerinti adatokat összel, a tagországi adatszolgáltatások beérkezése után fogja csak közölni, és akkor lesz értékelhető teljes egészében a módszertani váltás hatása a nemzeti számlákra. Ugyanakkor a konferencia kiváló alkalom volt arra, hogy a nemzeti számlák fejlődéséről, a társadalom életében betöltött szerepéről, a statisztikával szemben támasztott igényekről, a jövő kihívásairól a statisztika készítői és felhasználói széles körű egyeztetést folytassanak. Annak ellenére, hogy a módszertani váltást a résztvevők többsége előrelépésként értékelte, és a találkozó célja tulajdonképpen a sikeres átállítás megünneplése volt, számos kritikus észrevétel hangzott el mind az előadók, mind a hozzászólók részéről. Megállapítást nyert, hogy jelentősen ki kell bővíteni a nemzeti számlák terjedelmét, megfigyelési körét ahhoz, hogy ne csak a gazdasági folyamatok egy részéről tájékoztasson, hanem valóban „a társadalom számláivá” is váljon. A beszámoló szerzője az elhangzott sikertörténetekből és kritikákból egyaránt válogatva igyekszik közvetíteni azt a sokszínűséget, lendületet és útkeresést, elvá-

rást és megoldási javaslatot, ami a konferencia során felszínre került.

*

Az Eurostat által életre hívott konferencia két nap alatt összesen nyolc szekció keretében tekintette át a nemzeti számlák fejlődésével és felhasználásával kapcsolatos időszerű kérdéseket. Szekciónként 2–4 előadás hangzott el, melyeket a levezető elnök vagy a felkért diszputáns foglalt össze és értékelt. Minden szekcióban számos kérdés és észrevétel érkezett a résztvevőktől. Elsősorban a statisztikai funkcióval is rendelkező nemzetközi intézmények (az Európai Központi Bank, a Nemzetközi Valutaalap, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) képviselői voltak aktívak, de szintén élénk vita alakult ki a politikusok és elemzők mint adatfelhasználók, illetve a statisztikusok mint adatelőállítók között. A több mint kétszáz résztvevő mintegy fele érkezett statisztikai hivatalokból, a többiek főként kormányzati szerveket, jegybankokat és kereskedelmi bankokat, egyetemeket vagy kutatóintézeteket képviseltek. Jelentős volt az Európán kívülről érkezettek száma, ami a nemzetközi szervezetek aktív jelenlétével is magyarázható. A meghívott előadók és a hallgatóság összetétele kifejezetten kedvezett az igények (felhasználói oldal) és a lehetőségek (statisztikusi oldal) ütköztetésének, amit a sokszor kritikus, önkritikus hangvételű előadások is ösztönöztek. Beszámolómban szekción-

ként mutatom be az érdekesebb témákat, előadásokat.

Bevezetőjében *Walter Radermacher*, az Eurostat elnöke az európai statisztikai rendszer sajátos felépítéséről, a megosztott felelősségről beszélt a statisztikai rendszerben, hiszen a statisztikai hivatalok és a központi bankok is készítik a statisztikákat, illetve nemzeti és uniós szintű statisztikai szolgálatok egyaránt működnek. Felvetette, hogy hogyan látják kívülről ezt a statisztikai rendszert, hogyan szolgálja a statisztika a gazdaságpolitikai döntéshozatalt, mi a szerepe a nemzeti számláknak a globális gazdasági környezetben.

1. szekció: Politikusi nézőpont

Levezető elnök: *Walter Radermacher*, az Eurostat elnöke.

Előadók: *Algirdas Šemeta*, az adó- és vámügystatisztika, ellenőrzés és a csalás elleni küzdelem európai biztosa, *Pierre Gramegna*, Luxembourg pénzügyminisztere és *Sven Giegold*, az Európai Parlament képviselője.

A nemzeti számláknak fontos felhasználói csoportját képviselik a politikusok. A három előadó meglepően nagy jártasságot mutatott a nemzeti számlák tartalmát, felépítését, fogalmait illetően. Kifejezetten érdekes eseménynek számított, hogy a módszertani változásokat nem a statisztikusok ismertették, foglalták össze a konferencia keretében, hanem a meghívott politikusok sorolták fel, hogy a nemzeti számlák mely tételeit érintette a váltás. Három területet említettek, ahol intenzíven támaszkodnak a nemzeti számlákkal összefüggő statisztikákra. Elsősorban programok, célkitűzések teljesülését kívánják mérni az egyes országokban a statisztikai adatok felhasználásával. Így főként az államháztartási, a túlzott hiány eljáráshoz kapcsolódó statisztikai jelentéshez (excessive deficit procedure (notification) – EDP) kapcsolódó adatok vannak a

figyelem középpontjában, továbbá a nemrég bevezetett túlzott egyensúlytalansági mutatók (macroeconomic imbalances procedure (MIP scoreboard indicators) – MIP), valamint az Európa 2020 célok¹ teljesülését mérő mutatók. A Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund – IMF) képviselője ehhez kapcsolódóan megjegyezte, hogy szélesebb körű mutatószám-rendszerre lenne szükség Európában, kevésbé kellene fókuszálni egy-egy indikátorra, ezáltal kisebb nyomás lenne a kiemelt mutatókon és a statisztikusokon.

Az adatok elérhetőségével kapcsolatosan az előadók kiemelték, hogy a fő jelzőszámokat, a legfrissebb adatokat mind az Eurostatnak, mind a nemzeti statisztikai hivataloknak központi helyen kellene feltüntetniük honlapjukon, hogy még az „egyszerű politikusok” is megtalálják azokat. Emellett gyorsabb, pontosabb, részletesebb statisztikákat várnak a politikus felhasználók a statisztikai szervektől. A válság tanulsága szerint jobb, átfogóbb ismeretek kellenek, hogy elkerülhessük a bajt. Szükség van tanfolyamokra, a legjobb gyakorlatok cseréjére, megosztására is, illetve intenzívebb kommunikációra a félreértések elkerülése érdekében. A továbblépés irányait illetően a megkérdezett uniós politikusok a környezeti és szociális hatások mérését, a háztartási és környezeti számlák fejlesztését említették. Fontosnak ítélték a nemzeti számlákban megjelenő adatok minőségének, megbízhatóságának, lefedettségének további javítását is: például hogy mennyire jó a kormányzati deficit és az adósságadat, mi van a feltételes kötelezettségekkel, a köz- és magánszektor közötti együttműködési (public private partnership – PPP-) ügyletek el vannak-e számolva, hogyan vesszük figyelembe a nyugdíjtarozásokat,

¹ Öt stratégiai cél az EU egészére vonatkozóan, a foglalkoztatás, a K+F/innováció, az éghajlatváltozás, az oktatás és a szegénység/társadalmi kirekesztés terén.

készülnek-e számlák az állami, közösségi vállalatokról, vagy az árnyékgazdaságot, árnyékbankrendszert hogyan mérjük.

Az Európai Központi Bank (EKB) képviselője a statisztikusok nevében válaszolva a felvetésekre elmondta, hogy természetesen egyre nagyobb igény van gyors és részletes adatok iránt, ugyanakkor szükséges az átfogó kép bemutatása is. Mindent egyszerre azonban nem lehet megvalósítani, korlátok vannak a statisztikai rendszerben is. Priorizálni kell az igényeket, a politikus felhasználók mondják meg, hogy mi a fontosabb számukra. A politikusok szerint a többletigényt a meglévő erőforrásokkal úgy lehet kielégíteni, ha újratervezzük a statisztikai termelési folyamatot, olcsóbbá tesszük azt. Rövidíteni kell a határidőket, elsősorban informatikai fejlesztések révén. A statisztikai termékeket és a statisztikák előállítását egyaránt szükséges lenne egyszerűsíteni, egyféle mutatórendszer kialakítására van igény, és meg kell szüntetni a párhuzamos, nemzeti és uniós szintű munkát. Az Eurostat elnöke felhívta a figyelmet arra, hogy a statisztikai rendszer az egyre bővülő igényeket változatlan erőforrásokkal elégíti ki. A svájci székhelyű Európai Nukleáris Kutatási Szervezet (Centre Européen pour la Recherche Nucléaire) éves költségvetése például 3,2 milliárd euró, ami elmondása szerint azonos a teljes európai statisztikai rendszerével. Természetesen fontos, hogy megismerjük a világot, de a statisztika a társadalom egészét írja le ugyanekkora pénzből.

2. szekció: A nemzeti számlák a gazdaság- és monetáris politikai döntéshozatal szolgálatában

Levezető elnök: *James Whitworth*, az Eurostat megbízott igazgatója.

Előadók: *Jorgen Elmeskov*, a dán statisztikai hivatal főigazgatója, *Werner Bier*, az EKB

Statisztikai Főigazgatóságának főigazgató-helyettese, *Björn Döhring*, az Európai Bizottság vezető tisztségviselője, *Martin Weale*, az Angol Központi Bank Monetáris Politikai Bizottságának tagja.

Jorgen Elmeskov szerint az ESA 2010-re való átállás komoly siker, ami természetesen okot ad az ünneplésre. Ugyanakkor meg kell említeni a nemzeti számlák gyengeségeit is, amelyeket nem sikerült felszámolni. Lassan változó keretben és adatgyűjtésekkel kell mérni a folyamatosan változó gazdaságot. A fontos vállalatok szinte láthatatlanok a nemzetgazdaság szintjén, mert külföldön termelnek. Ezekre a vállalatokra nem lehet hatást gyakorolni a nemzeti számlák adatai alapján meghozott döntésekkel. A közösségi vállalatok, a közösségi szektor számlái a megfogalmazott ajánlások ellenére nem készültek el. Nem megfelelő az ár- és volumenhatás elkülönítése. A jövedelmek egy részét kimutatja a statisztika, másik részük az árváltozásban jelenik meg. Rendszeresen változtatjuk az eszközök körét, de hol van a határ? Hogyan értékeljük az eszközöket? Például az oktatásnak vagy a marketingnek is van megtérülése, jövedelme, tőkésíthetők valaha ezek is?

Werner Bier a nemzeti számlák monetáris politikai célú felhasználásáról beszélt az Európai Központi Bankban. Kiemelte, hogy mind a közgazdasági, mind a monetáris politikai elemzések központi adatforrása, információs bázisa a nemzetiszámla-statisztika. Az EKB mint statisztika-előállító és mint felhasználó egyaránt kapcsolatban van a nemzeti számlákkal. Werner Bier hangsúlyozta, hogy a két európai rendszernek, tehát az Eurostat és a nemzeti statisztikai hivatalok közösségének (European Statistical System – ESS) és a Központi Bankok Európai Rendszerének (European System of Central Banks – ESCB) közös felelőssége a nemzeti számlák előállítása és fejlesztése terén. Az EKB és a jegy-

bankok elsősorban a fizetésimérleg-statisztikák, a negyedéves pénzügyi számlák, a monetáris és értékpapír-statisztikák terén vállalnak szerepet. A két rendszer együttműködésének jó példája az integrált euróvezeti számlák összeállítás és publikálása. A módszertani váltással párhuzamosan, összehangolt munkával sikerült elérni, hogy a negyedéves integrált számlák az eddigi 120 napos átfutási idő helyett a tárgyidőszakot követő 94. napra rendelkezésre álljanak.

Björn Döhring azt mutatta be, hogy miként használják a nemzeti számlákat az Európai Bizottság gazdaságpolitikájának alátámasztására. Felvázolta az elemzési területeket és az azokhoz használt statisztikai adatokat. A ciklikus elemzések a negyedéves számlákra támaszkodnak, a strukturális elemzésekhez ágazati adatokat használnak, az államháztartási elemzések pedig strukturális egyenlegek alapján készülnek. Feladatuk, hogy előre jelezzék, illetve később ellenőrizzék, visszamérjék a döntések hatását, a kezdeményezések megvalósulását az egyes országokban. Erre példa a MIP-mutatók vizsgálata, vagy az Európa 2020 célkitűzések teljesülésének mérése. Björn Döhring a nemzeti számlákkal összefüggő módszertani váltás hatásait elemezve kifejezte aggodalmát, hogy valószínűleg nem lesz elegendő adatuk, rövidek lesznek az idősorok, és sok lesz a törés az idősorokban, mert a tagországok derogációt kértek az új adatsorok előállítására, illetve nem vezetik vissza elég hosszan az adatsoraikat.

Martin Weale „Nemzeti számlák, közgazdasági elemzés és politikai döntéshozatal – három szemléletes példa” címmel tartott előadást. Az első példája a „Háború és béke a 17. században” címet kapta, melyben az angol király által 1688 és 1698 között készített első nemzeti számlákról esett szó. A király a statisztika alapján megállapította, hogy nem lehet folytatni a háborút, mert felélték a vagyonukat.

Második példája a jelen kor fizetésimérleg-statisztikájához kötődött. Azt vizsgálta, hogy miért csökken a külföldről származó nettó tulajdonosi jövedelem, miközben a nettó követelések értéke nő, legalábbis piaci értéken. Jelentős különbség mutatkozik azonban a könyv szerinti érték és a piaci érték között. Martin Weale harmadik példájában azt fejtegette, hogy miért nem nő a termelékenység a válság kitörése óta, miközben azt megelőzően folyamatosan nőtt.

3. szekció: A nemzeti számlák és a pénzügyi válság

Levezető elnök: *Domenico Sartore*, a Venecei Ca' Foscari Egyetem professzora.

Előadók: *Brent R. Moulton*, az Egyesült Államok Kereskedelmi Minisztériuma Gazdaság-elemzési Hivatalának nemzetgazdasági számlákért felelős igazgatóhelyettese, *Moreno Da Pont*, a Kanadai Statisztikai Hivatal munkatársa, *John Kay*, a Londoni Közgazdasági és Politikatudományi Egyetem közgazdász professzora.

Brent R. Moulton a nemzeti számlák különféle mutatói alapján elemezte, hogy a válság hatására mikor és hogyan jelentkezett a visszaesés és a fellendülés a különböző országokban. A lakásárindexek, a bruttó hazai termék (gross domestic product – GDP), a fogyasztási kiadások, az export és az import, illetve a beruházások eltérő mértékben nőttek és estek vissza az elmúlt időszakban, és különbözőképpen jelezték a válságot. Az adatsorok alapján az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy a GDP-visszaesést általában lassú növekedés követi. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) vizsgált országai közül például Olaszország, Portugália és Spanyolország nem tért vissza még a növekedési pályára. Ugyanakkor a GDP mérési problémái is felerősödtek a

válság következtében, ezek közül a pénzügyi közvetítők közvetetten mért szolgáltatási díja (financial intermediation services indirectly measured – FISIM) (a kamatjövedelemből elkülönített szolgáltatási díj) bizonytalanságának növekedését említette kiemelten az amerikai előadó. A várható veszteségek miatt emelkedtek a banki hitelkamatok, ami a FISIM növekedésén keresztül felfelé húzta a GDP-t is. További problémát okozott a nemzeti számlák adatainak felhasználása terén, hogy nem állnak rendelkezésre időben a vagyonszerkezetek, és sok országban hiányos a nem pénzügyi eszközök megfigyelése. Ezen felül nehéz összekapcsolni a nemzeti számlák keretében megfigyelt eszközöket, nem egyértelmű, hogy a nem pénzügyi eszközök (ingatlanok) változása hogyan hat a pénzügyi eszközök értékére.

Moreno Da Pont a nagyvállalatok adatminőségének javítása céljából indított programról tartott előadást. Elmondta, hogy folyamatosan fejlesztik a statisztikai adatgyűjtési programot annak érdekében, hogy jobb legyen a nemzeti számlák minősége. Megkérdezték az adatszolgáltató vállalatokat, hogy mit várnak el a statisztikai szolgáltatótól: harmonizált, átfedésmentes adatgyűjtést, egykapus jelentési rendszert. Ennek megfelelően központi keretrendszerre fűzik fel az adatgyűjtéseket, harmonizálják a metaadatokat, az adatgyűjtést pedig szervezetregiszter vezérli. A vállalati beszámolók eredményki-mutatását is úgy alakították át, hogy a nemzeti számlák rendszere (System of National Accounts – SNA) 2008 igényeit kielégítse. A nagyvállalatokra külön programot indítottak, 20 vállalati referens dolgozik 320 vállalattal, egyenként nézik az adataikat. Az előadás központi üzenete: meg kell érteni a komplex nagyvállalatok termelési folyamatait annak érdekében, hogy a statisztikákban jól le lehessen írni azokat.

John Kay professzor a nemzeti számlákban megjelenő képzetes vagyona hozott szemléle-

tes példákat előadásában. Hangsúlyozta, hogy az eszközök értékelése hiedelmen, hiten alapul, ami sokszor hibás. A hamis Rembrandt-képet könnyű eladni, ha azt hiszik, igazi. A művész viszont életében csődbe ment, mert nem üzletember volt, hanem festő. A Citibank 2006-ban a legjobb vállalkozásnak tűnt, közben azonban az idők változtak. Különösen figyelni kell az eszközök értékelésére turbulens időszakokban. A válság idején a pénzügyi szolgáltatások mérése is nagyobb nehézségekbe ütközött, felerősödtek az adósokkal és a hitelezőkkel kapcsolatos kockázatok egyaránt. A FISIM éppen 2008-ban veszítette el az értelmét az előadó szerint. A hozzászólók egyetértettek abban, hogy a piaci értékeléstől nem térhetünk el a statisztikában, azonban tekintettel kell lenni arra, hogy a piaci árak bizonyos időszakokban felfűvódhatnak. A nagy volumenű, spekulatív kereskedések során kialakuló árártól tartózkodni kell.

4. szekció: A GDP-n túl – háztartási és környezeti számlák

Levezető elnök: *Eduardo Barredo Capelot*, az Eurostat kormányzati pénzügyi statisztikai igazgatója.

Előadók: *Peter van de Ven*, az OECD Nemzeti számlák részlegének vezetője, *Jock Martin*, az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (European Environment Agency – EEA) Integrált Környezetvizsgáló Programjának vezetője, *Pedro Díaz Muñoz*, az Eurostat ágazati és területi statisztikai igazgatója.

Diszcutáns: *Sanjiv Mahajan*, az Egyesült Királyság Statisztikai Hivatala Nemzetközi Stratégiai és Koordinációs Irodájának vezetője.

Az előadók és a hozzászólók egyaránt hangsúlyozták, hogy a nemzeti számlák rendszere akkor lesz képes a tágabb értelemben vett jólétet mérni, ha a háztartásokra és a környezet állapotára vonatkozó mutatókat

sikerül nagyobb mértékben integrálni a számlákba. Az OECD képviselője az ingyenes otthoni, háztartási munkavégzés figyelembevételét, az egyenlőtlenségek mérését nevezte a szervezet kiemelt feladatának a háztartási statisztikák terén. A mikro- és makro-statisztikai adatok összekapcsolásával értékes információk nyerhetők a háztartások jövedelmi, fogyasztási, vagyoni, eladósodási összetételére, szerkezetére vonatkozóan. Előadásukban az Eurostat és az EEA munkatársai egyaránt bemutatták adatgyűjtési és prezentációs rendszerüket a környezeti mérőszámokra vonatkozóan. A vitában részt vevők elképzelhetőnek tartották, hogy soron következő módszertani váltáskor az SNA, illetve az ESA új változatába bekerülnek a környezeti számlák az alapszámlák közé.

5. szekció: Az SNA 2008 és az ESA 2010 alkalmazásának tapasztalatai

Levezető elnök: *Gallo Gueye*, az Eurostat társadalomstatisztikai igazgatója.

Előadók: Brent R. Moulton, *Ronan Mahieu*, a franciaországi Statisztikai és Közgazdasági Tanulmányok Hivatala Nemzeti számlák osztályának vezetője, *Michael Daves*, az Ausztrál Statisztikai Hivatal statisztikusa, *Gerard Eding*, a Holland Statisztikai Hivatal igazgatója.

Diszcutáns: *Silke Stapel-Weber*, az Eurostat Nemzeti számlák, áruk és kulcsindikátorok igazgatója.

A konferencia kifejezetten módszertani átállásról szóló részében két európai és két Európán kívüli ország tapasztalatait ismertették, ahol már megtörtént az ESA 2010, illetve az SNA 2008 bevezetése. Az ESA 2010 alkalmazása 2014. szeptember 1-jétől kötelező az Európai Unióban, ezért a tagországok többsége a konferencia idején még az átállási folyamat közepén tartott, és nem rendelkezett elegendő tapasztalattal a változások mértékét

vagy azok prezentációját illetően. Néhány európai országban azonban már 2014 tavaszán végbement a módszertani váltás – legalább a nemzeti számlák egy részében –, és megtörtént az új adatok kommunikálása is. Ezeknek az eredményeknek a bemutatása különösen hasznosnak bizonyult azon országok számára, amelyek még nem jelentették meg a megújított statisztikáikat.

Az Európán kívüli tapasztalatokat illetően, Brent R. Moulton előadásában bemutatta, hogyan álltak át a nemzeti számlákban az SNA 2008 alkalmazására. Az Egyesült Államokban 2013-ban vezették be az új módszertant, és ezzel egy időben olyan változtatásokat is végrehajtottak, amelyek még az SNA 1993 előírásainak teljesítéséből hiányoztak. Nagyon hosszan revideálták most az időszorikat. A 2012-es GDP 3,6 százalékkal nőtt a módszertani váltás hatására, ebből a katonai eszközök tökécsítése 0,5 százaléket tett ki, de jelentős volt a kutatás-fejlesztés kapitalizációjának a hatása is a számlákra. A pénzügyi eszközök közül a biztosítási és nyugdíjtartalékok kimutatása terén mutatkozott nagyobb változás, mivel számottevőnek bizonyult az újonnan bevezetett pénztárkezelőkkel szembeni követelés az amerikai magán- és állami nyugdíjpénztárak esetében egyaránt. A munkavállalói részvényopciók elszámolását viszont még nem alkalmazzák a nemzeti számlákban, az SNA 2008 vonatkozó előírásait figyelmen kívül hagyva. Az amerikai előadó elmondta, hogy a mostani átállási folyamat során kisebb volt a lelkesedés és a lendület, mint az SNA 1993 bevezetésekor. Ennek egyrészt az az oka, hogy nincsenek olyan horderejű változások mint 15 évvel korábban, másrészt akkor azt mondták, amennyiben az amerikaiak találtak ki az SNA-t, szégyen lenne, ha az egész világ alkalmazná, csak éppen ők nem.

Ronan Mahieu arról számolt be, hogy 2014 májusában publikálták a nemzeti számlák nem

pénzügyi részét, és nyáron jelennek meg az új pénzügyi számlák. A módszertani váltással párhuzamosan átfogó (benchmark) revíziót is tartottak a nemzetiszámla-statisztikákban. A GDP 2,4 százalékkal emelkedett módszertani okokból és 0,8 százalékkal egyéb okok miatt. Az előadó kiemelte, hogy a fizetésimérleg-statisztikák korábbi átállása segítette a módszertani váltás lebonyolítását a nemzeti számlák területén is, hiszen számos adatforrás így már rendelkezésre állt a megújításhoz. A fizetési mérlegben most tértek át a közvetlen vállalati adatszolgáltatásokra a banki fizetési forgalom megfigyelése helyett, ami jelentősen növelte a forgalmi adatokat is, az export 25, az import 20 milliárd euróval emelkedett éves szinten. A francia előadó ismertette, hogy a módszertani váltás előkészítéseként már januárban sajtóközleményt adtak ki, majd májusig rendszeresen tájékoztatták a közvéleményt a várható átállásról. A gondosan megtervezett és kivitelezett kommunikációs lépések ellenére a csekély sajtóvisszhang is tartalmazott újságírói tévedéseket, a GDP növekedését például leegyszerűsítve teljes egészében az illegális tevékenységek számbavételével hozták összefüggésbe.

Michael Davis „Négy év tapasztalatai az SNA 2008-cal Ausztráliában” címmel tartott előadást. Véleménye szerint ellentmondások vannak az SNA-ban, ezért eltérésekkel követik azt. Inkább az alapokhoz nyúlnak vissza, és a felhasználók számára érthető rendszert működtetnek. Nem megfelelő a módszertanból például a FISIM, illetve az újrabefektetett jövedelem felemás elszámolása, de eltérésekkel alkalmazzák a kamatjövedelmek, a visszavásárlási megállapodások (repók), az emissziós kvóták vagy az eszközértékelés módszertani szabályait is. A legutóbbi módszertani váltásnak az adatokra gyakorolt hatásait azonban az ausztrál előadó nem mutatta be.

Gerard Eding előadásában átfogóan ismertette a nemzeti számlákat érintő módszertani

átállítás és adatrevízió folyamatát és eredményeit, illetve kitért a hivatal kommunikációs tevékenységére is. Elmondta, hogy három éve kezdték az átállást, és 2014. márciusban jöttek ki az új adatokkal. Az elvégzett hatalmas munka a módszertani váltás mellett átfogó adatrevíziót is magában foglalt. Összesen mintegy 7,6 százalékkal nőtt a GDP, ebből 3 százalék volt a módszertani váltás hatása, és további 4,6 százalék az adatforrások változásának tudható be. Számos új adminisztratív adatforrást építettek be a statisztikába, adóbevallásokat, bérkimutatókat, egyéb jelentéseket is felhasználtak. Úgy gondolták, ha ekkora változások vannak a nemzeti számlákban, azt előre kell kommunikálni. El kívánták kerülni az olyan alaptalan vélemények kialakulását, hogy azért emelték meg ilyen drasztikusan a GDP értékét, mert a GDP-arányos államháztartási mutatók kedvezőbb szintjét akarták elérni (az adósság ugyanis ezzel 59 százalékra mérséklődött). Ráadásul a statisztikai termelési ciklus Hollandiában más időzítéssel működik, mint a többi országban. Nem szeptemberben jelennek meg az éves statisztikák, hanem már júniusban. Ezért döntött a statisztikai hivatal arról, hogy a jelentős adatrevízió eredményeit már ezt megelőzően, márciusban bemutatja a felhasználóknak. A változások ismertetése során öt fő mutatóra koncentráltak: a külkereskedelmi egyenlegre, a GDP-re, a bruttó nemzeti jövedelmre (gross national income – GNI), a kormányzati hiányra és az adósságra. Az alaposan megtervezett, részletes kommunikációs stratégia azonban utóbb feleslegesnek bizonyult, nagyon kevés volt a visszajelzés, érdeklődés, sajtómegjelenés az új adatokhoz kapcsolódóan.

Az előadásokat követő hozzászólások elsősorban az amerikai és az ausztrál nemzeti számlákat érintették. A nemzetközi intézmények képviselői ezt a fórumot is felhasználták arra, hogy a szabványokhoz való fokozottabb

alkalmazkodásra szólítsák fel az érintett két ország képviselőit. Az Egyesült Államok a saját felhasználásra szánt nemzeti jövedelem- és termelési számlák (national income and production accounts – NIPA) mellett összeállítja az SNA szerinti számlákat is a nemzetközi intézmények számára, az ausztrálok azonban a hazai felhasználók igényeit tartják elsődlegesnek a világszabványnak való teljes megfeleléssel szemben. A nemzetközi intézmények képviselői hangsúlyozták, hogy súlyos kompromisszumok árán jutott el a statisztikai közösség az egységes módszertani szabványok jelenlegi állapotához, annak érdekében, hogy a legtöbb ország kövesse azokat. Nem lenne szabad veszélyeztetni az adatok összehasonlíthatóságát az indokolatlan eltérésekkel.

6. szekció: Államháztartási statisztikák

Levezető elnök: *Mick Lucey*, az Ír Statisztikai Hivatal vezető statisztikusa.

Előadók: *Claudia Dziobek*, az IMF Kormányzati pénzügyi statisztikai részlegének vezetője, *Luca Ascoli*, az Eurostat Államháztartási csoportjának vezetője, *Francois Lequiller*, az OECD statisztikai igazgatójának tanácsadója.

Claudia Dziobek emlékeztetett arra, hogy ők kezdték el az államháztartási statisztikák harmonizálását, az egységes állami pénzügyi statisztikák (government finance statistics – GFS) módszertanának bevezetését. Elmondta, hogy 2008-ban be akarták zárni a GFS-részleget az IMF-nél, mert úgy látták, hogy a fejlesztések eredményeképpen már mindenhol rendelkezésre állnak a jó minőségű kormányzati adatok. A válság azonban megmutatta, hogy szükség van gyors, harmonizált államháztartási adatokra és az IMF beavatkozására. A GFS-részleg feladatai most új irányt vesznek, a közösségi szektor adatainak összeállítása, bemutatása felé fordul az intézmény figyelme.

Luca Ascoli „12 év az ESA 1995-tel” című, nagy hatású előadásában áttekintette az Eurostat tevékenységét az EDP-jelentések fejlesztése és ellenőrzése terén, illetve beszélt a jövőbeni kihívásokról is. Elmondta, hogy 1998-ban kérték fel az Eurostatot az EDP-táblák kidolgozására és ellenőrzésére. Akkor a 15 országból érkező, 4 táblából álló jelentésre 4 embere volt a hivatalnak, minden további támogatás nélkül. Ma 40 ember ellenőrzi a mintegy 40 táblából álló EDP jelentést, 28 országra vonatkozóan. Módszertani kézikönyv készült, az Eurostat nyilvánosságra hozta a döntéseit és az adatokat egyaránt, továbbá számos esetben fogalmazott meg rezervációt a tagországi adatszolgáltatások tartalmával kapcsolatosan. Luca Ascoli szerint az államháztartási adatok minősége ezek hatására is sokat javult az elmúlt 12 év során. 2002-ben volt az első rezerváció a görög és a portugál statisztikákkal szemben. Ennek hatására is változott a kormány Portugáliában, nagy visszhangja volt az Eurostat kifogásainak, a GDP-arányos hiány 2-ről 4 százalékra ugrott. Görögországban ugyancsak kormányváltás volt 2004-ben, majd 2005 és 2009 között az Európai Bizottság nem engedte, hogy az Eurostat további vizsgálatokat tartson az országban. 2010-ben jelent meg a következő vizsgálati dokumentum, amelyben az Eurostat 12 ügyet tárt fel az államháztartási statisztikák terén. Az előadó elmondta, hogy eddig összesen háromszor idézték (a belgák, illetve a spanyolok) az Eurostatot bíróság elé államháztartási elszámolásokkal kapcsolatosan, és mindig nyert. A görögök 11 alkalommal, a portugálok 6, az angolok 4, a belgák, az olaszok és a franciák 2 alkalommal kényszerültek az EDP-jelentésük módosítására. A módszertani váltás után az Eurostat figyelmének középpontjában a vasutak, kórházak, illetve a zártkörű pénzügyi intézmények (captive financial institutions) elszámolási kérdései

állnak, illetve fokozottan fogja ellenőrizni a tartományok, régiók statisztikai adatait az érintett országokban.

Francois Lequiller az egységes államháztartási számviteli standardok kialakításának fejleményeiről, illetve a számviteli és a statisztikai rendszer harmonizálásának lehetőségeiről számolt be a konferencia résztvevőinek. Elmondta, hogy az európai parlamenti választások után kevés lehetőséget lát arra, hogy folytatódjon a munka az egységes európai államháztartási számviteli rendszer bevezetése érdekében. Ismertette, hogy melyek azok az elszámolási tételek, ahol a számviteli rendszernek kellene alkalmazkodnia a nemzeti számlák előírásaihoz és melyek azok, ahol a statisztikától várná, hogy igazodjon a számviteli szabványhoz. Általános elvárás az egységes államháztartási számviteli szabályozással szemben, hogy legyen kompatibilis az alapvető makrostatisztikai fogalmakkal, használjon a szektormeghatározás, illetve az egyenlegmutatók terén azonos kategóriákat. Megoldásra vár az összehangolás során a kontroll fogalmának egységesítése, a garanciák, a céltartalékok, a PPP-ügyletek, a kedvezményes hitelek kezelése, az eltérő konszolidációs koncepciók harmonizálása.

7. szekció: A növekedés és a versenyképesség elemzése a nemzeti számlák alapján

Levezető elnök: *Jukka Jalava*, az Eurostat főigazgatójának asszisztense.

Előadók: *Gilbert Cette*, a francia jegybank Makrogazdasági Elemzési és Előrejelző Igazgatóságának igazgatója, *Robert Inklaar*, a Groningeni Egyetem adjunktusa.

A nemzeti számlák felhasználási területeit bemutató összeállítást két kutatási téma eredményeinek ismertetése tette teljessé. *Gilbert Cette* 13 fejlett országra kiterjedő hosszú idősorok vizsgálata alapján tett megállapításokat

a termelékenység változásának lehetséges okaira. Rámutatott, hogy miközben az Egyesült Államokban 1941-ben és 2001-ben észlelhető egy-egy termelékenységnövekedési hullám, más országokban későbbre tolódtak, illetve kevésbé látszanak ezek a felívelő időszakok. Az idősorokból jól kiolvashatók a reformprogramok, háborúk és válságok hatásai, amelyek befolyásolták a termelékenység alakulását az egyes országokban. *Robert Inklaar* a növekedésbeli különbségek okait kutatta a nemzeti számlák adatainak felhasználásával. Igyekezett feltárni, hogy a nemzeti számlák módszertani vagy mérési sajátosságai, bizonytalanságai mennyiben járulnak hozzá a különbségekhez. Például mennyiben más a közgazdasági, üzleti termelési fogalom és a statisztikai, nemzeti számlás megfelelője, megérti-e a vállalkozó, hogy a kibocsátásnak a saját termelés is része, megérti-e a bankár, hogy mi az a FISIM.

8. szekció: A nemzeti számlák jövője

Levezető elnök: James Whitworth.

Előadók: *Enrico Giovannini*, Olaszország munkaügyi és társadalompolitikai minisztere, *Aidan Punch*, az Ír Statisztikai Hivatal gazdaságstatisztikai főigazgató-helyettese.

Enrico Giovannini a „big data” és a nemzeti számlák viszonyáról értekezve megállapította, hogy két egymás mellett élő rendszerről van szó, az előbbi nem fogja kiszorítani, felváltani az utóbbit, ugyanakkor a nemzeti számlák további fejlesztésére mindenképpen szükség van. Elmondása szerint a „big data” új gondolkodásmódot jelent, nincs szükség elméletekre, mert az adatok önmagukért beszélnek, a hatalmas adathalmazban megfelelő eszközökkel megtaláljuk az összefüggéseket. Gyorsbecslésekre, elemzésekre kifejezetten alkalmas lesz. Ezzel szemben a nemzeti számlák rendszere standard elemzési keretben mutatja be a terme-

lés, jövedelemelosztás, felhalmozás folyamatait. Ugyanakkor ezen túltekintve arra is szükség lenne, hogy leírjuk, hogyan működik a társadalom. Az előadó a Lisszaboni Szerződést idézve sorolta fel, hogy melyek a jövő legfontosabb társadalmi, politikai kérdései: jólét, környezetvédelem, béke, árstabilitás, generációk közötti együttműködés, szabadság, kiegyensúlyozott gazdasági növekedés, a kulturális örökség megőrzése stb. A nemzeti számlák rendszere ezen témák csupán egy részéhez tud információt szolgáltatni, ezért fejleszteni kell a humán tőke, a generációk közötti kapcsolatok, az ingyenes munka vagy például a kockázati indikátorok mérését.

Aidan Punch „Nemzeti számlák a fejlődő európai statisztikai rendszerben” című előadása vitaindító kérdések és kritikai megjegyzések halmazaként zárta a konferencia prezentációinak sorát. A nemzeti számlák jövőbeni fő felhasználási területeit vázolja megállapította, hogy a GDP, az MIP és az EDP jelentősége nem fog csökkenni. Ugyanakkor, véleménye szerint, az államháztartás mutatóira való túlzott összpontosítás szétzilálja a nemzeti szám-

lák egészét, a politikusokat a szabályok betartására és nem ésszerű döntések meghozatalára ösztönzi. Nincs valódi módszertani konzultáció, politikai nyomás van az Eurostaton, adatmanipuláció folyik és büntetés a tagországokon. Elég robusztus a nemzeti számlák rendszere, hogy kiálljon egy auditot? – teszi fel a kérdést az előadó. Eközben párhuzamosságok vannak az európai statisztikai rendszerekben, duplikálódnak a mutatók (MIP scoreboard – ESRB dashboard (European Systemic Risk Board – Európai Rendszerkockázati Testület)), intézményközi feszültségek (EKB – Eurostat) nehezítik a haladást. Egyre fontosabbá válik az egyedi adatok cseréje, európai szintű adatok helyett országadatok felé toódik el a statisztikák felhasználása. Kérdés, hogy a jövő igényei mennyire becsülhetők meg a múltból, a válásból leszűrt tapasztalatok mennyiben határozhatják meg a jövőbeli fejlődési irányokat.

Simon Béla,

a Magyar Nemzeti Bank Statisztikai
Igazgatóságán működő Pénzügyi számlák
önálló osztály vezetője
E-mail: simonb@mnbb.hu

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság 2013. évi beszámolója

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) 2013. évi beszámolója követi a 2012. évi struktúrát.¹ Ez utóbbi volt az első általa jegyzett teljes évet felölelő beszámoló. Az ebben felállított struktúra lényegesen eltért a korábbiaktól.

¹ Emlékeztetőül: 2012. január 1-jei hatállyal az Információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (továbbiakban: Infotv.) 39 § (4) b) pontja alapján létrehozták a NAIH-t.

A 2013. évi beszámoló, az eddigiekhez hasonlóan, statisztikai adatokat közöl a NAIH működéséről. 2013-ban a NAIH 3280 ügyet iktatott. Ezek a statisztikák azért érdekesek, mert hírt adnak arról, hogy mely információszabadság ágak milyen súllyal szerepelnek a NAIH munkájában.

„Az ügyek információs ágak szerinti megoszlása az adatvédelmi nyilvántartási bejelentések nélkül a következő: adatvédelmet érint:

2049 (62%), információszabadságot érint: 348 (11%), mindkét alapjogot érintette: 72 (2%), egyiket sem érintette: 811 (25%). A közérdekű adatok megismeréséhez való alapjogot tehát a vizsgált ügyek 13 %-a, 420 ügy érintette. Ez az adat a 2012-ben érkezett 503 ügyhöz képest csökkenést mutat. Az adatvédelmet érintő ügyek száma is csökkent (232-vel) az előző évhez képest.” (9. old.)

Már az adatvédelmi biztosi statisztikák is hasonló arányokat mutattak ki a személyi adatok védelmét és a közérdekű adatok nyilvánosságát érintő ügyek megoszlásáról. Ennek alapján megállapítható, hogy az állampolgárok továbbra is jóval érzékenyebbek a személyi adataik kezelésével kapcsolatos ügyekben, mint a közérdekű adatok nyilvánosságát érintő kérdésekben. A beszámoló megállapítja, hogy a jogsérelemek száma 2012 óta mindkét információágban (személyes adatok védelme, közérdekű adatok nyilvánossága) emelkedett, a közérdekű adatok nyilvánossága terén ez az emelkedés a 2012. évinek a kétszerese volt. Ez azt jelenti, hogy ezen adatok kiadására kötelezett állami és önkormányzati szervek 2012-höz képest egyre nehezebben szolgáltatták ki ezeket az információkat.

A beszámoló a statisztikák közlése után szól a NAIH internetes gyerekjogi projektjéről, a belső adatvédelmi felelősök konferenciájának tapasztalatairól. Ezt követően, a korábbi adatvédelmi biztosi beszámolókhöz képest jóval részletesebben elemzi a NAIH nemzetközi tevékenységét, részvételét a nemzetközi projektekben. A személyi adatok védelmének témája, a számítástechnika fejlődésének is köszönhetően egyre nemzetközibbé válik, és szorosabb együttműködést feltételez a nemzetállamok között. Különösen érvényes ez olyan országcsoportokra, mint az Európai Unió országai, ahol a jogszabályi kötelezettségek is erőteljesebbek. A NAIH munkatársai számos

európai uniós programban vettek részt.² Ezek mind olyan témák, melyek közvetlenül vagy közvetetten érintik a NAIH hazai adatvédelmi tevékenységét.

Mint említettük, a 2011-ben elfogadott információszabadságról szóló törvény (továbbiakban Infotv.) jelentősen megnövelte a NAIH hatósági szerepét, ezért a beszámoló részletesen foglalkozott az adatvédelem hatósági ügyeivel. Az összes ügyhöz képest százalékosan nem magas a hatósági ügyek száma, jelentőségük azonban ennél lényegesen nagyobb. A határozatban foglaltak komoly erővel bírnak a joggyakorlat alakításában, mivel kikényszeríthető a végrehajtásuk, és a „puha” ombudsmani eszközökhöz képest határozottabb állami fellépést tesznek lehetővé. Iránymutatásul szolgálnak minden adatkezelő számára. A NAIH 2013. évi ellenőrzési tervében kiemelten foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy az internetes honlapok miképpen kezelik a kiskorúak adatait. Ezzel kapcsolatban számos észrevételt tett, az eljárás során a Hatóság összesen 2 900 ezer forint adatvédelmi bírságot szabott ki az adatkezelőkre, kötelezte őket a jogellenesen kezelt személyes adatok törlésére és adatkezelési gyakorlatuk átalakítására. Az eljárások során az adatkezelők többnyire együttműködők voltak, és rövid időn belül törölték a jogellenesen kezelt személyes adatokat (a 16 éven aluli életkorral regisztrált kiskorúak adatlapjait), és általában a regisztrációs korhatár emelésével változtattak a sérelmezett gyakorlatukon.

Az ellenőrzési terv másik fontos témája a követeléskezeléssel foglalkozó cégek adatkezelésének vizsgálata volt. Ezt a NAIH azért tartotta fontosnak ellenőrizni, mert a lakosság

² Például a bűnügyekkel, vámügyekkel, a határátlépéssel kapcsolatos adatkezelések témájában, a már több beszámolóban jelzett ún. 29-es Adatvédelmi Munkacsoport technológiai alcsoportjának munkájában.

jelentős eladósodása miatt igen nagyszámú adós érintett ezekben az adatkezelésekben. A NAIH számos jogellenes adatkezelést tárt fel, és adatvédelmi bírságot szabott ki. A Hivatal például megállapította, hogy tisztességtelen, az adós személyes adatai védelméhez, illetve magánszférájához való jogát sértő módszer, ha a követeléskezelő a követelésben nem érintett személy által kísérli meg az adósával a kapcsolatfelvételt. Tisztességtelen módszer továbbá az is, ha a követeléskezelő a követelésben nem érintett, az adós környezetében élő más személyektől gyűjt személyes adatokat az adósáról. Az ilyen adatgyűjtés különösen sérti a személyiségi jogot, mert kiszolgáltatottá teszi az adatalanyokat, egyenlőtlen helyzetet eredményez, amelyben az adatalany nem tudja, hogy az adatkezelő mit tud róla. Aggályos továbbá, ha a követelés jogosultja az eljárása során a fizetési késedelembe esett adós egészségügyi adataira vonatkozó kérdéseket tesz fel, és még inkább, ha a kérdéseket az adós nevében eljáró harmadik személynek teszi fel.

A NAIH ezen kívül, hatósági eljárás keretében, számos esetben állapított meg jogosulatlan adatkezelést. Magyarországon is, akár a fejlett nyugati államokban az ingatlanok adásvételénél fontos szerepe van az ingatlanközvetítő cégeknek. Egy ilyen ingatlanközvetítéssel foglalkozó cég adatkezelési gyakorlatának vizsgálata során a NAIH a következő jogellenes adatkezelési gyakorlatot tárta fel.

„A cég jogellenesen kezelte az eladó ingatlanokat megtekintő, de még szerződést kötni nem kívánó ügyfelei személyes adatait, mert vonatkozásukban sem teljesítette megfelelően a tájékoztatási kötelezettségét azzal, hogy az adatkezelés körülményeiről, részletes feltételeiről nem adott tájékoztatást. A keresést megszüntető potenciális „vevők” által megtekintett ingatlanoknak a cég közvetítésével történt

eladását követően, – amennyiben a vásárló nem a megtekintő volt – a megtekintő személyes adatainak adatkezelési célja és az adatkezelés szükségessége megszűnik. Ezen időpontot követően nincs olyan jogszerű, elfogadható adatkezelési cél, amely az eladott ingatlant megtekintett, a további keresést megszüntetett és vevővé sem vált személyek adatainak kezelését feltétlenül szükségessé, vagy akár csak elfogadhatóvá tenné, ezért az inaktív adataikat törölni kell.” (75. old.)

Az informatika fejlődésével, az adatkezelés biztonságával kapcsolatos ügyek is egyre gyakrabban fordulnak elő. Különösen sok gondot okoznak a számítástechnikai adatbázisok feltörésére irányuló ún. hackertámadások. Egy ilyen ügyben is tanulságos határozatot hozott a NAIH.

„Egy nyereményjáték során felvett személyes adatokat a kötelezett a promóció lezárását követően, az érintett hozzájárulásával direkt marketing célból tovább kezelte. Az adatokat tartalmazó szervert egy hackercsoport feltörte és az eltulajdonított adatokat (név, email cím, telefonszám, születési dátum, település neve és bizonyos esetekben a jelszó) különböző oldalakon nyilvánosságra hozták. Az adatbiztonsági incidens több mint 50 ezer személyt érintett. A Hatóság álláspontja szerint a kötelezett köteles lett volna a gazdasági súlyára, valamint a kezelt adatok mennyiségére tekintettel az adatokat a leghatékonyabb adatbiztonsági eszközökkel védeni. A tényállást súlyosbította, hogy a kötelezett belső ellenőrzése is kimutatta, hogy az adatok védelme nem megfelelő, az adatok leginkább távoli hozzáférés útján sebezhetőek.” (80. old.)

A beszámoló ezután ismerteti a NAIH jogalkotással kapcsolatos tevékenységét. A Hivatal autonóm államigazgatási szervként közre-

működik a kormányzati szervek jogszabály-előkészítő tevékenységében. Ennek az Infotv.-ben nevesített módja az adatkezelést és az információszabadságot érintő jogszabálytervezetek véleményezése, valamint a javaslat-tétel a jogszabály módosítására vagy hatályon kívül helyezésére. A véleményezési tevékenység azért kiemelten fontos, mert a jogszabályok általános érvényűek, ezért tömeges, akár egész társadalmi csoportokat érintő információs jogi sérelmeket lehet megelőzni, ha a NAIH még időben, a jogi szabályozási tervezetek előkészítése során felhívja a figyelmet a várható szabályozási problémára.

A NAIH számos jogszabálytervezetet véleményezett, különösen érdekes az a vélemény, melyet a közfeladatot ellátó szervek elektronikus iktatórendszerére vonatkozó kormányrendelet módosítása kapcsán tett.

„Korábban nem vetett fel különösebb adatvédelmi aggályt az, hogy a közfeladatot ellátó szervek az iktatókönyveiket az iratok selejtezését követően is megőrzik, hiszen a papír alapú iratkezelési segédletekben viszonylag kis mennyiségű metaadatot rögzítettek, melyek manuálisan csak korlátozottan voltak alkalmasak tömeges kutatásra és az adatok feldolgozására. Ez megváltozott az elektronikus iratkezelő rendszerek elterjedésével. Az elektronikus iktatókönyvek számos személyes adatot tartalmaznak, például a küldőről és a címzettéről. Az elektronikus metaadatok alkalmasak tömeges adatfeldolgozásra, így különösen személyhez kötött keresésre, az adatok összekapcsolására, adatbányászatra, személyiségprofil készítésére. Az ügyviteli technológia fejlődése ez esetben is megváltoztatja a magánélet és a személyes adatok védelméhez való jog érvényesülésének határait, feltételeit, ezért a NAIH az elektronikus iktatókönyvekben tárolt személyes adatokra vonatkozó szabályozás koncepcionális újragondolását javasolta.” (84. old.)

A beszámoló következő részében a NAIH tájékoztatást nyújt a klasszikusnak tekinthető, korábban az adatvédelmi biztosi beszámolók kiemelten fontosnak tartott témájából az adatvédelmet és információszabadságot érintő vizsgálati ügyekről. Fontos véleményt nyilvánított arról a kérdéstről, hogy milyen veszélyeket rejt magában, ha a személyes adatokat ún. számítástechnikai felhőben tárolják. Ezt a módszert számos magán- és jogi személy alkalmazza, tekintettel az adattárolási mód ingyenességére. A Hatóság a személyi adatok számítástechnikai felhőben történő tárolásával kapcsolatban kiemelte, hogy az ilyen szolgáltatások alkalmazása számos kockázatot rejt magában, amelyek a személyes adatok feletti ellenőrzés, illetve az átláthatóság hiányából fakadnak. Egyrészt a szolgáltatás igénybevevője, aki személyes adatokat bocsát a szolgáltató rendelkezésre, többé nem gyakorol kizárólagos ellenőrzést az említett információk felett, és nem tudja megtenni az adatok biztonságának érvényesüléséhez szükséges technikai és szervezési intézkedéseket. Másrészt a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatások adatfeldolgozási műveleteivel kapcsolatos átláthatóság – vagyis a kellő tájékozottság – hiánya miatt előfordulhat, hogy sem az adatkezelők, sem pedig az érintettek nincsenek tudatában az esetleges veszélyeknek, és ennél fogva nem tudják meghozni az általuk megfelelőnek tekintett döntéseket és intézkedéseket. Az Egyesült Államokban székhellyel rendelkező felhőalapú számítástechnikai szolgáltatók, mint például a Google vagy a Microsoft esetén további probléma az, hogy a rájuk vonatkozó amerikai törvények, elsősorban az ún. „Haza-fias Törvény” (Patriot Act) miatt hozzáférést kell biztosítaniuk az Egyesült Államok biztonsági ügynökségeinek minden általuk kezelt és feldolgozott adathoz. Ez például egy politikai tevékenységet végző szervezet szimpatizánsainak vagy regisztrált támogatóinak különleges

adatai tekintetében rendkívül súlyos biztonsági kockázatnak tekinthető.

„A Hatóság álláspontja szerint az állampolgárok pártállására vagy politikai véleményére vonatkozó különleges adatoknak EGT tagállamokban vagy harmadik országban működő adatfeldolgozó részére történő továbbítása súlyosan veszélyezteti az érintettek személyes adatok védelméhez fűződő jogát, mivel a szenzitív információk biztonsága nem garantálható teljes mértékben. A Hatóság az ilyen adatfeldolgozók igénybevételét ezért nem támogatja.” (90. old.)

A vonatkozó törvények szerint a hitelintézeteknek és biztosítóknak hangfelvétellel kell rögzíteni az ügyfelek telefonon történő panaszbejelentését, és e hangfelvételt egy évig meg kell őrizniük, kérés esetén pedig az ügyfél részére biztosítaniuk kell a visszahallgatás lehetőségét.

„A Hatóság következetes álláspontja szerint az érintettel folytatott beszélgetést tartalmazó hangfelvételt mindkét félnek joga van megismerni, ezért az ügyfél számára biztosítani kell, hogy erre vonatkozó kérése esetén a hangfelvételt visszahallgathassa, illetve arról másolati példányt kapjon. Ennek teljesítésére az adatkezelőnek 30 napja van. A másolatot ingyenesen kell az ügyfél rendelkezésére bocsátani, ha a folyó évben azonos adatkörre vonatkozóan kérelmet még nem nyújtott be az érintett adatkezelőhöz. Egyéb esetekben költségtérítés állapítható meg [Infotv. 15. § (5) bekezdés].” (92. old.)

A technikai fejlődésnek köszönhetően terjednek az ún. biometrikus beléptető rendszerek, például az ujjlenyomat alapján történő azonosítás. A NAIH szerint adatvédelmi szempontból továbbra is aggályos például, ha

egy iskolában biometrikus beléptető rendszert alkalmaznak. Az ugyanis nem minősül elengedhetetlennek az érintettek biztonsága, valamint az iskola vagyoniának védelme szempontjából. Ráadásul, a rendszer alkalmazása révén elérni kívánt előnyöket más, a személyhez fűződő jogokat kevésbé korlátozó módszerek segítségével is elérni lehet. A Hatóság olyan esetet is vizsgált, amelyben egy viszonylag elterjedt módszert, az ujjlenyomat-alapú azonosítást kívánták pénztárgépeknél alkalmazni abból a célból, hogy ahhoz csak az arra jogosult munkavállalók férhessenek hozzá.

Ezzel kapcsolatban a NAIH megállapította, hogy

„az ujjlenyomat-alapú azonosítás pénztárgép alkalmazása nem felel meg az arányosság követelményének, mivel az általa elérni kívánt előnyök más, a személyhez fűződő jogokat kevésbé korlátozó módszerek segítségével is elérhetőek. Ilyen lehet például az olyan fokozott biztonságú pénztárgép alkalmazása, amelyhez csak egy előre meghatározott, és kizárólag a munkáltató, illetőleg az arra feljogosított munkavállalók által ismert kóddal lehet hozzáférni.” (99. old.)

A NAIH szempontjából a 2013. év egyik újdonsága volt, hogy 2013. január 1-jétől az adatkezelőknek lehetőségük volt ún. adatvédelmi auditeljárást kérni a NAIH-tól. 2013-ban a NAIH öt adatvédelmi auditeljárást zárt le. A NAIH megállapította, hogy az adatkezelők részéről az adatvédelmi előírásoknak történő formális megfelelés elfogadható szintű, de a Hatóság számos jellemző adatvédelmi kockázatot azonosított, és több negatív tendenciát talált az eljárások során. Ezek közül a legfontosabb kiemelni az érintettek tájékoztatását elősegítő dokumentumok hiányosságait. A Hatóság az adatvédelmi audit tevékenysége során ugyanis folyamatosan azt tapasztalta,

hogy az adatkezelők az érintettek tájékoztatására létrehozott dokumentumok szerkesztésénél csupán a formális megfelelést tartják szem előtt. A dokumentumok többnyire a törvényi rendelkezések újrafogalmazásai, és nem igazodnak az egyes adatkezelések sajátosságaihoz. Az audittevékenység során a Hatóság arra a következtetésre jutott, hogy az adatkezelést megvalósító informatikai rendszer megtervezésekor az adatkezelők az adatvédelmi szempontokat többnyire nem vették figyelembe. Ezeket a megfontolásokat gyakran felülírták a biztonsági vagy profitorientált elvárások.

A NAIH beszámolója az információs szabadsággal kapcsolatos vizsgálati ügyek közül kiemeli a közfeladatot ellátó szervek egy részének a másolással, szkenneléssel kapcsolatos hibás gyakorlatát. Jelzi, hogy az Infotv. szerinti adatigénylések teljesítésekor az állandó adatvédelmi biztosi és hatósági gyakorlat értelmében másolási költség alatt kizárólag az anyagköltség vehető figyelembe, így nem fiztethető meg az állampolgárral például az ügyintéző munkabére, a felhasznált energia, valamint a másolási díj amortizációs költségeket, és áfát sem tartalmazhat. A kis terjedelmű másolatok igénylésénél tovább – lehetőség szerint – el kell tekinteni a költségtérítés megállapításától. Az előbbieket ellenére a Hatóság – többnyire az önkormányzatok részéről – észlelte azt a tendenciát, hogy az egyedi közérdekű adatigényléseknek sok esetben úgy próbáltak gátat szabni, hogy a valóban felmerülő másolási költségek helyett indokolatlanul magas, több száz forintos másolási költséget határoztak meg. A szkenneléssel kapcsolatban a NAIH rugalmasabb gyakorlatot is elfogadhatónak tart, különösen akkor, ha jelentős mennyiségű adatigénylésről van szó, és ha az adott közszolgálati szerv nem rendelkezik a szkenneléshez szükséges infrastruktúrával. (Például, ha külső céget kell megbízni a munka elvégzésére.)

A NAIH már az adatvédelmi biztosi gyakorlatban is vitatott ügyben hozott olyan egyértelmű állásfoglalást, melyben kimondta, hogy a nemzeti vagyonnal gazdálkodó állami vagy önkormányzati gazdasági társaságok közfeladatot ellátó szerveknek minősülnek. Így például a dohány-kiskereskedelemmel kapcsolatos koncessziós szerződések megismerhetők és a koncessziós jogokra érkezett pályázatok részletes értékelései is kiadhatók.

A NAIH a közzétételben dolgozók adatainak kiadhatóságával kapcsolatban is hozott egy fontos állásfoglalást. A 140 ezer pedagógus adatainak kiadhatóságáról kellett nyilatkoznia a Hatóságnak.

„A Hatóság álláspontja szerint indokolatlan, hogy egy választott tisztségviselőről, egy politikai vezetőről ugyanazon adatokat engedi megismerni a közérdekből nyilvános személyes adatokról rendelkező törvényi szabályozás, mint egy kizárólag döntés-előkészítéssel, napi ügyintézésrel foglalkozó közszolgálat. A személyes adatok nyilvánossága csak a közfeladat ellátása körében és alkotmányosan csak olyan mértékig indokolt, amely e cél eléréséhez szükséges. Az Infotv. szellemiségével nem az ilyen, az Alkotmánybíróság által *„készletező adatkezelésnek”* minősülő személyes adatok megismerése áll összhangban. Az adott szerv gazdálkodását az állampolgárok anélkül is képesek ellenőrizni, hogy a közalkalmazottakat megalázó helyzetbe hoznák, és belőlük ellenérzést váltsanak ki az ilyesfajta listázásokkal. A cél megvalósítható a lista név nélküli kiadásával, illetőleg összesített adatok szolgáltatásával is.” (121. old.)

A NAIH továbbá általános véleményként megfogalmazza:

„az információs szabadság célja nem az, hogy közfeladatot ellátó szervek, valamint

személyek komplett szakmai adatbázisokhoz jussanak hozzá általa, hanem hogy az egyes állampolgárok tájékozódhassanak a közügyek intézéséről, és ezzel összefüggésben a közpénzek felhasználásáról.” (123. old.)

A NAIH összegzést készített az igazságügyi adatkezelést érintő adatvédelmi biztosi és hivatali állásfoglalásokról, melynek alapvető gócpontjai közé tartozik többek között a tárgyalási nyilvánosság, a nyilvánosság értesítése a tárgyalóteremben történekről, a határozatok közzététele és anonimizálása, a tárgyalásban részt nem vevő személyek személyes adatainak kezelése, így a bíróságnak benyújtott dokumentumok részbeni anonimizálása, továbbá a szektorális titkok kezelése az eljárás során. Anélkül, hogy részletesen ismertetnénk

ezt az összegzést, megállapítható, hogy a NAIH igyekezett irányt mutatni a felvetett problémák megoldásához, és támogatja e téma egységes szabályozását.

A NAIH 2013. évi beszámolójának utolsó fejezetében az Adatvédelmi Nyilvántartás helyzetéről, a NAIH informatikai rendszeréről és weboldaláról van szó.

A NAIH 2013. évi tevékenységéről elmondható, hogy folytatta a 2012. év során kialakított gyakorlatát, és megfelelőképpen segített eligazodni a személyes adatok védelmének és a közérdekű adatok nyilvánosságának témakörében.

Lakatos Miklós,

a KSH szakmai főtanácsadója

E-mail: Miklos.Lakatos@ksh.hu

Hírek, események

Munkakör-módosítás/kinevezés.

Vukovich Gabriella, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) elnöke 2014. október 2-ai hatállyal *Szabó Istvánnak*, a Tájékoztatási főosztály vezetőjének munkakörét, közös megegyezéssel, elnöki tanácsadói munkakörre módosította.

A főosztályvezetői feladatok ellátásával 2014. október 2-a és 6-a között *Freid Mónikát* bízta meg, majd 2014. október 6-ai hatállyal kinevezte a posztra.

Továbbá, a KSH elnöke *Tóth Emesét* 2014. október 6-ai hatállyal az Elnöki főosztály vezetőjévé, *Csutorás Gábor Ákost* 2014. november 1-jei hatállyal az Elnöki főosztály Személyügyi és oktatási osztálya vezetőjévé, *Andrejszik Lindát* 2014. november 10-ei hatállyal a Tájékoztatási főosztály Elemző osztálya vezetőjévé nevezte ki.

Laczkó Éva, a KSH gazdaságstatisztikai elnökhelyettese 2014. október 1-jétől *Budaházy*

Györgyöt a Szolgáltatás- és külkereskedelemszatisztikai főosztály Külkereskedelmi makroel-számolási osztálya vezetőjévé nevezte ki.

Jutalom. Közszolgálati jogviszonyban töltött ideje alapján jubileumi jutalomban részesült 2014. szeptember, október, november, illetve december hónapban 25 éves szolgálatért: *Nagy Judit* (Miskolci főosztály), *Oláh Ferenc* (Informatikai főosztály), *Tóthné Kiss Katalin* (Szege-di főosztály), *Hamvainé Holocsy Ildikó* (Szol-gáztatás- és külkereskedelem-statisztikai főosz-tály), *Ábrahám Gyöngyi* (Pécsi főosztály), *Mezősiné Rózsár Erika* (Jogi és igazgatási főosztály), *Pamuk Zsolt* (Vállalkozásstatisztikai főosztály), *Tamásiné Kiss Zsuzsanna* (Győri főosztály), *Zalai Erika* (Miskolci főosztály); 30 éves szolgálatért: *Dobiné Szathmáry Katalin* (Életmód-, foglalkoztatás- és oktatásstatisztikai főosztály), *Hilbert Lászlóné* (Népesedési és szociális védelmi statisztikai főosztály), *Klissné*

Nemes Andrea (Elnöki főosztály); 35 éves szolgálatért: *Bartháné Molnár Emília* (Informatikai főosztály), *Forgon Mária* (Nemzeti számlák főosztály), *Kassainé Nagy Beáta* (Informatikai főosztály), *Kómár Erzsébet* (Informatikai főosztály), *Óri József* (Informatikai főosztály), *Pálmai Péter* (Informatikai főosztály), *Vida Judit* (Tájékoztatói főosztály); 40 éves szolgálatért: *Gombos Lujza Judit* (Szegedi főosztály), *Pék Péterné* (Szolgáltatás- és külkereskedelemszisztematikai főosztály), *Pintné Kocsis Zsuzsanna* (Szegedi főosztály), *Baráthné Kovács Gyöngyi* (Pécsi főosztály), *Kása László Ferencné* (Elnöki főosztály), *Csilics Zsuzsanna* (Vállalkozásstatisztikai főosztály), *Palotásné Kőrössy Zsuzsanna* (Miskolci főosztály).

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának Statisztikai Divíziója 2014. október 15-e és 17-e között nemzetközi HR-konferenciát szervezett Genfben „Modernising statistics: how to get there?” (A statisztika modernizálása: hogyan érjük el?) címmel. A rendezvényen *Csutorás Gábor* a KSH új HR-stratégiájáról, *Keszthelyiné Kobzos Katalin* pedig az Európai Hivatalos Statisztika Mesterszak szakmai gyakorlatos hallgatóinak fogadásáról tartott előadást.

A Szegedi Tudományegyetem X. Őszi állásbörze és szakmai gyakorlati helyek börszéje elnevezésű rendezvényén, amelynek 2014. október 1-jén az egyetem József Attila Tanulmányi és Információs Központja adott otthont, a negyven kiállító cég egyike a Központi Statisztikai Hivatal volt. Számos oktató, egyetemi hallgató, illetve közelmúltban diplomát szerzett fiatal érdeklődött a hivatal tevékenységéről, illetve a szakmai gyakorlatok lehetőségéről.

„Területi problémák Magyarországon statisztikai megközelítésben” címmel rendezte

a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézete a Központi Statisztikai Hivatallal és a *Területi Statisztika* folyóirattal közösen konferenciát 2014. október 17-én, az egyetem épületében. A rendezvényen a következő előadások hangzottak el: A társadalmi/gazdasági folyamatok értékelésének új dimenziója: a (munkaerő-piaci) szenzitivitási/fragilitási index (*Alpek B. Levente*); A turisztikai index, mint a turizmus intenzitás indikátora (*Aubert Antal – Pirkhoffer Ervin*); Saját vektor térbeli filterezés tesztelése a Magyar Királyság öngyilkossági adatai alapján (*Bálint Lajos*); Társadalmi szolgáltatások hatásának térinformatikai modellezése (*Bugya Titusz*); A megyehatárok és a régiók határainak az összehasonlítása alakmutatókkal (*Dusek Tamás*); Munkapiaci körzetek lehatárolása Magyarországon (*Kezán András*); Külföldiek területi koncentrációja Magyarországon (*Kincses Áron*); A szegregáció, illetve a társadalmi diverzitás mérési lehetőségei Budapesten (*Kovács Zoltán et al.*); Az iparágak koncentrációjának és a területi specializációnak mérési módszerei – áttekintés a magyar megyék és feldolgozóipari ágazatcsoportok példáján (*Szakálné Kanó Izabella*); Az interregionális tudáshálózatok minőségének mérése (*Varga Attila et al.*). A rendezvényen a *Területi Statisztika* folyóirat 2013. évi „legnívósabb tanulmányainak” díjait is átadták.

A Magyar Tudomány Ünnepe 2014 keretében „Gazdasági teljesítménymérések sokoldalú megközelítése” címmel rendezte 14. Tudományos konferenciáját a Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF) 2014. november 14-én, az aulában. A rendezvény témája a gazdasági teljesítménymérésekhez kapcsolódott.

A tanácskozást *Sándorné Kriszt Éva*, a BGF rektora nyitotta meg, majd átadta a főiskola 2014. évi tudományos díjait. A résztvevők ezt követően előadásokat hallhattak. *Domokos Lászlónak*, az Állami Számvevőszék

(ÁSZ) elnökének „A jó indikátorok, mint a közpénzek tervezésének és hatékony felhasználásának feltételei” című előadása a közpénzek felhasználásának eredményességét és hatékonyságát is jól kifejező, mérhető mutatók szerepére hívta fel a hallgatóság figyelmét. A számvevőszék maga is szorgalmazza, hogy a közpénzek odaítélésének legyen a feltétele ilyen teljesítményindikátorok meghatározása. Ennek megvalósulásához azonban a politikai szándék mellett egy tudományosan ugyancsak alátámasztott indikátorrendszer kidolgozására is szükség van.

Németh Zsolt, a Központi Statisztikai Hivatal társadalomstatisztikai elnökhelyettese „A társadalmi indikátorok és a jól-lét mérése összetett mutatószámokkal” című előadásában először bemutatta a társadalmi jelzőszámok történetét, szerepét, statisztikai eszközök között elfoglalt helyét, majd a mutatók egy speciális körével, a jól-lét indikátoraival foglalkozott. A KSH ugyanis kidolgozott egy jól-lét indikátorrendszert, ami nyolc dimenziót tartalmazva, magában foglal egyéni és társadalmi, illetve szubjektív és objektív mutatókat is. A szubjektív indikátorokról az objektívakhoz képest kevesebbet tudunk, ezért az előadás egy nagymintás lakossági felvételhez csatolt szubjektív jóllétmodul érdekesebb eredményein keresztül mutatta be azok felhasználhatóságát.

Szerb Lászlónak, a Pécsi Tudományegyetem intézetvezető egyetemi tanára prezentációjának középpontjában a magyar kisvállalati szektor versenyképességének empirikus vizsgálata állt. A kisvállalati versenyképességi index tíz pillérből és 55 változóból tevődik össze, amelynek segítségével a cégeknek nemcsak a komplex versenyképessége mérhető, de beazonosíthatók gyengeségeik és erősségeik is. Szerb László ezeket ismertetve fogalmazott meg javaslatot egy decentralizált támogatási rendszer kialakítására vonatkozóan, amellyel célzott módon lehetne kiküszöbölni a

vállalati működést zavaró „szűk keresztmetszeteket”.

Szemlér Tamás, a BGF dékánja és egyetemi docense „Élet a GDP-n túl – növekedés versus fejlődés” című előadásában először a makrogazdasági elemzések kulcsmutatójának, a GDP-nek a szerepéről és hiányosságairól beszélt. Majd – hangsúlyozva, hogy tökéletes mutató nyilvánvalóan nincs – más indikátorokat is bemutatott, amelyek közül a legismertebb a humán fejlettségi mutató.

Solt Katalin, a BGF főiskolai tanára és tudományos rektorhelyettese a nemek közötti egyenlőtlenség mérésére szolgáló gender gap index összetevőit, számítási módszerét és az országok ez alapján kialakult rangsorát mutatta be a résztvevőknek. Kitért a mutató felhasználási lehetőségeire is a politikai és a gazdasági életben.

Szalók Csilla, a BGF intézetvezető főiskolai tanára a turizmusról, Magyarország turizmuspolitikájáról, a települések turisztikai potenciáljának méréséről (a turizmus komplex mutatóról) beszélt, hangsúlyozva a régiók fejlesztését, a tartós turisztikai versenyképességi előnyök létrejöttének és fennmaradásának támogatását.

Végezetül *Takács Dávid*, a BGF főiskolai docense „VERSO Volunteers for European Employment – Kutatási eredmények” című előadásában az „Önkéntesek az Európai Foglalkoztatásért” elnevezésű INTERREG IVC projektet ismertette. Ennek résztvevői olyan gyakorlatokat elemeztek, amelyek hozzájárulnak a munkahelyteremtéshez, illetve növelhetik a résztvevők munkaerő-piaci értékét. Az előadó a BGF zalaegerszegi kutatócsoportja munkájának eredményeit foglalta össze.

A KSH Könyvtár és az Arcanum Adatbázis Kft. által közösen kifejlesztett Népszámlálási digitális adattár 2014. október 5-én, a balatonfüredi Informatika a Társadalo-

mért Konferencia díjátadó gáláján elnyerte a „kormányzat/turisztika” kategória minőségi különdíját, és jogosulttá vált a kiváló magyar tartalom, valamint a felhasználóbarát honlap cím viselésére.

Szádeczky-Kardoss Elemér díjat kapott *Tóth Géza*, a *KSH Területi Statisztika* folyóiratának főszerkesztője „Az elérhetőség és alkalmazása a regionális vizsgálatokban” című tanulmányért, ami a hivatal Műhelytanulmányok sorozatának első köteteként jelent meg. A díjat a Magyar Tudományos Akadémia Földtudományok osztálya alapította.

Halálozás. 2014. szeptember 13-án, életének 94. évében elhunyt *Halkovics László* közgazdász, statisztikus, a hazai ipartörténeti, iparstatisztikai és történeti statisztikai kutatások kiemelkedő alakja. Egyetemi tanulmányainak elvégzése után, 1950-től a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Iparstatisztikai főosztályának munkatársa lett. 1964-től a Nehézipari Minisztériumban, 1980-tól az Országos Anyag- és Árhivatalban dolgozott. 1986-os nyugdíjba vonulása után még közel másfél évtizedig foglalkoztatta a KSH, 1992-ben statisztikai főtanácsossá nevezték ki.

1963-ban a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya Statisztikatörténeti Szakcsoportjának alapítói közé tartozott. 1994-től tagja, 1997-től elnökhelyettese volt a legrégebbi magyar turistaegyesületnek. Pályája kezdetén textilipari, papír- és nyomdaipari, majd nehézipari statisztikákkal foglalkozott, érdeklődése az 1950-es évek közepétől fordult a történeti statisztika és a statisztikatörténet felé. A következő évtizedekben a bányászati és az iparstatisztika történetének egyik legtermékenyebb hazai kutatójává vált. 1979-ben a *Statisztikai Szemle* Fényes Elek-nívódíjjal, 1998-ban a KSH Fényes Elek Emlékéremmel tüntette ki. *Halkovics László* folyóiratunkat több írással is megtisztelte, melyek archívumunkban (www.ksh.hu/statszemle) olvashatók.

*

88 éves korában, 2014. szeptember 23-án elhunyt *Mórocz Béla*. Az Eötvös József-díjjal és Fényes Elek emlékéremmel kitüntetett, elismert pedagógus 45 éven keresztül tanított a budapesti Fényes Elek Közgazdasági Szakközépiskolában, aminek 28 éven keresztül az igazgatója is volt. Számos módszertani publikációja, tankönyve, feladatgyűjteménye jelent meg. Életútjának és munkásságának méltatására következő számunkban bővebben is visszatérünk.

A Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI) fontosabb konferenciaajánlatai

(A teljes ajánlatlista megtalálható a <http://isi.cbs.nl/calendar.htm> honlapon.)

Lisszabon, Portugália. 2015. január 23–24.
Harmadik Lisszaboni Közgazdaság-, Statisztika- és Ökonometria-kutatási Műhelykonferencia. (*Third Lisbon Research Workshop on Economics, Statistics and Econometrics of Education.*)
E-mail: cemapre@iseg.ulisboa.pt
Honlap: <http://cemapre.iseg.utl.pt/educonf/3e3/>

New York, Egyesült Államok. 2015. március 3–6.
Az Egyesült Nemzetek Statisztikai Bizottságának 46. ülése. (*46th Session of the United Nations Statistical Commission.*)
Honlap: <http://unstats.un.org/unsd/statcom/commission.htm>

Brüsszel, Belgium. 2015. március 10–12.
„Új statisztikai technikák és technológiák” nemzetközi tudományos konferencia.
(“*New Techniques and Technologies for Statistics*” international scientific conference.)
E-mail: ESTAT-NTTS@ec.europa.eu
Honlap: <http://www.NTTS2015.eu>

Hong Kong, Kína, különleges igazgatású terület. 2015. március 18–20.

Az IAENG (Mérnökök Nemzetközi Szövetségének) 2015. évi nemzetközi adatbányászati és alkalmazási konferenciája. (*IAENG (International Association of Engineers) International Conference on Data Mining and Applications, 2015.*)

E-mail: imecs@iaeng.org
Honlap: <http://www.iaeng.org/IMECS2015/ICDMA2015.html>

Folyóiratszemele

Colangelo, A. – Inklaar, R.:

A bankok kibocsátásának mérése az eurózónában: egy módosított megközelítés

(Bank Output Measurement in the Euro Area: A Modified Approach.) – *Review of Income and Wealth*. 2012. 58. évf. 1. sz. 142–164. old.

A nemzeti számlák kezdetben az ügyfeleknek explicit módon felszámolt bankköltségek mértékével mérték a bankok (egyéb monetáris pénzközvetítők) szolgáltatásainak értékét. Ez a módszer erősen alulértékelt a pénzügyi szektor nemzetgazdasági jelentőségét. A bankok a hitelekkel és betétekkel kapcsolatos szolgáltatásaik díját ugyanis többnyire nem külön számolják fel, hanem a hitel- és a betéti kamat különbségében érvényesítik. A feladat megoldása évtizedekig foglalkoztatta a közgazdászokat és a statisztikusokat. A termelési oldal meghatározása egyszerűnek látszott. Minthogy a hitel- és a betéti kamat különbsége, a kamatmarzs a bankoknak a pénzközvetítésből származó bevétele, adódott, hogy ezen szolgáltatások implicit felszámolt értékét ennek összegével azonosítsák. Jóval több problémát jelentett az, hogy milyen módszerrel lehet a kamatmarzs összegét felosztani a betétesek és hitelfelvevők között, ágazatok és szektorok szerinti részletezettségben. Az elszámolás módja befolyásolja a GDP nagyságát. Például egy kisvállalkozó által a forgótőke forrásaként felvett hitel után a kamatban el-

számolt szolgáltatási díj termelőfelhasználás, azaz nem számít bele a GDP-be. Ha ugyanez a vállalkozó fogyasztási hitelt vesz fel, akkor a kamatkülönbség a háztartási fogyasztási kiadásokban, a GDP felhasználási oldalán jelenik meg. A kamatmarzs felosztásának módszerét a múlt század kilencvenes éveiben sikerült olyan minőségben kidolgozni, amit az EU is alkalmazni tud a nemzeti számlák auditálása során.

A módszer lényege, hogy meghatároznak egy referencia-kamatlábát, ez a bankközi hitelezésben alkalmazott kamat mértéke. Megkülönböztetik a belső és külső referenciárátát, belsőnek nevezve a rezidens bankok közötti hitelezésben, külső rátának a rezidens és nem rezidens bankok közötti hitelezésben alkalmazott kamatlábát. Amennyivel a hitelek kamatlába ennél magasabb, a különbséget elszámolják a hitelezőnek nyújtott fajlagos szolgáltatási díjként. Hasonló módon a referenciakamat és a betéti kamat különbségével azonosítják a betéteseknek nyújtott banki szolgáltatásokat.

A szakmai körökben FISIM-nek rövidített (financial intermediary services indirectly measured) pénzügyi közvetítők közvetetten mért szolgáltatási díjának tartalmában azonban máig nem sikerült – gazdaságelméleti alapokkal alátámasztott – egységes álláspontot kialakítani. A nézetek közötti eltérés lényege, hogy termelésnek tekintjük-e a pénzügyi kockázatvállalást vagy sem. Az ismertetett cikk szerzőjének álláspontja szerint, amennyiben a munka és a reáltőke mellett a pénzügyi eszközöket is a termelési tényezők közé vesszük, csak akkor

Megjegyzés. A Folyóiratszemelet a KSH Könyvtár (*Lencsés Ákos*) állítja össze.

van létjogosultsága annak, hogy a nemzeti számlákban termelésként (kibocsátásként) mutassuk ki a pénzügyi eszközök keletkezését, beleértve az azzal kapcsolatos kockázatvállalást is. Ebben az esetben viszont minden pénzügyieszköz-tulajdonos termel, ide sorolva például a kötvényeket birtokló háztartásokat. Amennyiben a pénzügyi eszközöket kizárjuk a termelési tényezők közül – ezt teszi a neoklasszikus elmélet főiránya –, akkor nem termelés a pénzügyi eszközökkel kapcsolatos kockázatok vállalása sem. A kockázatvállalás eredményeként keletkező kamatprémium a lekötött reáltőke lehetőségköltségében jelenik meg, és ez a termelésben ott keletkezik, ahol a reáltőkét/-eszközt a termelésben használják, és nem a bankok termelésében, akik a pénzügyi forrásokat közvetítik.

A szerző véleménye szerint a nemzeti számlák módszertana félmegoldást választott akkor, amikor a bankok által vállalt kockázatot beleszámítja a kibocsátásukba, a biztosítóintézetek által vállalt kockázatot azonban nem. Ha ugyanis a biztosítóintézetek kibocsátásába is beszámítanánk a kockázatvállalást, akkor nem a biztosítási díjak és kártérítések különbségével kellene értékelnünk a kibocsátást, hanem a bruttó biztosítási díjak szintjén. Hasonló inkonzisztencia fedezhető fel abban is, hogy a jelenlegi módszertan szerint a vállalkozás hozzáadott értéke függ attól, hogy működését banki hiteltől vagy kötvénykibocsátással finanszírozza-e. A hitelnyújtás kockázatát elszámoljuk az igénybevett banki szolgáltatásokban, és azt a termelőfelhasználásból levonjuk. Kötvénykibocsátás esetén a kötvénykamat fedezi a kockázatot, ez a nemzeti számlákban nem költsége a kötvénykibocsátó vállalatnak, hanem a vállalat a kötvény teljes kamatát a működési eredményéből fizeti.

Bár a szerző külön nem említi, de abban sem következetes a jelenleg érvényes módszertan, hogy míg termelésnek, új érték kelet-

kezésének mutatja ki a bankok pénzügyi kockázatvállalását, addig nem számolja el az új érték csökkenésének azt, ha veszteség keletkezik a kockázat bekövetkeztével. Az aszimmetria következtében a GDP a ténylegesnél kisebb visszaesést mutatott az elmúlt évek pénzügyi válsága kapcsán.

A cikk nem akar állást foglalni ebben az elméleti vitában, mindössze olyan módszertani megoldást javasol, amellyel kiküszöbölhető az előbb említett anomáliák. A javaslat szerint akkor lenne konzisztens a nemzeti számlák módszertana, ha a FISIM-ből kihagynánk a pénzügyi kockázatok eredményeként keletkező részt, és a banki szolgáltatás értéke csak olyan „valódi” szolgáltatásokat tartalmazna mint a hitelképesség vizsgálata, a pénzügyi tanácsadás, a törlesztő részletek kisimítása, a hitel- és betétszámlák vezetése, elszámolások készítése és más hasonló tevékenységek ellenértéke. Ennek megfelelően a kockázatot ellentételező kamatfelár benn maradna a „nettó” kamatban, és azt a pénzközvetítők az elsődleges jövedelemelosztás során realizálnák.

A módszer lényege az, hogy a rövid távú bankközi hitelkamat helyett a referenciakamatláb mértékének a hasonló kockázattal járó piaci értékpapírok kamatlábát használjuk. Ez mutatja a banki hitelek valódi lehetőségköltségét. Szokásos körülmények között ez magasabb, mint a kockázatmentes bankközi kamatláb. A banki szolgáltatások értéke ebből következően alacsonyabb lesz.

A tanulmány kísérleti számításokat végez annak kimutatására, hogy mennyivel csökkenne az eurózónában a pénzügyi szektor kibocsátása, amennyiben a jelenleg elszámolt szolgáltatási díjból kihagynánk a kockázatvállalásnak tudható összeget. Megnehezíti a módszer alkalmazását az a körülmény, hogy az eddigiekhez képest jóval több referenciárátát kell meghatározni. Míg jelenleg a rezidens tranzakciók esetén elegendő egyetlen közös referenciárátát, és csak

a nem rezidensekkel folytatott tranzakcióknál szükséges valutanemenként differenciálni a referenciarátákat, addig az új módszer szerint minden eltérő kockázattal rendelkező hitel- és betét típusra más és más referenciarátát kell keresni. A tanulmány kísérletképpen két jellemző hiteltípust emel ki, és azt tárgyalja, milyen módon lehetne ezekre adekvát referenciarátát meghatározni. Az eurózóna országaiiban a banki hitelállomány meghatározó részét képezi a nem pénzügyi vállalatoknak nyújtott hitel és a háztartások lakáshitele, a részletes becslések ezekre vonatkoznak. A számítások a 2003. január és 2010. június közötti 90 hónapos időszakra készültek, így az is kimutatható, mennyire alkalmas a módszer a pénzügyi válság körülményei között arra, hogy hihető értéket adjon a pénzközvetítési szolgáltatásoknak. A számításokhoz használt pénzügyi adatok az eurózóna egészére vonatkozóan releváns adatbázisokból származnak.

Referenciaráta a nem pénzügyi vállalatok hiteleihez. A vállalatok számára jellemzően a kötvénykibocsátás az alternatív forrásszerzési lehetőség. Így elfogadhatjuk azt a feltevést, hogy a vállalati kötvények átlagos kamatlába jól közelíti a banki hitelek lehetőségköltségét. Ellenőrzés céljából a cikk bemutatja az AAA minősítésű állampapírok hozamát is. A Merrill Lynch által közölt kötvényindexszel számolva a banki kamatlábak az időszak nagy részében meghaladják a vállalati kötvénykamatok mértékét. Kivétel a pénzügyi válság ideje, a 2008 év második felét és 2009 év első felét lefedő időszak, amikor a kötvénykamatok meghaladták a banki kamatokat. A banki szolgáltatások fajlagos díja a banki és a kötvénykamat különbsége. Ezért, ha a kötvénykamat a magasabb, akkor a banki szolgáltatás díjára negatív érték adódik, ami nehezen értelmezhető. A probléma kiküszöbölhető, ha referenciarátának a hosszú távú államkötvények kamatát használjuk. Ekkor azonban az a jelenség magya-

rázható nehezen, hogy míg a pénzügyi válság előtt átlagosan 1,2 százalékpont volt a hitelek kamatfelára az állampapírok hozamához viszonyítva, addig a pénzügyi válság hatására a kamatrés 2 százalékponttra nőtt. Nem valószínű, hogy ilyen mértékben emelkedtek a bankok „valódi” szolgáltatásai. Nyilvánvaló, hogy a kamatemelést a kockázati felár növekedése magyarázza, éppen az, amit ki kellene hagyni a szolgáltatási díjból. Másképpen fogalmazva, a válság ideje alatt a jó minőségű állampapírok hozama már nem nevezhető a banki kamatok lehetőségköltségének.

Referenciaráta a háztartások lakáshiteleihez. Nehezebb meghatározni a lakáshitelek lehetőségköltségét, miután a háztartások közvetlenül a pénzpiacról nem tudják magukat finanszírozni, számukra nem áll rendelkezésre alternatív forrásszerzés. Két értékpapírfajta jött szóba, a jelzálogfedezetű értékpapírok vagy a tőkefedezett kötvények. A szerző azért döntött a tőkefedezett kötvények mellett, mert ezek piaca jóval szélesebb, és így a bankok vélhetően inkább ezt tekintik a lakáshitelek lehetőségköltségének. A számítások az egy-öt év között rögzített kamatozású lakáshiteleket hasonlítják össze a hasonló kondíciójú tőkefedezett kötvényekkel, valamint az államkötvényekkel. Az eredmények azt mutatják, hogy a vizsgált időszak alatt a lakáshitelek kamata meglehetősen hektikusan változott, és ez érződik a kamatlábak különbségeként számított fajlagos szolgáltatási díjban. Közgazdasági szempontból nehéz indokolni, miért fluktuálnak a banki szolgáltatási díjak. Ugyanakkor a banki kamatok és a tőkefedezett kötvények különbségeként kapott értékek pozitívak a vizsgált időszak egészében (kivéve 2008. június és július hónapot).

A két példa jól illusztrálja azt a dilemmát, hogy válság esetén a banki hitelekhez aligha található alkalmas referenciaráta. Ennek oka, hogy a válság következtében csökken a hitelezők kockázatvállalási hajlandósága, és ezért

eltérő irányba mozog a különféle pénzügyi eszközök elvárt hozama: a hitelekhez képest a kötvények hozama nő, az államkötvényeké csökken. Amennyiben a kötvényhozamot veszszük a hitelek lehetőségkölségeként, akkor negatív érték adódik a banki szolgáltatások outputjára, amennyiben az állampapírok hozamát, akkor a statisztikákból úgy tűnik, mintha ugrásszerűen megnőne a banki szolgáltatások értéke. Közgazdaságilag mindkét eset nehezen magyarázható.

Az eurózónában a hitel- és betétállomány mintegy 80 százalékát a nem pénzügyi vállalatok és a háztartások hitelei és betétei teszik ki (leszámítva a pénzügyi szektor belső hitelkapcsolatait). Ezért a szerző azt javasolja, hogy a többi belföldi szektor (a kormányzat, a biztosítóintézetek és a nemzetközi pénzügyi intézmények) esetén a nem pénzügyi vállalatokra számított kamatmarzs alapján becsüljék a pénzközvetítési szolgáltatások értékét. A javaslat eltér a jelenleg alkalmazott módszertől, mert nem a referenciárata közös, hanem a fajlagos szolgáltatási díj. A javaslat szerint hasonló mértékű szolgáltatási díjat célszerű elszámolni a külföldiek által igénybevett pénzközvetítés esetén is, mivel feltételezhető, hogy a külföldiek csak akkor veszik igénybe az eurózóna bankjainak szolgáltatásait, ha méltányosnak tartják annak költségeit.

A tanulmány számításokat végez arra vonatkozóan, mennyi lenne a 2003. január 2010. június közötti időszakban az eurózóna egészére az átlagos kamatmarzs (fajlagos szolgáltatási díj) háromféle referenciárata mellett.

– Az I. variáns azt mutatja, mekkora a pénzközvetítés fajlagos szolgáltatási díja a jelenleg érvényes módszer szerint.

– A II. variáns azt fejezi ki, mennyi lenne a fajlagos szolgáltatási díj a lekötés kockázata nélkül. A referenciárata a mindig piacképes állampapírok hozama.

– A III. variáns leszámítja a hitelek megtérülési kockázatát is. A referenciárata a kötvényhozam.

A betétek esetén – értelemszerűen – a referenciakamat csak a lekötés kockázatát szűri ki, a megtérülésnek – a betétbiztosítások miatt – lényegében nincs kockázata.

A számítások főbb eredményeit az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat

Átlagos havi kamatmarzs az eurózónában, pénzügyi eszközönként, 2003. január–2010. június (százalék)

Pénzügyi eszköz	Átlagos százalék		
	I.	II.	III.
	variáns		
Vállalati hitelek	1,83	1,09	0,29
Lakáshitelek	2,02	0,96	0,63
Vásárlási hitelek	3,92	4,18	3,71
Vállalati betétek (egynapos)	1,58	1,20	
Vállalati betétek (lekötéses)	–0,20	0,05	
Vállalati betétek (látra szóló)	0,20	0,11	
Háztartási betétek (lekötött)	–0,23	–0,05	
Háztartási betétek (látra szóló)	0,56	0,48	

Megjegyzés. Itt és a további táblázatoknál I. variáns: jelenlegi módszertan szerint; II. variáns: a lekötési kockázat kiszűrésével; III. variáns: a lekötési és a megtérülési kockázat kiszűrésével.

A referenciakamat megválasztásakor fontos szempont, hogy csak elvéve forduljon elő negatív érték. (Nem kizárt, hogy rövid átmeneti ideig a bankok hajlandók a pénzközvetítésre

negatív szolgáltatási díjak mellett is, például, ha a veszteséget az ügyfelekkel szemben explicit módon felszámolt díjak ellentételezik.) Negatív szolgáltatási output egyedül a vállalati hitelek-nél fordult elő, a vizsgált 90 hónap közül 12-ben. Sokkal gyakoribb a negatív output a betétgyűjtést tekintve. A látra szóló vállalati betétek esetén 49 hónapban bizonyult a szolgáltatási díj negatívnak, a háztartási betéteknél sem sokkal ritkábban. Meg kell jegyezni, hogy a jelenleg érvényes módszertan esetén még gyakrabban adódott negatív szolgáltatási díj. A metodika módosítása ebből a szempontból inkább javít, mint ront a statisztikákon. Egyébként is, racionális oka is lehet annak, hogy a bankok gyakran gyűjtenek betétet, akár negatív szolgáltatási díjat „felszámítva”. A szakirodalomból ismert megállapítás, hogy a betéti kamatok jóval kevésbé rugalmasan követik az irányadó kamatláb változását, mint a hitelkamatok. Emellett, miután a 2007 utáni időszakban a bankok egyre nehezebben tudtak tőkeemeléssel forráshoz jutni, számukra még akkor is érdemes lehetett betétgyűjtéssel forrásokhoz jutni, ha azért többet kellett fizetniük, mint a kockázatmentes kamatláb.

Magyarázatot igényel az a megfigyelés is, miért olyan magas a vásárlási hitelek fajlagos szolgáltatási díja. Lehet, hogy a módszertant kellene pontosítani annak érdekében, hogy a szolgáltatási díjakba ne „ragadjon bele” a vásárlási hitelek kiugróan magas kockázata. Ugyanakkor az is magyarázhatja a magas szolgáltatási díjakat, hogy a bankokra sok feladatot ró nyomon követni és elemezni a vásárlási hitelkihelyezéseket, azok alakulását.

A 2. táblázat azt mutatja be, hogy a módszertani változás következtében nemzetgazdasági szektoronként mennyivel csökkenne a kamatkülönbségben realizált fajlagos szolgáltatási díj. A lekötési kockázat kiszűrése hasonló mértékben érinti a vállalatokat és a háztartásokat. A likvid másodlagos piaccal rendelkező

állampapírok kamatába eleve nincs beszámítva a lekötési kockázat. A megtérülési kockázat kiszűrése elsősorban a vállalati hitelek fajlagos szolgáltatási díját mérsékli.

2. táblázat

Átlagos kamatláb az eurózónában szektoronként, 2003. első negyedév–2010. második negyedév (százalék)

Szektor	I.	II.	III.
	variáns		
Eurózóna összesen	1,3	1,0	0,6
Nem pénzügyi vállalatok	1,6	1,0	0,4
Háztartások	1,7	1,1	0,9
Kormányzat	0,9	0,9	0,4

A 3. táblázat a FISIM összegét és annak felhasználási szerkezetét illusztrálja szintén három változatban. A FISIM összegét úgy kaphatjuk meg, hogy a fajlagos szolgáltatási rátákat beszorozzuk a megfelelő hitel- és betétállományok összegével.

3. táblázat

A FISIM átlagos értéke negyedévenként az eurózónában szektoronként, 2003. első negyedév–2010. második negyedév (milliárd euró)

Szektor	I.	II.	III.
	variáns		
Eurózóna összesen	235,7	170,6	108,2
Nem pénzügyi vállalatok	81,0	51,2	19,0
Háztartások	147,5	94,5	78,4
Kormányzat	9,9	11,5	5,3

Az eltérés jelentős. Amennyiben a FISIM-ből kiszűrjük a lekötési kockázatot, akkor a

FISIM értéke negyedévente átlagosan 65,1 milliárd euróval lesz alacsonyabb, ha a megtérülés kockázatát is, akkor még további 62,4 milliárd euró a csökkenés mértéke. Mindez azt jelenti, hogy a bankok kibocsátása 28–54 százalékkal lenne alacsonyabb, mint ahogy azt jelenleg a nemzeti számlák kimutatják. A felhasználási oldalon a csökkenés elsősorban a nem pénzügyi vállalati szektort érinti. Ez azzal magyarázható, hogy a vállalatoknak nyújtott pénzügyi szolgáltatások – a nagy összegű egyedi tranzakciók miatt – fajlagosan jóval olcsóbbak. Míg a vállalatok és a háztartások esetén megbízható statisztikák állnak rendelkezésre – ehhez úgy válasszuk meg a referenciarátákat, hogy a pénzügyi kockázatok ne ragadjanak be a FISIM-be –, addig a többi szektort tekintve – ahol a pénzpiaci forrásszerzés lehetősége korlátozottabb, és ezért a lehetőségköltség nehezen becsülhető – a pénzügyi vállalatokra kapott fajlagos szolgáltatási díjat imputáljuk. Így csökkenthető a negatív szolgáltatási díj előfordulásának veszélye, ami a jelenleg érvényes módszertan alkalmazása mellett elég gyakori.

A módosítások jelentős mértékben befolyásolnák a GDP kimutatott szintjét. A vizsgált időszakban éves átlagban, a lekötési kockázat kiszűrése 0,11, a lekötési és a megtérülési kockázat kiszűrése 0,18 százalékkal csökken a GDP szintjét.

A negatív outputok gyakoriságán kívül azal is érvelhetünk a jelenlegi módszertan alkalmazásával szemben, hogy a túlbecsült FISIM túlértékeli a bankok hozzáadott értékét, és ebből a munkavállalói jövedelem (és egyéb termelési adók) levonása után egyenlegező tételnek irreálisan magas működési eredmény adódik. A tanulmány összehasonlítja a működési eredmény/hozzáadott érték arányokat az eurózóna országai és az Egyesült Államok között. (Az Egyesült Államokra is készült a pénzügyi kockázatokot kiszűrő FISIM-bebecslés hasonló a cikkben bemutatott metodikához.)

4. táblázat

Az átlagos működési eredmény/hozzáadott érték arány az eurózónában és az Egyesült Államokban, 2003–2008 (százalék)

Megnevezés	Eurózóna	Egyesült Államok
Piacgazdaság	32	42
Kiskereskedelem	13	40
Bankszektor		
I. variáns	41	59
II. variáns	29	53
III. variáns	13	41

A profitráták/fajlagos tőkehozamok ágazatok közötti kiegyenlítődése a neoklasszikus elmélet egyik alaptétele. Ezt alkalmazva a javasolt módszertani korrekció validálására, a tanulmány összehasonlítja, hogyan viszonyult a bankszektorban a munka/tőke díjazás aránya más, hasonló munka/tőke összetétellel működő ágazatokhoz képest. A piacgazdaság mutatja a nemzetgazdaság egészét, kihagyva az ingatlanügyleteket, a közigazgatást, az egészségügyet és az oktatást. Még így is torzít a viszonyítási alap, mert a piacgazdaságban bent ragadnak a tőkeigényes infrastrukturális ágazatok (közlekedés, energiaellátás). Jobb összehasonlítási alap a kiskereskedelmi tevékenység, mert a bankszektorhoz hasonlóan az is széleskörű közvetítést végez. A bankszektor hozzáadott értékébe a FISIM-en kívül belevették a közvetlenül felszámolt banki szolgáltatások díjából származó hozzáadott értéket is. A 4. táblázat tanúsága szerint a jelenleg érvényes nemzetiszámla-módszertan erősen felülértékeli a bankszektorban a tőkehozamot, az eurózónában 9, az Egyesült Államokban 17 százalékponttal magasabb a tőkeszolgáltat díja, mint a jóval tőkeigényesebb ágazatokat is magába foglaló piacgazdaságban. Amennyiben a

FISIM-ből kihagyjuk mind a lekötés, mind a megtérülés kockázatát, akkor jutunk hasonló tőke/munkadíjazási arányokhoz, mint ami a kiskereskedelmet jellemzi. Az ellenőrző számítás megerősíti tehát a javasolt módszertani korrekció helytállóságát.

A közelmúltban zárult le a nemzeti számlák módszertani felülvizsgálata, amely egyértelműen termelésnek tekinti a pénzügyi kockázatok menedzselését és a likviditások átalakítását (ESA 2010 3.64). A statisztikai szervezetek jelenleg a metodika alkalmazása során felmerülő kérdésekre összpontosítanak. Kérdés, mennyire időszerű most a lezárt módszertantól nyilvánvalóan eltérő új elvet felvetni. Bár a tanulmány maga is kibebíteni akarja a javaslat jelentőségét, jószerivel csupán a nemzeti számlák belső konzisztenciájának javítását tűzve ki célul, a felvetett probléma sokkal nagyobb horderejű. A pénzügyi szolgáltatásoknak a gazdasági növekedésben és a jólétben betöltött szerepét érinti. Ezért talán mégis időszerű az, hogy a közgazdászok és statisztikusok szakmai közössége napirendre vegye a kérdést, annak érdekében, hogy évtizedes távlatban egyezményes megoldásra jussanak a makrostatisztikák következő felülvizsgálatának időpontjáig.

Hüttli Antónia,

a *Statisztikai Szemle* főszerkesztője
E-mail: Antonia.Huttli@ksh.hu

Cette, G. – Durant, D.:

Az eszközárak változása és a jövedelmezőség makroökonómiai mérése

(Asset Price Changes and Macroeconomic Measurement of Profitability.) – *Review of Income and Wealth*. 2011. 57. évf. 2. sz. 364–378. old.

A tanulmány a nem pénzügyi vállalatok jövedelmezőségmérését mutatja be kétféle meg-

közelítésben. Az összehasonlító elemzést az Egyesült Államok és Franciaország utolsó két évtizedet lefedő nemzetiszámla-adataival végezték.

A vállalati jövedelmezőség szokásos indikátora a folyó évi nyereség és a tőkeállomány hányadosa. Amennyiben az indexet a nemzeti számlák adataiból generáljuk, akkor a potenciális eszköztartási nyereséget/veszteséget aszimmetrikusan vesszük figyelembe. A nevezőben szereplő tőkeállomány, a nettó állományérték, magában foglalja a potenciális eszköztartási nyereséget/veszteséget. Ugyanakkor a számláló, amely az aktuális nyereség – konvenció szerint –, nem tartalmazhatja az eszköztartási nyereség/veszteség értékét. Azért nem, mert a nemzeti számlák módszertana szerint sem a realizált, sem a potenciális eszköztartási nyereség nem része a termelésnek, illetve a megtermelt jövedelemnek. Ez olyan paradoxonokat is előidézhet, hogy – prosperáló kilátások mellett minden mást változatlanul feltételezve – a vállalat saját tőkéje nő, miközben a jövedelmezőségi mutató csökkenést mutat. Javuló gazdasági környezetben a jobb kilátásokat a vállalati eszközérték növekedése tükrözi. Azaz a nevezőben az állományérték nő az eszköztartási nyereség értékével, miközben a számlálóban az aktuális profit – ami kizárja az eszköztartási nyereséget/veszteséget – nem változik. A hányados értéke tehát csökken, ami helytelenül a vállalat jövedelmezőségének romlását jelzi a javuló kilátások dacára. Ez az indikátor a gazdasági környezet jelentős változása – így a napjainkban is megfigyelhető hektikus eszközár-változások – idején torzíthatja a gazdasági mérések eredményeit. A szerzőpáros azt vizsgálja, hogy ez az aszimmetria milyen hatással van a jövedelmezőség mérésére.

A tanulmány két módszert ismertet a jövedelmezőségi mutatók számítására. A nemzeti számlák adatait tekintve, a hagyományos módon számított jövedelmezőségi mutatók értékei

mellett egy másik, módosított módszert is bemutat: ez a jövedelmezőségi hányados számlálóját a nevezővel összehangoltabb módon kísérel meg becsülni. Mindkét módszerrel kétféle jövedelmezőségi mutató előállítására lehetséges. Az egyik a sajáttőke-arányos nyereség (return on equity – ROE), a másik a tőkearányos működési eredmény (return on capital employed – ROCE). (A módszerek részletes leírását a tanulmány melléklete tartalmazza.)

Az első eljárással, a hagyományos módon számított nem korrigált jövedelmezőség mutatók képletei:

ROE (nem korrigált) = nettó rendelkezésre álló jövedelem / saját tőke nettó értéke;

ROCE (nem korrigált) = nettó működési eredmény / nettó tőkeállomány.

A második módszerrel számított mutatók, az ún. korrigált jövedelmezőségi mutatók. Ebben az esetben a ROE számlálója tartalmazza a nettó rendelkezésre álló jövedelem mellett a pénzügyi és nem pénzügyi eszközökön képzett eszköztartási nyereséget/veszteséget. A ROCE esetében a nettó működési eredményhez a nem pénzügyi eszközökön képzett realizált és potenciális eszköztartási nyereséget/veszteséget is hozzáadjuk. Így a számlálókban is megjelenik a nevezőkben már elszámolt eszköztartási nyereség/veszteség értéke. Ez alapján az előző képletek a következőképp alakulnak:

ROE (korrigált) = (nettó rendelkezésre álló jövedelem + a reál- és pénzügyi eszközökön képződő eszköztartási nyereség/veszteség) / saját tőke nettó értéke;

ROCE (korrigált) = (a nettó működési eredmény + a reáleszközökön képződő eszköztartási nyereség/veszteség) / nettó tőkeállomány.

A nettó működési eredményt a pénzközvetítési szolgáltatások közvetett módon mért díjának (financial intermediation services indirectly measured – FISIM) – mint folyó termelőfelhasználás – levonása nélkül számítják, ha a fizetett kamat tartalmazza a FISIM-et.

A korrigált jövedelmezőségi indikátorok a számviteli rendszer reformjával is összhangban vannak. A vállalati számvitel fejlesztésének egyik legnagyobb kihívása az eszközárak változásának figyelembevétele. A számviteli reform jelentős változásokat indukált néhány országban, így például Franciaországban is. A korábbi, óvatos megközelítésnek egyik következménye az volt, hogy a bevételeket és a kiadásokat azok teljesítésének évében kellett elszámolni. Másfelől az eszközökön keletkezett potenciális veszteségek rendszeresen elszámolhatók voltak, míg a potenciális nyereségek elszámolását csak kivételes esetekben tette lehetővé a rendszer. Az új megközelítés minden pénzügyi évben az eszközérték átértékelését ajánlja szimmetrikus módon, azaz függetlenül attól, hogy értéknövekedés vagy csökkenés történt-e az adott időszakban. Ez az eszköztartási nyereség/veszteség közvetlenül is kimutatható az eredménykimutatásban, a saját tőke értékében.

A Nemzetközi Számviteli Szabványok Testületének (International Accounting Standards Board – IASB) értelmezése szerint a profit nemcsak a nettó folyó nyereséget foglalja magában, hanem az eszközök és kötelezettségek (eszközök és források) értékének változását is, amit a saját tőkében elszámolnak. Ebben a megközelítésben a profit számításakor végső soron a várakozásokat is figyelembe veszik. Minthogy ezek az eredmények nehezen számszerűsíthetők, ezért a számviteli szakértők olyan profitkonceptiót támogatnak, amely a folyó működési eredményt veszi alapul.

A nemzeti számlák vonakodnak az eszköztartási nyereség/veszteség jövedelemként való

elszámolásától. Az eszköztartási nyereség/veszteség ugyanis nem feleltethető meg az áruk vagy szolgáltatások termelésének, kivéve a pénzügyi szervezeteket, ahol a nemzeti számlák új módszertana szerint ez a kereskedelmi árrés. Azzal, hogy a nemzeti számlák folyó számlái figyelmen kívül hagyják az eszköztartási nyereség/veszteség értékét, nem számolják el azt, hogy a nagyobb értékű eszköz több szolgáltatást tud nyújtani. Például az ingatlanpiaci túlkereslet esetén az ingatlanállomány értékének növekedését a jövőben várt magasabb bérleti díj okozhatja. Ellenkezőleg, ha egy meglévő eszköz ára csökken a piacon megjelenő új eszköz minőségi javulása miatt, a használt eszközön képződő tartási veszteség azt a tényt tükrözi, hogy a meglévő eszköz a jövőben kevesebb szolgáltatást nyújt, mint az új. A pénzügyi eszközök esetében egy adott vállalat részvényárának növekedése eredményeként az adott vállalat jövőben várható nyeresége nő, és így a tulajdonosi jövedelem is növekszik a növekvő osztalék formájában.

A jövedelem különböző oldali megközelítése, az eszköztartási nyereség/veszteség elszámolásával kapcsolatos kérdéseket nem vitatták meg a nemzeti számlák közelmúltban lezárult módszertani felülvizsgálatakor, de szerepelnek a hosszú távú kutatási tervben.

A nemzeti termelőkapacitás hatékonyságának és finanszírozásának értékeléséhez a számviteli és a nemzeti számlák szakértőinek együttes munkájára van szükség. A nemzeti számlák teljeskörűsített, konzisztens és nemzetközileg harmonizált adatokat tartalmaznak. Ezzel szemben a vállalati számviteli elszámolások a nemzetközi számviteli standardok (international accounting standards – IAS) ellenére sem egységesek. Például Franciaországban csak néhány vállalat konszolidált beszámolója alkalmazza az IAS-t, a vállalatok jelentős hányada a francia könyvviteli szabályok szerint vezeti könyvelését. Ezek a standardok különböznek az Egyesült

Államokban használatos számviteli elvek gyűjteményétől is, melynek fő oka az eredménykimutatásban megjelenő eszköztartási nyereség/veszteség elszámolása. A nemzeti számlák rendszerében az eszköztartási nyereséget/veszteséget a felhalmozási számlákban számolják el, minden országban azonos módszerrel. A vállalati jövedelmezőségi indikátorok összehasonlításához használt releváns idősorok tehát a nemzeti számlákban elérhetők, de a könyvvitelben ritkák.

Az állóeszköz-állomány értékének nemzetközi összehasonlítása nem egyszerű feladat, mert a számítás módszertana országonként különbözhet. A szerzők az összehasonlítás céljából Franciaország és az Egyesült Államok eszközállományának értékét egyforma módszerrel számítják (a tanulmány 2. mellékletében bemutatott matematikai levezetés alapján). A folyamatos leltározás módszerét alkalmazzák, geometriai értékvesztést véelve. Eszköztípusonként különböző selejtezési rátát vesznek alapul, feltételezve, hogy a selejtezések alakulása egyforma a két országban. (Megjegyzés: a selejtezési rátát használják az értékcsökkenési helyett, hangsúlyozva ezzel, hogy az eszközállomány selejtezési mintájára fókuszálnak, kizárva minden más, az értékcsökkenést befolyásoló értékváltozást.) Így rendelkezésre állnak az Egyesült Államok és Franciaország állóeszköz-állományának homogén adatai. Az összehasonlító vizsgálatban öt eszközcsoporthoz különböztetnek meg (épületek; nem információs, kommunikációs és technológiai eszközök; számítógépes eszközök; kommunikációs eszközök; szoftverek). Az előzőekben ismertetett feltételek mellett, azaz a selejtezési és értékcsökkenési ráta azonossága esetén a bruttó és nettó állóeszköz-állomány konstans áron számolt értékei is egyenlők. Az eszköztípusonként megkülönböztetett selejtezési ráták értékei egy korábbi tanulmányból származnak, 5 és 30 százalék között szóródnak.

1. táblázat

*Selejtezési ráták eszköztípusonként
(százalék)*

Eszközcsoport	Selejtezési ráta
Épületek	5
Nem információs és kommunikációs technológiai eszközök	15
Számítógépes eszközök	30
Kommunikációs eszközök	15
Szoftverek	30

Mind az öt eszközcsoport esetében az adott típusú eszközállomány konstans áron számolt értéke a megelőző évek – konstans árra számított – bruttó állóeszköz-felhalmozásainak (beruházások) selejtezési ráta függvényében számított értéke. A folyó áras eszközállomány értékének növekedését (vagy csökkenését) az átértékelési hatás is befolyásolja. A folyó áron számolt állományérték-változás dinamikáját nemcsak a folyó áras bruttó állóeszköz-felhalmozás (beruházás) és -felhasználás (értékcsökkenés) változása határozza meg, hanem arra a nominális eszköztartási nyereség/veszteség miatti nettó vagyons változása is hatással van.

Az eszközök aggregált értékét befolyásolja az eszközállomány szerkezeti összetétele, ezért az ár- és volumen-összetevők ismeretére van szükség. A nemzeti számlákban a tőkekiadások értékének ár és volumen szerinti részletezése országonként különbözhet a választott módszertantól függően. Ez a különbség nem teljesen indokolt az eszközértékek mérésének esetében, mert feltételezhető, hogy ezek az eszközök hasonlóak a fejlett országokban. Hogy a különbségek jövedelmezőségmérésre gyakorolt lehetséges hatását feltárják, az összehasonlítás céljából a következő stratégiát alkalmazták: adottnak tekintették az Egyesült Államok nemzeti számláiban publikált ár- és volumenbontást,

és a francia jövedelmezőségi mutatók értékét két, különböző módon számolt árindexszel vizsgálták. Először közvetlenül a francia nemzeti számlarendszerekből vett deflátorokat alkalmazták. A második esetben a francia eszközök árindexét Franciaország és az Egyesült Államok GDP-deflátorára alapján számították. Kivételt képeztek az épületek árindexei, mert ennél az eszköztípusnál az árindexeket nem módosították, csak közvetlenül a nemzetiszámla-statisztikák adataiból származó árindexeket alkalmaztak. Az épületek esetében a két ország árindexei közötti eltéréseket jogosnak tekintették.

A bemutatott deflátorok (árindexek) az implicit átértékelési indexek. Ezekkel az árindexekkel közvetlenül számítható az eszköztartási nyereség/veszteség a korrigált ROE és ROCE számlálójának meghatározásához.

A hagyományos (ROE (nem korrigált), ROCE (nem korrigált)) és módosított (ROE (korrigált), ROCE (korrigált)) eljárással számított francia nem pénzügyi vállalati szektor jövedelmezőségi mutatóit mindkét típusú deflátor alkalmazásával kiszámolták. Ezek értékét az árindexek megváltoztatása csak kis mértékben befolyásolja. A hagyományos és a módosított módon számított jövedelmezőségi mutatók jelentősen különböznek mindkét országban.

2. táblázat

*A nem pénzügyi vállalati szektor jövedelmezőségi
mutatóinak értéke Franciaországban
és az Egyesült Államokban 1987 és 2008 között
(százalék)*

Mutató	Franciaország	Egyesült Államok
ROE*	3–12	8–18
ROCE*	2–9	6–12
ROE**	2–18	0–36
ROCE**	4–12	0–20

* Nem korrigált.

** Korrigált.

Az Egyesült Államokban a nem korrigált jövedelmezőségi indikátorok értékei kevésbé változékonyak Franciaországhoz viszonyítva. Az Egyesült Államokban két időszak különböztethető meg: az 1980-as évek közepétől a nem korrigált ROE- és ROCE-mutató értékei felfelé ívelő trendet mutatnak az 1990-es évek közepéig, majd ezután egy lefelé tartó szakasz figyelhető meg. Franciaországban a teljes vizsgált időszakra kissé lejtős trend mutatkozik a nem korrigált ROE-mutató esetében. A hagyományos ROCE-mutatók sokkal stabilabbak az időszak elején, de az 1990-es évek végétől a mutató értékei is enyhén csökkennek.

Az eszköztartási nyereséget/veszteséget figyelembe véve, a módosított jövedelmezőségi mutatókat tekintve megfordul a két országról alkotott kép. Az 1990-es években kezdődő, mindkét ország hagyományos (nem korrigált) módon számított jövedelmezőségi adataiban megfigyelhető, általános csökkenő tendencia helyett a korrigált mutatók esetében a trend emelkedő 2005-ig.

Egyes vélemények szerint a hagyományos jövedelmezőségi indikátorok értékei nem csupán a tényleges pénzügyi helyzetet tükrözik, mivel az eszközök piaci árába jövőbeni elemeket (például a jövőben várható hozamok nettó jelenértékét) is beépítenek. Amennyiben az eszközöket folyamatosan átárazzák, a nem pénzügyi vállalatoknak még jövedelmezőbbnek kell lenniük, hogy nyereséget is termeljenek az átárazott (drágább) tőkeértékkel. Így a jövedelmezőség trendjét a nem korrigált mutatók pontosabban mutatják.

A módosított jövedelmezőségi mutatók értékeinek változékonysága jelentősen különbözik a hagyományos eljárással számolt (nem korrigált) jövedelmezőségi arányoktól. Ezt a különbséget a konjunkturális ingadozások hatásai magyarázhatják. Különösen az eszközállomány értékének csökkenése növeli a vizsgálás nagyságát az Egyesült Államokban

1992-ben, Franciaországban 1993-ban, valamint mindkét országban 2008-ban.

A nem korrigált indikátorokat tekintve az 1980-as évek végén hasonló volt a francia és az egyesült államokbeli nem pénzügyi vállalatok jövedelmezősége. Az 1990-es évek közepétől a jövedelmezőség jóval alacsonyabbnak mutatkozott Franciaországban, mint az Egyesült Államokban: a ROCE 2-4 százalékponttal, a ROE 6-15 százalékponttal. A két ország korrigált indikátorai közötti különbségek még változékonyabb képet mutatnak, de jellemzően e mutató esetében is megfigyelhetők a kiigazított mutatók közötti különbségek.

Az Egyesült Államokban hosszabb távon megfigyelhető magasabb jövedelmezőségi értékekre nehéz magyarázatot adni a tőke mobilitásának elméletét figyelembe véve. A különbség oka a pénzügyi kultúrák és szabályozások különbözősége lehet, különös tekintettel az adózásra és a statisztikák közötti különbségekre, főként az épületek értékelésére. Az egyesült államokbeli jövedelmezőségi adatok javára fennálló pozitív különbségek (Franciaország adataihoz viszonyítva) csak az 1990-es évek elejétől 2008-ig voltak megfigyelhetők. Ez azt mutathatja, hogy az Egyesült Államok nem pénzügyi vállalatainak magas jövedelmezősége nem bizonyult fenntarthatónak. Ez a feltételezés csak évek múltán lesz igazolható.

A módosított jövedelmezőségi indikátorok számlálóiiban már 2006-tól megfigyelhető a negatív korrekció (eszköztartási veszteség), 2008-ban ennek mértéke a 2002 és 2003 közötti recesszióval azonos mértékű volt. Az eszköztartási veszteség értékének növekedési ütemét a pénzügyi és gazdasági válság még inkább felgyorsította.

A kiigazított indikátorok értékei jól tükrözik az ingatlanárak növekedését és csökkenését. Ez főként az Egyesült Államok adataiban szembetűnő, de a francia adatok is ezt igazol-

ják. A pénzügyi eszközök eszköztartási vesztesége és a csökkenő ingatlanárak miatt közel nulláig csökkent a korrigált jövedelmezőségi indikátor értéke az Egyesült Államokban 2008-ban.

Összegzésként elmondható, az elemzés legfőbb eredménye, hogy hangsúlyozza az eszköztartási nyereség/veszteség jelentőségét, melynek elszámolása a vállalati jövedelmezőség mérésének fejlesztéséhez is hozzájárulhat. A módosítás pozitív hatásait a Franciaország és az Egyesült Államok adataival végzett vizsgálatok is igazolták. A kétféle – korrigált és nem korrigált – indikátor értékei az 1990-es évek végétől jelentősen különböznek. A francia vállalati jövedelmezőség nem korrigált mutatójának csaknem 10 éven át tartó csökkenő trendje sokkal kevésbé látható a korrigált indikátorok értékeiben. Az Egyesült Államokban a 2008-ban kezdődött gazdasági visszaesést a 2007. évi bázisú nem korrigált adatok nem mutatják, mivel a nettó működési eredmény (a számláló) csökkenését az ingatlanok értékének mérséklődése ellensúlyozza (a nevezőben). Ezzel szemben a korrigált indikátor ellentételezi az eszközárak csökkenésének pozitív hatását, eszerint a vállalati jövedelmezőség jelentősen visszaesik 2005 és 2008 között, 2008-ban pedig már negatív értéket mutat.

Az elemzés nem tekinthető befejezettnek, mert nem ad magyarázatot arra a kérdésre, hogy a vállalati jövedelmezőség miért magasabb az Egyesült Államokban Franciaországhoz viszonyítva a vizsgált időszak nagy részében (az 1990-es évek elejétől, 2001 és 2008 kivételével). A különbséget magyarázhatja a két ország eltérő pénzügyi, adózási vagy nemzeti számlarendszere. A tanulmány írásának idején (2011) az Egyesült Államokban jelentős, míg Franciaországban kisebb mértékű csökkenést prognosztizáltak a 2009. évi ingatlanárakra vonatkozóan. Mindkét országban a

korrigált jövedelmezőségi indikátorok mérséklődését várták, az Egyesült Államokban negatív, Franciaországban pozitív előjellel. Ezzel szemben a csökkenő eszközáraknak köszönhetően az adott évi nem korrigált arányok sokkal pozitívabb képet mutattak a vállalatok jövedelmezőségéről.

Cseh Tímea,

a Központi Statisztikai Hivatal vezető tanácsosa
E-mail: Timea.Cseh@ksh.hu

Copeland, A. – Fixler, D.:

A kutatás-fejlesztés kibocsátás árának mérése

(Measuring the Price of Research and Development Output.) – *Review of Income and Wealth*. 2012. 58. évf. 1. sz. 166–182. old.

A tanulmány a kutatás-fejlesztés (továbbiakban K+F) mérési problematikáját tárgyalja az Egyesült Államok gazdaságában működő szervezetek felépítésére és osztályozási rendszerének megfelelő statisztikai adataira támaszkodva. Rámutat azokra az OECD-országok körében megtalálható „közös pontokra” is, amelyek alapján az általuk javasolt értékelés más országok esetében is adaptálható, ahol az osztályozás a tevékenységek egységes osztályozási rendszere (International Standard Industrial Classification – ISIC) előírásait követi.

A K+F-tevékenység értékelésében a fő gondot a méréshez szükséges (piaci) ár adatok hiánya okozza. A tanulmány talán egyszerűsítésnek tűnő, de az eredmények alapján járható megközelítéssel nyúl e problémakörhöz; a K+F-tevékenységek közül kiemeli az észak-amerikai ágazati osztályozási rendszer (North American Industry Classification System – NAICS) 5417. szakágazatát, a főtevékenység-

ként tudományos K+F-szolgáltatást nyújtok körét. A tudományos tevékenység jelentős arányt képvisel a teljes K+F-ben, e tanulmány célja, hogy volumenének meghatározásához „új megközelítéssel” állítson össze árindexet, amely az eddig alkalmazott ráfordítások költsége helyett a piaci kibocsátás oldaláról közelít. Ez azt jelenti, hogy a K+F-szolgáltatások értékesítési adataival dolgozik. A piaci árak bekapcsolásával lehetővé válik a költségalapú módszer fő hiányosságainak kiküszöbölése, hiszen a javasolt árindex képes figyelembe venni a termelékenységben, valamint az árreakciókban/profitrátaban jelentkező változásokat.

A K+F gazdaságban betöltött szerepének jelentőségét a vonatkozó tanulmányok, elemzések nagy száma is jelzi. A makrogazdasággal foglalkozók a K+F-felhalmozás és a termelési tényezők hatékonysága közötti kapcsolatot elemzik, míg az ipari szervezeteket vizsgáló gazdasági szakemberek arra összpontosítanak, hogy a piac szerkezete és a releváns intézmények mennyiben befolyásolják az innovációs tevékenységek – ezen belül a K+F – volumenének változását. Vannak olyan tanulmányok is, amelyek a munkaerő termelékenysége és a K+F-tevékenység közötti kapcsolatot vizsgálják. Ezen munkák, legnagyobb része azonban figyelmen kívül hagyja a mérés problematikáját, holott a K+F-termelés körébe tartozó javak immateriálisnak (nem tárgyi eszköznek) minősülnek, tehát volumenük mérése távolról sem tekinthető megoldottnak a megfelelő áradatok hiánya miatt.

A szerzők a K+F-kibocsátás volumenére kívántak idősort felállítani, s ebből következően az értékadatok deflálásához leginkább alkalmas árindex kialakítására összpontosítottak. Figyelembe véve, hogy a K+F-szolgáltatások sok esetben adott intézményen belül „cserélnek gazdát”, megfelelő áradatok a teljes K+F-tevékenységre vonatkozóan nem állnak rendelkezésre. (Ezzel magyarázható,

hogy a kutatók gyakran a K+F-kibocsátás értékének deflálásához a ráfordítások költségein alapuló árindexszel dolgoznak.) Ennek a tanulmánynak a lényege, hogy a kibocsátás értékesítésének oldaláról közelít, szemben a jelenleg alkalmazott ráfordításon alapuló árindexszel. Az így összeállított árindex inkább képes követni a K+F-tevékenységben bekövetkezett termelékenység-, valamint a profitrátaban/haszonkulcsban bekövetkező változásokat is.

A bemutatott módszer első lépése, hogy a főtevékenységként tudományos K+F-szolgáltatást végző 5417. (szak)ágazatot vizsgálja. Erre az ágazatra állnak rendelkezésre adatok (ezek az Egyesült Államok Statisztikai Hivatalától származó, az 5417. szakágazat értékesítési adatai) a kibocsátáson alapuló árindex összeállításához. A tanulmány a vizsgált ágazat két fontos tulajdonságára összpontosít; egyrészt arra, hogy a bevételek elsődleges forrását ezen ágazaton belül a K+F-szolgáltatások értékesítése jelenti, másrészt, hogy ezen ágazat telephelyei többnyire egy fajta tevékenységet végeznek, és szolgáltatásaikat nagyrészt más vállalatok felé értékesítik. Ezek így piaci tranzakciókként jelennek meg; bevételeiket piaci árakon értékelik.

A módszer lényege, hogy a tudományos K+F-szolgáltatások értékadatainak változását fel kell osztani volumen- és árindexekre. Aból következően, hogy a volumenek közvetlenül nem mérhetők, közelítésképpen az elfogadott szabadalmak és a foglalkoztatottak száma alapján közelíthető a tudományos K+F volumenváltozása.

Az Egyesült Államok teljes K+F-termelési volumenének kiszámítását korábban a ráfordítások árindexével történő deflálással végezték. Viszonyításként a számítást a „két árindexes módszer” szerint is elvégezték. Az eltérés az évi átlagos volumennövekedési ütemek között magáért beszél: 2,66 szemben 1,42 százalé-

kal, tehát azok a számítások, amelyek kizárólag a ráfordítások költségéből számított árindexszel dolgoznak, jelentősen túlbecsülik a K+F-tevékenység volumenének növekedési ütemét. (Az aggregált ráfordítás költségalapú árindex a vizsgált 19 éves periódusban 41 milliárd dollárral felül-/túlbecsüli az Egyesült Államok K+F-kiadásainak volumenét.)

Számos kutató a szabadalmakból nyer információt a K+F-kibocsátás „beárazásához”, valamint a megtérülések értékeléséhez. Ugyancsak kérdéses a nemzeti számlák számára csupán a szabadalmak adataiból összeállítani árindexet, hiszen nem minden újítást szabadalmaztatnak.

A legtöbb kutatás a K+F-kibocsátás piaci árának hiányára hivatkozva a ráfordításokból kiindulva közelít az árindexek „javításához”. Ráfordításon alapuló árindex esetében az a feltételezés él, hogy a ráfordításokban bekövetkezett árváltozások megjelennek a kibocsátott termékek árváltozásában is. Míg ez a feltételezés kellően megalapozott a piaci versenynek ténylegesen kitett termékeknél, nem lehet alkalmas a K+F-tevékenységek körében. Alapértelmezés szerint a K+F-kibocsátás/termelés egyedi javakat ölel fel, s ebből következően a „feltaláló”/újító „diktálhatja az értékesítés feltételeit”, és ennek révén ő szabhatja meg a haszonkulcs mértékét. Így a profitráta és az ár meghatározásához kapcsolódó árképzés stratégiája vagy függ a ráfordítások költségétől, vagy nem. Ezen túlmenően a ráfordítások költségen alapuló megközelítése nem tudja kezelni a termelékenységben bekövetkezett változásokat, amelyek a K+F-tevékenységnél meghatározó szerephez jutnak.

A tudományos K+F-ágazat adatforrását az értékesítési adatok szolgáltatják: az idesorolt szakosodott telephelyek fő bevételét a K+F-szolgáltatások értékesítése jelenti, ez az Egyesült Államok teljes K+F-felhalmozásának nagyjából egy negyedét teszi ki, 1987 és 2006

között a K+F termelésén belül az ágazat tudományos szolgáltatásainak aránya 14-ről 33 százalékra emelkedett. Az értékelés szempontjából problémás lehet, hogy egyazon vállalat különböző telephelyei közötti transzferárakon is történhet a K+F-szolgáltatások átadása. Mivel az Egyesült Államok Statisztikai Hivatala telephelyszinten gyűjti ezeket az adatokat – s nem vállalati szinten – előfordulhat, hogy egy NACIS 5417-hez sorolt szakosodott telephely ugyanazon vállalaton belüli, de más tevékenységhez sorolt egységnek nyújt transzferáron K+F-szolgáltatást. A „házon belüli” K+F-transzferek értékelése problematikus, hiszen az elszámolt bevételi adatoknál nem a piaci, sokkal inkább a költségszintű értékelés a jellemző.

Az 5417-hez sorolt vállalatokra/intézményekre a „házon belüli transzfer” azonban nem jellemző. Mind 2002-ben, mind 2007-ben ehhez az ágazathoz tartozó telephelyek jellemzően egy fajta tevékenységet folytattak, s így elfogadhatjuk, hogy az idesorolt szakosodott telephelyek nagy részének elsődleges bevétele a más vállalatok felé végzett K+F-szolgáltatások értékesítéséből származott. Ebből következően a bevételek főként piaci tranzakciókból származnak, és nem adott vállalaton belüli telephelyek egymás közötti transzferjéből. A tudományos K+F-szolgáltatások tanulmányozásának másik előnye, hogy ez az ágazat jól jellemzi a gazdaság innovatív tevékenységét. A tudományos K+F-szolgáltatás ugyanis számos vállalathoz és végső felhasználóhoz jut el. A széles körű felhasználás azt jelzi, hogy nagyon változatos a K+F-tevékenység. Ez viszont azt jelenti, hogy a tudományos K+F-szolgáltatások árindexe esetenként egyéb ágazatok kibocsátásának deflálásához is felhasználható.

A cél a tudományos K+F-szolgáltatások értékesítési adatai felhasználásával összeállítani a teljes K+F-kibocsátás árindexét. *Frisch*

termelési törvénye alapján ez el is végezhető az értékváltozásnak ár- és volumenváltozásra történő szétválasztásával. Az Egyesült Államok Statisztikai Hivatala a K+F-szolgáltatásokra csak bevételi adatokkal rendelkezik, volumenre vonatkozókkal nem. Így a K+F-kibocsátás árindexének összeállításához becslést kell készíteni a volumenváltozásokra. Az árindexképzéshez felhasznált mérőszámok: 1. a NAICS 5417-be sorolt K+F sikeres szabadalmak száma; 2. az ide tartozó telephelyek alkalmazottainak száma, 3. végül e kettő mérési átlaga.

A szabadalmakra vonatkozó adatok az Egyesült Államok Szabadalmi Hivatalától származnak. A jelentés a szabadalmakat aszerint osztályozza, hogy mely ágazatok végezték az újítást. Mivel az újítások nagyon sokféle technológiát alkalmaznak, valamennyit nem lehet úgy osztályozni, hogy ennek alapján besorolhatók legyenek a tudományos K+F-szolgáltatásokhoz. Ebből következően a Szabadalmi Hivatal által elfogadott újítások közül azon öt ágazathoz tartozókéra épít a tanulmány, amelyek a legnagyobb felhasználói a NAICS 5417. kibocsátásának. (Ez az öt ágazat a vegyipari és kapcsolódó termékek, gumi és különböző műanyagtermékek, elektromos és elektronikus berendezések, szállítóeszközök, valamint professzionális és tudományos berendezések gyártása.) A szerzők megállapítják, hogy ennek az öt ágazatnak a szabadalmaztatási tevékenysége pozitívan korrelál az NAICS 5417. szakágazatéhoz.

Az elfogadott szabadalmak számának használata azzal az előnnyel jár, hogy adatok minden évre rendelkezésre állnak, ami szükséges az éves volumenindex összeállításához. Hátránya viszont, hogy a szabadalmak száma ágazatonként eltérő (lehet); vannak olyan területek, amelyeknél az újítóknak nem annyira lényeges a szabadalmaztatás, továbbá az ezzel kapcsolatos előírások távolról sem te-

kinthetők állandónak, ami viszont hat az újítások számának alakulására. A szabadalmakban bekövetkezett változások egy része a szabályozás módosításaira vezethető vissza, aminek viszont nem volumenváltozásként kellene megjelenni.

1997 és 1998 között mind az öt ágazatban jelentős ugrás észlelhető a szabadalmakon alapuló indexnél. Míg az újítások számában bekövetkezett jelentős növekedés a sikeres szabadalmak „meglódulásából” is eredhet, szerepet kaphat ebben az is, hogy az 1995-ös szabályozást megváltoztatták, amely szerint a benyújtásuktól számított 20 éves élettartama helyett az elfogadástól számított 17 éves élettartam lépett. Ez a szabályozásokban bekövetkezett változás általában visszatükröződik az újítások benyújtásának folyamatában, ami azzal jár, hogy az idősorban csak később jelenik meg sikeres szabadalomként.

Többször problémát jelent az is, hogy a benyújtott vagy az elfogadott szabadalmak száma megfelelő mérőszám lehet-e. Vannak olyan nézetek, amelyek szerint az elfogadott szabadalmak száma erősen függ a Szabadalmi Hivatal munkájától. A vizsgált időszakban az elfogadott szabadalmak nagyjából a felét teszik ki a benyújtottaknak. Ez a magas arány elgondolkodtató, ha feltételezzük, hogy az elfogadott szabadalmak jelentik a K+F-ből származó jövedelmek forrását. Befolyásoló tényező lehetne az is, hogy 1987 és 2006 között például a szabadalmak elfogadásának ideje kettőről három évre emelkedett. A vizsgálat során végzett számítások azonban nem mutattak szignifikáns különbséget.

A K+F-termelés volumenindexének másik típusánál a számítás a K+F-tevékenység fő inputját, az ágazatban foglalkoztatottak létszámát veszi alapul. Ennek a formulának az az erőssége, hogy összhangban van az ágazat méretével, ebből következően a kibocsátás volumenével. (Finomítani lehet a módszeren,

ha csak az e területen dolgozó tudósok és mérnökök létszámát használjuk, tehát csak a magasan kvalifikált munkaerőt, akik szerepe meghatározó az újításoknál. Igaz, nem állnak rendelkezésre idősoros adatok erre a körre, vélhetően ez a kör meglehetősen szűk. A technikai személyzetnek és az egyéb foglalkozásúaknak is fontos szerepük van, továbbá a technológiai fejlődés következtében módosul a tudósok és a kisegítők közötti arány; nagyon lényeges változás azonban nem követhető nyomon.) Jól lehet, nem tekinthető a kibocsátás közvetlen mérőszámának, ez a volumenindex alkalmas arra, hogy nyomon kövesse azt az árváltozást, amelyet a kibocsátás profitrátájának elmozdulása okoz. Probléma a foglalkoztatottak számán alapuló volumenindexszel, hogy a munkaerő termelékenységének változását nem veszi figyelembe.

Mind a szabadalomra építő, mind pedig a foglalkoztatottakon alapuló volumenindexeknek van előnye és hátránya. Míg a szabadalmakon alapuló volumenindexek közvetlenül mérik a kibocsátást, problémát jelent, hogy a K+F-tevékenység jelentős része nem szabadalmaztatott. A foglalkoztatottak számán alapuló volumenindex alkalmazható a teljes K+F-tevékenységi körre, valamint figyelembe tudja venni a profitrátában bekövetkezett változásokat, a termelékenység változását azonban nem. Mivel mindkét fajta indexnek megvan az erőssége és gyengesége is, továbbá nincsenek megfelelő adatok a súlyozásra, Fischer szellemében a kettő mértani átlaga fogadható el.

Fontos hangsúlyozni, hogy a volumenindexnél a munkaerő változását kifejező mutató használata nem jelenti azt, hogy az ebből nyert árindex szoros összefüggésben állna egy ráfordításon alapuló árindexszel. A kibocsátás felőli megközelítésnél az árindex egyenlő a bevételek változása és a volumenindex hányadosával. A ráfordítások költségének árindexe

ezzel ellentétben azonosnak tekinti a ráfordítások változását a kibocsátásával anélkül, hogy bármilyen információt is használna a bevételek változásáról.

Az itt bemutatott eljárással kapcsolatban két fontos jelenségre kell felhívni a figyelmet. Először is, él az a feltételezés, hogy az újítások egyik időszakról a másikra összehasonlíthatók egymással, holott a K+F-termelés – definíció szerint – „egyedinek” minősül, s így ezek időbeli összehasonlítása mindig kihívást jelent. El kell fogadni azt az ésszerű feltételezést, hogy a K+F-hez kapcsolódó bevételek kisebb újításokból származnak. Ezek a nem meghatározó technológiai újítások a termelékenység növekedését szolgálják, s nem okoznak számottevő változást sem a termelési folyamatban, sem a végső termékek piacán. Így ezen innovációk időben valamennyire összehasonlíthatók. (A nem meghatározó innovációkra jó példa a félvezetők technológiájának fejlesztését célzó újítások. Ezzel ellentétben drasztikus innováció volt a félvezetők felfedezése. A szerzők feltételezése szerint a tudományos K+F-szolgáltatásokból származó jövedelmek a nem drasztikus jellegű innovációkból származnak elsősorban, s így időben összehasonlíthatók. Ez a hipotézis azért is megengedhető, mert ritkán találkozunk drasztikus innovációkkal.)

A másik fenntartás, amivel számolni kell, az időtényező. Mindkét típusú volumenindexnél az a feltételezés, hogy a volumen és a bevételek változása egybeesik. A valóságban azonban nem ez a helyzet, adott évben elfogadott szabadalmakból valószínűleg csak egy-két év elteltével származik bevétel. Ugyanez lehet igaz az új alkalmazottak esetében is. A szerzők egyidejűséget feltételeznek a szabadalmak, valamint a foglalkoztatottak számának és a bevételek változása között.

Az eredményeket grafikonok segítségével mutatják be a szerzők. Első lépésként az 5417-

es szakágazatra készültek számítások. A kétféle – a szabadalmak és a foglalkoztatottak száma alapján számított – árindex (tendenciájában is) eltérő eredményeket mutat a vizsgált időszakra, ez az optimálisnak tekintett Fisher-árindexeknél is jelentkezik. Az eltérés határozott és jelentős a kétféle árindexszel számított jövedelmek alakulásában is. A foglalkoztatotakon alapuló árindex a jövedelem mérsékeltebb emelkedését mutatja, míg e szerint a vizsgált időszakban 20 százalékkal növekedett a jövedelem nagysága, a szabadalmakon alapuló árindexszel számított változás 90 százalékos.

A további eredmények bemutatják az 5417-es szakágazat nominális bevételeinek, valamint a javasolt árindexszel számított jövedelem volumenének alakulását a vizsgált 19 évre.

Az árindexszel deflálva a K+F-szolgáltatások nominális jövedelmét, a volumennövekedés évente átlagosan 2,8 százalék volt 1987 és 2006 között. Összehasonlításképpen a 2010-re vonatkozó K+F szatellit számlájának ráfordítási költség alapú árindexével számolva a jövedelmek reálértékének növekedése ennek több mint kétszerese, 7,16 százalék. (Igaz, hogy a ráfordításon alapuló árindex a K+F-tevékenységek teljes körére vonatkozik, míg az árindexszel számított csak az 5417-es szakágazatra.)

A jövedelmek éves átlagos növekedési ütemei közötti jelentős eltérés azt tükrözi, hogy számottevő a különbség a kibocsátás árindexe és az aggregált ráfordítások költségén alapuló árindexek között. A ráfordítások árindexe szerint a K+F-árak éves növekedési üteme 2,7 százalék volt, kevesebb mint a kibocsátási árindex növekedési ütemének a fele.

A szerzők alapvető célja az volt, hogy összeállítsák az Egyesült Államok teljes K+F-tevékenysége volumenének mérőszámát.

Azzal, hogy az 5417-es szakágazat jövedelmi adatait használják, megteremtették a lehetőséget arra, hogy piaci információkat is beleépíthessenek a mérőszámukba. Ez felhasználható érvként ahhoz, hogy ezzel az árindexszel történjen a teljes K+F-kibocsátás deflálása. A kapott eredmények azonban azt mutatják, hogy így számolva a teljes K+F-felhalmozás volumene enyhén csökkent; 1987 és 2006 között az éves átlagos növekedési ütem $-1,6$ százalék volt. A növekedés elmaradása valószínűtlennek tűnik, és kétséges teszi azt a feltevést, amely szerint a tudományos K+F reprezentatív a teljes K+F-beruházásra.

A szerzők ily módon a hagyományosabb megközelítés irányába térnek: a kettős árindex eljárást választják. Tehát a tudományos K+F-szolgáltatásokhoz a kibocsátáshoz köthető árindexet alkalmazzák, míg az összes többi K+F-beruházáshoz az aggregált ráfordítás alapút. A vizsgált időszakban a tudományos K+F-szolgáltatások kibocsátása egy negyedét teszi ki a teljes K+F-tevékenységnek. A kettős árindex alkalmazása során megállapítható, hogy 1987 és 2006 között a teljes K+F volumenének évi átlagos növekedési üteme 1,4 százalék volt.

Abban az esetben, ha az összevont ráfordítás költségén alapuló árindexszel történne a K+F kiadásainak deflálása, a K+F volumenének éves növekedési üteme 2,4 százalék lenne.

Az eltérés okát oly módon próbálják a szerzők vizsgálni, hogy a kettős árindexszel számított 1987-re vonatkozó bevételek volumenét tekintik bázisként, és nem az 1997. évit. 2006-ban a két volumenidőszak közötti különbség durván 41 milliárd dollár, azaz 55 százaléka a kibocsátás árindexével számított tudományos K+F volumenének. Ebből az következik, hogy a ráfordításalapú árindex a 19 év alatt alulbecsülte az árindexszel, tehát 41 milliárd dollárral felülbecsülte az 5417-be sorolt termelés volumenét. 1987-et használva bázisévként, a ráfordí-

táson alapuló elszámolás 22,5 százalékkal túlbecsülte a teljes K+F-kiadásokat 2006-ban.

A kétféle eljárás közötti különbség minden bizonnyal a ráfordításalapú elszámolás azon gyengeségének következménye, hogy nem képes a termelékenység, valamint az árreakciókban bekövetkezett változásokat figyelembe venni, míg a tanulmányban javasolt eljárás igen. A két metódus eredményei közötti különbség arra hívja fel a figyelmet, hogy nagyon fontos a termelés piaci elemeit – amilyen az értékesítés is – bevonni a számításokba.

Ez a tanulmány a tudományos K+F-szolgáltatások adatainak felhasználásával állítja össze a K+F-kibocsátás árindexét. Ez olyan ágazat, amelyhez főként más felhasználók számára innovációs tevékenységet nyújtok tartoznak. A kibocsátáson alapuló árindex felhasználásával számított jövedelem növekedési üteme ebben az ágazatban éves szinten 2,85 százalék volt 1987 és 2006 között. Áttérve a gazdaság szintjére, a szerzők szerint a kétlépcsős árindex alkalmazása a megfelelő a teljes K+F-beruházás volumenének kiszámításához. Az 5417-es ágazathoz tartozó kibocsátás értékének deflálásához az értékesítésalapú árindexet, a K+F-felhalmozás nagyjából háromnegyed részének deflálásához az összevont ráfordításalapú árindexet alkalmazzák. E módszer szerint számolva az Egyesült Államok K+F-beruházásának volumene évente átlagosan 1,42 százalékkal nőtt. Amennyiben az általánosan alkalmazott összevont ráfordításalapú árindexszel történne a deflálás, az éves átlagos növekedés 2,6 százalék lenne. A tanulmány bemutatja, hogy a kétfajta eljárással számított növekedési ütemek közötti eltérés jelentős hatást gyakorol a K+F volumenének alakulására. A vizsgált időszak – 19 év – alatt a ráfordításalapú árindexszel számított K+F-beruházások volumene 41 milliárd dollárral magasabb értéket mutat, mint a tanulmányban javasolt kétlépcsős árindex segítségével nyert volumen.

A bemutatott megközelítés fontos előnye, hogy felhasználja a piac által generált adatokat is, összhangban az OECD 2010-ben kiadott ajánlását tartalmazó kézikönyvvel. A szerzők által ajánlott módszer és az eddig alkalmazott (ráfordításalapú) módszer összevetése rámutat az utóbbi esetében lehetséges mérési hibára. Adott a bemutatott eltérés a két módszer szerinti volumenek között, és ez már elegendő ahhoz, hogy az eredmények felhasználóit kellő óvatosságra intse.

Jóllehet a javasolt árindex az Egyesült Államok osztályozási rendszere által meghatározott 5417-es ágazatra „készült”, a szerzők véleménye szerint valamennyi, ISIC-et követő ország alkalmazhatja ezt az ISIC 7310-es szakágazatára. Egy holland kutatás eredményei azt igazolták, hogy a statisztikai jelentésekben szereplő jövedelmek piaci kereskedelemből származnak, és nem adott vállalat különböző szakosodott telephelyei közötti forgalomból.

A jövedelmi adatokon túl az árindex megfelelő becslést nyújt a K+F kibocsátásának volumenére is. A tanulmány elfogadja, hogy a szabadalmak és a foglalkoztatottak száma megfelelő indikátor az 5417-es szakágazat kibocsátásának volumenmérésére. Természetesen más mutatószámok is elfogadhatók lehetnek, az ismertett tanulmányban használtak azonban sok országban rendelkezésre állnak. A tényleges helyzet az, hogy az OECD rendszeresen gyűjt adatokat a szabadalmakról, és egy munkacsoport azon dolgozik, hogy ezek statisztikáját hogyan tehetné használhatóbbá az innovációs tevékenység elemzésénél. Ez a munka a szabadalmak értékelésére is összpontosít, ami szorosan kapcsolódik a K+F kibocsátásának árához. Az OECD az egyes országokra vonatkozóan a K+F személyi állományára is gyűjt adatokat. Mindez azt jelenti, hogy a javasolt árindex alkalmazható/kialakítható valamennyi OECD-országban.

Természetesen a kutatóknak nagyon óvatosaknak kell lenniük a mutatószámok kiválasztásakor, hiszen elképzelhető, hogy míg az Egyesült Államokra ezek megbízható információkat nyújtanak, más országokban használatukkal kapcsolatban problémák merülhetnek fel.

Bóday Erzsébet,

a KSH ny. főtanácsosa
E-mail: boday52@gmail.com

Sakuma, I.:

A termelés határai újragondolva

(The Production Boundary Reconsidered.) – *Review of Income and Wealth*. 2013. 59. évf. 3. sz. 556–567. old.

A szerző a termelésfogalom értelmezésének kérdésével foglalkozik. A nemzeti számlákban a termelés szabja meg a tevékenységek körét, és ezáltal azt, hogy mennyi új érték keletkezik. Az SNA 1993 „a harmadik szereplő kritérium”, azaz a „delegálhatóság” alapján definiálja a termelést. Az SNA hallgatólagosan egy másik feltételt is alkalmaz, nevezetesen, hogy a termelésnek fizikai folyamatnak kell lennie. A szerző rávilágít néhány alkalmazásbeli problémára, és javaslatot tesz a termelés fogalmának pontosítására részben *Karl Popper* „1. Világ” fogalmával, részben a „szerepek felcserélhetősége” kritériumának bevezetésével.

A cikk felépítését követve, először *Sakuma* javaslatait ismertetjük, majd *Popper* három világát, amelyet a szerző javaslataiban felhasznál, végül példákön mutatjuk be a definíció alkalmazását.

A nemzeti számlák rendszerének termelés fogalma *Margaret Reid* 1930-as évekbeli klasszikus értelmezésén alapul, melyet az 1970-es években *Hawrylyshyn* és *Hill* munkái csak megerősítettek. Ezek szerint egy tevékenység akkor tekinthető termelésnek, ha egy

másik egységnek delegálható, azaz a másik egységgel is elvégezhető. A háztartásban ez azt jelenti, hogy az a tevékenység, amit egy családtag a másik számára végez, s ami helyettesíthető piaci termékkel vagy szolgáltatásokkal, az tekinthető háztartási termelésnek. Ez ingyenes munka, a háztartási termelés vonatkozásában a „harmadik szereplő” kritériumaként is szokták emlegetni.

A gyakorlatban a delegálhatóság kritériumával adódnak problémák. Egy diák a tanulást nem végezhető harmadik személlyel, ez világos. De a munkáltató küldheti tanfolyamra az alkalmazottakat, akik ezt munkának tekintik, pedig nem elégíti ki a termelés kritériumait. Egy másik probléma a szellemi tulajdont képező termék fogalmából adódik, ami bekerült a 2008-as SNA-ba. Kérdés, hogy *Shakespeare* delegálhatta volna-e a *Hamlet* megírását egy harmadik szereplőre? Ezek szerint az írói vagy zeneszerzői munka nem lenne termelés – az 1968-as SNA szerint nem is az –, de az SNA 1993 és az SNA 2008 nemcsak termelésnek tekinti, de az eredményét állóeszköz-felhalmozásnak is.

Margaret Reid megfogalmazása szerint, ha egy tevékenység olyan jellegű, hogy egy fizetett munkással is elvégezhető lenne, akkor termelésnek kell tekinteni. Így került be az SNA-ba is, miszerint, ha valaki eszik, iszik, alszik, tornázik stb., ezzel nem bízhat meg másokat, nem tekinthető termelésnek. Ha valaki más is elvégezheti helyette, ez azt is jelenti, hogy az adott személytől/egységtől elválasztható a tevékenység, amelynek ez egyben személytelen jellegét is jelenti. A szerző ehhez további kiegészítő értelmezést tesz, az újraelvégezhetőséget. Ez a szellemi tulajdont képező termékek esetében válhat fontossá. *Shakespeare* nem is végezhető volna el mással a *Hamlet* megírását, de ugyanannak a műnek újrainírása végképp értelmetlen.

A termelés fizikai jellegére vonatkozóan az SNA 1993 1.20 bekezdésében az szerepel,

hogy „A rendszerben a termelés alatt egy fizikai folyamatot értünk.” A szerző ehelyett a megfogalmazás helyett javasolja az „1. Világ kritériumot”: „Az emberi irányítással végzett tevékenységet termelésnek tekintjük, ha az egy fizikai folyamat, úgy, hogy változtatásokat hoz létre az 1. Világban vagy hozzátesz valamit az 1. Világhoz, és csak az 1. Világ fogalmaival leírható.” (Az 1. Világ fogalma Karl Popper értelmezésében értendő, ennek ismertetésére később kerül sor.)

A delegálhatóság előzőekben említett problémáihoz visszatérve a szerző azt emeli ki, hogy az nem tudja megragadni a munkamegosztás minden lehetőségét. Ha a tanulás nem delegálható, akkor az SNA nehezen tudja kezelni az alkalmazottak tanulását, kutatófejlesztő tevékenységét, amit pedig az érdekeltek termelésnek tekintenek. Ezért javasolja a delegálhatóság kritériumának helyettesítését a „szerepek felcserélhetőségének” kritériumával. Utóbbi szerint „egy tevékenység akkor tekinthető termelésnek, ha annak a szerepe, aki a tevékenységet végzi, felcserélhető egy másik személynek egy más tevékenységben vállalt szerepével annak érdekében, hogy a közösség valamilyen közös célja megvalósuljon.”

Ilyen értelemben tehát a fogyasztás nem delegálható és nem szerepcserélhető, viszont a tanulás, bár nem delegálható, de szerepcserélhető. Kérdés még, hogy a munkamegosztást lefed-e ez a kritérium? A szerző szerint a delegálhatóság elsősorban a piacgazdaságban a termékek és szolgáltatások cseréjét fedí le, de a piacgazdaság előtti gazdaságokban időallokációk cseréjéről is szó lehet, és ezt a szerepek felcserélhetőségének kritériuma szélesebb értelmezésében fedí le.

Karl Popper filozófus három világának bevezetése – a szerző szerint – segít a termelés fogalmának pontos elhatárolásában. Ennek megértése és felhasználása az SNA termelésfogalmának alkalmazásánál segítséget jelent-

het a statisztikusoknak az egyes határesetek besorolásában.

Az 1. *Világ* lényegében a fizikai valóság. Idetartoznak a fizikai állapotok és folyamatok. Lefedi a szervetlen anyagot, az élőlények szerkezetét és tevékenységét, de idesorolhatók a gépek, az eszközök, a számítógépek, a műalkotások is. A 2. *Világ* az elme birodalma, a szellemi állapotok és folyamatok, a tudat állapotai. Ennek első szintje az érzékszerveink érzékelései, második szintje a bensőnkben keletkező érzelmek és indulatok, az öröm és a szomorúság, az emlékezet, a képzelet. Végül idetartozik az ego. A 3. *Világ* az objektív tudás világa, az emberi elme termékei tartoznak ide: a problémák, az elméletek, a viták, az építészet, az irodalom, a zene, azaz a kultúra világa. De tartalmazza az etikai értékeket és a társadalom intézményeit is.

Hamlet egyértelműen Popper 3. Világához tartozik, az emberi elme terméke, csakúgy mint a zeneművek. A festmények és szobrok más kategóriába tartoznak, ezek az 1. Világhoz is és a 3. Világhoz is sorolhatók. Az 1968-as SNA szerint a zeneszerzés és írói munka kívül esik a termelés határain, míg a festői és szobrász-tevékenység része az állóeszköz-felhalmozásnak. Ez már a termelés fizikai jellegéhez kapcsolódik. Azaz a SNA 1968 szerint csak a 3. és a 2. Világhoz tartozó dolgok előállításuk nem tartozik az SNA termelésfogalmába. Hamlet egy színházi előadása vagy könyv formában való megjelenése termelés, fizikai folyamat, fizikai állapot, de a Hamlet mint mű, az emberi elme terméke a 3. Világhoz tartozik. Hasonlóképpen nem tekinthetők termelésnek, a 2. Világhoz tartozó, a színdarab megtekintésekor vagy a mű elolvasásakor keletkező érzelmek és indulatok.

A szobrok és festmények, csakúgy, mint *Michelangelo* épületei az állóeszköz-felhalmozás része az 1968-as SNA szerint, míg az 1993-as az értéktárgyak körébe sorolja e produktumokat. Popper szerint ezek az 1. és a 3.

Világhoz is sorolhatók. Fizikai valóságuk az 1. Világba, míg a bennük megtestesülő design és terv az emberi szellem terméke, a 3. Világhoz tartozik. Az irodalmi és a zenei művek az SNA 1968 szerint kívül esnek a termelés határain, viszont az 1993-as változat immateriális állóeszköz-felhalmozásként veszi számba ezeket, amelyek Popper rendszerében a 3. Világhoz tartoznak. A zenei művek előadása más kategória: az 1968-as SNA szerint szolgáltatás, mely a termelőfelhasználáshoz vagy a végső fogyasztáshoz tartozik. A mesterszalag (az előadás hiteles rögzített formája) az immateriális állóeszköz-felhalmozás részeként tekintendő, Popper rendszerében mind az 1., mind a 3. Világhoz tartozik. A szellemi termék a 3. Világ része, míg a hordozó média az 1. Világé.

Egyes művészeti alkotások kezelése a nemzeti számlákban és Popper rendszerében

Művészeti alkotás	Popper Világa	SNA 1968	SNA 1993
Szobor	1. és 3.	Állóeszköz-felhalmozás, ha például múzeum vásárolja meg	Értéktárgy
Festmény	1. és 3.	Állóeszköz-felhalmozás, ha például múzeum vásárolja meg	Értéktárgy
Irodalmi mű	3.	Kívül esik a termelés határain	Az eredeti alkotás immateriális állóeszköz-felhalmozás
Zeneszerzés	3.	Kívül esik a termelés határain	Az eredeti alkotás immateriális állóeszköz-felhalmozás
Zenei előadás	1. és 3.	Szolgáltatás, termelő vagy végső fogyasztás	Az eredeti mesterszalag immateriális állóeszköz-felhalmozás

A szerző három példát hoz az újonnan megfogalmazott kritériumok alkalmazására, ezek a szoftver és K+F, az oktatás, valamint a vállalatirányítás.

A szoftver egy gépen belül működik, így – a körülményektől függően – tárgyi eszköz vagy folyó termelőfelhasználás. Hogyan kezeljük az előzetes költségeket, ami hasonló a K+F esetében felmerülő költségekhez? A technológia és a tudás a 3. Világhoz tartoznak. Ezek a kiadások hasonlóak a termőföld javításához. Konvenció alapján ezeket állóeszköz-felhalmozásként számoljuk el, de csak abban az évben, mikor felmerültek, később a föld részévé válnak. Ha csak egy adott célra szolgáló szoftverről van szó, más konvencióra van szükség, hogy a költséget az eredménnyel összekapcsoljuk. A szellemi tulajdont képező termékek esetében az SNA 2008 zavaros a termékek és a jogok kezelésében.

Az oktatás esetében meg kell különböztetni az oktatás kibocsátását az oktatás kimenetelétől/következményétől, azaz a diák tudatában előidézett változástól. Utóbbihoz nem elég az oktatás, hanem a diák szándéka is szükséges több más feltétel mellett. Az oktatási szolgáltatás, ami elméleti változásokat akar elérni a diáknál, a 2. Világba tartozik, ami nem tekinthető termelésnek. Ahhoz, hogy ide sorolható legyen, másképp kell megragadni: a szerző szerint az oktatási szolgáltatást úgy kell értelmezni, mint olyan környezet kialakítását, amiben a diák tanulhat valamit. A humántőke-felhalmozást úgy kell tekinteni, mint saját-számlás termelőfolyamatot, amiben az oktatási szolgáltatás folyó termelőfelhasználás. Bár a harmadik személy kritérium itt nem érvényes, de a szerepek felcserélhetőségének kikötés alapján ez lehet termelés. De még akkor is probléma az emberi tőke állományának mérése. Ez még a jövő feladata.

A vállalatirányításnak az SNA 2008 4.79 bekezdése szerint két szintje van, az első az általános vállalati politika meghatározása, a

második a napi tevékenységek közvetlen irányítása. Az SNA nem említi, hogy ez a megkülönböztetés kapcsolatban lenne a termelés fogalmával. Margaret Reid a háztartás vonatkozásában tárgyalja azt a kérdést, vajon termelés-e az irányítás. A háztartásban az alapvető standardok és célok meghatározása fogyasztói és nem termelői szempontból történik, nem lehet termelésnek tekinteni. De a sok helyen alkalmazott fizetett háztartásvezető is példa arra, hogy az irányítás, legalább egy részében, személytelen karakterű, delegálható. A gazdasági társaságok központi vezetése termelés, megfeleltethető az ISIC 70 kategóriának. De az alapvető döntések a vállalati politikáról nem delegálhatók. A részvénytársaságoknál a részvényesek közösen hozzák meg ezeket a döntéseket. Azonban a pénzügyi befektetők esetén a részvénytársaság közgyűlésén a részvényes alkalmazottja képviseli a céget, a szerepek felcserélhetősége kritérium alapján ez termelésnek számít, és teljesen összhangban van az SNA 2008 besorolásával.

Sakuma így összegzi főbb megállapításait:

– az SNA tartalmazza a termelés fizikai folyamat jellegének kritériumát, amit javasol 1. Világ kritériumnak elnevezni;

– érvekkel támasztja alá, hogy a termelés általános fogalmában a delegálhatóság feltételt egy újjal, a szerepek felcserélhetőségének kritériumával helyettesítsék;

– az oktatást mint termelő tevékenységet kizárólag az 1. Világ fogalmaival kell leírni az egyértelműség érdekében;

– a gazdasági szervezetek irányításának két szintje van, melyek közül csak az egyik tartozik a termelés kereteibe;

– a szoftver, ami beépíthető a számítógépbe és hasonló gépekbe, fizikai tárgyként kezelendő.

A szerző további fontos feladatnak tekinti a materiális és immateriális eszközök pontos értelmezését, ami segíthet az SNA fejlesztésében. Logikája szerint az immateriális javak a 3. Világhoz tartoznak, és nem termelés során jöttek létre. Ilyenek a pénzügyi eszközök is. Ezek elszámolásának következetes végiggondolása még a jövő feladata.

Szép Katalin,

a KSH ny. főosztályvezetője

E-mail: katalin.szep@gmail.com

Kiadók ajánlata

JELIAZKOV, I. – YANG, X.-S. (EDS.) [2014]: *Bayesian Inference in the Social Sciences*. (Bayesi következtetés a társadalomtudományokban.) Wiley. Hoboken.

A kötet a bayesi módszertan újdonságaival foglalkozik, és számos modellkialakítási, becslési és alkalmazási témát vizsgál. Sokszínű, mégis szorosan összefonódó társadalomtudományi kutatási területeken mutatja be a mai tendenciákat, és jól kezelhető módon, a koherencia biztosításával segíti elő az új ötletek,

valamint a módszertan diszciplínák közötti átadását.

A könyv új elméleti vívmányokon és modellezési megközelítéseken (például modellek részleges megfigyelhetőség melletti megfogalmazása és elemzése, mintaválasztás, illetve hiányos adatok kezelése) túl innovatív módszereket és újszerű alkalmazásokat is bemutat. Továbbá áttekinti az empirikus likelihood bayesi levezetését, a momentumbecslés módszerét és a kezeléshatás-modellek elemzését.

Mindezekon túl kiemeli a gyakorlati megvalósítás fontosságát, áttekinti és kiterjeszti a becslési algoritmusokat, valamint számos területen vizsgálja az innovatív alkalmazásokat. A szerzők az idősortechnikákat és -algoritmusokat is tárgyalják.

SWIRES-HENNESSY, E. [2014]: *Presenting Data: How to Communicate Your Message Effectively*. (Adatközlés: hogyan közöljük üzeneteinket eredményesen?) Wiley. Hoboken.

Az adatok bemutatása mindenütt szegényes, ugyanis sokan fontos alapelveket felejtnek el, vagy hagynak figyelmen kívül. Ennek eredményeképpen a nagyközönséghez olyan zavaró táblázatok és ábrák jutnak, amelyeknek nincs is értelme. A kötet tehát mindazoknak szól, akik valamilyen formában adatokat szoktak közölni.

Az elismert statisztikus szerző, aki számos adatközlési kurzust vezet, nagy számban mutat be példákat, miközben azt magyarázza, hogy miként érhető el javulás, és mik a követendő alapelvek. Javaslatára szerint minden üzenetet négy tulajdonság, a világosság, a tömörség, a pontosság és a következetesség kell, hogy jellemezzék. Ezek követése világosabb, egyszerűbb és könnyebben érthető üzenetekhez vezet, amelyek azután gyorsabban feldolgozhatók. A könyv olvasása ezért a hallgatóktól kezdve a kutatókig, az újságíróktól a szakpolitikai tanácsadókig, az önkéntes munkásoktól a kormányzati statisztikusokig bárkinek a javát szolgálja. De ami ennél is fontosabb, hasznára válik az adatok címzettjeinek is.

JOHNSON, T. P. (ED.) [2014]: *Handbook of Health Survey Methods*. (Az egészségügyi felmérési módszerek kézikönyve.) Wiley. Hoboken.

Ez az egyedülálló forrás az egészségügyi adatfelvételek kutatását jellemző kihívások

leküzdéséhez szükséges technikákat mutatja be. A kézikönyv végigkalauzolja az olvasókat a mintavételi tervek kialakításán, az adatgyűjtési eljárásokon, valamint az általános és céltartalmú csoportokról szóló egészségügyi információk gyűjtésére szolgáló kutatások analitikai módszerein.

Öt, jól körülhatárolt részre tagolódik: Tervezési és mintavételi kérdések, Mérési problémák, Gyakorlati kérdések, Különleges lakossági csoportokról készülő egészségügyi felvételek, illetve Adatkezelés és elemzés. Minden fejezet kialakítása könnyen követhető; a bevezetést az adott témával kapcsolatos fő fogalmak, elméletek, alkalmazások áttekintése követi, majd végül, további tanulás és hivatkozás céljából, az online források elérhetősége következik. A kötetben a következők szerepelnek:

– magasan képzett, oktatásban, kutatásban és iparban dolgozó szakemberek által írt 29 módszertani fejezet,

– a legjobb statisztikai gyakorlatok, valamint különleges lakossági csoportokról (például szexuális kisebbségekről, fogyatékkal élőkéről, betegekről és orvosokról) szóló adatgyűjtések sajátos módszertanának leírása,

– egészségügyi kutatási kérdések (többek között a fizikai és lelki egészségvédelmi intézkedések kidolgozásának, az érzékeny témákról szóló információgyűjtéseknek, a klinikai tesztek mintavételeinek, a proxy válaszadók kezelésének, illetve az egészségügyi adatok adminisztratív és más külső adatforrásokkal való összekapcsolásának) tárgyalása, legutóbbi kutatásokból származó, számos, valós példa.

ALLIN, P. – HAND, D. J. [2014]: *The Wellbeing of Nations: Meaning, Motive and Measurement*. (A nemzetek jóléte: jelentés, motívum és intézkedés.) Wiley. Hoboken.

Mit jelent a nemzeti jóllét és a fejlődés? Miért kell mérni ezeket? Miért van szükség a

gazdasági teljesítményen túl más indikátorokra is, illetve hogyan használjuk majd ezeket? Hogyan mérjük a nemzeti jóllétet, és miképp válthatók át e fogalmak megfigyelhető mennyiségekre? Hol és merrefelé tartunk?

Ilyen kérdéseket vet fel, és ezekre ad választ ez az időszzerű könyv.

A kötet könnyen érthető áttekintést nyújt a nemzeti jóllét méréséről, miközben azt vizsgálja, vajon a nemzet jólléte több-e, mint az ország lakosai jóllétének összessége, illetve az új mértékegységekkel kapcsolatos követelményeket azonosítja és ismerteti. Meghatározásokkal kezdődik, majd leírja, hogy ezek használatát, kritikusan szemlélve alkalmazási módjait. A szerzők az Egyesült Királyság „nemzeti jóllét mérésének programján”, illetve más országok esettanulmányain keresztül tekintik át a világon jelenleg folyó kezdeményezéseket is.

DILLMAN, D. A. – SMYTH, J. D. – CHRISTIAN, L. M. [2014]: *Internet, Phone, Mail, and Mixed-Mode Surveys: The Tailored Design Method, 4th Edition*. (Interneten, telefonon, levélen keresztül folyó és kevert módszerű adatfelvételek: igazított tervezési módszer. 4. kiadás.) Wiley. Hoboken.

Dillman klasszikus felvételtervezési kötete több mint két évtizede segíti a diákokat és a szakembereket a levélben kiküldött, a telefonos és, újabban, az internetes felvételek hatékony tervezésében. Az új, társszerzőkkel írt, alaposan átdolgozott, naprakész kiadás a felvételekutatás minden szempontját tárgyalja. Átfogóan foglalkozik a mobiltelefonokkal, a tablettel és a „csináld magad” felvételekkel, illetve részletesen elmagyarázza *Dillman* egyedülálló, ún. igazított tervezés módszerét. Ez a felbecsülhetetlen értékű forrásmű minden olyan kutató számára létfontosságú, aki emelni törekszik a válaszadási arányokat, illetve kiváló minőségű válaszokat akar kapni a fel-

mérési kérdésekre. A szöveget számos példa is kiegészíti a könyvben és annak honlapján.

Az átdolgozott kiadásban a következők leírása szerepel:

- stratégiák és taktikák az igények meghatározására adott felvételek esetén, tervezés és a hatékony szervezés,
- a maximális előny elérése érdekében hogyan és mikor használatosak a levél útján folyó, a telefonos és az internetes adatfelvételek,
- bevált technikák a válaszarány növelésére,
- útmutató arról, hogy miképp kell összeállítani hathatós kérdőíveket, beleértve azok szerkezetét is,
- a szponzorálás hatása a válaszolási arányra,
- a tömegek által újonnan használt média biztosította képességek (interaktivitás, hangzásbeli és vizuális ingerek).

LEQUILLER, F. – BLADES, D. [2014]: *Understanding National Accounts. Second edition, revised and expanded*. (A nemzeti számlák megértése. Második, átdolgozott és kibővített kiadás.) OECD. Paris.

A tankönyvszerű kötet *Statistikai Szemlé*-ben már ismertett első kiadásának (86. évf. 7–8. sz. 803. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2008/2008_07-08/2008_07-08_803.pdf) átdolgozásával és kibővítésével a szerzők a tananyagot hozzáigazították a módosult nemzetiszámla-módszertanhoz, az ENSZ által koordinált SNA 2008-hoz, illetve az Eurostat vezetésével az Európai Unió számára kidolgozott módszertani előíráshoz, az ESA 2010-hez. Frissültek az adatok, illetve új fejezetekkel egészült ki az előző kiadás. A szerzők a nemzeti számlákat globális perspektívából közelítik meg, ezt bizonyítják például a nemzetközi összehasonlításokkal, a globalizációval és a nemzeti számlákkal, valamint a „GDP-n túli jólléttel” foglalkozó fejezetek is. További új

témák a 2007 és 2009 közötti pénzügyi válság és recesszió nemzeti számlákra gyakorolt hatása és a hozzáadott érték alapú kereskedelem. A könyv érdekessége, hogy külön foglalkozik a legnagyobb OECD-tagországgal, az Egyesült Államok nemzetiszámla-rendszerével.

A szerzők 16 fejezetben mutatják be a nemzeti számlák felépítését, jellemzőit, összefüggéseit, a legfontosabb makrogazdasági aggregátumokat, illetve a volumen- és árváltozások különbözőségeit; nemzetközi összehasonlításokat végeznek; leírják, hogy mi kerül bele, és mi marad ki a termelés mutatójából; illetve bemutatják a GDP végső felhasználásának meghatározását, a háztartások számláját, az üzleti számlákat, a pénzügyi számlát és a vagyonmérleget, a kormányzati számlákat, az

input-output táblákat, az integrált gazdasági számlákat, a nemzeti számlák összeállítási mechanizmusát, az Egyesült Államok nemzeti jövedelmét és termelési számláját, valamint az SNA múltját, jövőjét. Érdekesség, hogy a könyvből kimaradtak az első kiadásban tárgyalt, Kína és India nemzeti jövedelméről szóló fejezetek.

A fogalmak kis bekeretezett boxokban, alakos összefoglalókban találhatóak. A fejezetek végén – az első kiadáshoz hasonlóan itt is – ki vannak emelve a legfontosabb definíciók, összefüggések, megállapítások, hogy az olvasó memorizálhassa a tanulandókat, amit a feladatok még „gyakorlatiasabbá” tesznek. Az utóbbiak megoldásai/válaszai az OECD honlapján érhetők el.

Társfolyóiratok

AZ EGYESÜLT NEMZETEK EURÓPAI
GAZDASÁGI BIZOTTSÁGÁNAK
FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 3. SZÁM

West, K.: Interjú Cynthia Clarkkal.

Garza-Aldape, E. S.: Eduardo Sojo nyitószavai a bűnügyekről és statisztikáról tartott panelről: egy veszélyes kapcsolat? Kérdések, kihívások és jövőbeni irányok.

Lehohla, P. – Lukhwareni, J.: Az áldozattá válás hatása a dél-afrikai emberek mindennapi tevékenységére. Esettanulmány a 2011. évi bűnügyi áldozatfelmérés alapján.

Lynch, J.: A bűncselekmény áldozatává válás folyamatával foglalkozó, önbevallásos

felmérések egyre növekvő szerepe a bűnügyi statisztikák rendszerében és az igazságszolgáltatási adminisztrációban.

Rojo, M. P.: Mélni vagy nem mélni. A mexikói helyzet.

Martin, K. – Ralphs, M.: Kernel módszerek alkalmazása a bűnügyi adatok vizualizációjában.

De Smedt, M.: „Az egészségügyi statisztika fejlesztése az életminőség vonatkozásában” elnevezésű szekció a Nemzetközi Statisztikai Intézet hongkongi Statisztikai Világkongresszusán.

Madans, J. H.: Az egészségi állapotra vonatkozó statisztikák szerepe az életminőség mérésében.

Wolfson, M.: Az életminőséget befolyásoló egészségügyi tényezők mérése.

Saito, Y. – Robine, J.-M. – Crimmins, E. M.: Az egészségesen várható élettartam meghatározásának módszertana és összetevői.

Gissler, M. – Tuomi-Nikula, A.: Az egészség-, az egészségvizsgálati, valamint a fogyasztókossági felmérések szerepe az egészségi állapot mérésében.

Trewin, D. – Consultant, S.: Milyen hatása van a minőségre annak, ha egy nagy horderejű, hivatalos statisztikai adatfelvételt önkéntes alapon szerveznek?

Hamel, M. – Laniel, N.: Hivatalos statisztika előállításának önkéntes adatszolgáltatással. A kanadai háztartási felvétel.

Bethlehem, J. – Bakker, B.: A nemválaszok hatása az adatfelvétel minőségére.

Kott, P. S.: Önkéntes jelentkezők és önkéntesek részvételével zajló kormányzati adatfelvételek az Egyesült Államokban.

Quantin, C. et al.: Epidemiológiai és statisztikailag biztosított párosítás Franciaországban.

Schnell, R.: Egy személyes adatokat hatékonyan védő adathalmaz-összekapcsolási eljárás adminisztratív és népszámlálási adatokhoz.

De Haas, S. – Winker, P.: Részlegesen hamis felvételi adatok azonosítása.

Elias, B. – Hart, L. – Martens, P.: „Gyereünk tovább!” Adatrendszerek összekapcsolása a csecsemőkori halálozások és az őslakos indián közösség vizsgálatára Manitobában.

statistika
EKONOMICKO - STATISTICKÝ ČASOPIS

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 3. SZÁM

Kamenický, J.: A cseh kormányzati szektor teljesítménye az EU-országok viszonylatában.

Vebrová, L. – Rybáček, V.: Hogyan értelmezzük az államháztartási hiányt és az államadósságot?

Kočíšová, K.: Burkológörbe-elemzés alkalmazása a költség-, jövedelem- és profithatékonyság mérésében.

Rašovec, T. – Vavřinová, T.: Szakismertek, valamint a végzettség és munkahely közötti illeszkedési probléma Csehországban. Különböző megközelítések összehasonlítása a felnőttkori kompetenciákra vonatkozó nemzetközi OECD-felmérés alapján.

Lima, R.: A munkaerő-felmérés olasz módszertana és gyakorlata. A válaszadási arány és a válaszadói terhek.

Závodský, P.: A Cseh Közgazdasági Egyetem Statisztika Tanszékének tevékenysége 2013-ban.

Hronová, S.: „Matematika és statisztika a gazdaságban, 2014” nemzetközi konferencia.

TERÜLETI
STATISZTIKA

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 5. SZÁM

Kiss J. P. – Szalkai G.: A foglalkoztatás területi koncentrációjának változásai Magyarországon a népszámlálások ingázási adatai alapján, 1990–2011.

Kincses Á.: Magyarországon élő külföldi állampolgárok területi jellegzetességei.

Pénzes J. – Molnár E. – Pálóczi G.: Helyi munkaerő-piaci vonzaskörzetek az ezredforduló utáni Magyarországon.

Tar F. – Hajnal B.: Nemzetiségek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, különös tekintettel a romákra.

Tátrai P.: Etnikai folyamatok Magyarországon az ezredforduló után.

Bruder E.: Válasz a Területi Statisztikában a szegénység mérésével kapcsolatban kialakult vitára.

AZ OROSZ ÁLLAMI STATISZTIKAI
BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 5. SZÁM

Módszertani ajánlások az ipari termelési index számításához.

Grigoruk, N.: Nemzetközi szabványosítás a külgazdasági tevékenységek elszámolása és a statisztikai tájékoztatás terén.

Baranov, S. – Skufina, T.: Oroszország régióinak információs és kommunikációs technológiája, illetve gazdasági fejlődése: kapcsolatok keresése és a szabályozás ígéretes útjai.

Salin, V. – Prasolov, V.: A föld- és az adóalap statisztikai megfigyelése (esettanulmány a Moszkvai területről).

Dubynina, T.: Az Orosz Föderációt alkotó államegységek társadalmi és gazdasági fejlettségbeli különbségeinek elemzése.

Kosarev, A.: Vásárlóerő-paritás – egyedülálló eszköz a nemzetközi összehasonlításokban.

Blinova, T. – Rusanovskiy, V. – Markov, V.: A mortalitásból eredő gazdasági vesztesé-

gek statisztikai mérése mezőgazdasági területeken (esettanulmány a Szaratovi területről).

Mikhail Ruvimovich Eidelman születésének századik évfordulója.

**WIADOMOŚCI
STATYSTYCZNE**A LENGYEL STATISZTIKAI FŐHIVATAL
FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 8. SZÁM

Platek, A. et al.: Lengyel vállalkozások tevékenysége a globalizáció korában.

Szukielajć-Bieñkuńska, A. – Włodarczyk, J. – Piasecki, T.: Területi különbségek az életminőség egyes összetevői szempontjából.

Malasiewicz, A.: A kisterületi statisztika elmélete és gyakorlata.

Nowak, A.: A kérdezőbiztosok képzése a hivatalos statisztikában.

Szukalski, P.: Az együttélések jellemzői a mai Lengyelországban.

Chinowski, B. – Mokrogulski, M.: A piaci és szabályozási feltételek hatása a lakásvásárlási lehetőségekre.

Lengyelország társadalmi-gazdasági helyzete 2014 első félévében.

Statisztikai Szemle

92. évfolyam

2014. év

Tartalom

A STATISZTIKA ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA, OKTATÁSA

A „Globális Vállalkozói Monitor” kutatás adatfelvételei – <i>Szerb László – Petheő Attila</i>	1/5
A PLS-útelemzés és alkalmazása egy márkaközösség pszichológiai érzetének vizsgálatára – <i>Kazár Klára</i>	1/33
SZIGMA: a hazai gazdaságra fejlesztett egyidejű és előidejű indikátorrendszer – <i>Balaton András</i>	2/109
Validációs eljárások a csodelőrejelző modellek teljesítményének megítélésében – <i>Nyitrai Tamás</i>	4/357
A vezető szerep fontossága egy statisztikai szervezetben – <i>Dr. Probáld Ákos</i>	4/378
Bevezetés a diadikus adatelemzésbe – elmélet és alkalmazás – <i>Gelei Andrea – Dobos Imre – Sugár András</i>	5/417
Felmérés a települési önkormányzatok tervezési módszereiről – <i>Sisa Krisztina – Dr. Veress Attila</i>	5/447
A saját testsúlyról alkotott önkép hatása az egyén sportolási és dohányzási szokásainak kapcsolatára – <i>Fliszár Vilmos – Bollók Sándor</i>	5/474
A világgazdaság konjunkturális fluktuációi hosszának mérése spektrálanalízissel – <i>Szöllősi-Cira László</i>	7/621
Egységgyöktesztek alkalmazása szezonalitást is tartalmazó idősorok esetében energiatözsde-adatok példáján – <i>Mák Fruzsina</i>	7/647
Rendszertelen idősorok modellezése spline-interpolációval – <i>Rappai Gábor</i>	8–9/766
Gyógyszerek terjedésének vizsgálata Cox-regresszióval – <i>Keresztúri Judit Lilla – Lublőy Ágnes – Benedek Gábor</i>	8–9/792
To the Readers of the thematic census issue – <i>Gabriella Vukovich</i>	K17/3
Methodological Challenges of the Hungarian Mixed-Mode Population Census 2011 – <i>András Borbély – Kornélia Mag</i>	K17/23
A jóllét területi különbségei Magyarországon: egy lehetséges térségfejlettségi index alkalmazása – <i>Fertő Imre – Varga Ágnes</i>	10/874
The Effect of Data Swapping Procedures on Regression Estimates – Evidence from a Simulation Study – <i>Tamás Bartus</i>	K18/3
Volume and Productivity of the Hungarian Inpatient Health Care – <i>Antónia Hüttl – Ágnes Nagy</i>	K18/21
Financial Crisis to Enhance Optimism? – The Impact of the Financial Crisis on the Earnings per Share Forecast Error – <i>Erika Jáki – Ágnes Neulinger</i>	K18/42

Multistate Analysis of Internal Migration, Life Table of Hungary by County of Residence – <i>Miklós Faragó</i>	K18/67
The Estimation of Gross Value Added of Sole Proprietors for 2011 in Hungary – <i>Ildikó Ritzl-Kazimir</i>	K18/89
Income and Subjective Well-Being: How Important is the Methodology? – <i>Tamás Hajdu – Gábor Hajdu</i>	K18/110
A nemzeti számlák európai rendszerének változása – az ESA 2010 bevezetése – <i>Pozsonyi Pál – Szőkéné Boros Zsuzsanna</i>	11–12/953
A fizetésimérleg-statisztikák nemzetközi módszertanának felülvizsgálata – <i>Durucskó Mihály</i>	11–12/972
A pénzügyi számlákat is érintő módszertani változások – ami megvalósult, és ami kimaradt – <i>Simon Béla</i>	11–12/996
A kutatás-fejlesztés új helye a nemzeti számlákban – <i>Dienes Ferenc László</i>	11–12/1018
Új módszertani fejlesztések az állóeszköz-statisztikában Magyarországon – <i>Cseh Tímea</i>	11–12/1037
Módszertani változások a pénzügyi vállalatok szektorában – <i>Bruckner Józsefné – Kovács Gábor</i>	11–12/1054

NÉPESSÉG – SZOCIÁLIS STATISZTIKA – TÁRSADALOMSTATISZTIKA

A belső vándorlások fókuszáltsága Magyarországon, 1980–2011 – <i>Bálint Lajos – Daróczy Gergely</i>	1/53
Az életminőségről népszerű formában – <i>Dr. Kárpáti József</i>	2/139
Új irányok a társadalmi haladás és jóllét mérésében – <i>Dr. Pomázi István</i>	2/179
Az alacsony magyarországi termékenység új megközelítésben – <i>Berde Éva – Németh Petra</i>	3/253
A saját testsúlyról alkotott önkép hatása az egyén sportolási és dohányzási szokásainak kapcsolatára – <i>Fliszar Vilmos – Bollók Sándor</i>	5/474
Nők a parlamentben, 1990–2014 – <i>Koncz Katalin</i>	6/513
A kisgyermeket nevelő nők karaktercsoportjai – <i>Dr. R. Fedor Anita – Dr. Hajnal Béla</i>	6/541
Statisztikai vizsgálatok a prostitúció kérdéskörében – <i>Sárkány Péter</i>	6/569
Helyzetjelentés az európai felsőoktatásról – <i>Ladányi Andor – Szemerszki Marianna</i>	6/589
Az idősek szociális segítése – <i>Dudás Krisztina</i>	7/680
A jóllét intergenerációs alapjai: a társas együttlét Magyarországon – <i>Gáspár Tamás</i>	7/708
Social Changes of the Past Decade Revealed by the 2011 Census Results – <i>Irén Waffenschmidt</i>	K17/5
Methodological Challenges of the Hungarian Mixed-Mode Population Census 2011 – <i>András Borbély – Kornélia Mag</i>	K17/23
Employment and Unemployment in Hungary based on Census-Type Surveys – <i>Miklós Lakatos</i>	K17/40
Changing Households and Families – <i>Mónika Vörös – Marcell Kovács</i>	K17/67
Housing Conditions – Dwellings and Their Occupants – <i>Éva Simor</i>	K17/78

National and Ethnic Minorities in Hungary in the Period 2001–2011 – Ethno-Demographic Trends as Reflected in the Census Data – <i>Ágnes Tóth – János Vékás</i>	K17/95
Nők az Európai Parlamentben, az európai uniós nőpolitika – <i>Koncz Katalin</i>	10/853
A jóllét területi különbségei Magyarországon: egy lehetséges térségfejlettségi index alkalmazása – <i>Fertő Imre – Varga Ágnes</i>	10/874
A hazai felsőoktatási részidős képzés néhány felvételi tendenciája és rekrutációs jellemzője – <i>Polónyi István</i>	10/892
The Effect of Data Swapping Procedures on Regression Estimates – Evidence from a Simulation Study – <i>Tamás Bartus</i>	K18/3
Volume and Productivity of the Hungarian Inpatient Health Care – <i>Antónia Hüttl – Ágnes Nagy</i>	K18/21
Multistate Analysis of Internal Migration, Life Table of Hungary by County of Residence – <i>Miklós Faragó</i>	K18/67
Income and Subjective Well-Being: How Important is the Methodology? – <i>Tamás Hajdu – Gábor Hajdu</i>	K18/110

GAZDASÁGSTATISZTIKA – KERESKEDELEM – FORGALOM

A „Globális Vállalkozói Monitor” kutatás adatfelvételei – <i>Szerb László – Petheő Attila</i>	1/5
SZIGMA: a hazai gazdaságra fejlesztett egyidejű és előidejű indikátorrendszer – <i>Balaton András</i>	2/109
Az ágazaton belüli kereskedelem mutatói – Argentína–Brazília és Mexikó–Egyesült Államok esete – <i>Balkay Diána – Erdey László</i>	2/159
Méri-e a tőkepiacok nyitottságát a beruházás és a megtakarítás időben változó kapcsolata? – <i>Varga Balázs</i>	3/225
Az élelmiszerárak volatilitása az új tagországokban – <i>Dr. Bakucs Zoltán – Dr. Jámbor Attila</i>	3/275
Globális tőkeértékesülés – globális válság? – <i>Artnér Annamária</i>	4/321
Validációs eljárások a csödelőrejelző modellek teljesítményének megítélésében – <i>Nyitrai Tamás</i>	4/357
A világgazdaság konjunkturális fluktuációi hosszának mérése spektrálanalízissel – <i>Szöllősi-Cira László</i>	7/621
Egységgyöktesztek alkalmazása szezonalitást is tartalmazó idősorok esetében energiatözsde-adatok példáján – <i>Mák Fruzsina</i>	7/647
Felzárkóztak az árak és lemaradtak a bérek? – Tévhitek, tények és közgazdasági összefüggések – <i>Oblath Gábor</i>	8–9/745
Energiaszegénység Magyarországon – <i>Fülöp Orsolya – Lehoczki-Krsjak Adrienn</i> ...	8–9/820
Financial Crisis to Enhance Optimism? – The Impact of the Financial Crisis on the Earnings per Share Forecast Error – <i>Erika Jáki – Ágnes Neulinger</i>	K18/42
The Estimation of Gross Value Added of Sole Proprietors for 2011 in Hungary – <i>Ildikó Ritzl-Kazimir</i>	K18/89
A kutatás-fejlesztés új helye a nemzeti számlákban – <i>Dienes Ferenc László</i>	11–12/1018

Új módszertani fejlesztések az állóeszköz-statisztikában Magyarországon – <i>Cseh Tímea</i>	11–12/1037
Módszertani változások a pénzügyi vállalatok szektorában – <i>Bruckner Józsefné</i> – <i>Kovács Gábor</i>	11–12/1054

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

Az élelmiszerárak volatilitása az új tagországokban – <i>Dr. Bakucs Zoltán</i> – <i>Dr. Jámbor Attila</i>	3/275
Globális tőkeértékesülés – globális válság? – <i>Artnér Annamária</i>	6/321
Helyzetjelentés az európai felsőoktatásról – <i>Ladányi Andor</i> – <i>Szemerszki Marianna</i>	6/589

FÓRUM

Interjú	
Beszélgetés Kamarás Ferenc demográfussal – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	2/194
Beszélgetés Hunyadi Lászlóval – <i>Rappai Gábor</i>	6/594
Beszélgetés Tóth István Györggyel – <i>Harcza István</i>	10/919
Beszámoló, értekezés, konferencia, nekrológ	
Ötven éve alakult meg a Központi Statisztikai Hivatalban az Ökonometriai Laboratórium – <i>Hulyák Katalin</i>	1/71
Beszámoló az MTA IX. Osztály Statisztikai és Jövőkutatási Tudományos Bizottságának 2013. november 18-ai nyilvános tudományos üléséről – <i>Lencsés Ákos</i> – <i>Nádudvari Zoltán</i>	1/72
Beszámoló a Magyar Statisztikai Társaság „Merre tart az európai és a magyar statisztika?” című éves konferenciájáról – <i>Hunyadi László</i>	1/78
Visszaemlékezések az ötvenéves Népeségtudományi Kutatóintézet történetére – <i>Józan Péter</i>	3/289
Ötvenéves a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet – <i>Pongrácz Tiborné</i>	4/386
Beszámoló az MTA Statisztikai és Jövőkutatási Tudományos Bizottsága Statisztikai Tudományos Albizottságának 2014. február 25-én tartott üléséről – <i>Hunyadi László</i> – <i>Kovács Péter</i>	4/392
Nyilvános védés Hajdu Ottó doktori fokozatszerzési eljárásában – <i>Rappai Gábor</i>	4/394
Kápolnai Iván (1925–2014) – <i>Lencsés Ákos</i> – <i>Rózsa Dávid</i>	5/490
Pódiumvita a családi kohézióról – <i>Dr. Pári András</i>	7/720
Hoós János (1938–2014) – <i>Dr. Sivák József</i>	7/724
Beszámoló az Európai Népesedési Konferenciáról – <i>Kapitány Balázs</i>	10/928
A társadalom számlái – Nemzeti számlák a gazdaságpolitikai és monetáris politikai döntéshozatal szolgálatában – <i>Simon Béla</i>	11–12/1067
A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság 2013. évi beszámolója – <i>Lakatos Miklós</i>	11–12/1076
Hírek, események	1/87, 2/201, 3/294, 4/395, 5/492, 6/601, 7/727, 8–9/832, 10/930, 11–12/1082

SZAKIRODALOM

Könyvszemle

Lakatos M.: A foglalkoztatottak időfelhasználása az ingázás és a munkába járás idejének tükrében – <i>(Holka László)</i>	1/89
Illés Sándor: Időskori nemzetközi migráció – <i>(Hajnal Béla)</i>	2/204
Krugman, P.: Elég legyen a válságból! – MOST! – <i>(Szilágyi György)</i>	3/297
Tišliar, P.: Szlovákia nemzetiségi katasztere 1940-ben – <i>(Holka László)</i>	5/494
Nemes E.: A KSH Könyvtár 1945 előtti magyar és magyar vonatkozású térképei – <i>(Farkas Balázs)</i>	6/602
Folyóiratszemle	1/94, 2/207, 3/302, 4/399, 5/498, 6/603, 7/729, 8–9/836, 10/934, 11–12/1087
Kiadók ajánlata	198/, 2/215, 3/310, 4/407, 5/506, 6/610, 7/733, 8–9/844, 10/943, 11–12/1108
Társfolyóiratok	1/100, 2/217, 3/311, 4/409, 5/507, 6/612, 7/736, 8–9/846, 10/945, 11–12/1111

Névmutató

(A Statisztikai Szemle 2014. évi számaiban megjelent írások szerzői.)

Artner Annamária	4/321	Jáki Erika	K18/42
Bakucs Zoltán	3/275	Jámbor Attila	3/275
Balaton András	2/109	Józan Péter	3/289
Bálint Lajos	1/53	Kapitány Balázs	10/928
Balkay Diána	2/159	Kárpáti József	2/139
Bartus Tamás	K18/3	Kazár Klára	1/33
Benedek Gábor	8–9/792	Keresztúri Judit Lilla	8–9/792
Berde Éva	3/253	Koncz Katalin	6/513, 10/853
Bollók Sándor	5/474	Kovács Gábor	11–12/1054
Borbély András	K17/23	Kovács Marcell	K17/67
Bruckner Józsefné	11–12/1054	Kovács Péter	4/392
Cseh Tímea	11–12/1037	Ladányi Andor	6/589
Daróczi Gergely	1/53	Lakatos Miklós	2/194, K17/40, 11–12/1076
Dienes Ferenc László	11–12/1018	Lehoczki-Krsjak Adrienn	8–9/820
Dobos Imre	5/417	Lencsés Ákos	1/72, 5/490
Dudás Krisztina	7/680	Lublóy Ágnes	8–9/792
Durucskó Mihály	11–12/972	Mák Fruzsina	7/647
Erdey László	2/159	Mag Kornélia.....	K17/23
Faragó Miklós	K18/67	Nádudvari Zoltán	1/72
Fertő Imre	10/874	Nagy Ágnes	K18/21
Fliszár Vilmos	5/474	Németh Petra	3/253
Fülöp Orsolya	8–9/820	Neulinger Ágnes	K18/42
Gáspár Tamás	7/708	Nyitrai Tamás	4/357
Gelei Andrea	5/417	Oblath Gábor	8–9/745
Hajdu Gábor	K18/110	Pári András	7/720
Hajdu Tamás	K18/110	Petheő Attila	1/5
Hajnal Béla	6/541	Polónyi István	10/892
Harcza István	10/919	Pomázi István	2/179
Hulyák Katalin	1/71	Pongrácz Tiborné	4/386
Hunyadi László	1/78, 4/392	Pozsonyi Pál	11–12/953
Hüttl Antónia	K18/21	Probáld Ákos	4/378

R. Fedor Anita	6/541	Szöllösi-Cira László	7/621
Rappai Gábor	4/394, 6/594, 8–9/766	Szökéné Boros Zsuzsanna	11–12/953
Ritzl-Kazimir Ildikó	K18/89	Tóth Ágnes	K17/95
Rózsa Dávid	5/490	Varga Ágnes	10/874
Sárkány Péter	6/569	Varga Balázs	3/225
Simon Béla	11–12/996, 11–12/1067	Vékás János	K17/95
Simor Éva	K17/78	Veress Attila	5/447
Sisa Krisztina	5/447	Vörös Mónika	K17/67
Sívák József	7/724	Vukovich Gabriella	K17/3
Sugár András	5/417	Waffenschmidt Irén	K17/5
Szemerszki Marianna	6/589		
Szerb László	1/5		

2014-ben a következő lektorok segítették bírálatukkal a *Statisztikai Szemle* szakmai színvonalának megőrzését. Munkájukat ezúton is köszönjük!

Rappai Gábor	Varga József
Kovács Erzsébet	Ruzsa Gábor
Cseres Gergely Zsombor	Obádovics Csilla
Sugár András	Lakatos Judit
Harcza István	Nemes Nagy József
Fertő Imre	Spéder Zsolt
Kamarás Ferenc	Péter Sándor
Blahó András	Szabó Péter
Hámori Gábor	Becsky-Nagy Patrícia
Vargha András	Gáspár Tamás
Sívák József	Dőry Tibor
Pongrácz Tiborné	Rouse, Andrew
Hunyadi László	Jávor András
Sípos Béla	Virágh Miklós
Lieli Róbert	